Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsäll...

Svenska fornskriftsällskapet

Herr Professor V. D
med vördnad och

SAMLINGAR

UTGIFNA

AF

SVENSKA

FORNSKRIFT-SÄLLSKAPET.

HÄFT. 141.

J. TH. BUREUS, DEN SVENSKA GRAMMATIKENS FADER

UTARB. AF

HJALMAR LINDROTH.

ANDRA (SLUT-) HÄFTET.

OMSLAGET TRYCKT HOS KUNGL. BOKTRYCKERIET. STOCKHOLM, 1912.

Pris för köpare 2,50 kr.

SVENSKA FORNSKRIFT-SÄLLSKAPETS SAMLINGAR

fördelade i häften:

1. *Flores och Blanzeflor.*
2. *Sanct Patriks-Sagan.*
3. *Peder Månssons Stridskonst och Stridslag.*
4. *Vadstena Kloster-Reglor.*
5, 6. *Herr Ivan Lejon-Riddaren.* Häft. 1, 2.
7. *Namnlös och Valentin.*
8, 9. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 1, 2.
10. *Konung Erik den XIV:des Krönika.*
11. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* Band. I. Häft. 1.
12. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 3.
13. *Herr Ivan Lejon-Riddaren.* Häft. 3 (slutet).
14, 15. *Sagan om Didrik af Bern.* Häft. 1, 2.
16. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* Band. I. Häft. 2.
17, 18. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 4, 5.
19, 20. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* Band. II. Häft. 1, 2.
21. *Hertig Fredrik af Normandie.*
22. *Sagan om Didrik af Bern.* Häft. 3 (slutet).
23. *Konung Alexander.* Häft. 1.
24. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* Bd. I. Häft. 3 (slutet).
25. *Konung Alexander.* Häft. 2.
26. *Svenska Medeltidens Bibel-arbeten.* Bd. II. Häft. 3 (slutet).
27. *Skrå-Ordningar.*
28. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 6.
29, 30. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 1, 2.
31. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 7.
32. *Bonaventuras Betraktelser öfver Christi lefverne.*
33. *Legenden om Gregorius af Armenien.*
34—38. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 3—7.
39. *Konung Alexander.* Häft. 3 (slutet).
40. *Sveriges Dramatiska Litteratur.* Häft. 1.
41. *Helige Bernhards Skrifter.* Häft. 1.
42. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 8.
43, 44. *Svenska Medeltidens Rim-Krönikor.* Häft. 1, 2.
45. *Helige Bernhards Skrifter.* Häft. 2 (slutet).
46—49. *Svenska Medeltidens Rim-Krönikor.* Häft. 3—6.
50. *Susos Gudeliga Snilles Väckare.* Häft. 1.
51. *Svenska Medeltidens Rim-Krönikor.* Häft. 7 (slutet).
52. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 9.
53, 54. *Susos Gudeliga Snilles Väckare.* Häft. 2, 3 (slutet).
55. *Sveriges Dramatiska Litteratur.* Häft. 2.
56. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 10.
57—60. *Själens Tröst.* Häft. 1—4 (afslutad).
61. *Ett Forn-Svenskt Legendarium.* Häft. 11 (slutet).
62. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 8.
63, 64. *Skrifter till läsning för klosterfolk* Häft. 1, 2 (afslutade).
65. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 9.
66. *Gersons bok om djefvulens frestelse.* Tryckt 1495 (facsimile).
67. *Sveriges Dramatiska Litteratur.* Häft. 3.
68—70. *Klosterläsning.* Häft. 1—3 (afslutad).
71, 72. *Sveriges Dramatiska Litteratur.* Häft. 4, 5 (slutet).
73—76. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del. 1, 2.
77. *Gersons Lärdom att dö.* Tryckt 1514 (facsimile).
78—80. *Medeltids Dikter och Rim.* Häft. 1—3 (afslutade).

SAMLINGAR

UTGIFNA AF

SVENSKA FORNSKRIFT-SÄLLSKAPET

J. TH. BUREUS,

DEN SVENSKA GRAMMATIKENS FADER

J. TH. BUREUS,

DEN SVENSKA GRAMMATIKENS FADER

UTARBETAD

AF

HJALMAR LINDROTH

DOCENT VID LUNDS UNIVERSITET

LUND 1911—12

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

HANS HILDEBRAND,

BUREUS' BIOGRAF,

TILLÄGNAS DETTA ARBETE PÅ SJUTTIOÅRSDAGEN

MED SONLIG TACKSAMHET OCH TILLGIFVENHET

AF

FÖRFATTAREN

Innehållsförteckning.

Sidan

Förord IX

Inledning 1

A. **De begagnade källorna och deras datering** 8

B. **Texter** 41

C. **Systematisk granskning af Bures grammatiska upplysningar** 128

I. Accent- och ljudlära

1. Accentlära och kvantitativ ljudlära 133

2. Kvalitativ ljudlära

a. Vokalkvalitet och stafvelseförlängning 144

b. Vokalerna

α. De enkla orala vokalljuden 146

β. Diftongerna 157

γ. Nasalvokaler 160

c. Konsonanterna 165

Bihang till ljudläran 223

I. Frågor som sammanhänga med stafvelseförlängningen . 225

II. Behandlingen af i och y i gamla långstafviga ord 230

III. Andra företeelser rörande vokalkvantitet i starktonig stafvelse 232

IV. Andra företeelser rörande vokalkvalitet i starktonig stafvelse 235

V. Företeelser rörande konsonanterna 239

VI. Behandlingen af lång vok. + lång kons. 243

VII. Vokalerna i mindrebetonade stafvelser 246

Sammanfattande anmärkning till ljudläran 258

II. Formlära 259

1. Granskning af språket i Bures upplysningar om språkformer 260

2. De nya upplysningarna i Bures paradigm 272

Sidan

D. **Bure som grammatiker** 273

I. Det allmänna grammatiska läget 273

II. Bures framträdande 278

III. Uppfattningen af svenskans ställning 280

IV. Accentlära och kvantitativ ljudlära 280

V. Kvalitativ ljudlära 287

VI. Formlära 296

VII. Ordbildningslära 305

VIII. Syntax 307

IX. Beteckningslära 307

X. Terminologi 316

XI. Sammanfattande värdering 325

Bures betydelse för senare svensk grammatik 326

FÖRORD.

Först sedan föreliggande arbete redan fortskridit ganska långt, beslöt Svenska Akademien att prägla sin medalj öfver Johannes Bureus och åt en sin medlem, Riksantikvarien Hans Hildebrand, uppdraga författandet af hans biografi. Till detta 'Minne af Johannes Bureus' har jag naturligtvis tagit hänsyn, så ofta jag därtill haft skäl (jag citerar därvid efter Sv. Akad. Handl. 1908). Däremot ansåg jag mig kunna låta det redan i allt väsentligt färdigskrifna första partiet i stort sedt behålla den gestaltning det en gång fått och därmed också återspegla något af den förstkommandes förklarliga intresse för de fynd han gjort, trots det att dessa nu redan blifvit allmänheten i någon mån bekanta genom Hildebrands arbete.

För tillmötesgående hjälp står jag i tacksamhetsskuld på flera håll. Främst vill jag här aflägga mitt vördsamma tack till Svenska Fornskrift-Sällskapets styrelse, enkannerligen dess sekreterare, Förste Bibliotekarien D:r Robert Geete, för att plats beredts åt mitt arbete i dess 'Samlingar' och för den välvilliga liberalitet som därvid visats mig. Därnäst är det mig en angenäm plikt att framföra min djupa tacksamhet till Godsägaren Löjtnant Johan Ihre på Ekebyhof för det älskvärda förtroende han visat mig vid mina forskningar i hans arkiv samt genom att till enskildt begagnande utlämna det dyrbara nyfunna Bure-fragmentet. Jag vill också här offentligt tacka mina vänner Bibliotekarien Grefve C. M. Stenbock, som godhetsfullt tagit på sig den besvärliga handskriftskontrollen och äfven eljes välvilligt ställt sig till min tjänst, och Prof. Axel Moberg, som låtit mig få med honom diskutera igenom de icke få punkter som beröra semitisk grammatik. Slutligen betygar jag min erkänsla åt tjänstemännen vid Kungl. Biblioteket, Uppsala och Lunds universitetsbibliotek för den beredvillighet, hvarmed de på skilda sätt underlättat mina forskningar.

Lund 1912.

Hjalmar Lindroth.

J. TH. BUREUS, DEN SVENSKA GRAMMATIKENS FADER

UTARBETAD AF

HJALMAR LINDROTH

FÖRSTA HÄFTET

LUND 1911, BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Inledning.

Johannes Thomæ Bureus — eller för att nyttja det svenska namn som han själf använde: Johan Bure — har alltid haft en bemärkt plats sig anvisad i vår odlings häfder. Han har betecknats såsom banbrytaren och vägröjaren på ett förut opåaktadt forskningsområde och såsom den som därigenom inledde den period af nyväckt nationell blomstring som icke minst på vetenskapens område bröt in vid 1600-talets början. Det har därvid närmast varit inom runforskningen man anvisat honom denna rangplats. Visserligen har hans storartade verksamhet på detta område icke ännu fått någon utförlig skildrare[1]), men då runologiens historia en gång kommer att skrifvas, måste den blifva föremål för ett ingående studium; och så mycket veta vi, att titeln är berättigad.

Man har emellertid också gifvit honom äran af att ha varit »den förste, som af ett uteslutande vetenskapligt intresse studerat vårt språk» (Schück-Warburg Ill. sv. litt.-hist. 1, 256) eller »den förste svensk som i någon större utsträckning gjorde fonetiska observationer på sitt modersmål» (Beckman i Ark. f. Nord. filol. 11, 177). De arbeten af Bures hand som hittills berättigat till detta omdöme, ha icke varit många. Vittnesbörd om en af runskriftstolkningen mer eller mindre oberoende språkvetenskaplig verksamhet hos

[1]) Jfr dock Förordet.

honom ha varit kända blott i ganska ringa antal, och icke ens allt det som varit kändt har af forskningen tillgodogjorts.

Men det har kanske varit helt naturligt, att ingen känt sig manad eller frestad att sammanfatta det till synes helt obetydliga som förelegat. Till en del har detta också sitt förnämsta intresse för en disciplin som föga odlats i fråga om de lefvande språken: grammatikens historia.

Icke häller för mig fanns något skäl att här förmoda något som vore värdt en utförligare monografisk behandling, förrän jag kom att fästa min uppmärksamhet på ett par notiser som meddelas af Klemming i hans 'Anteckningar af och om Bureus' i Samlaren IV—V. Den första af dessa var uppgiften (Saml. V, 23) att i slutet på den i Linköpings stiftsbibliotek förvarade handskriften som innehåller Bures afhandling 'Om Tungomål, Tal och Skrift [etc.]' finnes »en stor tabell på 1 folioark kallad: Tabvla orthographica Stvnt Vndervisning om Svenska Skriftenes Bokstavar Huru de rätteligare än här til skrivas oc stavas kunna Skrivarom och Präntarom til nytto skrivvin af Johan Thomess. A. Bure». Den andra notisen återfinnes Saml. IV, 124 vid 21, 28 febr. 1631 i Bures självbiografiska anteckningar och lyder: »Spekulationer om bokstäfverna. palati superiores, linguæ

medij { dentium
labiorum».

Vid kännedoms tagande om det i den första notisen omnämnda aktstycket — som hittills uppenbarligen undgått våra språkmän — fann jag det i hög grad värdt både att publiceras och kommenteras, det senare i synnerhet genom att sätta det i samband med redan kända, yngre källor af liknande natur. Det kanske största intresset syntes mig skriften dock erbjuda såsom ett bidrag till det språkliga iakttagandets och tänkandets historia. — Notisen i de självbiografi-

ska anteckningarna lät ju förmoda, att Bure varit inne på en indelning af konsonanterna från artikulationens synpunkt. Då de tre första orden i notisen äro en från Klemming härrörande sammanfattning af hans original, kunde ju detta väntas innehålla ytterligare något af intresse. Att påvisa originalstället borde ju ha varit Klemmings sak; nu blef det den intresserade läsarens. För ändamålet blef det — lyckligtvis — nödvändigt att genomforska större delen af de i Kungl. Bibl. befintliga, icke få Bure-manuskripten. Stället återfanns [1]; dess värde befanns vara mindre än man kunnat förmoda, men i utbyte möttes jag af en sådan rikedom på — likaledes hittills obeaktade — uppgifter och anmärkningar rörande den samtida svenskan, att ett sammanfattande af dem syntes mig i hög grad påkalladt, så mycket mer som de ju härröra från en tid, icke så obetydligt äldre än den, hvarifrån de uppgifter förskrifva sig, som hittills gällt som de äldsta. Jag beslöt då att genomgå alla kända Bure-manuskript i det syftet att ur dem framdraga alla de direkta uttalanden som beröra den tidens språk eller som kunna vara af någon betydelse för vår kännedom om den tidens grammatiska tänkande. Icke minst det senare: ty då vi här efter allt att döma ha att göra med den man, som lagt grundvalen till vår inhemska språkforskning [2], bör också studiet af honom lägga grundvalen till studiet af denna disciplins historia. Emellertid, denna gryende språkforskning kan icke i allo påräkna lika stort intresse af vår

---

[1]) Se nedan s. 111 (vid hänvisning till textafdelningen anges hädanefter om möjl. sida och rad; ett tal anger handskriften).

[2]) I likhet med andra bortser äfven jag från den förlorade grammatik som på Possevinos föranstaltande kom till stånd vid år 1580. Ty dennas innehåll må ha varit hurudant som hälst, framkalladt af ett självständigt intresse för svenska språket var detta arbete icke. Om öfriga som i någon ringa mån kunna kallas förelöpare se nedan s. 27 o. Afd. D.

tid. Så snart den rör sig på det komparativt-lingvistiska området, där i våra dagar den egna iakttagelsen och en vetenskaplig metod sätta sin prägel på språkforskningen, är frestelsen mindre att söka tränga in i äldre tiders virrvarr. Dessutom är ju till sin natur denna gren af språkforskningen öfvervägande internationell. En utredning, om ock blott på en enda punkt, kräfver här behärskandet af ett oerhördt vidsträckt material, och därtill ett material som ännu är i det närmaste obearbetadt. Hvilken riktning inom den äldre språkvetenskapen jag åsyftar, torde vara klart genom en hänvisning till de etymologier och sammanställningar som man brukar citera från Stiernhielm och Rudbeck. På dylikt går jag icke in. Hvad nu Bure angår, så har han blott jämförelsevis obetydligt sysslat med komparativa spörsmål, och hans karaktär som vetenskapsman bär ingalunda däraf sin prägel.

Vända vi oss åter till grammatikens område — grammatik fattadt i närmare öfverensstämmelse med den populära användningen: deskriptiv grammatik —, ställer sig saken något annorlunda. I motsats mot den nyss berörda komparativt-historiska lingvistiken gäller om den, dels att den icke ens på det mest okritiska stadium af efterhärmning af utländska mönster helt kan undgå att bygga på egna iakttagelser och rådfråga det egna språkmedvetandet, dels att sambandet mellan äldre tiders grammatik och vår — åtminstone in till det yttersta af dessa dagar — i det hela är tämligen orubbadt. Den uppfattning, i hvars ljus ännu de senaste generationerna lärt sig att betrakta sitt modersmål — ty det är naturligtvis om dess grammatik jag här talar —, afviker icke mer från den som var våra förfäders, så långt de ägnat sitt språk någon uppmärksamhet, än att vi på ett helt annat sätt känna oss manade att från dess ursprung följa den utveckling, som naturligen trots allt kan spåras

åtminstone på många punkter. Och just på detta område är det som Bure ger oss mest. Den som förut, i öfverensstämmelse med den gängse bilden af honom, trots all respekt dock icke kunnat underlåta att smått bele hans mystiska och kabbalistiska funderingar — hvari han för öfrigt i mycket blott var ett barn af sin tid —, måste förvånas öfver den mängd af sunda, af allt dylikt oförvillade iakttagelser, hvarom hans språkliga författarskap bär vittne.

Om redan de uppgifter på grammatikens område, som — ofta ganska spridda — finnas i de hittills bekanta handskrifterna af Bure, i fullt mått berättiga honom till den hederstitel som jag här ofvan satt under hans namn, så blir hans rätt därtill ännu mer obestridlig genom innehållet af den handskrift som jag haft lyckan upptäcka i det Ihreska biblioteket på Ekebyhof. Här sysslar han till öfvervägande del med formlära. Och här framför allt framstår han som ordnaren och systematikern på nya områden.

Det har ofvan sagts, att det blott är Bures direkta uttalanden i språkliga frågor som här dragas fram. Dessa kunna emellertid betraktas från två olika synpunkter. Dels kunna vi därur hämta direkta upplysningar om ett visst af Bure åsyftadt språk. Dels kunna vi — i öfverensstämmelse med hvad delvis redan antydts — se dem såsom uttryck för ett visst stadium i det språkliga iakttagandet och tänkandet. I klarhetens intresse kommer jag här att hvar för sig behandla materialet ur hvardera synpunkten. Vid anläggandet af den först nämnda måste vi ju emellertid vänta oss en hel del luckor: Bures uppgifter kunna omöjligen lämna oss en fullständig bild af sitt föremål. Dessa luckor kunna delvis fyllas endast genom ett sorgfälligt studium af Bures eget språk. Vi skola finna, att det egentligen är ljudläran som genom enbart anlitande af hans direkta uttalanden blir — och det i ganska märkelig grad — fyllig. Uppgifterna

på grammatikens öfriga områden äro dels jämförelsevis få, dels af betydelse förnämligast ur grammatikhistorisk synpunkt. Att utfylla dem måste därför bli en själfständig uppgift, vid sidan af den jag ställt mig. Att söka fullständiga ljudläran har däremot kunnat ske utan att Bures egna upplysningar blefve bisak. Och då dessutom dessa alltid måst kontrolleras bl. a. just genom anlitandet af hans egna texter, har jag trott mig böra såsom ett 'Bihang' tillfoga de slutsatser man på ljudlärans område ur dem kan draga äfven i de viktigare [1]) punkter som ej något direkt yttrande af honom redan gifvit anledning att diskutera; hvilket sålunda icke får betraktas såsom ett uttryck för den åsikten, att ljudläran i sig själf vore det viktigaste. För öfrigt nödgas vi äfven inom formläran, för att pålitligt kunna bedöma de direkta uppgifterna, anlita ett ej så obetydligt material ur texterna.

Såsom af det nu sagda framgår, har det icke varit min afsikt att skrifva någon fullständig monografi öfver Bure. Att gifva en lefnadsteckning af honom ligger därför vid sidan om mitt ämne. Ytterpunkterna af hans lif äro 1568 och 1652. Af betydelse för oss här är att veta, att han var uppländing, född i Åkerby i Bälinge härad en dryg mil nordväst om Uppsala, och att han, om vi frånse en eller annan längre resa, af hvilka dock ingen sträckte sig utom fosterlandet [2]), och åtskilliga smärre forskningsfärder, framlefde hela sitt långa lif i de gamla sveabygderna. Hvad vi i öfrigt behöfva veta för att lösa vissa frågor

[1]) Jfr inledningen till detta 'Bihang'.

[2]) Är man riktigt noggrann, kan man ju medge, att han vid några tillfällen varit åtminstone vid danska gränsen (1602, 1603 och 1613, möjligen också 1611, jfr Hildebrand s. 92).

rörande de enskilda handskrifterna, skall hvart på sitt ställe bringas på tal [1]).

Hvad slutligen textafdelningen vidkommer, upptar den i allmänhet alla de icke redan förut tillfredsställande och lättillgängligt tryckta ställen som sedan anlitas i den systematiska framställningen. Dock ha några smärre isolerade notiser utelämnats, som vid utredningen af en bestämd enskild punkt ha sitt lilla intresse och där framdragas.

---

[1]) Det var ursprungligen min afsikt att här ge en förteckning på de mera betydande primärkällorna till Bures biografi, till tjänst för kommande forskare. Sedan jag emellertid till begagnande öfverlåtit den åt Riksantikv. Hildebrand, fanns ingen anledning att fullfölja den afsikten.

A. De begagnade källorna och deras datering.

Vid min redogörelse i detta kapitel följer jag samma ordning som nedan iakttages vid källornas publicerande, d. v. s. jag behandlar dem kronologiskt, dock så, att om samma arbete innehåller partier af olika datum, det blott behandlas en gång, på den plats som betingas af det äldsta partiets affattningstid. Först i ordningen kommer då:

I. *De Ihreska fragmenten.*

I. De Ihreska fragmenten (här betecknade IFr), såsom jag kallar den fragmentariska handskrift som jag sommaren 1907 upptäckte i det Ihreska Biblioteket på Ekebyhof å Ekerön i Mälaren. Stommen af detta bibliotek utgöres, hvad de tryckta böckerna vidkommer, af den till öfvervägande del teologiska boksamling som tillhört professorn, sedermera domprosten i Linköping Thomas Ihre, far till vår fräjdade Johan Ihre [1]). I den ej särdeles omfångsrika manuskriptsamlingen torde däremot knappast finnas något som införlifvats med biblioteket före den sist nämndes tid. Hvilka handskrifter som där i öfrigt finnas af intresse för språkforskningen, därpå är här ej platsen att ingå [2]). För öfrigt har uppmärksamheten redan tidigare varit fästad på dessa papper; och vi känna ju därifrån ett (nu tyvärr ofullständigt) manuskript af Columbus'

---

[1]) Se om detta bibliotek för öfrigt Carlander Sv. bibl. o. Ex-libris 4, 549 ff., där dock manuskripten ej beröras.

[2]) Hela manuskriptsamlingen är nu såsom deposition öfverflyttad till Upps. Univ. Bibl. (med undantag af den handskr. som här sysselsätter oss; se strax i texten).

Ordeskötsel (se Noreen o. Stjernströms uppl. s. II). Att det som fanns af Bures hand, undgått uppmärksamheten, är föga underligt. Det bildade nämligen vid fyndtillfället icke något sammanhängande helt, utan utgjordes af lösa (enstaka eller några tillsammans sittande) blad, som lågo spridda litet hvarstädes bland andra papper af nästan uteslutande större format. Det lyckades mig att samla ihop 31 blad. Formatet är, såsom de flesta af Bures manuskript, mycket liten oktav (kanske snarast sedes). Sedan aug. 1909 förvaras handskriften såsom deposition å Kungl. Biblioteket.

Att det bevarade blott är ett större eller mindre fragment, är beklagligtvis tydligt; af åtskilliga af de felande sidorna återstå ännu kantremsor, hvilka delvis låta oss ana hvarom innehållet rört sig [1]). Att allt det bevarade tillhört samma handskrift, torde väl få anses säkert. Det blandade innehållet eller afståndet mellan de tidpunkter, vid hvilka, som vi strax skola se, dessa anteckningar nedskrifvits, tala icke däremot: bådadera äro utmärkande för åtskilliga andra, med säkerhet enhetliga, Bure-manuskript, i synnerhet för sådana, hvilka — i likhet med detta — delvis bära prägeln af att snarast vara under en längre tid nyttjade anteckningsböcker, hvari stundens idéer nedskrefvos i en föga öfvervägd (därför också ofta ändrad) form. För öfrigt finnas ännu såväl rester af hophäftningstrådar som ock — dock ej i en del helt lösa blad — hål för dessas genomträdande. Det enda parti om hvars ursprungliga samhörighet med det öfriga man skulle kunna vara något i tvifvel, skulle vara de fyra blad af ett något smalare format som af mig placerats sist och omnämnas nedan s. 79 n. 9. Detta dock icke så mycket för det något afvikande formatets skull; utan därför, att det synes mig åtminstone om-

[1]) Se sid. 71.

tvistligt, om de verkligen härröra från Bures hand. Innehållet är en ordförteckning till en lag (eller kanske till flera). Emellertid är jag för min del fullt öfvertygad om dessa blads samhörighet med det öfriga, dvs. om att dessa blad följt med handskr. genom tiderna; utom att de — såvidt jag kan erinra mig — påträffades tillsammans med (en del af) denna, vore deras tillvaro i manuskriptsamlingen eljes gåtfull. Att manuskriptets väsentliga del är af Bures hand, bevisas utom af allt annat af hans namnteckning på tvänne ställen (se nedan 71_{12}, 72_{8}); på ett af dessa uppger han sig uttryckligen som författaren.

Hvad handskriftens yttre historia beträffar, är väl den enda hållpunkten den, att den saknas i den bekanta förteckningen öfver de år 1651 af Bure innehafda och till Kungl. Maj:t öfverlämnade egenhändiga manuskripten (tryckt af Klemming Saml. V, 5 ff.). Däraf kan man sluta, att den tidigare gått ur författarens händer. Men när och hur den sedan kommit i Johan Ihres händer — att det är genom honom den kommit in i samlingen, är väl ganska säkert — därom ser jag ingen möjlighet ens till gissning.

Den inre historien, tillkomsten, skall nu utredas. Denna utredning får väsentligen taga formen af ett uppvisande af riktigheten i den ordning, hvari handskriften nedan tryckes och som — utom i de fall där verkligen vid anträffandet flere blad hängde samman — är resultatet af mina egna bemödanden att återställa bladen i deras ursprungliga följd. Nu efteråt grämer det mig en smula, att jag icke genast vid första bladets anträffande kom på idén att föra ett ordentligt fyndprotokoll; ehuru likvisst ett sådant, i det skick handskriften befann sig, i en samling som blifvit både flyttad och åtskilliga gånger derangerad, näppeligen torde ha gifvit någon afsevärd hjälp. För öfrigt vågar jag tro, att det i allt för oss väsentligt lyckats mig att på inre grunder ordna det förskingrade.

Ofvan är redan antydt, att handskriften innehåller med afseende på nedskrifningstiden skilda partier. Detta framgår otvetydigt genom på flera ställen utsatta årtal. Dessa i förening med öfriga dateringsgrunder låta oss i det som bevarats urskilja minst fyra afdelningar[1]).

1. Hit räknar jag med säkerhet s. 1—4, med tvekan 5—8. För det förstnämnda, af två sammanhängande blad bestående partiet är dateringen gifven genom årtalet 1593 högst uppe å första sidans vänstra hörn. Detta år torde vi sålunda kunna betrakta som den svenska grammatikens födelseår. Det andra partiet består af ett på midten hopviket blad af ett (efter vikningen) något mindre format än det öfriga. De båda yttersidorna (5 och 8) äro blanka. Anledningen till att jag fört detta parti tillsammans med det nyss nämnda, är uteslutande den, att pikturen synes mig tyda på en mycket tidig period, samt att innehållet icke synes hänvisa det till sammanhang med någon af de följande afdelningarna. Dock är det ju möjligt, att denna deklinationstabell, som icke tyckes ha varit hophäftad tillsammans med handskriften i öfrigt, bör betraktas såsom ett alldeles själfständigt utkast. Och i så fall behöfver den ju ej sättas så tidigt som 1593.

En sak som för Bures biografi är af en smula intresse är, att vi på s. 3 finna bevis för att Bure redan nu kunnat läsa runor. Detta strider något emot den vanliga uppgiften, att det först var år 1594 som han — genom att ge akt på stenen vid Gråmunkekyrkans klosterport i Stockholm — tillägnade sig denna färdighet. Källan för denna uppgift är hans eget påstående (se Saml. IV, 14). Man observere emellertid,

[1]) Då, såsom noter till texten ge vid handen, bläckets varierande färg stundom antyder, att äfven inom samma parti alla anteckningar ej tillkommit i en följd, är en för hvarje liten anteckning giltig datering en omöjlighet. Hvad här nedan säges, gäller mera i stort.

att han där säger '1594 widh lagh'. Anteckningen är uppenbarligen nedskrifven en tid efteråt. Bure har alltså varit osäker på årtalets riktighet. Att hans första bekantskap med runorna verkligen ingicks på det uppgifna sättet, motsäges naturligtvis icke däraf.

2. Som andra afdelning räknar jag s. 9—24. Att med s. 9 ett självständigt parti begynner, framgår af öfverskriften, och att det sträcker sig just så långt som angifvits, är tydligt af innehållets enhetlighet. Det förtjänar särskildt framhållas, att det blad som utgöres af s. 11—12 och som från innehållets synpunkt förmedlar partiets början med det följande, sålunda visar, att hela afdelningen om konjugationerna verkligen är att föra hit. Afdelningen är daterad genom följande anteckning å s. 24: 'sådana sågh iagh på ett yxeskafft 3 Martij 94', hvarpå följer en runinskrift (som inom parentes sagdt synes ha utgjort en uppteckning af futharken). Då det nu kan konstateras, att det öfriga (här nedan tryckta) som skrifvits på denna sida, redan fanns före den nyss citerade, en smula på måfå på sidan nedkastade anteckningen, är det tydligt, att partiet bör sättas före nyssnämnda datum [1]). Därigenom kommer det i tiden ytterst nära afdelning 1 och kan ju vara nedskrifvet i omedelbar följd därmed.

3. Denna afdelning är till innehållet — så som jag sammanställt den — icke enhetlig. Det är därför i och för sig möjligt, att den är nedskrifven på skilda tider. Då det emellertid med mer eller mindre säkerhet kan göras sannolikt, att samtliga dessa s. 25—34 äro nedskrifna 1600—1601 eller tämligen snart efter, har jag fört dem tillsammans. Denna datering skall nu motiveras.

---

[1]) Man skulle visserligen kunna invända, att det icke är gifvet, att anteckningen gjorts just 3 mars 1594. Men att den i hvarje fall är en primäranteckning, som icke kan ha tillkommit någon längre tid efteråt, visar det sätt hvarpå den anbragts.

S. 25—28 innehålla bl. a. dels ett utkast till fonetisk ortografi, dels exempel på allehanda för riksspråket främmande diftonger (se nedan 68₆). På båda dessa saker kommer jag framdeles utförligt in. Här måste dock det för dateringen nödvändiga i all korthet beröras. Det första spår vi märka af något försök till fonetisk ortografi hos Bure är af 21 dec. 1595 på ett (nedan icke aftryckt) ställe (blad 20) i den handskr. som nedan behandlas som n:r X. Där möta vi af de sedan använda typerna blott typen för *þ* (*th*). Sedan träffa vi i en (här ej häller tryckt) anteckning af 18 okt. 1599 (på ett inklistradt blad af mindre format mellan bl. 27 o. 28 i samma handskr.) typerna för *ƚ* och *ŋ*. Då vi nu här i IFr. finna tanken fullföljd i så mycket mera omfattande grad, böra vi säkert sätta partiet efter sist nämnda datum. Huru långt efter är vanskligare att säga. En omständighet som kunde synas tala för att vi böra gå ned ända till efter 1602, är att i den handskr. från detta år som Bure kallar Runaräfst (n:r V nedan) efter det öfriga alfabetet stå typerna *ŋ*, typen för *ƚ* och ett öfverstruket *ꝛ* (tyskt *r*; se nedan 83₂₀). Då nu till dessa åtskilliga nya kommit här i IFr, kan man ju i dess redaktion förmoda ett mer utveckladt stadium. Och möjligen är det så [1]). Att vi dock icke vilja gå särdeles långt ned efter 1601, beror på uppteckningen af diftongerna. Jämföra vi denna anteckning (s. 68) och behandlingen af diftongerna i Rrä (s. 100), se vi, att

[1]) Å andra sidan skulle, synes det, det att *ꝛ* i Runaräfsten är öfverstruket, kunna tyda på, att tvärtom denna handskrift vore yngre, eftersom Bure först där skulle ha beslutit sig för att slopa detta tecken (som sedermera inte häller återkommer). Men nu är Rrä efteråt öfverarbetad (se s. 25), och strykningen kan ha skett då. Värdet af en jämförelse mellan IFr3 och Rrä blir i själfva verket ännu osäkrare därigenom, att hela den ifrågavarande passagen i Rrä kanske är nedskrifven vid ett senare tillfälle (se anm. till texten).

det senare yttrandet icke går in i enskildheter, utan blott konstaterar, hvilka diftonger som förekomma i Norrland. Här däremot finna vi hvarje diftong exemplifierad med ett ord (vid ett uppges uttryckligen uttalet vara hämtadt från Kalix). Det är då rimligt, att denna anteckning är gjord åtminstone rätt snart efter iakttagelsen. Och när denna skett, veta vi med bestämdhet. Det kan inte ha varit annat än på den långa norrländska resan 21 juni 1600—15 maj 1601 (hvarifrån vi äga anteckningar dels i Sumlen, se nedan n:r III, och dels i de af Klemming Saml. IV, 17 f. tryckta anteckningarna), närmare bestämdt i dec. 1600. Och vi kunna tillägga ett skäl, af samma art som det som ofvan antogs möjligen tala emot tidigare datering af IFr3 än af Rrä: vi finna på senare stället åtminstone fyra diftonger som ej omnämnas här i IFr — emedan de ej ännu iakttagits? [1]) —, men omvändt på senare stället blott en som saknas i Rrä. — Vi göra tillsvidare försiktigast i att för s. 24—28 sätta: snart efter 1600, utan att direkt uttala oss om förhållandet till Rrä; ehuru jag tror mig böra anse de skäl starkare som tala för en något tidigare affattningstid af vårt parti; jfr äfven strax nedan.

S. 29—30, tillsammans utgörande ett blad, får äfven sin affattningstid tillnärmelsevis bestämd genom sitt förhållande till den omtalade resan. Bure citerar en bröllopsskål som »her Anders i Lule» lärt honom (se 69_4). Dessa båda sidor innehålla också en del språkliga anmärkningar mot en öfversättning eller bearbetning af Psaltaren verkställd af en P. Gothus. Den person som afses är uppenbarligen Petrus Johannis Gothus († 1616), hvars arbete i fråga utkom år 1599.

---

[1]) Vore vi säkra på att ej diftongen *ai* är med i IFr (jfr s. 68 n. 3), och därmed jämföra, att den i Rrä blott uppgifves från Åland, låge ju beträffande den det antagandet ganska nära.

För de återstående sidorna i denna afdelning är en datering vanskligare.

För s. 31—32 finner jag blott en mycket svag hållpunkt. Den består däri, att Bure såväl här på s. 31 (se 70_{17}) som i Sumlen (s. 71 i Klemmings urval i Landsm.), men eljes ingenstädes, haft sin uppmärksamhet riktad på uttryck af typen 'hem och läs'. Häraf kan möjligen slutas till närhet i tiden mellan de båda anteckningarna. Emellertid vill det synas som om det ställe här i IFr som behandlar dessa uttryck, liksom också åtminstone ännu en anteckning på samma sida, vore senare nedskrifvet än den öfriga texten. Detta gör dateringen af detta blad i dess helhet än osäkrare [1]).

S. 33 slutligen (s. 34 är blank) för jag hit närmast på grund af att den icke gärna kan höra till någon annan afdelning af det bevarade. Det skulle då möjligen vara till 1, men pikturen synes visa på mognare ålder. För öfrigt synas mig accentfunderingarna öfverst på s. 33 verkligen kunna stå i något samband med liknande på s. 28.

Tillsammans med denna afdelning har jag placerat de båda kantremsor som utgöra rester af två förlorade blad (se s. 71). På den ena finna vi nämligen bl. a. siffran 99, som nog bör tolkas såsom — ensamt eller såsom rest af utskrifvet tal — åsyftande årtalet 1599. Om årtalet anger själfva affattningsdatum, ha dessa blad tydligen utgjort en afdelning för sig, som då hört till tiden före vårt parti 3. Men det är ju också mycket möjligt (jfr ofvan s. 12 n. 1), att årtalet anges såsom förflutet. Kände vi då anteckningens art, kunde måhända däraf någon ledning vinnas beträffande den sannolika ungefärliga längden af tidsafståndet mellan årtal och nedskrift. Men äfven

[1]) Man kunde kanske också peka på öfverensstämmelsen mellan de eufoniska funderingarna här och på s. 27 i det föregående.

abstrakt sedt är det ju större chans för ett mindre tidsafstånd. Vi kunna därför åtminstone säga: dessa blad kunna mycket väl ha hört direkt ihop med vårt parti. Vågade vi tro det, så skulle de ju i någon mån tala för att vi gjort rätt i att för detta ej aflägsna oss för långt från 1600. Innehållets rester i öfrigt ge oss ingen ledning för denna fråga.

4. Med s. 35 påträffa vi åter en genom innehållets enhetlighet klar afdelning, som sträcker sig t. o. m. s. 46. De omständigheter som äro förknippade med tillkomsten af detta parti, äro dels i sig själfva af så pass stort intresse, dels så pass viktiga för förståendet af (den nedan blott delvis — i mån af språkligt intresse — tryckta) texten och det sätt hvarpå vi böra bedöma Bures hela grammatiska ståndpunkt, att jag anser mig böra dröja vid dem en stund, äfven om vi skulle kunna komma till en datering med något mindre besvär.

Som vi nedan se af (den visserligen af Bure själf strukna) öfverskriften (se s. 72), är det »et par Danska [Löghn] åsnar» som här skola tagas i upptuktelse, och vi se också genom dispositionen på första sidan, att det är vissa försyndelser mot Veritas Grammatica, V. Poetica och V. Historica som bragt Bure i harnesk emot dem. Så vidt anteckningarna äro bevarade, är det nästan blott Veritas grammatica som kommer till ordet. Men hvad är det nu för ena 'åsnor' som B. vill åt, och hvad ha de förbrutit? Härmed förhåller sig på följande sätt.

På s. 45 citeras ett yttrande som säges vara »verba Velleji uti Vijseboken», och nerpå sidan upplyses, att »Wijseboken är utgangen 1611 säghset» [1]. Med Vellejus menas den danske historieskrifvaren Anders Sørensen Vedel, och »Vijseboken» kan icke vara

---

[1]) Så vidt man kan se, är denna anteckning samtidig med det öfriga.

någon annan än dennes »Et hundrede vduaalde Danske Viser». Denna bok utkom första gången i Ribe 1591 och i en andra upplaga i Helsingör 1609. Någon upplaga af 1611 har jag inte kunnat få tag i; den Bure muntligen lämnade uppgiften ('säghset') är sannolikt oriktig (sagesmannen har väl dock åsyftat den 2 uppl.) [1]. Huru som hälst ha vi ju fått en tidsuppgift att hålla oss till: partiet är nedskrifvet efter 1611.

I Vedels samling finnes tryckt ett fragment af en gammal visa som ställt till åtskilligt bråk inom den äldre danska historieskrifningen. Det är visan om longobarderna och deras utvandring från Danmark i gamla tider. Att longobarderna stammade från Danmark, uppges redan hos Saxo, som torde ha stödt sig på någon folkdikt. Åtminstone har en sådan i flera redaktioner bevarats till vår tid (se härom liksom om det följande Grundtvig Danm. gamle folkevis. 1, 319). Men detta är icke den af Vedel och sedan af andra meddelade. Denna påvisades redan af Gramm Meursii Hist. Dan. sp. 85 (1746) vara vid midten af 1500-talet svekeligen hopgjord af en präst vid namn Niels Pedersen (Nicolaus Petreius), som uppgaf, att han upptecknat den på Gotland och därmed just afsåg att leverera ett bevis för den gamla sägnen. Den förste som meddelade (en del af) den i tryck, var emellertid just Vedel. Och det är nu begynnelseorden af denna uppdiktade visa (»Ebbe oc Aage de Hellede saa fro»), som Bure anger som »verba Velleji». Det är också den som väckt hans vrede. Betrakta vi nämligen s. 36 (här nedan ej aftryckt), så finna vi där med hänvisning till versrad uppräknade en massa böjningsformer hvilka klandras såsom

---

[1]) Att 'utgangen' betyder 'utkommen från trycket' är säkert; jfr t. ex. Bures eget uttryck: 'Svenska Grammatica den H. K. M. bödh heel lata *vtgå'* (Saml. IV, 81) samt: 'Tilökning Af några sedermera *utgångne* Skrifter' om tillägget i uppl. 1713 af fru Brenners dikter.

oriktiga. Och se vi efter, så finna vi, att citaten äro hämtade från longobardervisan. Dock ej ur den redaktion som föreligger hos Vedel. Afvikelserna äro afsevärda, och dessutom citeras äfven verser som saknas hos denne. Jämföra vi Bures citat med de något yngre uppteckningar af visan som Bure kan ha känt (se om dessa Grundtvig anf. st.), så visar det sig, att öfverensstämmelsen är störst med den gestalt, hvari visan meddelas af Huitfeldt i hans Krønike 1, 25 (1603) [1]. Emellertid är öfverensstämmelsen inte häller här fullständig. Man skulle då kunna tänka, att Bure blott återgifvit formerna mindre noggrant — att han känt Huitfeldts arbete visas af uttryckligt citat därifrån på annat ställe i detta samma parti af IFr. Däremot strider emellertid det faktum, att Bures anmärkning åtminstone i ett fall gäller en form som alls inte finnes hos Huitfeldt, men däremot i från annat håll bekant redaktion [2], och därför svårligen beror på förvanskning af den förres text. Den sannolikaste lösningen torde vara, att Bure till sitt förfogande haft en afskrift af visan, som i det hela stått synnerligen nära den redaktion som legat till grund för Huitfeldts text. (Denna senare kan nämligen icke vara blott ett fritt återgifvet tryck af den text som förelegat Vedel eller dennes text närstående redaktioner; därtill äro afvikelserna för stora.) Detta antagande vinner ett visst ytterligare stöd däraf, att Bures text synes vara något litet försvenskad [3].

I sig själft behöfva vi ju eljes inte vänta oss alltför stor noggrannhet i dåtida afskrifter. Nu vill emellertid en egendomlig tillfällighet, att vi från Bures

---

[1]) Särskildt förtjänar beaktas, att Huitfeldt, men ej de andra, ha de ord *lengan genum* hvaröfver Bure IFr 73_3 ondgör sig.

[2]) *quindum och man* — Hu.: *Quinde oc Mand.*

[3]) Jag anför några (ytterligare) afvikelser mellan Hu. och Bure: *varum .. Gudland* — *Varum Gutland, met* — *medh, halue* — *halfue, møcket* — *myket, Mandelickum* — *Manligum.*

hand på annat ställe besitta en fullständig afskrift just af denna visa, sådan den är tryckt hos Lyschander 'Synopsis Historiarum Danicarum' (1622) s. 263 ff. Afskriften finns i handskr. 'Den Svenska Runa-Refsten' (nr XIII nedan) s. 49 (ny pagin.). Denna afskrift måste betecknas såsom utomordentligt trogen (ett faktum som har sin betydelse för frågan om det sätt hvarpå Bure i allmänhet behandlade texter)[1]. Samtidigt med att vi nu äro i tillfälle att konstatera, att denna Bures afskrift icke kan vara den som legat till grund för hans anmärkningar i IFr4, synes det ju möjligt, att den — kanske just därför — skall kunna hjälpa oss till en datering af dessa. Och i det hänseendet torde vi kunna andraga följande: I IFr nämner Bure uttryckligen Vedel och Huitfeldt[2], men ej Lyschander. Hade denne varit honom bekant, hade nog titeln kommit att tala om mer än 'et par' lögnåsnor[3]. I sin egen afskrift har Bure strukit under dels en mängd af de språkvidriga *-um*, dels ordet *hæd* (illud). Just dessa gäller hans vrede i IFr4. Är inte då det rimligaste sammanhanget det, att han genom dessa understrykningar konstaterat, att hvad som tidigare framkallat hans förargelse i den uppteckning af visan han då kände, också nu fanns här hos Lyschander? Men nu hade vreden redan en gång fått sitt utbrott — om ock dess föremål aldrig nåddes däraf.

Afskriftens (efter Lyschander) datum kan nog inte sättas tidigare än 1641 (eller i rundt tal: omkr. 1640; se under nr XIII s. 39 nedan). Vi ha således för IFr4 alltfort ett svängrum på 30 år (1611—1641). Men nu vill det sig så väl — tack vare Bures detal-

---

[1]) Där förekommer knappast någon afvikelse af svårare art än att stor bokstaf någon gång ersatts med liten! — Kollationering synes också ha förekommit, ty felskrifningar äro rättade.

[2]) Denne dock ej direkt såsom hemul för visan.

[3]) Observera, att han i Sv. Ru-Re. med anledning af visan kallar Lyschander en 'Liughare'.

jerade dagboksanteckningar —, att vi veta, att han kände Lyschanders bok åtminstone redan 15 april 1625 (se Saml. IV, 91) [1]). Då den då blott var tre år gammal, har han nog först kort förut fått den i händer. Och det är väl inte så troligt, att han kan ha känt boken mera grundligt utan att fästa sig vid longobardervisan, särskildt då vi antaga, att hans intresse redan var väckt just för den. Vi våga kanske därför tro, att IFr4 skrifvits 1611—1625. Det sätt hvarpå det förra årtalet nämnes (se ofvan s. 16) tyder nog i sig själft på att sedan dess åtminstone ett eller annat år förflutit. Den som vill ha ett rundt tal, kan ju därför säga omkr. 1620 [2]). Det oordnade skick hvari anteckningarna befinna sig, frammanar emellertid möjligheten af längre eller kortare mellantider mellan somliga af dem.

Vi få nog anta, att föremålen för Bures vrede äro Vedel och Huitfeldt. Men han synes, som billigt var, inte ha gjort någon af dem ansvarig för självfva visan: på ett (nedan ej aftryckt) ställe (å s. 40) far han ut mot den okände författaren, 'thenne author hvilken den då är' [3]), och måhända har han antydt sin vetskap om diktens ålder äfven med ordet 'seen' i öfverskriften till hela vårt parti. Hvad han i så starka ord klandrar hos de båda danska historikerna, är väl egentligen, att de icke insett det befängda i hela denna dikt. Detta består för Bure såväl i den uppfattnin-

---

[1]) 'Danske kongers Slechtebog' är nämligen samma arbete.

[2]) Ännu ett par möjliga hållpunkter vill jag nämna. IFr s. 43 (i handskr.) citeras 'S. Olof om Normannis', hvarmed syftas på ett kapitel i Olofssagan. Den 17 mars 1612 gjorde Bure en afskrift ur just samma kapitel (se Saml. IV, 41). — Samma sida talar han om 'Longob: Runestenen'; jfr härmed F. a. 13 I, 47 (i handskr.; om dess datering se nedan nr IX s. 31 f.): 'Longobard af Runestenen'. Om vi nu bara visste, hvilken runsten som åsyftas och när Bure undersökte den! Jfr s. 86 n. 10?

[3]) De sista fyra orden senare tillagda. Kan det ha något att betyda för Bures mening om författarens person?

gen att longobarderna skulle härstamma från Danmark, som i den vidunderliga språkformen. Gent emot den förra gällde det att visa, att longobarderna — naturligtvis! — i själfva verket utgått från Sverige. Af denna bevisföring se vi, såsom redan antydt, blott litet utfördt. Beträffande den senare var det ju icke underligt, att en man som Bure, som genom studium af åtskilliga gamla handskrifter — isländska och fornsvenska — fått en, om ock ej så alldeles oklanderlig, kännedom om sitt språks utseende under en på böjningsändelser rikare period, skulle uppröras af de orgier som särskildt dessa senare fira i visan. — Hela detta parti har sedan tillkommit i den afsikten att visa, hur verkligt svenskt (forn)språk såg ut.

Återstå så af IFr utom de nämnda åtta sidor, där Bures hand är osäker (och hvilka placerats sist), dels ett hopviket blad af två vanliga sidors bredd, dels fyra sidor, hvaraf en är tom och de öfriga innehålla ordförteckningar till Barlaams saga och fsv. (lag)handskrifter. Här har jag ännu icke lyckats finna någon hållpunkt för en datering, och för det sistnämnda partiet är ju en sådan oss här fullkomligt likgiltig. De båda afdelningarna ha satts såsom s. 47—50 (till större delen tryckta s. 79), resp. (ej aftryckta) 51—54 [1]).

[1]) Tillägg till IFr: Jag har nu efteråt fått meddelande om, att vid genomgåendet i Uppsala af den Ihreska manuskriptsamlingen (jfr s. 8 n. 2) ytterligare en hel del blad, som uppenbarligen tillhöra detta samma Bureska manuskript, anträffades, och jag har också varit i tillfälle att ta kännedom om dem. Eget nog erbjuda de intet af direkt intresse för oss, hvarför ingen anledning funnits att nedan aftrycka något däraf. Ett par småsaker ha indirekt intresse, och dem skall jag framdeles begagna. Oaktadt intet af innehållet står i tydligt samband med de partier, för hvilka ofvan redogjorts, och därför knappast någon anledning finnes att bryta upp där motiverade arrangemang af de förut funna bladen, kunna dock vissa upplysningar vinnas såväl för handskriftens natur som för dess datering. Dessa framgå vid en kort redogörelse för innehållet i detta 'Tillägg', bibehållet i det skick hvari det förelagts mig: Det nytillkomna utgöres af 21 blad, hvaraf 5 hela

II. *Runakänslones läre-spån.*

II. Runakänslones läre-spån (här betecknad RL). Det är den bekanta stora runtaflan som tryck-tes 1599—1600 (se Hildebrand s. 84 f., 403). Enligt Klemming Ur en anteckn. saml.[2] s. 62 äro numer endast fyra exemplar af taflan kända (1868 kände man blott tre; se anf. arb. 1 uppl. s. 75). Här följes rentrycket i K. B. Klemming lät 1881 taga ett facsimile.

Det synes alldeles ha undgått språkmännen — försåvidt någon af dem verkligen granskat den — att denna tafla innehåller saker af icke ringa intresse för svensk ljudlära (och af ännu större för ljudlärans historia) [1]). Öfverst i vänstra hörnet finns nämligen en

---

och 3 halfva äro blanka (de sista två bladen ouppskurna). 1. Glosor från runstenar och membraner. 2. Ordlista med norrländska dialektord (många öfverstrukna). Uppenbarligen från resan 1600—01: man observere den säkerligen på ort och ställe inhämtade upplysningen: 'Môrmôr blef dödh . A. A. D. Anno D 1583 30 April'. 3. Flera utkast till ett arbete om runorna, tydligen (delvis) hvad som sedan resulterade i (Runtaflan? och) Runaräfsten (väl icke 'Runahäfd'), ty vi ha en datering: '6 Feb. 601. hos Ysrael', således under resan. Härigenom få vi således den upplysningen, att anteckningsboken då var med. 4. Lexikaliska (och syntaktiska) excerpt ur ett dokument från 1347, sannolikt Kopparbergsprivilegierna (till en närmare undersökning har jag ej haft tillfälle). 5. 'Dani Corrvptores lingvæ veteris', exempel på (enl. B:s mening) färdärfvade gamla ord i danskan. Där nämnes ock Lyschander flera gånger. Detta visar, att han haft IFr hos sig efter 1625, men ej, att vår datering af IFr4 till före 1625 var oriktig. 6. En liten förteckning öfver iakttagna runstenar (åtminstone delvis först blyerts, så ifylldt med bläck). Säkert från tidig period. 7. Ett utdrag ur Saxo. 8. Det metriska schemat för några svenska psalmer. Detta kunde måhända förtjäna noggrannare undersökning. 9. Diskussion af enskilda ords ortografi jämte ett par andra (för oss betydelselösa) ortografiska anmärkningar. — Ofvanstående bekräftar, att vi ha att göra med en notisbok, som Bure haft till hands under många år.

[1]) Det enda vittnesbördet om ett iakttagande häraf jag känner är af gammalt datum: 'tabella æri incisa, qua & figuram illarum litterarum, & valorem, & id genus alia demonstrat [Bureus]'. Schefferus Upsalia s. 400 (1666); på hvilket ställe Werlauff i Ny tidskr. f. Oldkyndighed I, 331 fäst uppmärksamheten.

tabell, som visserligen vid första påseende kan förefalla de öfriga på taflan bra lik, men som vid närmare undersökning visar sig innehålla ett litet utkast till deskriptiv svensk ljudlära. I kolumnen längst till vänster står — se mitt aftryck s. 80 f. — runtecknet, i nästa ljudvärdet uttryckt i latinsk skrift, i de närmast följande redogöres för i hvilka ställningar i ordet (eller satsen!) ifrågavarande runa har det angifna ljudvärdet, och i den sista kolumnen slutligen meddelas exempel i runskrift. Som vi finna, genomgås inte alla runorna, blott de, hvarom författaren haft något särskildt att säga.

Ett ytterst kortfattadt sammandrag af denna tabell, utan vare sig behandling af de skilda ställningarna i ordet eller exempel, men i stället upptagande alla runorna [1]) efter futharkens ordning finna vi på den lilla odaterade runtafla som Bure lät sticka (eller kanske själf stack). För en större allmänhet är denna tafla tillgänglig genom det (dock rätt otydliga) aftryck som Liljegren lät sätta framför sin Runlära (1832). Plåtens förvaringsort är nu okänd.

Nu kan man ju mena, att vi intet annat kunna ha att lära af denna tabell än just hur Bure uppfattade och tydde runorna. Att tabellens uppgifter dock verkligen meddela oss något om samtida svenskt uttal, ja företrädesvis om detta, det skall strax närmare utvecklas under nr V.

III. Här finner jag lämpligast att omnämna de s. 82 tryckta små grammatiska anteckningar som finnas på första sidan af tvänne blad i liten 8:o i Autografsamlingen på Kungl. Bibl. (jag citerar dem som Aut). Någon bestämd datering är inte möjlig. Hvad som emellertid gör sannolikt, att de tillhöra en tidig period af Bures lif, är pikturen. Och då innehållet visar nära beröring med en passus i

III. Ur Autografsamlingen på Kungl. Bibl.

---

1) Dock blott de 15. Stupmadher ansåg Bure oursprunglig.

IFr3, sätter jag dem på ett ungefär till tiden omkr. 1600.

IV. *Sumlen.* IV. Sumlen (här betecknad Su), handskr. i Kungl. Bibl. F. a. 12 i Antikvitetsarkivets katalog. Den innehåller anteckningar i skilda ämnen, till stor del från den norrländska resan 1600—1601 (jfr s. 14). Ett urval af dessa har Klemming publicerat i Sv. Landsm. Bih. I (1886) [1]. Som allmänt bekant är, finnas här några små uppteckningar rörande norrländska dialekter, de äldsta hittills kända (jfr Noreen Vårt spr. 1, 268). Det är dock inte så mycket dessa som göra, att jag här upptar äfven Sumlen bland mina källor. Utan det är dels en liten (redan s. 15 antydd) syntaktisk anteckning, dels det, att jag i ljud- och formläran — äfven vid diskussionen af Bures direkta uttalanden — ofta rör mig med härifrån hämtadt material. Vid genomgående af Bures manuskript af Sumlen har jag inte funnit något af grammatiskt intresse utöfver hvad som finnes i det af Klemming tryckta, hvarför jag inte haft någon anledning att här trycka något ur denna handskrift [2].

V. *Runaräfst.* V. Runaräfst eller Runakänslo (här betecknad Rrä), handskr. i Kungl. Bibl., sign. F. a. 14 i Antikvitetsarkivets katalog. Undertiteln (se s. 82 f.) lär oss genast det samband som finnes mellan denna skrift och den under II omtalade tabellen på runtaflan af 1599. Af den framgår också, att Rrä härrör från år 1602 [3].

---

[1]) Eriks af Pommern skattebok af 1413 (s. 5 ff. hos Klemming) var redan förut tryckt efter Bures utdrag af Hausen i Bidr. t. Finl. Hist. 1, 303 ff. Likaledes hade tidigare Nordlander i Sv. fornminnesför:s tidskr. V, 182, 196, 197 aftryckt några ställen.

[2]) Att emellertid vid begagnande af Klemmings tryck kontroll ofta är påkallad, ha både egna erfarenheter och Nordlanders uppsats Spr. o. stil 9, 29 ff. lärt mig.

[3]) Skulle Bure redan nu (jfr s. 39) ha ansett RL tryckt 1600, så få vi 1603. Emellertid talar han ännu i Sv. Ru-Re. s. 37 blyertspag. (omkr. 1640) om hvad han '1599' satt på sin runtafla.

Emellertid visar det sig, att den sedermera i någon mån öfverarbetats i form af rättelser och tillägg. När detta skett, torde näppeligen kunna bestämmas; det kan ju ha skett vid skilda tillfällen.

Att man icke insett Rrä:s stora värde för svensk språkhistoria, måste anses förvånande; men titeln har väl icke lockat till ett grundligare studium från språkmännens sida.

Jag skall nu söka förklara, hur den 'undervisning' om runorna som här meddelas, kan ha någon betydelse utöfver den af författaren närmast afsedda. Att den har en sådan, torde inses af hvar och en som genomläser de här nedan aftryckta ställena.

Vi behöfva blott ställa till oss den frågan: hur kunde Bure — och hans samtida — öfverhufvud ha någon mening om runornas ljudvärde? För oss ställer sig ju saken så, att vi genom den historiska jämförande språkvetenskapens hjälpmedel och genom ett sorgfälligt sammanställande af det nu jämförelsevis lätt och i stor utsträckning tillgängliga materialet kunna bilda oss en uppfattning därom. Men för Bure var det inte så. Låt vara att också han genom sitt sysslande med urkunder från äldre tider väl visste, att språket förändrade sig, ja t. o. m. att vissa ljud som förr funnos, nu ej längre användes (se hans yttrande om diftongerna 100_{18} f. och om þ 118_{8} f.); han hade dock alls ingen anledning att tillämpa en sådan iakttagelse på hela den språkliga organismen. Och äfven om han skulle ansett sig ha haft det, hur skulle en sådan tanke ha kunnat hjälpa honom att konstruera upp en gången tids ljudsystem? Nej, för honom fanns intet annat att göra än att utgå från sitt eget språk, och röra sig med det så långt det räckte. När han fått klart för sig, hvad ett visst i runor skrifvet ord afsåg för ett lefvande, så hade han i allmänhet ingen betänklighet mot att anse det ljud som i det moderna språket svarade mot en viss runa, också verkligen

vara det som runan betecknade [1]). Ett exempel på denna Bures uppfattning är hans mening, att ljudet *å* äfven fanns i det gamla språket; jfr Rrä 91_{12} samt ett uttalande i handskr. F. a. 13 (nr IX nedan) med anledningen af skrifningen i Konungstyr., återgifvet (helt eller delvis) hos Rydqvist Sv. spr. lag. 3, 301, Landtmanson Undersökn. öfv. språket i skriften 'Um Styrilsi' etc. IV n. 1 och 1 n. 1, Klemming Ett fragm. af kon.-styr. s. 10 samt i Företalet af Geetes upplaga af Konungastyrelsen [2]).

Men vi få inte glömma, att ett lefvande språk ofta uppvisar uttalsvarianter — äldre och yngre, högtidligt och hvardagligt osv. —, och vi få då räkna med möjligheten, att i de fall då Bure uttryckligen yttrar sig just om runornas ljudvärde han kan vara benägen att hålla sig till det uttal som han kunde mena ha gammal häfd för sig.

Betraktade Bure sålunda icke runspråket såsom ett från hans egen tid bestämdt skiljaktigt språk, så gälla också hans regler och påståenden i allmänhet — där intet annat särskildt säges — svenska språket utan vidare (ofta framgår detta också af formuleringen), och vi kunna vara öfvertygade om, att han därvid utgick från det enda han hade att hålla sig till, sin egen iakttagelse — eller sina egna funderingar. Därmed är dock ingalunda den frågan klarerad, hvilket språk — i trängre mening — Bures uppgifter gälla. Det spörsmålet skola vi upptaga till besvarande längre fram.

---

1) Jfr: 'Ther en aldeles ikke är viss om bokstavarnas kynde och tydhsl (*måste man*) uttydha them efter som målet nu är, och thes framförsl'. Rrä 79.

2) Såsom ett vittnesbörd om en mera framskriden ståndpunkt — om man så vill — förtjänar att citeras: 'Thetta the gamblas longa och prickade á, hafwer man på halft annat hundrade åhr tillbaka wändt uti Ao eller Å, af bara tokerii'. Verelius Runogr. 63 (1675).

Vi sade, att Bure endast hade sina egna iakttagelser att hålla sig till. Emellertid citerar han i Rrä åtskilliga gånger yttranden af »gamle Ärchebiscop Lars af Närike» (så benämnes han s. 64 i hdskr.; titeln varierar eljest), och den skrift hvarur de tagits kallas 'undervijsning' (s. 157, 165 i manuskr.) eller 'Runakänslo' (s. 206 i manuskr.). Schück har i Saml. IX, 5 ff. visat, att den verklige författaren till den åsyftade skriften med all säkerhet är Olaus Petri [1]). Hvad Bure hämtat ur denna skrift är synnerligen litet och rör mest runtypernas utseende o. dyl. Den bör dock framhållas såsom det veterligen absolut första [2]) som innehåller något direkt uttalande i svensk ljudlära (hvartill vi återkomma). Utgångspunkten är dock här som hos Bure runorna.

VI. Rvna ABC-boken (här betecknad ABC), tryckt i Stockholm 1611 i liten 8:o. Andra upplagan, som hade titeln Svenska ABC-boken medh Rvnor, trycktes i Stockholm 1612. Huruvida denna bok, såsom man har sagt (Noreen Vårt språk 1, 185), verkligen är vår första ABC-bok, torde nog vara tvifvelaktigt. Hur skall man eljes förstå t. ex. att 1571 års skolordning talar om »them som haffua lärdt Abcboken» (se SAOB), eller att Bure i Sumlen s. 28 (i Klemmings utdrag) omnämner personer »som togo abc böker til borgans» och hvilka »skulle få them för ingen penning om theras barn kunde them utan när året voro om kring gåt»? Och TO (nr XII nedan) 121₁₀ omtalar Bure något som gällt 'alle Svenske ABC böker'. Skulle det vara fråga blott om otryckta? I hvarje fall är Bures den första nu kända. Äfven här har man så godt som alldeles lämnat obeaktade de — låt vara för sig

VI. *Rvna ABC-boken.*

---

1) Om den kompilation som verkställts på grundvalen af Olai Petri lilla skrift och Bures 'Runaräfst' se min uppsats i Saml. 1910, s. 15 ff.

2) Vi få dock kanske undantaga en liten fonetisk skolvers, hvarom vi längre fram få tala.

betraktade tämligen magra — uppgifter som finnas af intresse för språkmannen. De äro emellertid aftryckta hos Hernlund Förslag o. åtgärder t. sv. skriftspr. regl. s. 7 n. 2. För fullständighetens skull omtrycker jag dem här (s. 101 f.) ånyo, därvid följande 1 uppl. (ABC[1]) så långt den räcker (med varianter ur 2 uppl. i noterna), och därefter tillfogande det som tillkommer i 2 uppl. (ABC[2]) [1]).

En tredje uppl. (ABC[3]) utgafs 1624. Där saknas det parti som i de båda första uppl. är föremål för vår uppmärksamhet. I stället är denna upplaga märkvärdig därför, att den innehåller ett försök till fonetisk transskription (med latinska bokstäfver) af (en del af) de meddelade runtexterna. Med ledning af denna har också Beckman i Arkiv f. nord. filol. 11, 177 ff. skrifvit en kort »exkurs» om Bures språk, hvilket är den enda behandling som kommit detta till del. (Däremot har B. blott för en enda detalj begagnat det ofvannämnda blott i de tidigare uppl. förekommande partiet.) Denna transskription är ju i och för sig ett tydligt och värdefullt vittnesbörd om Bures reflekterande öfver språkljuden, men då den icke innebär något direkt uttalande, ej häller i allmänhet ger något utöfver hvad Bure på annat håll ger i klara ord, kommer jag blott att vid behof andraga enskildheter vid behandlingen af ljudläran.

VII. *Cabbalistica (med Gramm. Sve.)*

VII. Cabbalistica (titeln ej härrörande från Bure), handskr. i liten folio i Linköpings stiftsbibliotek, signerad nr XIV i Kylanders katalog, Benzelii saml. nr 18, ny nr 24. Innehållet är så godt som uteslutande hvad handskriftens titel angifver. På den tredje sidan från slutet finnas emellertid (skrifna upp och ned) några små, rätt obetydliga språkliga anteck-

---

1) En liten tabell i båda uppl. (s. 3) innehållande en torftig och föga öfverskådlig redogörelse för runornas ljudvärde, kunna vi alldeles lämna ur räkningen, då vi känna RL och Rrä.

ningar under rubriken 'Grammaticæ Sve' (här betecknade GS; aftryckta nedan s. 102 f.). Någon säker hållpunkt för en datering af dessa erbjuder sig ej. I titeln säger Bure: »Denna boken är mest.. Colligerat för än jagh 1613 fik kunskap af then fordolda Sanningen Den ingen Author kunde yppa». Detta 'mest' tyder ju på, att något tillkommit efter nämnda årtal. Huruvida våra anteckningar böra föras till detta, synes mig icke kunna afgöras. Så vidt jag kunnat finna, innehåller ms., som är synnerligen rikt på dateringar, icke någon sådan efter år 1613. På handskr:s sista sida finnes en notis från 5 febr. 1611.

VIII. Handskriften F. a. 17 (enligt Antikvitetsarkivets katalog), manuskript i aflång oktav i Kungl. Bibl. Innehållet utgöres af diverse språkvetenskapliga anteckningar, i synnerhet lexikaliska med komparativ synpunkt [1]). Boken har tydligen användts vid skilda tider. De äldsta partierna härröra af pikturen att döma från Bures yngre år. Dit hör af det nedan s. 103 f. aftryckta troligen åtminstone icke det första från bl. 29. Men här kunna vi möjligen få en terminus ante quem. Jag är nämligen (såsom i not till texten anmärkts) böjd att tro, att det sista ordet ('BlYghast') är tillskrifvet af Axehiälm. Dennes hand möter faktiskt eljes mycket ofta i handskriften; han har här och hvar gjort tillägg till Bures anteckningar. Både pikturen och andra öfverväganden (jfr Samlaren 1907, s. 208 f.) göra troligt, att Axehiälms tillägg härröra från tiden 1629—33. Då vore allt af Bure, som på hvarje ställe i handskriften föregår dessa, tillkommet före denna tid; och det gällde då också om vår passus. — Vid de öfriga nedan af-

VIII. *F. a. 17.*

[1]) Handskriften är sannolikt något af numren 14, 19 eller 20 på förteckningen af 1651, hvilka samtliga af Klemming (Saml. V, 7) anses vara förlorade. Efter min räkning innehåller den 105 blad, men då ha interfolierade smålappar ej medräknats. Beskrifna äro enligt anteckning i slutet (af Axehiälm?) 74. Möjligen därför = nr 19, som säges ha 75 blad.

tryckta notiserna saknas denna dateringsgrund, och jag kan där hvarken från pikturen eller eljes hämta någon säker ledning [1]). Ty vi kunna nog inte med säkerhet våga påstå, att **allt** af Bures hand i hela handskriften måste vara äldre än det af Axehiälms hand, äfven om en sådan slutsats ligger ganska nära, då man alltid finner denna senare nederst i hvarje parti där den anträffas [2]).

---

[1]) Knappast kunna vi våga på den grund sätta förteckningen på ord med *ff* (1043) efter F.a. 13 1097, att han på senare stället uppenbarligen endast (märk: 'intet vtan i') har ett par exempel att anföra; jfr äfven TO 12017.

[2]) Äfven Stiernhielms hand finnes på ett ställe (blad 3 r) nedanför Bures. Den förres tillägg måste vara tillkommet efter 1641 (efter den i Saml. 1910, s. 24 ff. angifna dateringsgrunden). — Oaktadt jag inte i detta arbete ägnar någon uppmärksamhet åt Bures etymologiska funderingar och sammanställningar, kan jag inte afhålla mig från att här ur F. a. 17 framdraga följande lilla förteckning på onomatopoetiska ord. Den är ju ett vittnesbörd om den lefvande språkkänslan, och det intresse den erbjuder är därför oberoende af den vetenskapliga ståndpunktens växlingar. Förteckningen föregår omedelbart de ljudfysiologiska anteckningarna från bl. 29 och härrör tydligen till öfvervägande delen från Bures yngre år.

Voces Sveogoticæ quæ pronunciatione conveniunt rebus

gapa	darra	bunka på	kexa	knip
pijpa	korar i magan	———	vrenskas	smik
fräsa	bjëbba		korla	lik
snavla	bladrare	slep ◡	pysa} ubi	braka
hvisla	hviner	hveka	fysa} p & f	knarka
mysla	vridha	tveka	non t. g. aut	gnarra
korp	skaka	fnysa	k vel t cum	darra
kråka	truta	mummel	s sibilant	— — —
kaja	birra	mumla	dundra	———
kladd	spotta	squitra	bombard	krams
mumla	skota snjö	sqvatra	———	hvams
marra	dundra	squalra		lamper
morrar	trumma	sorla	krims	klater
knorra	bungor	fräsa	hvims	pak
hväsa	sljunga	fräs	limper	knap
rulla	träknarr	tööva	kliter	smak
frusin	lunka	susa	pik	lak

IX. Handskr. F. a. 13 i Antikvitetsarkivets katalog, nu i Kungl. Bibl., 8:o. Innehållet utgöres förnämligast dels af ett 'Lexicon Gothicum eller Göthiska och Svenska Lexicon' [1]) (upptagande den vida öfvervägande delen af ms.), dels (med särskild paginering) af en »vttydhning» på en hel del ovanligare och svårbegripliga ord i Kon.-styr. och lagarna. Detta är den viktigaste återstoden vi ha kvar af Bures lexikaliska arbete (jfr nr 13—16, 19—20 i förteckningen af 1651, se Saml. V, 7) [2]). Efter dessa afdelningar — ur hvilka blott några korta ställen nedan meddelas [3]) — och paginerade i följd med den senare af dem följa spridda anteckningar och utkast, till allra största delen af intresse för vårt syfte (i den utsträckning de det äro aftryckta nedan s. 105 f.). En anteckning är äfven hämtad ur ett före handskr:s öfriga innehåll gående opagineradt parti (den har jag redan tidigare tryckt af i Saml. 1907, s. 210). IX. *F. a. 13.*

Denna handskr. hör till dem af Bures arbeten som mest varit föremål för uppmärksamhet, ehuru icke af grammatici [4]). I samband med frågan om dateringen af de partier som här komma i fråga, skall jag nu äfven lämna ett par allmännare upplysningar om handskriften. På försättsbladet ha af en biblioteksman (G. E. Klemming) förtecknats några inom handskr:s första hufvudparti mötande data, sträckande sig öfver

---

[1]) Titeln, som nu står på ryggen, är icke Bures.

[2]) I Stiernhielms samlingar i K. B. finnas några små (rester af) ordförteckningar af Bures hand, nämligen: i F.d.6 stor folio tre små blad (ordlista med hänvisningar till någon skrift); i F.d.2 ett litet blad; i F.d.9 en liten ordlista (alltifrån T) med tillägg af Stiernhielms hand.

[3]) Af lexikaliskt intresse finnes nog — särsk. i den första afdelningen — ett och annat, äfven för nysv.

[4]) Utom de redan s. 26 nämnda och Klemming i Vitt. Ak. Handl. 25, 263 ff. kunna här exempelvis nämnas från senaste tiden Gödel i Nord. stud. 364 ff., Grén Broberg i Ark. f. nord. filol. 24, 47 ff.

tiden 1625—1631. Man bör emellertid vara litet försiktig med att förlägga t. o. m. blott denna första afdelning uteslutande till denna tid [1]). Ty dels nämnes faktiskt 1, 145 den '8 julij 1636' såsom förfluten tid [2]), dels är Bures hand i detta parti ingalunda den enda som möter. Utom en hand — den som oftast anträffas utom Bures — som jag icke kan säkert identifiera träffa vi både Stiernhielms [3]) och Axehiälms [4]).

För dateringen af handskriftens andra paginerade parti äro vi — såsom redan af Rydqvist 3, 299 och Klemming Ett fragm. af Kon.-styr. 8 framhållits — hänvisade till det faktum att Bure där citerar sin egen tryckta text af Kgstyr. Detta innebär, att vi icke gärna våga gå längre tillbaka än 1629 (jfr Klemming a. a. 7) för det först nedskrifna. Och till 1634, då editionen utgafs, bör åtminstone det väsentliga [5]) ha varit färdigt.

Söka vi nu fastställa affattningstiden för de nämnda grammatiska anteckningarna, så ha vi först beträffande den från bl. 14 v i det opaginerade partiet hämtade att hålla oss — utom till sannolikheten att det nu först i handskr. stående också är det först nedskrifna — till det faktum, att Axehiälm (så godt som) afskrifvit densamma före 1633 (se härom Saml. 1907, s. 210). För de återstående — ur slutet hämtade — få vi kanske nöja oss med det datum som framgick för närmast förut gående parti, näml. 1629—1634 [6]).

---

[1]) Jfr Gödel Fornnorsk-isl. litt. i Sv. 33.

[2]) Om ett skäl för att anse åtminstone det väsentliga färdigt före 1634 se emellertid Rydqvist 3, 299.

[3]) Jag har antecknat den från s. 231, 237, 317, 342, 396, 397, 410, 411, 414, 415, 421, 501. På ett par af dessa ställen är förhållandet anmärkt af Klemming (?).

[4]) S. 234, 245, 272, 325, 357 (?), 386; om andra ställen där dennes hand möter i Bures ms. se min uppsats i Saml. 1907, s. 215 och här ofvan s. 29.

[5]) D. v. s. åtm. det som rörde Kgstyr.

[6]) Att anse allt det på ordlistan till Kgstyr. och lagarna följande skrifvet efter denna, kan icke utan vidare vara befogadt.

Efter 1636 vill jag ogärna gå åtminstone beträffande det viktigaste partiet: 'UnderWijsning för Svenske Skriffvere och Prentere'. Det är uppenbart, att vi måste sätta detta i något slags förhållande till 'Tabula orthographica' (nr XII nedan), och en jämförelse lämnar nog det allmänna intrycket, att redaktionen i Fa13 är tidigare. Men då den förra — som jag snart skall söka visa — sannolikt kan sättas ungefär när som hälst under tiden 1636—1642, få vi häraf föga ledning. Däremot torde en jämförelse med de i Aurivillius' Grammatica tryckta citaten ur 'Specimen' af 1636 (nr XI nedan) i en punkt kunna gifva en sådan. I Fa13 heter det först, på tal om dubbel konsonant i slutljud, att liksom i de klassiska språken finnes dubbelkons. i nämnda ställning icke häller i svenskan, ehuru »wij tokas och skrif*v*e» som om en latinare skulle skrifva »nill tamm enn oss werr sitt» (se texten nedan 110_2). Sedan har Bure emellertid delvis ändrat sin uppfattning och tillagt (att här föreligger senare tillägg, synes bl. a. af bläcket): »them pronu(n)ciere wi som dubb. m. then som thenn». Då nu i 'Specimen' i självfva paradigmen (Aurivillius s. 107) skrifves *dänn* och *minn* (ehuru visserligen *däm*), så torde det nog vara ett utslag af denna nyvunna insikt. Om Tab. orthogr:s ståndpunkt i denna fråga se vid nr XII.

Det 105_8 aftryckta stället är redan förut tryckt hos Rydqvist Sv. spr. lag. 3, 302 (ej fullt exakt) och Klemming Ett fragm. af kon.-styr. s. 10.

X. Burerunor (här betecknad BR), handskr. i 8:o i Kungl. Bibl., signerad F. a. 11 i Antikvitetsarkivets katalog. Titeln är Bures egen, om den ock kanske ej får anses gälla hela handskr., som för öfrigt här och hvar uppvisar smärre blad och lappar som inflickats vid inbindningen. Innehållet utgöres väsentligen af från skilda tider härrörande försök att skapa allehanda — för oss besynnerliga — alfabet (jfr Hil- X. *Burerunor.*

debrand s. 316 ff.), däribland ett kursivt runalfabet, hvaråt möjligen äfven en praktisk uppgift var tillämnad. Af hithörande anteckningar ha vi redan gjort bekantskap med ett par ofvan s. 13. I regel äro de mer eller mindre svårbegripliga. Jag vågar därför icke bestämdt påstå, att icke ytterligare något litet af intresse för svensk grammatik skulle kunna finnas i handskriften utom det som jag här nedan kommer att dra fram; dock tror jag det knappast — efter att flera gånger ganska noggrannt ha genomgått den. Mitt aftryck återfinnes s. 111 f.

Hvad dateringen beträffar, så härrör handskr. i sin helhet delvis från vidt skilda tider: det tidigaste (som icke är det första i ms.) är från 1595 (se s. 13 ofvan), det yngsta daterade är en af de nedan aftryckta notiserna från 1631; jfr för öfrigt Klemming i Saml. V, 22. Anteckningen om *kohl* osv. från blad 7 måste vara efter hos Kl. framhållna tidpunkt (23 jan. 1628), enär arabiskan, hvarmed Bure först då blef bekant, beröres högre upp på samma sida. För det öfriga nedan meddelade kan jag inte sätta något bestämdt datum (den sista notisen finnes ju på ett blad af helt annat format, som ej ursprungligen behöfver ha hört tillsammans med det öfriga).

XI. *Specimen.* XI. Några citat ur Bures förlorade Specimen primariæ lingvæ Scanzianæ, tryckt 1636 (här förkortadt Spec.), nämligen hos Aurivillius Grammaticæ svecanæ specimen (1684; tryckt af Stjernström i Upps. univ. årsskr. 1884) s. 17, 71, 102, 107 f., 120, hos Boëthius Dissertatio de nonnullis ad cultum svetici sermonis pertinentibus paragraphis (1684; omtryckt af Stjernström 1881), s. 15, 17 och hos Ekholm Krit. o. hist. handl. 108 f. (1760). Af det sist anförda stället synes, att arbetet då ännu var kändt; eljes är den sista notisen man haft den, att ett exemplar gick på en auktion år 1756 (se Klemming i

Saml. V, 18)[1]. Om utseendet veta vi, att det var en stor tafla (se t. ex. Aurivillius s. 39 och Klemming sist anf. st.)[2]. För kännedomen om innehållet äro vi först hänvisade till uppgiften hos Schefferus Svecia literata 51 (1680): 'Specimen primariæ linguæ Scantzianæ, continens declinationes nominum adjectivorum & substantivorum, ut & syntaxin eorum'[3]. Vidare ha vi naturligtvis att hålla oss till de ofvan angifna citaten och möjligen draga våra slutsatser 'ex silentio', dvs. ur saknaden af citat inom vissa, eljes af den citerande behandlade partier af grammatiken. Genom samstämmighet af flera af dessa nu nämnda vittnesbörd kunna vi då sluta till, att konjugationerna icke varit föremål för behandling i 'Specimen' (jfr not 1).

En särdeles viktig fråga är, hvad det egentligen är för språk som Bure behandlat i sitt 'Specimen'. Förr ansåg man ju, att det var isländska (så t. ex. Hernlund Förslag o. åtgärder s. 7). Noreen förmodar (Vårt spr. 1, 185), att arbetet 'blott rört fornsvenskan'. För att tillfredsställande besvara spörsmålet, fordras det, att vi öfverge vårt eget begrepp om de nordiska språkens indelning och perioder och sätta oss på den tidens ståndpunkt. Göra vi det, skola vi också inse, att de båda frågorna icke med nödvändighet sammanfalla: hvilket språk Bure afsåg och hvilket språk han

---

[1]) Det sätt hvarpå Rosenstein i Sv. Ak. Handl. 1, 44 omnämner arbetet, skulle visserligen kunna tyda på att han kände till det. Men dels veta vi, att det var okändt för Burman 1792 (se Nova acta reg. soc. scient. Upsal. 5, 294 n.), liksom för (den af denne omnämnde) Bure-forskaren Erichson, dels visar R:s uppgift att äfven konjugationerna behandlas, på obekantskap med originalet; jfr strax nedan.

[2]) I förteckningen af 1651 användes plur.: 'per Tabellas' (Saml. V, 6).

[3]) Det är naturligtvis härifrån 'den stundom hörda uppgiften' (Noreen Vårt spr. 1, 185) härleder sig, att Bure äfven sysslat med svensk syntax.

faktiskt här lade till grund. Med denna antydning stanna vi här. I dess helhet upptar jag frågan i den systematiska afdelningen [1]).

En kronologisk fråga må dock här beröras: Bures Specimen var säkert frukten af långvariga studier och ansatser. År 1624 har han haft planer på en svensk grammatik, men huru långt han var kommen med sitt arbete, veta vi inte. Vi veta blott, att Gustaf Adolf då 'bödh [den] heel [2]) lata vtgå' (Saml. IV, 81). Det finns ingen anledning att tro, att det som då planerades var något väsentligen annat än hvad som 1636 kom i tryck. Såsom förarbeten — om väl ock då utan klart fattadt mål — kunna vi, om vi så vilja, delvis uppfatta paradigmen i IFr. Annorlunda Hildebrand s. 343 (jfr ock s. 418).

XII. *Tabula orthographica.* XII. Tabula orthographica (här betecknad TO), utgörande ett stort hopviket folioark inklistradt i slutet af den Linköpingshandskr. som är signerad nr XIII i Kylanders katalog, nr 17 i Benzelii samling, ny nr 1 Spr., och som innehåller Bures 'Afhandling om Språkens upkomst och skrifart' [3]), nedan vid citat betecknad SprU. Denna senare är blott till en del (s. 1—38) skrifven med Bures hand. För det sista, större partiet har han haft sekreterare (rättelser af hans åldrande hand dock s. 42, 45, 89, dessutom ett inklistradt koncept) [4]). Säkerligen är åtm. detta tillkommet

---

[1]) I fråga om ljudläran ha vi redan tangerat den s. 25 f.

[2]) Hvad skall detta ord här betyda? Månne 'fullständig', så att den skulle innehålla grammatikens olika delar? Eller skulle det rent af syfta på den karaktär af tafla (där allt gafs ut på en gång i ett stycke) som arbetet också sedermera fick?

[3]) Bure själf har hvarken gifvit denna eller någon annan titel.

[4]) Jag är böjd att tro, att handen är densamma som i hdskr. F. e. 10 i K. B.: 'Commentarius de lingvis variarum gentium'. Och för denna vågar jag efter jämförelse förmoda, att den härrör från Johan Hadorph under hans första ungdom. Denne var född 1630. Kanske vi då här ha ännu en direkt lärjunge till Bure (om Verelius se Saml. 1910, s. 15 ff.).

omkring 1648 (efter 1630 måste det vara, jfr Klemming i Saml. V, 22 f.). Troligen är det blott af mera tillfällig anledning som denna afhandling och TO kommit att följas åt. Några absolut säkra dateringsgrunder för TO har jag icke kunnat finna, utom möjligen den, enligt hvilken den bör vara skrifven före 20 mars 1642. Detta därför, att bladets baksida, som i öfrigt, där den ej är tom, är beskrifven dels med en del mera slarfvigt nedkastade språkliga anteckningar, dels med allehanda klutter, innehåller några mystiska och kabbalistiska uträkningar, daterade denna och följande dag. Det är icke sannolikt, att Bure skulle ha användt ett rent papper af dettas dimensioner för en dylik anteckning, och för öfrigt synes det vara säkert, att den anbragts på papperet först sedan detta vikits. För afgörandet af huru långt före denna tidpunkt affattningen bör sättas, äro vi sedan hänvisade till följande iakttagelser såsom de bestämmande.

a. Pikturen synes, jämförd med de öfriga handskrifternas, peka på Bures ålderdom.

b. Bure använder delvis en språkvetenskaplig terminologi som icke är känd från någon af hans öfriga, hittills af oss behandlade skrifter.

c. Om det allmänna intrycket af förhållandet mellan TO och det likartade partiet i Fa13 se nr IX. Där hade vi också en hjälp för dateringen i en jämförelse beträffande den ståndpunkt som Bure intog i fråga om slutljudande dubbel konsonant i Fa13 och i exemplen från 'Specimen'. Äfven i TO uttalar nu Bure sig i detta ämne. Ståndpunkten är här ej med uttryckliga ord formulerad, men synes vara den, att liksom latinarna i ord som *sol*, *sic*, *ab* visserligen uttala dubbel, men skrifva enkel konsonant, så böra icke häller vi i svenskan, där förhållandena äro enahanda, skrifva dubbel konsonant i slutljud (se 118₂₁). Jämföra vi nu denna uppfattning med de på ofvannämnda ställen uttalade, så är det säkerligen natur-

ligast att antaga, att den utgör det tredje ledet i utvecklingen: det första betecknas då genom förnekandet af lång konsonant äfven för uttalet, det andra genom erkännandet däraf i ett eller annat fall (hvilken insikt omsatts i skrift i 'Specimen'). Härigenom komma vi då att sätta TO till tiden efter 1636 [1]).

d. Samma tidsbestämning få vi, om det är riktigt, att Bure särskildt har Worms Literatura danica (1636) i tankarna, då han talar om dem som 'obetenkt skriva', att *å*, *ä*, *ö* (åtm. historiskt) äro diftonger (se 121$_{16}$). Och att han det har, är troligt däraf, att, under det han i tidigare skrifter icke haft anledning att uppträda mot en dylik mening, han i Rred (nr XV nedan) uttryckligen gör Worm ansvarig därför, delvis i ordalag som mycket påminna om dem i TO.

e. Ytterligare en anledning att förlägga TO och Rred nära hvarandra i tiden kan sökas däri, att blott i dessa båda skrifter förhållandet *e* ~ *ä* diskuteras och exemplifieras (se 115$_{10}$ och 127$_{10}$); jfr dock ABC 101$_{22}$[2]).

Det kanske uttryckligen bör framhäfvas, att man med all säkerhet icke kan bygga något på den namnteckning af Gustaf Adolf som står på ett ställe på baksidan. Det sätt hvarpå den är anbragt och den omgifning hvari den står, visa otvetydigt, att det hela blott är en pennans lek af Bure.

Den datering vi sålunda stanna vid för TO, blir 1636—42. Är den skrifven omedelbart före den från sistnämnda år härrörande anteckningen, är den yngre än de båda följande arbetena. Största delen af skriften meddelas här s. 112 f.

---

[1]) Emellertid är det, på grund af det sätt hvarpå denna passus är anbragt (se not till texten), ej otänkbart, att den tillkommit vid ett något senare tillfälle än den öfriga texten.

[2]) Ännu ett — rent ortografiskt — skäl vore bruket af *f* såsom tecken för intervokaliskt *v*-ljud. Det förekommer knappast i Bures öfriga skrifter, men i Rred och slutet af TO. Detta sista kunde då vara nedskrifvet efter en mellantid, skildt från det öfriga, och helt kort före Rred, ja, möjligen rent af senare.

XIII. Den Svenska Runa-Refsten vti Literatura Danica antiqvissima Vulgo Gotica dicta. opera Olavi Wormii D. (här betecknad SRR), en ännu icke katalogiserad handskr. i liten 8:o i Kungl. Bibl., skänkt dit från Riksarkivet 1904. Den är på första titelbladet daterad 21 juli 1641, på det andra 7 juli s. å. Att taga vara på för vårt syfte äro blott ett par obetydliga notiser (aftryckta s. 124). XIII. *Den Svenska Runa-Refsten.*

XIV. Handskr. R 551 b liten 8:o (nu skulle den väl kallas sedes), i Uppsala univ. bibl., innehållande en redaktion af den i skilda varianter (se Klemming i Samlaren V, 21 (nr 8)) förekommande Adulruna rediviva, dedicerad till drottningen och 'förmyndare och Regering'. Det bör särskildt betonas, att här föreligger en svensk Adulruna, enär det af Klemmings ordalag sist anf. st. (jfr dock Saml. IV, 126) ser ut, som om han icke visste, att något svenskt originalexemplar vore bevaradt. Han har tydligen icke känt till denna handskrift, som väl dock knappast är den af honom som förlorad betraktade. Den angifves som afslutad den 17 dec. 1641 [1]). Äfven här är det blott ett par notiser som angå oss (aftryckta s. 125). XIV. *R 551 b.*

XV. Runa Redux (här betecknad Rred), en tryckt skrift i liten 8:o, hvaraf nu åtminstone två exemplar synas vara kända, ett i Kungl. Bibl., ett i Köpenhamn (se om det senare Werlauff i N. tidskr. f. Oldk. I, 335). Tryckåret angifves på elfte sidan så (jfr Klemming i Saml. V, 19 f.): 'Hoc ego vermiculus feci Ante annos 44. Editâ Tabulâ, dictâ RUNA KENSLONES LÄRE-SPÅN'. Bure uppger själf (i förteckningen af 1651, se Saml. V, 6), att skriften utkom 1644, i det att han räknade runtaflan (nr II ofvan) såsom utgifven ('edita') 1600 (se därs.). Och oaktadt vi efter de äldsta exemplarens XV. *Runa Redux.*

---

[1]) Den med grönt skrifna dateringen 17 oc.. 1606 har väl intet att betyda just för detta exemplar? Jfr Saml. IV, 38.

signering bruka sätta 1599, är det förra strängt taget riktigt (i sina anteckningar säger Bure, att tryckningen slutades 5 april 1600 'medh storan leek'; se Saml. IV, 16). — Boken är en stridsskrift mot O. Worms ofvannämnda Literatura danica, som uttryckligen nämnes i titeln, och den där framställda åsikten om runorna samt innehåller fyra visor, hvilka af Klemming anf. st. betecknas som »mycket obegripliga». Huru det förhåller sig med de tre, kan jag här lämna åsido. Den fjärde, betitlad URHANE KIÆRSLVN innehåller väl dunkla partier, men äfven en hel del hvars tolkning är ganska klar. I den mån innehållet är af språkligt intresse, har jag omtryckt det här nedan s. 125 f. [1]).

Såsom ett appendix hade jag ämnat här lämna en liten förteckning på hvad jag känner af Bures hand utöfver det som Klemming meddelar i Saml. V, 21 ff. eller användt vid utgifvandet af Bures självbiografiska anteckningar (Därs. IV). Anledningen till öfvergifvandet af denna afsikts utförande är densamma som nämnts s. 7 n. 1.

Att den hittills under Bures namn gående lexikaliska handskriften R 587 i Uppsala universitetsbibliotek är skrifven af Axehiälm, som dock därvid begagnat svärfaderns arbeten, har jag visat i Samlaren 1907, s. 206 ff.

[1]) Hildebrand har ock s. 307 ff. aftryckt en del, men ej de strofer som intressera oss.

B. Texter.

Allmänna anmärkningar till texterna.

Principer för textens behandling. Textaftrycken afse att vara, så vidt det varit praktiskt möjligt och lämpligt, diplomatariska. Hvarje anmärkning hvartill en läsning gifvit anledning, har därför framkallat en not. Att dessa noter blifvit många, må vara en olägenhet för en kursiv läsning. Men det är ej en sådans kraf jag trott mig här böra ta till ögonmärke. Det skenbart obetydligaste kan visa sig — och har här stundom visat sig — äga en ej ringa betydelse för ett grundligt inträngande i texten. Att dra gränser, att anmärka somligt, men förbigå annat, är då ett ansvarsfullt företag. Utan tvifvel saknar här mycket af det anmärkta hvarje betydelse. Men jag påtar mig hällre klandret att ha gått för långt än att ha varit för litet omsorgsfull.

Manuskriptens säregna art af ofta tillfälliga, rättade och strukna anteckningar har ock betingat texternas med noter och tecken öfverlastade gestalt. Vid en längre textafdelning, eller vid en text af mindre betydelse i både formella och innehållsliga enskildheter, hade måhända mindre rigorösa principer bort följas. De här uttalade principerna gälla dessa texter och göra ej anspråk på giltighet för hvarje med dem samtida eller yngre.

På tre ställen, s. 66, 67, 113, har det visat sig mest praktiskt att på fotografisk väg reproducera originaltexten.

Enskilda upplysningar.

[ ] anger, att det innanför stående strukits öfver af Bure själf. Om inom ett större så betecknadt parti ytterligare samma klammer förekommer, betyder det, att dels ett mindre parti för sig, dels partiet i sin helhet strukits öfver.

( ) anger tillägg af utgifvaren.

| anger radslut i originalet och användes blott inom ett stycke, enär slutet af ett sådant alltid stämmer öfverens i original och aftryck. Vid tabeller har | i allm. undvikits.

Uteslutning af något mellanparti i orig. har tecknats med horisontala streck, någon gång med punkter.

Kursiv i texterna betecknar upplöst förkortning. Denna stil har ock användts vid uppgifter om sida och dithörande af utgifvarens hand.

Spärrning svarar dels mot understrykning, dels mot större typer än omgifningen i originalet. Då det senare är något relativt, kan godtycke nog i den punkten ej helt ha undgåtts. I noterna ha enskilda textord eller ett kortare texttillägg för bättre framhäfvandes skull spärrats äfven utan motsvarighet i originalet.

Stundom har det blifvit nödvändigt att använda petit endast därför, att en tabell skulle kunna gå in på sidan.

En not satt vid ett ords slut gäller, då ej annat framgår af formuleringen, ordet i dess helhet.

Af vissa bokstafstyper är ofta ytterst svårt att skilja stor och liten bokstaf. Detta gäller särskildt D, H, S, äfven K, V, i mindre mån A. Jag har vid dem tryckt som mig riktigast synts i det enskilda fallet, utan att särskildt anmärka tvifvel.

Bure sätter i regel två prickar öfver *y*. Detta har i aftrycket underlåtits.

j synes stundom vara ett efteråt neddraget *i*, hvaraf då en ändring kan synas föreligga. I sådana fall tryckes utan vidare *j*.

I originalen användes ej sällan ett tecken liknande en liten ring med uppifrån och nedåt åt vänster utdragen svans. Det har synts mig än betyda 'etc.' och än vara likvärdigt med 'punkt'.

I.

De Ihreska fragmenten.

1.

(1593)

s. 1:
1593 [1]

— — — [2]

Quæ consideranda sunt in lingva | Priscorum Sveogothorum.

Contractione sæpius usi sunt [a]n [3] pro honom ab | han [4] och lata komman til[l] ähro latan komma til[l] ähro [5] pro [6] komma honom | Jagh skal[l] beskärman, pro beskärma hono*m* | beteen pro betee hono*m*

rarius [7] an frequentius [8] na fæmininum. komm*a*na |: henna åstadh

---

[1] Tydligt präntadt öfverst i vänstra hörnet.

[2] Det utelämnade är dels: för(?) P (högt uppe i jämnhöjd med årtalet), dels några öfverstrukna 'kråkfötter' som jag blott delvis kan få ihop till (latinska) ord. Stilen är i dem högst ovårdad.

[3] Den öfverstrukna bokstafven ej säker.

[4] Under föregående rads slut.

[5] latan—ähro tre rader nedanför, men med invisning hit (möjl. dock först efter det följande honom).

[6] Öfver raden, med invisning.

[7] Öfver raden; nedanför tillagdt (?): rarissime. Läsningen af hela detta ställe kanske ej oomtvistlig.

[8] Med fin stil under raden.

t neutrum hemtath pro hemta thz | I multoties sunt usi pro e

Intit pro inteth ångist pro ångest suerdina | pro sverdena [1] wari pro ware | rijket rijkit dōdhilse dōdhelse

abbreviatio t̅h̅e̅. pro ther

o pro ō | for pro för ofuer pro ōfuer | ofta pro ōfta

pro u o et econtra | vppe oppe hofuud hufuudh| umkull pro omkull

s. 2: finalis plural: anar pro arna | Hedhninganar Konninganar pro he[e]dh|ningarna Konungarna Dalanar pro Dalarna

etiam ana | Him[b]lana himlarna [2] Himlanar

— — — [3]

pro i,[vel] o vel u posuere

rettsinnugh et rettsinnogh pro rettsinnigh | Hel[i]ugh heligh

pro y u utebantur

tilflucht pro tilflycht

ludhandes pro lydand

ewenturs pro eventyrs

accusativus pro adverbio

the hålla sigh så harda ther widh

pro g. inter duas vocales posuerunt y vel j conson. |

wäyen pro wägen

transposuere dictiones

weta få | sija [4] fick

s. 3: feliciores in composition*e* diction*um* pro gh ch | mich

---

[1] v rättadt från u eller tvärtom. — Hela detta sista ex. senare tillagdt. De två sista orden under föregående rads slut.

[2] l möjl. rättadt från b.

[3] Ett par genom sudd otydliga ord, kopierade ur någon gammal hdskr.

[4] y?

[1][illi rectius pt usi sunt quam qui ft | epter quam efter ᚼᚠᛏᛁᛦ.]

ó erit semper genitivi ut | mins ᛘᛁᚿó mins est verbum mem*en*to ᛘᛁᚿᛋ

n pro en — | thn

R pro er —

h pro ch —

[m]e[n] [2] non additur dativo plurali om, nisi con-|sequatur dictio quæ certificat dativ. gaf brödh| romen som heema voro.

jo, at illud, hedhningomen til arfs.

s. 4:	Mascul.	Fem.	Neut.	
Nominativus eensamm then eensam*me*	lagh ita et in plu|rali	e öfning öfningen	förstånd,,	t et
Genitivus A S / a. s. eensammes		öfningz	förståndz förståndz	ens
Dativus plur. them eemsam*m*om[3]		öfningene	förstånde t t	na [4] ino nam|ne ino orde
Accusativus an en eensamman them[3] ensam*m*a		a. en, ena öfningen,, a	förståndet	
[Vocativus] eensam*me*				
Ablativus eensam*m*a	fromom enom	höghro sidho församlingen,, ne. na enne öfningene	lislo o förstånde	∂e [5]

[1] Öfverstrykningen, som är vårdslöst gjord, går i själfva verket blott öfver rectius och (helt eller delvis) epter quam efter.

[2] Vid n troligen ej strykning, blott ändring; jfr ex. i texten.

[3] Så!

[4] Troligen en ändring midt i ordet, så att det skall läsas: förstånd,,ena.

[5] Väl = orde.

Casus sunt duplices

[absoluti]	[constructivi]			
	thet			
ord it[1]	ordet	tin	tijn	titt
ordz[ens]	ordzens	tins	tijns	tins
en	then			
wälsignelse	wälsignelsen	tino*m*		tino
ens	thessa			
wälsignelse[n]s	wälsignels*en*s	tin		titt
		tijn		tino[6]
it	thet[3]			
förnuft	förnuft[z]eth[4] [et]			
förnuftetz	förnuftz	tina	tiin	tijna
thy	eno			[tiin]
förnuftena	förnuft[en]e[5]			
thz	it			
förnuftet	förnuft			
	ty			tijn. Acc.
förnuft	förnuftena			
	eno			
tet[2] litzlo	förnufte			

---

[1] Tillägg vid sidan, med invisning: non est absolutum quia dicis mansens ord | i sino orde | non mansens ordeth | nisi veterum more | transposueris ordena mansens. Igenom detta skimrar med matt bläck något som väl skrifvits tidigare och som synes vara B:s monogram: JB.

[2] Emellan detta och vidstående ord ett krokigt streck, för att hindra sammanblandning.

[3] Anmärkning vid sidan: hic casus | componitur cum | omnibus | dictioni|bus. ut | ometh | i: om theth — Båda de nu i noter nämnda tilläggen till denna sida äfvensom de öfver formerna stående artiklarna synas vara senare tillskrifna.

[4] th ändradt från n.

[5] De strukna bokstäfverna ej klart läsliga.

[6] Ute i kanten, vid sidan af detta paradigm, stå nedanför hvarandra följande tecken: Y [ν] ⌒ ◡ ( ) (möjl. ytterligare ett förut, inne i det i not 1 omnämnda tillägget).

6—7 [1]:

		Wredh-E	Wredh-EN		
erd[2] ›ond—E tung↙ .dh er	bond—N	brudh Synd mö[3] quin-Tung-A stughu jungfr-V modher	Synd en modh[r]—ren tung— an hustru stugh VN	Werd—— Sinne—E ögh—A	—Werd[4]—et sinn↗ hiert—at
ıgh[5]—s ond—es dh—ers	dagh[e]—ens Bond[6]↙ fadh[r]—rens	—S quinn—O-S hustr—V-S Modh—ers	lagh—[s]ens quinn[o]—ones hustr—vnnes[7] Synd—ennes	lagh,,Werd—S Sinn—es	Werd-sens lagh ⁄ (non Legis)
ijdh↘ ond—E ıdh—re	tijdh ↘ bond ↗ enom fadh renom	Synd tung—o stugh—u	Synd—e tung—o [e]nne[8] stugh—V		
cc. nomi- nativo[9] similis		.	e o }na u		}ET
Sön er	E A }RNE	gerning—AR mödh↗ Synd—ER Tung—OR Stugh—VR	dygd—E gerning—A gat,,Tung—O }rne flugh—V		
RS	fadh er rar }nas	E O RS V	E A O }rnas V		
OM		O V }m RO	O V }men ro		
AR	A E }RNA	E A O }R V	Synd[e]—E [10] gerning—A }RNA gat ↘ O ↗ V	11	

[illegible]
sonen fadren gudhen
sons faders Gudz
sonens fadrens gudhens
sone
sonenom
söner fäder[12] gudhar
sönerne fäderne gudharne
söners feders gudhars
sönernes fadhernas[13] gudharnas
sönom fädhrom gudhom
sonomen[14] fadhromen[13] gudhomen
söner fadhrar gudhar
sonerna[14] fedherna gudharna[15]

[1] Utgöres af ett tvärs öfver beskrifvet, hopviket blad af (efter vikningen) något mindre format. Då detta blott är begagnadt på ena sidan, bli ss. 5 och 8 blanka.

[2] De tre första bokstäfverna äro ändrade från bon.

[3] Från detta ord ett snedstreck till Synd i kol. bredvid.

[4] w?

[5] d synes ändradt från L.

[6] B ändradt från d (D?).

[7] Detta exempel synes vara inskjutet efteråt.

[8] Först har skrifvits enne, men strecket går igenom det första e, som därigenom betecknas såsom struket.

[9] Det andra n ändradt från t.

[10] Först har stått en annan bokstaf.

[11] R först uteglömdt, men sedan inskjutet.

[12] Blott en prick öfver ä tydlig.

[13] Prickarna öfver ä väl blott glömda.

[14] Prickarna öfver ö glömda.

[15] n ej klart, men säkerl. afsedt.

2.

(omkr. 1594)

s. 9: [1] ᛆᚦᚾᛚ-ᚱᚢᚿᛘ. ᛆᚦᛚᚱᚢᚿᛘ [2]

ᛉᛦᛙᚱᚢᚿᛁᛦ ᚮᛘ-ᚱᚢᚿᛘᛦ [3]

ᚾᚦᛆ

ᚱᚢᛘᛚᛒᛡᚱ

Runica est ars benė Sveogothice loquendi et[4] scribendi hic primo consideranda sunt Re-|gulæ et formæ declin. et con-|jugationum.

Regulæ.

de ablativo

ex nominativo absoluto[5] in er mutatur abla|tivus in re per met[h]athesin[6] fadher, fadhre. madhre. | vintre. vedhre[7] fingre[8]

Huic[9] Ablativo desjnenti in e[9] | [illi re[10]] additur in masculino nom in | fæm: [neut][11] ne fadhrenom madhrenom | [modhrena] modhrene in neutro na[12] vädher | vädhrena[13]

---

[1] Denna rad och de två vid sidan stående äro betydligt mattare än de nedanför stående runraderna.

[2] De tre sista runorna upptill ofullständiga genom hörnets afnötning.

[3] Af den sista runan är nästan intet kvar (jfr föreg. not).

[4] Det ser ut som om B. varit på väg att skrifva eth.

[5] Öfver raden, med invisning. Bläckets färg förråder senare inskott.

[6] De två sista orden öfver raden, senare tillskrifna, utan invisning.

[7] Det första e är möjl. ändradt till a. Svårt att afgöra, hvilken bokstaf skall vara den slutgiltiga.

[8] Senare tillskrifvet.

[9] Kanske senare tillskrifvet.

[10] r ej fullt klart.

[11] De enskilda bokstäfverna (utom t) ej fullt klara.

[12] Öfver raden, senare tillskrifvet, med invisning. Till vänster därom äfvensom nedanför på raden ett par öfverstrukna tecken, af hvilka det sista möjl. är t.

[13] Hela det sista exemplet sannol. senare tillskrifvet.

s. 10: När it substantiv. monosyllabum lych-|tas vppå Consonante in nominativo| + [Neutrum] [tunc desin] tå skall abla-|tivus lychtas på e I Neutrum.| ljus ljuse. ord orde. vine, lande, sköte | vatne [frögde] djupe horne hörne[1], præsertim | si addi potest t. hornet vel na folkena folket |

Mascul. [præsertim qui alioquin desinit | in enom] eelde, ströme, munne, bröm-|se, heste. huic adde nom eeldenom

Femin fröghde additur ne frögde*n*ne, synde*n*ne.

Neutra adjectiva in [i]ght et dh, fa-|ciunt ablativum in o, enfålligho[2] hier-|ta heemligho och vijdho rume, retsinnogho | sinne.

Accus.[3] plural. in ar fiskar antiquis | desinebat in a fiska koninga

---

nobis[4] a[r] illis in ar minar pro mi-|na

---

nominati*vum*[5] in el, ablat. sin. transmutat | in le haghle[6]

Jord jardu ablat

---

i præpositio regit genitivum temporis p*ræ*|teriti[7] i våras i jaftons i mårghons,

s. 11: in U desine*n*tia fæmin: sunt | stughu, vridzlu, ilsku. ilvirkju. [8]hvimsku | flimsku svalu, kaku

---

[1] Öfver raden.

[2] h möjl. ändradt från g.

[3] s till största delen borta genom hål i papperet.

[4] Ordet ändradt i slutet; först har möjl. stått non.

[5] De två sista utskrifna bokstäfverna öfver raden, med invisning.

[6] Det första h möjl. ändradt från g.

[7] teriti under föregående rads slut.

[8] De följande orden senare tillskrifna.

[Accusativo] Nomina:o [1] adiectivorum in adh addit.r | an in accusat: [2] mascul. förkrossadhan [3], gladhan

[accus:o in]

nominat: in en mutatur in an, moghen | in accus. [4] moghnan

monosyllab. mascul. [5] mång, mångan, godhan [6]. he-|van. dåhlan.

ena est etiam terminatio accusativi fæmin: | syndena ut förkun*na* folkena syndena, illa fæminina plærumq*ue* desinunt in ona kulona, flätjona, | quinnona

nomina quæ faciunt [neutrum] terminationem | in t neutra sæpissime sunt godh [6], godt | dohl dolt, gräs gräset, vijn vinet [7], land | landet, hörnet, folk folket,

fæm: [1] quæ accusativ. habent in åna [8] ablativu*m* faciunt [onn(e) [9]] ån(ne) [10] | quinnone, förstonne, kulon*ne*, illa nominat: habe(nt) | in a byrda byrdo byrdonne *etc.* skiva skivonne | inde genitivum in ånes penult. brevi

[1] Öfver raden.

[2] Öfver raden, med invisning.

[3] ö ändradt från r?

[4] De två sista orden öfver raden.

[5] Under raden.

[6] Urspr. en annan bokstaf för o.

[7] Ordet ändradt, emedan n först synes ha fått blott en stapel.

[8] å öfver raden, i st. f. ett på raden stående [o].

[9] Borta på grund af hål i papperet. Möjl. har stått one.

[10] Jfr n. 9; äfven hälften af det första n är borta. åne?

s. 12:

Conjugationes 7.

II
[ve]rbum est vel
- perfectum cujus AR præsentis dissyllabi mutatur in adhe præteriti trisyllabi
- imperfectum cujus[1] præsens et præteritum sunt aut
  - parisyllaba ub. *verbum*[2]
    - monosyll cujjus[3] infinitum est vl
      - crescens sʒ a far fara for } 1 parisyll. imperfect:
      - deficiens quia tollitur r in inf får få fik } 2
    - 3 dissyllab. desinit in er permutatur in
      - a, in in [sön söna] finito vender venda
      - præteritŏ[4] [de vel te] in
        - de. si præcesserit d. solum abjice r ut vender vende
        - te
          - knyter
          - [sön sönte]
          - knytte
  - imparisyllabicum ubi verbum est vel
    - crescen*s* aut in
      - 1 solo præterito *per* dde cujus
        - 2 presens in R exit infinitum exit in
          - e
          - i
          - o
          - y
          - å
          - ö
      - 2 infinito (addito[5] a) et preterito in e eundem ut[6]
        - de
        - te
        - vel duplicata eiusde*m* quæ finit præsentem
    - 3 imparis: deficiens ubi ex præsente tollitur posterior syllaba ubi vocalis est vel
      - mutab tagher togh
        - 1
          - e
          - a
          - å
        - a
          - o
          - o[7]
        - e a
        - ä o
        - o ö
      - immutabilis sovver sov

---

[1] Det andra u har fått en stapel för mycket.
[2] Upplösningen ej alldeles säker.
[3] j var doldt af klammern och skrefs därför ånyo.
[4] o ändradt från annan bokstaf, som att döma af förkortningstecknet öfver varit u (: u*m*).
[5] Först synes ha skrifvits adito.
[6] aut?
[7] Skall väl vara ö.

s. 13:

1°
[1 præteri-] 3 plural:
Notio[1] [tum exit] præt: trisyllabum in adhe cujus — 2 infinitum in a breve exit | præsens in ar. — T vijsar visa visadhe
[in e] exit in e
2° præteritum et optativum sunt eadem[2]
3° persone sing. et 3 & 1. 2. pluralis sunt similes

I
Verborum Conjugationes duæ

prima [ubi] cujus [tertia pluralis] præteritum[3] desinit in e. [cujus præteritum] estque[4] vel ut the sadhe taladhe

bisyllabum — parisyll ubi præsens et præter: sunt pari um syllabarum — 2 vocatur contracta ut värvde sive ver vadhe — viser visa vijste

2[5] cujus — præsens in er / præteritum[6] post — regula [consonam] riter[7] in — de te / [anomalos vocalem in dhe][8]

imparisyllabum cujus præsenti vel in infinitivo. — 3 additur a ut tor tora kan kunna. — reg. a / irregul. ja

4. demitur r præteritum in dde exit præcedente — e i o y å ö

secunda cuius præteritum monosyllabum exit in consonam. est vel

[parisyllabum][10]

parisyllabum cujus infinitum — 5 Crescit præter — regula riter in a itum circumflex / irreg: in ja

6 deficit r in his få. gå. lee[11] see

notio 1° 3 pluralis exit in o
2° præt. plerumque in st desinit[9] vast

ubi 7 Imparisyllabum [cujus] præsentis tollitur posterior syllaba ad constituendum præt:

---

[1] Ett långt snedt streck från detta ord till præteritum nedanför på r. 11.

[2] Ett krokigt streck ofvanför a torde icke kunna fattas såsom förkortningstecken.

[3] Torde vara ändradt från præteriti.

[4] *que* senare inskjutet.

[5] Ofvanför siffran skymtas med matt bläck ett trol. öfverstruket ord (l. början på ett ord).

[6] Två(!) staplar för mycket.

[7] Detta ord är skrifvet på ett in.

[8] anomalos och in ha väl blott tillfälligtvis icke nåtts af öfverstrykningen.

[9] Ordets början ändrad. Trol. har förut stått ex.

[10] Öfverstrykningen osäker.

[11] Genom skada i papperet synas de båda e blott delvis.

s. 14: Nomina in else sunt verbalia | åmin*n*else, drövelse, hakkelse. rökelse [1]

tonum habent in antepenultima – ◡ ◡

in er pluralem habent {
- in er: fadher fädher, brodher bröder [2] — { immuta bilem { finger, bolster; mutab a in ä, o in ö { fädher, [3]
- in rar: modher mödhrar, syster systrar, hägher hägrar

Infinitum [4] omnino in lexi-|co svetico loco thematis. { et qia [ill] non habet Cara|cteristicam|r ob perpetuum statum: est usurpa*n*dum [5]|

Infinitum est cujus conju|gatio est eadem cum|3 pluralis præsentis { ut te få, se, the [6] höra, the [6] tala, och kan man få höra och see eller tala.

Optativus Conjunctivus [7] vel futurum 2, seu optans est | cuius [8] terminatio est eadem cum prima | plurali præteriti. ut vij finge taladhe, och | finge jagh, taladhe nu man sådant så voreth | en ting *etc. etc.*

a præsenti descendunt præteritum [9], infinitum, et| [10]futurum imp*erativus*, *et*[11] particip. in [a]ndes, [ndes] [12]|

---

[1] Sannol. senare tillskrifvet.

[2] Först skrifvet r för d.

[3] Början på en bokstaf.

[4] u synes vara ändradt.

[5] Sista bokstafven har ej riktigt fått rum.

[6] Inskjutet öfver raden.

[7] Öfver raden med invisning hit och hänvisning (medelst ett streck) till taladhe i sista ex. nedan.

[8] c ändradt, trol. från a. Det sista u har en stapelse för mycket.

[9] Öfver raden, med invisning.

[10] Nedre vänstra hörnet af bladet är afslitet (snarast råttätet), hvarigenom här och i det följ. bokstäfver fattas. Af f synes blott helt litet.

[11] Öfver raden.

[12] Med mycket matt bläck och suddigt, hvarför ej alldeles otvetydigt.

(et) [1] gerundiuum nde[s] ... svär svärja svär | (svä-)riande [1] svarjandes [2]

(a) [1] præter^{o}. optativus et supinum | (?)[1] svor svore svorit. svorin

s. 15: Orthographica

grmundr ı: germund : gr ante consonam | interjectum habet e ut germ:

[3]ftir aut ftr ı: efter

r pro er fadhr halstr.

— supra consona*m* eam duplicat m̄ n̄ s̄ b̄. p̄ f̄ ḡ supra vero vocalem, eam [4] producit ā ē ī ō ū [5] ȳ å̄ ǟ ȫ

– gråt – rop

„ af„rådd

ǀ tolighǀheet vijsǀdom

N [6] [pro] ubi [7] geminata [8] est [9] [sunt] [7] consona [10] [11]vel acuto acce*n*tuata, ibi pro poste[re]riori [12] | sæpissime utuntur d, finder pro finner | hanna handa [13] [14]gildrar pro gilrar helder heller

NB. in pronunciatione Svetica quodamodo obser|

[1] Jfr n. 10 å föreg. sida.

[2] Så!

[3] Framför detta står med matt bläck och suddigt något som kan vara en (öfverstruken?) bokstaf (e?).

[4] Otydligt, kanske ändradt.

[5] Mellan ū och ȳ tecknet för *etc.* Möjl. har B. först tänkt stanna med ū.

[6] Står något framför styckets öfriga rader.

[7] Öfver raden.

[8] Ordet torde först vara börjadt du. Det sista a ändradt från æ.

[9] Öfver raden, med invisning.

[10] a ändradt från æ.

[11] De tre följ. orden öfver raden, med invisning.

[12] Öfverstrykningen med blyerts.

[13] Ex. senare tillagdt i kanten; de båda orden under hvarandra.

[14] De följ. ex. tätt under föreg. rad, båda senare tillskrifna, ehuru med sins emellan olika bläck.

vatur spus [1] lenis qui correptas vocales sequitur ut bohr cum o obscuro at in abbor non est idem spiritus. [h] [2]löhn trä [3] dohna dohn [4]non i son

Igitur et in ortographia debet observari.

s. 16:

V Verbum
- dissyllabum cujus præsens est 2 syllab.
  - absolute
    - hörer — ◡ [5]
    - höra [6] — ◡
    - horde [7] — ◡
  - mutabiliter vel eni*m*
    - crescit [8]
      - talar — ◡ [5]
      - tala — ◡
      - taladhe — ◡ ◡
    - deficit
      - kommer — ◡
      - komma — ◡
      - kom —
- monosyllabum aut eni*m*
  - absolute [9] est [10]
    - ser — .
    - se — .
    - sågh — .
  - crescit
    - solo
      - infinitivo
        - läs —
        - läsa — ◡
        - las —
      - præter.
        - têr —
        - tê —
        - tedde — ◡ [11]
    - utroq*ue*
      - tor —
      - tora — ◡ [12]
      - torde — ◡

---

[1] Intet förkortningstecken.

[2] Ett plumpadt tecken som torde vara ett förolyckadt försök att börja ett ord.

[3] Med blyerts öfver raden. ä ej säkert.

[4] Detta sista är senare tillägg (med samma bläck som helder heller ofvan).

[5] ◡ ändradt från —.

[6] a ändradt från d.

[7] Så!

[8] Det första c ändradt.

[9] e ändradt från u*m*.

[10] Bokstäfverna med långa mellanrum, enär ordet synes vara skrifvet på två andra (som haft finare stil).

[11] — möjl. ändradt från ◡.

[12] — ändradt från ◡.

III Verbum

- perfectum Cujus præteritum est trisyllab. [1]mysterium septenarij.
  - — —
  - — —
  - — ◡ ◡
- Imperfectum cujus præ teritum aut est
  - dissyllabum desinens in e
    - parisyllabum
      - — ◡
      - — ◡
      - — ◡
    - imparisyllabum
      - Crescens additur enim a præsenti. tor, tora
        - — tor
        - — ◡
        - — ◡
      - deficiens demitur enim r a præsenti
        - — ter
        - — te
        - — ◡ tedde
  - monosyl. desinit in consonam est aut
    - parisyl: ubi præsens et præterit: sunt par: cujus infinitum est
      - cresens[2] additur enim a [ad] præsenti. far fara
        - — far
        - — ◡ fara
        - — for
      - deficies.[4] tollitur r a præsenti
        - — får
        - — få
        - — fik
    - imparisyllab. *cujus*[3] præs. et præt non sut[4] par:
      - — ◡[5] kommer[6]
      - — ◡ komma
      - — kom.

---

[1] Dessa två ord möjl. senare tillskrifna.
[2] Så!
[3] Upplösningens riktighet osäker.
[4] Så!
[5] ◡ torde vara ändradt från —.
[6] r nästan försvunnet genom skada i bladvecket.

s. 17:

IV Verbum cujus præsens est

- **Dissyllabum**
  - **1**
    - — ◡ [2] **talar**
    - — ◡ [2] **tala**
    - — ◡ ◡ **taladhe**
    - — ◡ [3] **kommer**
    - — ◡ **koma**
    - — **kom**
  - — ◡ **hörer**
  - — ◡ **höra**
  - — ◡ **horde** [1]
- **Monosyllabum**
  - **crescens** [3]
    - — **tor**
    - — ◡ **tora**
    - — ◡ **torde**
    - — **far**
    - — ◡ **fara**
    - — **for**
  - **deficiens**
    - — **teer**
    - — **te**
    - — ◡ **tedde**
    - — **seer**
    - — **se**
    - — **sågh**

VI Verbum

- **parisyll. ex præs. et infinit: parisyll.**
  - **disyllabum**
    - **1**
      - { — ◡, — ◡ } —
      - — ◡
    - **2**
      - **1**
        - { — ◡ [2], — ◡ } —
        - — ◡ ◡
      - **2**
        - { — ◡, — ◡ } —
        - —
  - **monos.**
    - **1**
      - { —, — } —
      - — ◡
    - **2**
      - { —, — } —
      - —
- **imparisyll:**
  - — { —, — ◡, — ◡ }
  - — { —, — ◡, — }

---

[1] **Så!**

[2] **◡ ändradt från —.**

[3] **Ordets början skrifven öfver något annat, som möjligen raderats.**

s. 18:

illa sunt { nativa / et sunt trisyllaba [1] / [—] / 2

VII Verb {

perfect [trisyllab.] cujus impera tiv. est biss: {
— ◡ [2] smädhar
— ◡ smädha
— ◡ ◡ smädhadhe

bissyllab. cujus præt: ex 2 syllab. cujus 3 pluralis est in e {

parisyllabum (ab [5] infinito et præterito par: cujus præsens est {
dissyllab. hic vocalis prima nunquam mutatur { — ◡ smädher l / — ◡ smädha l / — ◡ smädde [6] l
monosyll hic vocales sæpe mutantur { — smår [7] vêt / — ◡ s [8] veta / — ◡ viste

imparisyllabicum { — têr smår / — tê små / — ◡ tedde tedde smådde

imper [8] fectum (cujus imperativ est monosyll) [4]

monosyllabum ex præterito mon: cujus 3 plural exit in o, estque {

parisyllaba, quia infin: et præter. sunt parium syll. ut { får / få / fik fingo

imparisyllaba. cujus præsens est aut {
dissylla. låter låta let { — ◡ läser / — ◡. läsa / —. las
driver driva drev.
monosyllabum { läs — / läsa — ◡ / las — / drivs. / drivas. / drevs.

[—] [9]
2 orta vel peregrina et illa sunt quadrisyllaba

---

[1] Ordets början ändrad.

[2] ◡ synes vara ändradt från —.

[3] Ordet synes först vara börjadt pe.

[4] Parentesen har motsvarighet i orig.

[5] a ändradt från e.

[6] ä synes åtm. först vara skrifvet å. Kanske ett öfverskrifvet e (för två prickar).

[7] Med matt bläck. m ej säkert, ser snarare ut som or.

[8] Med matt bläck.

[9] Det långa strecket, som i orig. går snedt uppifrån och nedåt från höger till vänster, afser att visa in den vid sidan stående anm. dit den hör.

- c)uius præte-ritum desinit in
  - [1] e, cujus singularis est similis plurali estque [cujus præsens est.]
    - polysyllab.
      - tetr
        - — — ◡
        - — — ◡
        - — — ◡ ◡
      - tris
        - — ◡
        - — ◡
        - — ◡ ◡
    - dissyllab ex inf: et *præt:*
      - parisyll: *ex præsenti*
        - dissyll.
          - — ◡
          - ◡
          - — ◡
        - monos.
          - -
          - - ◡
          - — ◡
      - impar.
        - —
        - -
        - — ◡
  - consona[2] cujus 3 pluralis desinit in o ut fik fingo (est*que* monos)
    - paris:
      - —
      - —
      - —
    - impar e *præsen:*
      - dissyllab
        - — ◡
        - — ◡
        - —
      - monos
        - -
        - - ◡
        - —

s. 19:

1. 2. 3.	1. 2.	1	2	3
kallar	kalle	kallom	kallen	kalla
skyler	skyle	skylom	skylen	skyla
spör	spörje	spörjom	spörien	spörja
sår	så	såm	sån	så
läs	läse	läsom	läsen	läsa
finner	finne	finnom	finnen	finna
seer	see	seem	seen	se

2.	1. 3.	1	2	3	
kalla	kalle.	kallom	kaller	kalle	aut: kallen[3]
skyl	skyle	skylom	skyler	skyle	skylen:[4]te
spör	spörje	spörjom	spörier	spörje	
så.	så.	såm	sår	så	såen the
läs	läse	läsom	läser	läse	läsen te

[1] Först med matt bläck en kanske raderad rad.
[2] æ för a?
[3] Möjl. först något annat än n.
[4] Prickarna, åtm. den öfre, osäkra.

fin	finne	finnom[1]	finner[2]	finne
see	see	seem	seer[3]	see.

1. 3.	kalladhe	2 kalladhe	kalladhom	kalladhe*n*	kalladhe
	skylte	skylte	skyltom	skylten	skylte
	sporde	sporde	spordom	sporden	sporde
	sådde	sådde	såddom	sådden	sådde
las	last	låse	[4]låsom	låsen	låso
fan	fanst	funne	funno*m*	funnen	funno
sågh	såghst	såghe	sågom	sågen	sågho.

kalladhe[5] *etc.* skylte *etc.* sporde *etc.* sådde *etc.*

låse	låse	låsom	låsen	låso[6]
funne	funne	funno*m*	funne*n*	funno
såghe	såghe	sågom	sågen[7]	sågo

s. 20:

kallas[8]		kalloms	kallens	kallas
skyles	skyles	skyloms	skylens	skylas[9]
spörs	spörjes	spörjoms	spörje*n*s	spörjas
Sås	sås	såms	såns	sås
trivs	trives	trivoms	trivens	trivas
finset[10]	finnes	finnoms	finnens[11]	finnas
sees	sees	seems	seens	sees *etc.*

[1] Öfver o (af misstag l. angifvande det sedan utskrifna m) ett förkortningstecken.

[2] Öfver e ett öfverstruket förkortningstecken.

[3] r synes ändradt, sannol. från n.

[4] Framför l med matt stil ett s.

[5] k ändradt från f.

[6] l ändradt från s eller f.

[7] e ser nästan ut som ett o.

[8] k delvis förstördt genom skada i bladet.

[9] a ändradt från e.

[10] Först var skrifvet f i n n e s.

[11] e ändradt.

[1]af le leka
näj neika
ja jaka
nå nåka no*n* nalkas
spå spjaka[2]
brå ka
trå „ka „na
skrija skrika
[3]te vet þekia, docere
— — —[4]

s. 21:

Singularis numeri Conjugatio Verb.

Haffwer[5] *etc.*	wij haffwom	hafue.	i hafuen	
[hafwe]	the hafwa[7]		hafue[6]	
är	äre„	ärom	ären	äro
gör ,	göre}	görom	gören	göra[8]
wår	wore}	woro*m*[9]	woren	woro
giorde.	giordom	giorden	gjorde	
blifuer[10]	blivve[11]	blifvom	blifuen	blifua
gjuter	giute	giutom	giuten	giuta

[1] Det återstående på sidan med annat bläck än det föregående; jfr n. 3.
[2] j senare inskjutet.
[3] Denna rad återigen med annat bläck.
[4] Resten af sidan upptages af en för vårt syfte intresselös redogörelse för binderunor. — Efter s. 20 torde böra komma en kantremsa af ett förloradt blad (sammanhängande med s. 23—24), som af resterna att döma afhandlat runor.
[5] e synes vara ändradt (från r?).
[6] Med matt bläck, utom sista bokstafven.
[7] w ändradt.
[8] a synes ändradt, trol. från e.
[9] Det andra o ändradt från e.
[10] f ändradt, ovisst från hvilken bokstaf. Omöjligt är kanske ej heller, att det som ter sig som f, i själfva verket anger öfverstrykning af den först skrifna bokstafven.
[11] Svårt att afgöra, om det första v skall vara slutgiltigt eller det ff som också tydligt kan skönjas.

blef	blefwe	blefwom worom	blefven [1]	blefwo
göt	gutte	guttom	gutten	guttu/o
gick	ginge	gingom	gingen	gingo
wil	[2]wilie [3] wele	wiliom	wilien	wi[l]lia
wille	wille	willen		
welat [4]	wil[l]iet iagh hafuer welat[4], wij hafue wiliet,			
123. står	123. ståå	1. stååm	2. ståån.	
5. 12·3. stånder				
stijgher	1.2. stighe [5]	1 stijghom	2 stijghen	3 stijgha
2 3 stat stån	de, 2 ståår + stånder	3 stånde,	1 stååm	
gak, gång	e, 2 gånger gåår	3 gånge	1 gååm	gångom
wa̋r wa̋re	2 warer [6]	3 [7] ware	1 [8] warom	
stijgh sti[j]	ghe 1 stijghom	2 stighen	stigher [9]	stighe [9]
brunn	e brunnom	brunne*n*	brunno	

s. 22:

Iagh tu han	wij i the	wij	i	the
men[e]r			menen	mena
menar				
dröyer	1. 2. 3. dröye	dröyom	dröyen	dröya

[1] Det sista e torde vara ändradt.
[2] Framför med matt bläck ett l.
[3] För li synes först vara skrifvet ll.
[4] a torde vara ändradt från e.
[5] i först möjl. skrifvet ij; jfr n. 9.
[6] Ofvanför detta ord ett bågstreck för att hålla raden isär från gåår.
[7] Synes vara skrifvet på något accenttecken (>?).
[8] Vid sidan skönjes ett ◡ (accenttecken?).
[9] För ig var först skrifvet ij.

wil	(1 2) wele	wiliom welom	wiljen	wilia
brinner[1]	brinne	brinno*m*	brinnen	brinna
löper	löpa	löpom	löpen	lo[2]
äst ärt				
är – anomalum[3]	äre[4]	ärom	ären	äro
warder	warde	wardom	warden	warda
skal	skole	skolom	skolen	skola
		præs		
sägher[5]	säje	säjom	säjen	säja
Præt.	per	fectum		
meente	(123) meente	(1) meento*m*	(2) meenten	m e
dröghde	dröghde	drögdom	drögden	d e
wille	(1 2 3) wille	[6]wille	willen[7]	kunde
bran	(1. 2.) brun*n*e	brunno*m*[8]	brunnen	brunno
kunde	kunde			
		förlätom	förläten	förläto
lögh löghst	lughe	lughom	lughen	lugho
war wast	wore	worom	woren	woro
wardt	wordte	wordto*m*	wordten	wordto
skulle	skulle	skullom	skullen	komo
				skullo
sadhe	sadhe[9]	præt.	1 sadhen	sadhe
sagde				sadho antiq.
				smulto

[1] e inskjutet (med lat. stil), emedan först skrifvits n + en stapel + (tyskt) e.

[2] Med mycket matt bläck.

[3] Går snedt öfver ordet i följ. kolumn.

[4] Efteråt ännu en bokstaf med matt bläck? n?

[5] Först synes ha skrifvits säje.

[6] Först synes ett horisontalt streck ha stått i denna kolumn.

[7] n synnerligen matt. Öfverstruket?

[8] Först synes vid u en stapel ha glömts, men sedermera tillsatts.

[9] För dh först skrifvet g.

s. 23:			Imperat	descen*d*it	a præs: i[1] plu
	Iagh				ralis nova
Tu	han	wij	i	the	p*er*son:
	thz				
mena[2]	mene	menom	menen	mene	
			meener		
drögh	dröye	dröyom	dröyen	dröye	
			droyer.		
[wil]					
wilt					
brinn	brinne	brinno*m*			
löp					
	[3] a præ	t perfect	— non	sed anti	quo præsenti
war	ware	warom	warer	ware	⸜___vara
	warde				
ljugh	liughe	[4] sigh			
			Futuru	m 1	
gif[5] } skrif }	-a p*er*fec	to { gaf skreef }	anomal	a	

Præterit[6]
optativum

a nova p	*er*son. plur:	Futur.	2	
præte	r:			
brunne	[7]	brun*n*om[8]	brun*nen*[9]	brunno
wordte				
lughe		lughom	lughen	lugho
skulle				

[1] Ej säkert i.

[2] Genom ett snedstreck förbundet med thz, liksom vidstående mene genom ett långt dylikt med descen*d*it.

[3] Under de tre följ. orden, till hvilka ett snedstreck från war, går ett streck. Det börjar inne i första bokstafven. Trol. afses strykning af dessa ord.

[4] Genom snedstreck förbundet med ware i kol. 2.

[5] i ändradt, trol. från a.

[6] Med matt bläck.

[7] Ett b är påbörjadt.

[8] o möjl. ändradt.

[9] Blott ett förkortningstecken; ovisst om det afser mer än det sista n.

meent	præt 2.				
dröghdt					
	tu havver	intit			
welat	viljet Ex	od. 7.			
	höra				
brunnit[1]					
förlåtit					
lughit					
warit					

s. 24:

✗ Allereedha
Y Tôm
— — —[2]

	Masc	Fæm	Neut
	N		N
	idhar[3] fadher		idhart[4][brott]brödh
G			
D			
Ac		idhor tijend	
Ab			
	idhrom Gudh		
		plural	
	idhre[5] fiender	idhra händer[6]	idhror hus[7]
	idhre söner	idhra döttrar	
	tjenare		
D.	idhrom fiendom	them	
Acc.	idhra fiendar	them	idhor offer

[1] Typen för i är e, men det är en (senare tillsatt?) prick öfver.

[2] För öfrigt är sidan mest upptagen af runor. Däribland bör observeras uppgiften om inskriften på ett yxskaft som B. såg '3 Martij 94'.

[3] a ändradt, sannol. från o eller e.

[4] a ändradt från o.

[5] e synes vara ändradt från a.

[6] ä trol. ändradt från e.

[7] u ser nästan ut som w, men det diakritiska tecknet finns.

idhra portar

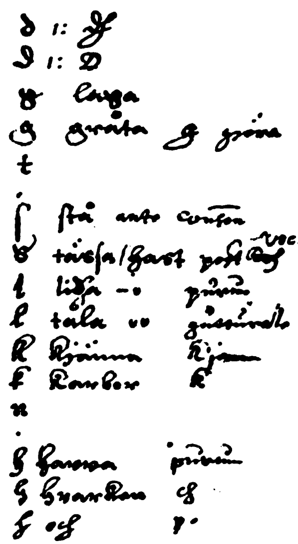
[1]wende the óm igen til [2] at [3] gö-|ra thet óndt wår för | herranom.

3.

(strax efter 1600)

s. 25:

Scriptura
Latino Svetica [4]

[1] Det följande i nedre högra hörnet i sidans längdriktning.

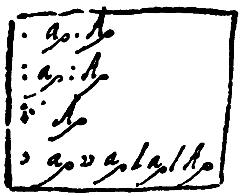
[2] Öfver föregående, med invisning.

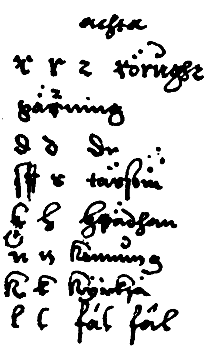
[3] Öfver a en liten liggande oval med ett kort tvärstreck igenom.

[4] c synes ändradt från ett felskrifvet t. — I jämnhöjd med denna rad, längst till höger på bladet, en väl betydelselös krumelur.

s. 27 [1]*:*

Distinctio NB.

NB. nom: sinom fadher olydhigh non fadh|re sicut alias, propter vocal: | sequentem in olydhigh | sed[2] sinom fadher gênvördigh | rectum est

NB *Quæritu*r an possit fieri | Alphabetum qod Sveticæ | Danicæ Germanicæ An-|glicæ [3] Lingvis poterit | inservire

**** Sveci } pronun*n* } höghan
Germ } ciant } hohen

s. 28:

Rätt Svenskt mål

Grammaticæ.

De qantitate qarundam vocum

Var tu ⏑ han var – emphasis in var[4] | [5] när man tvikar om

´ ` ~ ∧ > ∨ <
∴
accentus

gå óm medh någhro | óm[6] hann kommer så

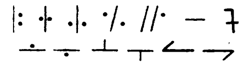
[1] S. 26 är blank.
[2] d skrifvet med större typ på en annan bokstaf.
[3] Mellan detta och föregående ord ett större mellanrum.
[4] Af utrymmesskäl skrifvet något nedanför föreg. ord.
[5] Följ. passus nedanför hela stycket, med invisning.
[6] Efter och ofvanför ordet ett tecken af utseendet ꜧ.

han | Var thër äller äj. | men Han var där | när man tvikar om | han var tär eller | een annan

Rune ⏑ ⏑ fargalt. Runa — ⏑ litera

må [1] Em|phasis in om òm mörna[rne] [2]

notæ

diphthongi

läighde. ———	äj
Guidh ———	ui
röuk ———	öu
äughun ———	äu
main ———	aj [3]
stein ———	ei
mäy ———	äy [4]
[5]räudhe ———	äu
[6]hoj aut håj —	åj
höj ———	öj
Läafs ———	äa
fao ———	ao.

s. 29:

Præcepta qædam Gra*mm*atica

Thär som Interpres Biblicus hafver satt | verba efterst i versarna i Psaltaren | Thär hafver P. Gothus tagit och satt | in dem i versen.

Men så äret gamalt at verbum går | efterst i Svenskon som är sêndes af | thet talet som Talemännen

---

[1] Ordet synes afbrutet. Möjl. har stått måste, i hvilket fall bladet är defekt i kanten. Möjl. har ordet gått öfver på motstående, nu förkomna blad. De båda orden så måste(?) äro skrifna öfver raden, med invisning.

[2] ö osäkert. Någon ändring synes ha ägt rum. Då prickarna äro klara, afses ä eller ö, men ä synes ej ge mening. — Möjligen ej öfverstrykning, utan med något i pennan som plumpat.

[3] Kanske äj. Äfven öfver a i main kanske en prick.

[4] Hela denna rad suddig, men öfverstrykning synes ej afsedd.

[5] Genom ett bågstreck är denna rad visad upp till äughun.

[6] Framför detta ord står på sned: kalijs.

fordom | [1]brukadhes och nu är aflagdt. her An-|ders i Lule minseth och sadhet för migh | [Vilien nu bidhja Gudh och the hälgha Jun:[2] | Maria Mö for.]

Här [3] står vår unge brudhgumme och | vil skänkia Gudz minne och sin[4] Danemans | skål Gudh och helgha mö Maria gifve | at han må trivas, sant säja, Dane|man godt göra, och himrijke förtjäna, | thetta hörde her Anders i Lule | sedhan han dijt kom.

ps. 68 ℣ 7 [5]. och 17 hvilka som silver och | guld glittra. h. glittra s. s. och guld. | och sålunda mest i hela Psaltaren

[6]The gåvo migh galla äta och ätikkio | drikka. rättare än til at äta til at dr. | ad primum är Laghboken och full medh | sådant. at verbum går geft efterst. | Och äger konungz nämd för arvodhe sit kost | hava. Vil konunger siälver utländes fara | eller sin här utländes senda.

och ägher man them af sättia [7].

s. 30: Nota errores uti sam*ma* | hans Correction en innerligha bön

the äre, för äro, ändogh å Runestenom [8] | står iru, u antiqis nobis o.

krona in accus [9]: pro krono, usitatissimo.

sådanom declinat pro sådana

för sin sijne sitt, satte han theras månge | städz i 106 *etc.*

---

[1] I kanten mellan raderna står ett *V* (ungefär).

[2] n ej fullt klart för strykningens skull.

[3] Först torde ha stått V för H.

[4] Tillskrifvet öfver raden.

[5] Ändradt från 6.

[6] Framför raden stå två korta vertikala parallela streck (med en väl betydelselös prick snedt under det ena), kanske för att markera nytt stycke.

[7] De båda sista orden stå så nära hvarandra, att de möjligen bilda ett ord.

[8] Ordet har först börjats med liten bokstaf.

[9] För det första c synes först ha stått ett t.

[1]i en dansk bönebok. hono*m* vill tu sine | synder tilgifva. *etc.* och det blodh *etc.* är | utgifven *etc.* non utgifvit ı: thz.

s. 31: Exempla Syntaxeos Sveog:
af nästa frändom non nästom frändom
jagh[2] hafver lijfz lefvandes gjordt. — Anno 1489
at the wille taghet[3] thz godz —
medh godhe venum[4] —

---

[5]han gaf ingen orsâk ther til non inga orsak sicut | inga sâk, quia vocal: seqtur.

[5]vara utrijkes utsoknes utanlandz innanskärs

[6]Han kunde inga sak finna, non ingen sak sed |
[7]seqente vocali ingen orsak
mykith härligen omtalar
härligha talar om
[8]Genitivi uti sins herras Gudhz nampnz härligheet

[5]hem och läs, i skolan och läs, nu, i skolan | och läs, ut och stima, fram och las[9] | in och ät, vt och arbeta heem och gör

s. 32: odull. ödhsam.
[10]edli. eldi
eldi, ab äla, alster.
s. 33: seja én til, sadhe migh til, | seghono*m* til.

De Casibus in genere

Her afsynes[11] at det är orätt | [Jagh] Wij troo och

---

[1] Det följande med mattare bläck.
[2] i för j?
[3] et är nog ej säkert.
[4] u ändradt från o.
[5] Ny färg på bläcket.
[6] Åter ny färg på bläcket, trol. öfverensstämmande med sidans början (till r. 9).
[7] Framför ordet står en öfverstruken del af en bokstaf.
[8] I denna rad åter ny skiftning på bläcket. Finare piktur.
[9] Så!
[10] Ett långt stycke nedanför.
[11] Möjl. två ord.

på en Herra | Jesum Christum. | Der skulle så stå | Wij trom och på Hérran [1] Jes. Chr*istum* [2]. | ty han är den Herren Jehova | som är Propheternes Herre | eller Jehova, Apoc. 22:

Sam*m*al. i Laghboken | Ett Rijke som heter Sverike | är lijka som en Skolaglunter | sadhe tijdt Latinen | Regnum ett Rijke quod vocat^{r} | som kallas Svecia Sverike | Der thet skulle så stå | Rijket som [heter] kallas | Swerike *etc.* [3]

Här torde i ordningen följa två kantremsor af förlorade blad. Af den första synes, att bladet afhandlat runor. På baksidan skönjes namnet Bure. *Den andra innehåller, utom de första och sista bokstäfverna i några ord samt (på baksidan) siffrorna* 99, *följande, som tydligen är början på en tabell (i orig. naturl. en spalt):*

[a	h
e	g
i	k
o	d
u	t
y	s
å	r
ä	l
ö]	m [4]
	n
j	gh
v	ch
f	dh
b	th
p	

[1] Möjl. är det som antagits vara accent 'komma' efter ordet stå.

[2] Möjl. står Chr*istum*.

[3] S. 34 är blank.

[4] Nästan fullständigt borta på grund af hål i papperet.

4.

(trol. omkr. 1620)

s. 35:

[[En seen och sann]
en tretåtat Swensk [Saninga]
Slöja
til
et par Danska [Löghn] åsnars
orychtadhe rygg
enfalleligen sam*m*an wridhin
af Johan Bure.]
När [sanningen] S[1] komer til Röna
är [lögnen] L[1] icke wärd en böna

S
L
öja

[2]1. Veritas Gram*m*atica { Phrases Syntaxis[3] nova[4] utan { fik lagd / tijmedes lukkan[5] }; diction: qoad { termin. { declin: / conju: }; compositionen; tröst for traust }

2 V Poetica nytt i Nordlanden { [6]De Genere Carminis / Germanico ubi de | generi*bus* | 36. }

3 Historica af { Longobardo[7] / Jornande / Runestenen }

— — — — — —[8]

lengan genum [([9]forte) som Svenskan | millan för millom]

---

[1] Skrifvet på föreg. ord.

[2] De tre rubrikerna visa annan färg på bläcket än specifikationerna, näml. samma färg som i öfverskriften.

[3] Först sannol. skrifvet e för i.

[4] Sannolikt så!

[5] u är möjl. ändradt till y. an osäkert.

[6] De — Germanico med mattare bläck.

[7] Först har B. börjat med ordet af.

[8] En 'nota' om longobarderna.

[9] Denna parentes i orig.; första bågen mycket matt.

non milre qia lengre compa(ra)tivus
— — —[1]

s. 37: [2]Lengan genum) huru skulle jagh wetta hvadh | han[3] medh lengan anten lengre eller an*n*at | mener ty han weet sielf intet hvad han skrifr.

Är först wettande at i Svenska som | och Hebraiskan[4] äre tvëggiahanda[5] | [ibland] Casus [äre ty somlige[6] äre[7] absoluti och eller | somlige respectivi]
[8][ty thesse äre[9] absoluti thesse respectivi]

nom:	en man	then mannen mannin
genit.	ens mans	then Mannens
dativ	eno*m* manne	them Man*n*enom mannenum
och abl.	en man	mannen
accus	en man	then Mannen
vocat	— man	— ———

pluralis n*ume*ri

nom.	[månge] män	the männerne
gen.	månge mäns	the männernas
dat. abl.	män[10]	them mannomen[11]
	m: mannom	

---

[1] S. 36 upptages af en mängd exempel på oriktiga och mot fornspråket stridande former i vedersakarens opus, med hänv. till versraden (förkortat 'lin' eller 'l'). Äfven s. 37 börjar med dylikt. Därefter följer det här aftryckta.

[2] Ingen parentesbåge här. — I margen med hänvisning hit: här weet han sielf intet | hvadh han skrifr mykit | mindre jagh.

[3] n ändradt från m.

[4] n kanske ej alldeles säkert.

[5] Något efter ordet öfver raden en väl betydelselös prick.

[6] Öfver detta ord: [antigen].

[7] Öfver raden, emellan detta och följ. ord: [the].

[8] Öfverstrykning är i självfva verket blott vidtagen af orden absoluti och respectivi; den synes dock gälla hela satsen.

[9] Öfver raden.

[10] Något sudd gör ordets slut otydligt, men läsningen torde vara säker. Det ser ut som om först blott stått ett streck.

[11] Först kanske skrifvet m för det sista n.

acc.	många män	the männen
		the männerna
voc.	——— män	———————

Thernäst conjugeres [1] fordom [2] Verba sål: | [Coniug jagh] jagh ell*er* [3] han [4] är var warder [5], [tu äst antiqis] tu [2] ärt vart vard*er* [5]. [han är] [6] | wij ärum vorom wardum, i ären järeth woren warden [7] teir [8] iru [9] woru wardu

s. 38: [10][[Ibland alle Hufuudhmål som | allene Gudz werk äre, är] Ändogh [11] Svenskan | eller [alle] thet rijka och ädhela [12] Nordlandamålet, som utspridt | är [mest] bland alle Scanzianigenas så wäl | i alle Tyske landen [13] i Italien Engeland Island Grön-|land som närmere [i Tydskland] [14] *etc. etc.* är | et ibland andre Hufuudhmål [15] och allene [16] Gudz | höge wärk *etc.* och hafuer icke allenest | sijn egen skrift som Runa [17] kal-

---

[1] Sista bokstafven otydlig, då den synes två ggr ha blifvit ändrad, dels från d, dels från r.

[2] Öfver raden.

[3] Ändradt från och.

[4] De tre sista orden öfver raden, med invisning.

[5] De två sista orden öfver raden.

[6] Öfver raden och gående ut i kanten står något nu oläsligt, öfverstruket.

[7] a synes vara ändradt från o. De tre sista orden under raden, de två sista något högre upp än det första. Nere i kanten står dessutom två ggr med långt mellanrum (den första ungef. på samma linje som järeth) bokstafven (l. runan) þ.

[8] ir synes vara tillskrifvet efteråt.

[9] i ändradt från a.

[10] Framför stycket står ett *V* (ungefär).

[11] Skrifvet ofvanför början af det särskildt strukna.

[12] De fyra sista orden öfver raden, med invisning.

[13] De fyra sista orden öfver raden.

[14] Strykningen går i själfva verket ej öfver ordet i.

[15] Staplarna räcka icke till mer än ett och ett halft u i ordets andra stafvelse.

[16] Öfver raden, med invisning. a för det sista e?

[17] Först troligen Runor.

las | [vthan] och sijn egen Gram*m*aticam Vthan | [D]ogh sijn[e] egen rijke [1] Poeticam:

Dogh [2] medhan ingen ände är at skrifua böker och [3] [alle] hvar [4] | will[e] | mestra | efter | sit sin*ne* | och man mest gepar [5] efter thet frem*man*de | är | der [är] dogh [4] icke allt är [6] gull som glim*m*er är [7] nu så widt kom*m*it bådhe medh [4] Skrift och mål [8] at the nu båd [9] mest | allestädes äre [6] förachtelighe wårdne at ther | är harm åt.]

Upp och ned på samma sida, med mattare bläck:

um cuius terminatio:

primæ in verbis [1] pluralis p*er*sonæ wir togum
singul. [ek] lagdomc ek Attil. 37. b.
bondumz [10] Attil. 54. b.

in nominib.

dativ. plur. Attil. 43 fol. b. och til [4] bydher [11] | han [til] vida rikis mannum {| konongom oc jarlum hertogom oc | greivom oc barunum oc alzconar hof| dingium. oanseedt Latini [12] bruuk. in acc:

ᛆᛚᛚᚢᛘ ᚴᚱᛁᛋᛏᚿᛘ ᛋᛄᛆᛚᛚᚢᛘ i Skips|ås kyrkia [13]

s. 39: [Thetta är nu autoris stora klokskap | [14] som

[1] De sista två orden öfver raden.

[2] Det följande t. o. m. glim*m*er på skilda ställen under hela stycket, med invisningar som binda det hela tillsammans.

[3] Ändradt från at.

[4] Öfver raden.

[5] e ej säkert. Kanske i själfva verket a.

[6] Öfver raden, med invisning.

[7] nu—kom*m*it under stycket, med invisning.

[8] De två följ. orden öfver raden, med invisning.

[9] Möjl. ytterligare någon bokstaf; ordet går ut i kanten (kan ha gått öfver på motstående, nu förlorade blad).

[10] z ändradt från s.

[11] Synes ha ändrats från biudher.

[12] Möjligen Latinis.

[13] De tre sista orden med annan färg på bläcket.

[14] Till vänster ett stycke från denna rad står Wi, på (eller under) hvilket Nu synes vara skrifvet.

han mener alla skola gifua | Vitzord | Nu [1] wele wij koma til then | trefaldige refsten och Pröfue|steenen och se [huru thet] fijnt thet]

Thetta är nu thet glimmande Gullet | [2]som dhe [3] blinda holla för fijnt. | [Nu] wele [wij] [4]Men wij wele på triggehanda sett pröfua [hw] om thet icke | heller [5]medh retto må hållas för Slagg.

Förste Provet må skee uti Gramaticæ|san*n*a [6] werkstadh. [Nu]

Nu kommer Veritas Gram*m*aticæ [och sager] | först medh formula declinationis nominum | [och then sådan är]

[dogh a] genom tweggehanda |

Svecis cu*m* Hebr. pec. { Casus som Latijnerne och Greker| ne intet af wette, vtan Hebreer| ne och flere [7] Österlänningar |

[Hvilke någorlunda kunne kallas] |

[Positivi och relativi]

thesse kunna någorledes kallas |

Positivi	thesse	Relativi
en godh fadher		then gode fadren
ens godh faders		then goda fadrens
enom godhom fadhre		them godha [8] fadrenom
eller en godh fad*er*		then godhe fadhren
en godhan fadher		then godha fadhren
Du godhe fader		————————

[1] Först synes vara skrifvet Wi.

[2] som—fijnt så tätt under föreg. rad, att det sannol. är senare skrifvet emellan raderna.

[3] d ej alldeles säkert. Synes ändradt från t.

[4] De sex följ. orden under raden, med invisning.

[5] De fyra följ. orden under raden, med invisning.

[6] Ett böjdt streck öfver a kan möjl. fattas som ett nytt förkortningstecken för n. I så fall san*nan*.

[7] Först har stått theres.

[8] e? Möjl. en ändring.

s. 40: — — —[1]

[2]i thesso — rume — rumena.
non i thesso — natt qia fæm.

s. 41: — — —[3]

Upp och ned på sidan:

	positivus	Relativus
Nom.	en fadhur	then fadheren
	ens fadhurs	then faderens
	enom fadhre	them fadreno*m*
	en fadher[4]	then fadhren

[Plur.]

N.	flere[5] fädher	[the] fädherne
	flere[5] fäders	[the] fädernes
	flerom fädrom	[them] fädromen
	flera fädher	[the] fädherna

Modhur	modheren
modhers	modhrens
	modhrene[6]
	modhrena
mödher	mödherne
möders[7]	mödernas

---

[1] Först på sidan ett mustigt anfall mot den okände författaren; jfr s. 20.

[2] De två raderna sannol. senare skrifna än (det mesta af) sidans öfriga text; jfr föreg. not och s. 20 n. 3.

[3] Sidan börjar med ett þar anmärkningar föregångna af invisningstecken, som tyda på, att de skolat insättas i sammanhanget på motstående, nu väl förlorade sida.

[4] e ändradt och därför otydligt. Dock säkerl. icke u, enär den diakritiska slängen saknas.

[5] Öfver raden, i stället för det på raden stående [m å n g e].

[6] Det sista e osäkert. Sannol. först a, som B. sedan sökt att ändra till ett e. Strykning af bokstafven trol. ej afsedd.

[7] ö till synes utan prickar öfver. Trol. dock den ena i det ofvanför stående ö.

barn	barnet
barns	barnetz
barne	barnena
barn	barnet
	barnen
	barnsens
	barnomen

s. 42: — — —[1]

apud Veter Genitivus pro accusativo. | bidher honom sighers l: bedhs honom Segher. | Orm. I. 33. b. En Sy: bidhr Terno sighrs | ib. 43b at neyta afls.

— — —[2]

s. 44: — — —[3]

Tertia plural.

Varin the l: sint illi non sunt, nota, the magin,

— — —[4]

---

[1] Sidan börjar med några för oss intresselösa fall, där den danske motståndaren gjort sig skyldig till formell inkonsekvens.

[2] s. 43 innehåller upptill ett par ord om longobarderna. Nedtill på sidan några ex. på 3 plur. (pret.) på -u och -o (ur en lag, Olofssagan och sannol. ännu ett par handskr., betecknade A. b. och Gd).

[3] Öfverst ett ex. på 1 pers. plur. på -um ur A. b.

[4] S. 45 o. 46 innehålla intet grammatiskt. På s. 45 bl. a några notiser om longobarderna, och där talas om Vedels visbok och dess utgifningsår (se ofvan s. 16). — S. 47—50 utgöras af ett löst, på midten hopviket blad af två (vanliga) sidors bredd. S. 47 är beskrifven på tvären från höger till vänster. Den innehåller några fraser på gotiska och anglosaxiska med lat. öfvers., tjänande att belysa dat. sg. mask. (Bures hand omisskännelig). S. 48—49 äro beskrifna på samma sätt, tvärs öfver hela dubbelsidan.

s. 48—49:		mân	mån
Tijdh-er	[Man] [bonde]	skoo-er	morghon man[4]
Sön|er	[Son] [tume]		mörnar män
Städh|er	[herde[1]]		
fader feder	[Män] dumbe		
häger hägrar	Tume,		
som*m*ar somrar			
[morgon mörnar]			
[dygder]	[gatu]		
[ängel änglar]		[koo [3]]	
himel[2] himlar			
[modher mödhrar]			
	[gatu]	koo or	gås
[dygd]	[näsa]	kör	gess
	[frälse]	by	[5] lus löss
[modher]	[rijke]	boo	ögh(?)[6] mus moss[8]
syster—systrar	frestelse		syskon [7]
gerning	[näsa]		
siel—sielar			
	frelse	[by]	syskon öga öra
lägher	rijke	bo	ögon
	kynne		
finger	[ögha]		

Uppochned på s. 48 står:

Genitiv

alrar skäpum

s. 50 är tom så när som på de på tvären skrifna orden: or himnum

— — —[9]

[1] er ej alldeles säkert.

[2] Öfver ordet ett långt horisontalt streck, som möjl. delvis kan afse öfverstrykning.

[3] Det första o ej säkert läsligt.

[4] Efter ordet sannol. en påbörjad bokstaf.

[5] Ett på grund af sudd och bläckets matthet oläsligt ord. Har börjat på ö.

[6] Slutet ej säkert läsligt; jfr föreg. not.

[7] Matt och suddigt.

[8] Inga prickar öfver o synliga.

[9] S. 51—53 innehålla blott ordförteckningar, de två första sidorna ur Barlaams saga, den sista ur fsv. skrifter, kanske blott lagar (konung Birgers lagbok citeras). S. 54 är tom. — De sista

II.

Ur **Runakänslones läre-spån.**
(1599)

OBSERVATIONES IN VA-
rietatem lecturæ monumen*tor*um

UBI	est	vel	post	s. e. vel. p̈	seqente	s. e. vel. s.	p. m. f. d	d. s. p. s	ut in
[1]ᚠ	F				vo. f:[2] n: j:	e	ṗ.d		ᚠᚽᛏᚱ
			vocal	e	h: f: s: t:				ᚼᛁᚠᛏᛆᚱ
	V		voc.	p̈	vo.	e	md	ṡ	ᛏᚱᛁᚠᛁᚾ
			voc: l:[3] r	e					ᚽᛚᛁᚠ:ᛆᚱᚠ
			vo.	e	b:d:f:g:k:l:m:n:	s			ᚼᚽᚠᚦᛁ
			vo	e	p:q:r:f:v:j	s			
					er	e			ᚱᚢᛚᚽᚠᚱ
	ef				t	s	ṗ		ᚠᛏᚱ⁝
ᚢ	V				vo.	e			ᚢᛁᛏᚱ:ᚱᚢᚦᚢᛁ
			k: f: t	e	vo.	e			ᛋᚢᛁᚾ:ᛏᚢᛅᚱ
ᚦ	T		f: s: x: ch						ᚱᛁᛋᚦᛁ
	D		f[4]: r: gh	e			f		ᚴᛁᛅᚱᚦ
			b:d:g:k:l:m:n				ṗ	ṡ	ᛋᛏᛅᚾ·ᚦᛁᚾᛅ
			p:r:t:j:v:gh				ṗ	s	
	ch[5]		vo:	e					ᚴᚢᚦ
			vo	p̈	vo.	e	m	ṡ	ᚠᛅᚦᚢᚱ
			vo.	p̈	er		f		ᚢᛁᚦᚱ

8 sidorna äro smalare än de föregående. s. 55, 57, 60—62 äro tomma, de öfriga (s. 56, 58, 59) innehålla ordförteckning med nysv. öfvers. till någon lag (Tjufva balken citeras på flera ställen). Jag är ej alldeles säker på, att detta sista är Bures hand, ty åtskilliga afvikelser finnas.

[1] De horisontala linjer, på hvilka hvarje rad — läst från vänster till höger (jfr s. 23) — står, ha ej kunnat återges.

[2] Osäkert om l.

[3] f?

[4] ?

[5] Antingen tryckfel för dh, eller ock står verkl. dh med gemensam stapel för de båda kons.; jfr dock dh nedan.

(omedelbar forts.)

UBI	est	vel	post	s. e. vel. p̈:	seqente	s. e. vel. s.	ṗ. m. f. d	d. s. p̈. s	ut in
ᚱ	er		cons	e	(s in f.)		f		ᛅᚱᛁᛚᚱ
ᚴ	K		r : l : th ſ[1]	|					ᛘᛅᚱᚴᛁ:ᛋᚴᚢᚾᛁ
	G		dh : v	p̈			m	ṡ	
	ch		vo	e.	s:t			ṡ	ᛋᛅᚴᛋᛁ
	K	G	n				‖ṗ		ᛁᚾᚴ=ᛁᛁᚴᚾᛅ[2]:ᚴᚢᚾ
		gg	vo		vo	e	m	ṡ	ᚠᛁᚴᛁ:ᛚᛁᚴᛁᛅ
		gh	vo ‖l‖		vo	e	m	ṡ	ᛋᛚᛅᚴᛁᚾ:[3] ᛁᚴᚾ
			vo		‖n				ᚱᛁᚴ:ᚠᛅᚴ:ᚦᛁᛅᚴᚾ[4]
ᚼ	H				vo : j	e	ṗ		ᛋᛁᚼᛁᛅᛚᛘ
	ch				V	e	ṗ	ṡ	ᚼᚢᛅᛚᛦᛅ[5]
			vo	e	s:t:				ᛋᛁᚼᛇᚢᚾᚢᛘ
	gh		vo	p̈	vo	e	m	ṡ	ᛁᚼᚢᛚ
			l : r						ᛒ=ᚱᚼ
			vo	e	bdfghkmpqjv	s.	f	p̈	ᛋᛁᚼ·ᛒ=ᚱᚼ
			vo	e	l : n : r :				ᚱᛅᚼᚾ
ᛁ·	I		cons	e	‖cons	e	…		ᛁᛋᚢᛁᛋ
			ᚽ:ᛅ:ᛇ	e	cons		m		ᛋᛏᛅᛁᚾ
	j		vo	e			f		ᛁᚢᚼᛅᛁ
					vo				ᛓᛅᛏᚢᚱ[6]:ᛋᛁᛅᛚ
ᛏ	T		f:s:ch:f						ᛅᚠᛏᚱ:ᛋᛏᛅᛁᚾ
		D	ln				|p		ᛒᚽᚾᛏᛅ‖ᛏᚽᛏᛦ
		dh	vo		vo				ᚠᚱᛅᛏᛁᚱ[7]
ᛒ	P		ſ:l:r:s		‖t				ᚼᛁᛅᛚᛒᛁ‖ᛅᛒᛏᚱ
		B	m		‖vo : l : r : j :		ṗ		
		bb	vo				f		ᛏᚢᛒ
			vo		vo			ṡ	ᚴᚢᛒᛁ[8]:ᚢᛒᛁᛦ
ᛦ	er		cons	e			f		ᚱᚢᚦᛁᛚᚠᛦ

Hasce notas sic intell: | s̈: ſyllab. e: ej*us*d. p̈: præced. s: ſeqentis.
ṗ: pri*n*cip: | m med. f: fine. d: dict. ṡ: ſimp. ‖ diversitas

[1] Väl = ljudet s.

[2] ᚿ säkert?

[3] Ordets början otydlig. Framför stå några små snedstreck, sannol. invisning till raden nedanför.

[4] Efter ordet några små snedstreck, motsv. de i föreg. n. nämnda.

[5] Den 2, 4—6 runorna ha genom tryckfel kommit uppochned.

[6] Osäkert, hvilka runor åsyftas med de två första tecknen. ᛁᛅ l. ᚽᚾ l. ᚽᛇ?

[7] ᚠ något otydligt; dock knappast ᚴ.

[8] Andra runan säkerl. = ᚢ.

III.

Ur **Autografsamlingen i K. B.**

(omkr. 1600?)

verb: NB	Contractio	מִלָּה
vij havom inthz	kung p*ro* konnung	vidh sådana
vij have slet inthz	får – môr, brôr,	vid } seqen { conson
måghe tå ı: vj[3] sed in	hâr, blîr.	vidher } te { vocali
illo versu		
måghe tå tjna nådher få	Mars [1] madhers	vidher enom
˘ ¯ ˘ ¯ ˘ ¯ ˘ ¯		[4]vidher han
rectius poneres	Contractio pro	
måghom tå	dit qantitatem	
{ int[h]ëth undrath.	dictionis[2] integræ	
{ intä mêra.	fadher ¯ ˘ qn[3] fār	

IV.

Sumlen.

(större delen 1600—01)

Citeras dels efter Klemmings utdrag i Sv. Landsm. Bih. I. 2 (1886; separatpag.), dels efter blad i handskr.

V.

Runaräfst.

(1602)

Runaräfst | eller Runakänslo[5] | En lijten och klar undervisning | therutinnan | Then Runataflan som för

[1] m för M?
[2] is ej klart.
[3] ?
[4] I jämnhöjd med föreg.
[5] Kan vara två ord.

try år sedan | trychtes, vidhlyftigare Varder förklarat | Huru man Runor thet är | Gamla Göta[rnas] Nordläningarnas | retta och forna Skrift | rätteliga känna och lätteliga skriva kan (osv.)

s. 8 f.: [1][Hebraisk eller an|nar slik skrift . .[2] ther som | bokstavarna äro allena | [3](Consonæ eller) medhljudhin|gar, och för vocalibus eller | själfljudhingarna brukas | små prikkar bådhe under | och övver medhliudhingar|na.]

s, 17: [4][Archebiskop | Lars Gothus[5], betyghar uti en sijn | skrift at Runor hafva sitt namn | af Hebraisko[6] ordene[7] רִנָּה Rinna | hvilket märker röst | så at skriften skal lämpa sigh efter | röstaläten.]

s. 75, uppe i öfre marginalen och kanske skrifvet vid annat tillfälle än själfva texten, till hvilken invisning finnes:

är Wettandes at i Svenskan äre 28[8] åtskil|lige liudh som Märken tarfua [9]som äre 9 Voc. a e i o u y å ä[10] ö[11]. | 19 conson. b. p. [z[12] g] d t. dh. th. f. v. g. k gh. ch. h | j l m | n r s | *y* *ƚ*[13] [*ɣ*][14]

---

[1] Hela sidan är, liksom föreg. och efterfölj., öfverstruken med ett vertikalt streck midtpå.

[2] Det utelämnade ordet står öfver raden och tillhör en senare redaktion (som sål. icke heller godkänts).

[3] Parentesen här i orig.

[4] Se not 1.

[5] Öfver raden i st. f. det ursprungliga: [Lars Göte].

[6] r skrifvet öfver ett (genom dittografi uppkommet) b.

[7] a för det sista e?

[8] Synes ändradt från 27.

[9] Den följande uppräkningen af ljuden står vid sidan om och under det öfriga, med invisning.

[10] Blott en prick kan urskiljas.

[11] Några prickar kan jag dock ej se.

[12] ?

[13] Typen = den lFr 66 , 67 för 'tjockt' l använda.

[14] Tyskt skrif-r. De tre sista tecknen stå under föregående tre och åtskilda från dem genom ett groft horisontalt streck. Möjl. ännu ett fjärde öfverstruket tecken.

Samma sida: Men efter våra förfädher | woro ike så girighe[1] på bokstavar[2] eller och[3] | så rijke å[4] bokstavom som | framdeles tarfdes [5]Der medh är intet | förundrande at | en staf ymsel: uttydes. | ty för 9 själfljudhungar | eller Vocales | som Latinerne | kalla them[6] fin|nas gemeenligha ike meer | än 4 ibland Runorne som | them lijkväl geenfylla.

s. 82 ff.: F bör aldrigh brukas i Sven-|skon annorstädhes än anten | i början af ordom, eller | näst efter Vocalem, dogh så | at annat T[7] eller S efter | kommer eller f. När tu tänna Runastapulen | ᚠ finner sålunda sattan, | tå läsen för f såsom ᚠᛅᚦᚢᚱ | fädhur — — ᚠᚱᛁᚦ fridh ᛅᚠᛏᛅᚱ[8] äftär ᚾᛂᚠᛋ Nefs ᚼᛁᚠᛏᛆᚱ Hif-|tor ᚢᛚᚠᛋ Vlfs ᛆᚱᚠᛋ arfs. | Hvar och ike, så warith | medhliudhande V, eenfalt | eller tvefalt.

Enfalt V äreth allena | när thet står åtan i sta-| velsen, anten näst efter | någhon siälfliudhing, hvadh | och någhon af the andra sta-|varna följer eller äj, såsom | ᚭᛚᛁᚠ Oliv [ᚭᛚᛅᚠᚱ Olavr] | ᚼᚭᚠᚦ hövd ᚼᚭᚠᚦᛁ hövdi.

Äller och när någhon sam-|ljudhande staver, tränger | eller skjuter sigh emillan | fast änn R eller D[9]

---

[1] Först troligen en annan bokstaf för det första g.

[2] De två sista orden öfver raden, med invisning.

[3] I margen utanför står: granreknadhe; hvilket icke går in i texten.

[4] De båda sista orden äro understrukna med dubbla streck. I margen utanför står: NB.

[5] Det följ. (till punkt) högst uppe i margen, med invisning. I texten en annan redaktion: skrefs | ofta en stafver ymselundo*m*. Denna synes vara öfverstruken, ehuru strecket kan tagas för en blott forts. af det hvarmed det i texten föreg. är understruket. Faktiskt går det än under än uppe i bokstäfverna.

[6] De sista sex orden i margen i st. f. den urspr. textens: [som på Latijno kallas vocales,].

[7] Urspr. har stått f. Vid ändringen har B. glömt att stryka ordet annat.

[8] Det sista ᛅ synes inskjutet efteråt.

[9] Först skrifvet þ.

näst ef-|ter kommer eller äj ᛅᚱᚠ | arv ᛏᛁᛅᚱᚠ[ᚱ][1] Djärv[r] ᛅᚱᚠᚦ | ärvd ᚱᚢᚦᛁᛚᚠ Rudhilvr Ru|dolfus.

När thz fins ståndande emillan | tvëm [2]medhlju-dhingom, i thy | orde som enfalt är; tå äret | anten enfalt V eller tvefalt | såsom ᛏᚱᛁᚠᛁᚾ trivin eller[3] | trivvin, på en steen i Grän | sokn. ᛁᚢᚠᚢᚱ.

Ty Svenskan giter äj lidhit | f, emillan samliudhingarna | såsom hafa, ty aldrigh fram-|fördes thet ordet ha-fa, så-|som f lydher uti fadher, eller | ha-fu-a eller haf-fu-a, som | nu almänligha skrifs, och | dogh läses och daghligha säghs | hava eller havva. Vti | samsatte ord såsom oför, i-|fyld, åfått gifseth altijdh mz | Hvij at the som ike flere sta-|var hadhe än ᚠ och ᚢ, så skrev-|vo, är fögha under, Men at wij | som hafvom särdeles V. F. 𝔄. | [4]W. v. u. 𝔳. 𝔴. ff. ff. skolom så äh-|las, thz är undersamt.

Svenskan gitter och ikke lij-|dhit f i lychten å ordomen | utan skalthz[5] någorstädhes[6] lä-|ta höra sigh, så skönies thz al-|drigh utan tå någhorledhes, | när någhon själfljudhande | staver som hasteligha fram-|förs, näst föregår, och S. T. | eller H står främst. i thz[7] or-|det[8] som efter fölier, och ike | är fjärran skildt med distinctione[9].

s. 87 ff.: Och äro de[10] (näml. de i det föregående beskrifna typerna af runan ᚢ) mäst å stenom [11]bru-

---

[1] Mellan de två sista runorna ett matt ᛅ.

[2] Framför ordet ett matt s; B. har först ämnat skrifva sam- (eller själv-?); jfr nästa sats.

[3] Det första e har ett egendomligt utseende, nästan som z.

[4] I margen, framför raden: W.

[5] Senare ändradt från skahlet.

[6] Kan vara två ord.

[7] Ändradt från ty.

[8] Ändradt från ordena.

[9] De två sista orden senare tillsatta.

[10] o i äro och de tillsatta öfver raden i samband med ändringen af hela punkten (se följ. n.).

[11] Det följ. t. o. m. märkiande i margen i st. för den urspr. textens: [satt | för själfliudhat u, förutan]

kadhe | för V såwäl | consona som vocal [1] | här ar [2] mër| kiande när någhor annar siälflju-|dhande staver näst efter går, | om än S. K. T. eller D stodho | framman-före äller äj, tå | är thz medhliudhat V[3]: ᚢᛁ vi | ᛋᚢᛅᛁᚾ Sväin ᚴᚢᛁᚴᚢᛅᚾ kvikvan | ᚢᛅᚱ var ᚢᛁᚦᛁ Vidhi ᚴᚢᚦᛋᛁ-|ᚢᛁᛦ Gudhzivir.

Så fins och medhljudhande | V sålunda satt ᚢ — — på [4] en[om] steen i Sichtuna [5] | ᛏᚢᛅᚱ tvär ı: duæ.

s. 89: Teth [6] (näml. ordet 'haver') vi nu länge | utan skähl hafvom skrifvit | medh tvefalt ff och u eller | w, såsom: haffuer haffwer. | Tyskom til tiänst. [7] ty om dät [8] skal så | lesas som nu skrifs | så äre try sta-|velser der i | haf,,fu,,er. | eller [fyre] så | haf,,fu,,ver. |

s. 93: TH kallas thenne tores | eller och t som han lydher, | stundom d, när han höf-|da staver är i ordena. | Jagh gåto väl altijdh hallan | för D för skapnadhens [9] sämd | medh Latijnsko D, woro | ike så månge ord som mz | ty ritade äro, och dogh i | Latinske böker skrivas mz | th, [10]

s. 98 ff.: När Tôrs fins stån-|dandes näst efter r. l. m. | v. gh. antingen någhon sta-|ver näst efter följer eller | äi: tå äreth D. På en sten | i Sigtuna kyrkio. ᚴᛁᚱᚦᛁ fir-|di *dvs.* förde [11] ᚼᛅᚢᚴᚦᛅᛅᛅ häugh | dännä ᚼᛅᚴᚦᛁ hövdi. ᚴᛅᚱᚦᚱ

Efter ᚱ fins han vara | tväm stadz skrifvin för t. |

---

[1] Då ordet går ända ut i kanten, kan ej säkert afgöras, om någon bokstaf skall följa.

[2] Så!

[3] Skrifvet på en annan bokstaf, sannol. ᚢ.

[4] p tillsatt med matt bläck samtidigt med följande strykning.

[5] Ändradt från -tunum.

[6] T ändradt från t.

[7] Den följande punkten i margen, med invisning.

[8] Urspr. har stått ett annat ord.

[9] Det första n tillskrifvet öfver raden.

[10] Ex. härpå följa; liksom på att vi själfva uttala sådana ord med t.

[11] I margen, utan invisning: ᛘᛅᚾᚴᛒᛅᚱᚦᛅ Longobardi.

sål. ᚢᛆᚱᚦ vart på en steen | vidh Gäfle, och ᚢᛅᚱᚦ vart | på en steen uti Bäling Sokn | vidh Vpsala.

Men ståreth näst efter | s. ch. eller k, tå äreth t. | ᚱᛁᛋᚦᚢ ristu. |

Fins thz fölia någhon siälf|liudhande [1] staver, anten nå-|ghor staver i samma orde|na står åtanföre eller | och ingen thera, tå äreth | DH såsom ᚴᚢᚦ Gudh ᚴᚢᚦᛋ | ᛘᚢᚦᛁᛦ. ᚴᚢᚦᚱᛁᚴ Gudhrik | [2]somlighe rijta Gotrik och tå | äreth Tyska, i sam*ma* mär-|kilse.

s. 100: Katharina thz vij utfö-|rom Kadhrin.

s. 106 f.: Och räknas han (näml. runan ᚴ) ym| selunda bådhe för K och G | CH och GH. — —

Främst i ordena äret | ymsom K och G. Q. aldrigh | CH eller GH. ᚴᚢᚦ. ᚴᛅᚱ. ᚴᛅᚱᛚ. Gudh kiär, giär, karl | [3]ändogh Latijnerne och Sven-|ske medh, nu skrifvadh medh | C: så seer man lijkväl at | Paulus Diaconus lib. 6 rijtar | honom medh K. Karolus. c. 53. | ᚴᚢᛁᚴᚢᛅᚿ kvikvan är | k. men nu skrifs thz ordeth | medh q sålunda quikkan. | ty i rätta Svänskan fins | intet q.

s. 108 f.: Efter at k og g havva | tväggia handa [4] lätä fram-|manför [1] ä [5](såsom teth [6] och i lijka | måtto hafva annat ljudh | framman för ö. e. y. i. än | som för a. å. o. u) Ty haf-|va någhra å stenom satt | i emillan ᚴ och ᛅ såsom | ᚴᛁᛅᚱᛅ giära och ike gä-|ra thz är giöra. ty an*n*at | märker läkär perfluit och | annat läkiär medetur. och | tusende slijka. rijkie, rijke. | När thenna staven säts | tvëm siälfliudhinga mil-|lan, tå äret anten K | eenfalt eller tvefalt bå-|dhe k eller g eller och gh | [7] Men aldrigh g eller ch | ty thz fins al-

---

[1] Kan vara två ord.

[2] Ett litet stycke nedanför föreg. rad. Först har B. dock börjat omedelbart nedanför, men raderat.

[3] I margen: ᛒᚢᚱᚴᛅᛁᛦ | ᚴᚢᛁᚴᚢᛅᚿ. Kanske afses invisning med det öfver ä stående tecknet.

[4] Troligen menadt som ett ord.

[5] Parentesen här i orig.

[6] Öfver raden, med invisning.

[7] I margen, utan invisning: Arigis in Jornande.

drigh såledhes | i någhot enfalt Svenskt | ord utan i sambundne ord | som, ogild, ogodh, ogaghn. | Månge hafva nu taghit sigh | före at skrifva desligest | och ligervis och mykit an-|nat sådant, ibland rene | Svenskan som dogh är Dan-|ska. Them voro bēst läta | hvart tungomål vara för | sigh oförkränkt och omängt | och blifve til fridz medh | Svenskan hon är altijdh så godh | som någhot tungomål här om kring. | Vti Svenskan säghs ju lijk och | ikke lig de simili;[1] så bör och hêta | tes lijkast och lijkavist. k emil-|lan i och a och ikke g. ändogh | thz sålunda ikke framförs hos | Danskom utan som gh som | Gimel raphatum hos Hebre-|erne. Uti Latinsko skriften*ne* | gifs thet medh at sättia Si-|gismundus för Sighmund ell*er* | Siggemund och Sigisbertus | för Sighbärt eller Sigge-|bärt[2] och flere sådana, ty at | Latijnen intet lijdher gh ell*er* | gg. Thetta hafva våra fôr-|na föräldrar seedt när the | satto räghla for[3] regula och | teghel för tegula och plagga | för plaga[4]. Men våra | nyjja kloka[5] munkar och fle-|re kundo intēth seäth, som | å Svensko kalladhe nunnor-|na beginor.

Står och thenna Staven all-|ena näst efter någhon själf|liudhande[6] staver, eller och | ᚱ följer efter, tå finsäth | vara k. kk. gg. eller gh | ᚱᛁᚴ. ᚢᚱᛁᚴᚱ rik[7] urijk. på | en Steen vidh Balungzås. ᛚᛁᚴᚱ | ligger och liker ᚢᚠᛆᚴ Ufegh | i Grän sokn.

Fölier n. d. f. v. så äret gh | eller k ᚦᛁᛆᚴᚿ Tiäkn ᚱᛆᚴᚿ | raghn [8]ᛋᛁᚴᚿ i ordet Sighn | juter på en steen

---

[1] Möjl. 'kolon' eller 'komma'.
[2] Öfver raden, med invisning: Agilulphus. Segericus.
[3] Så?
[4] I margen utanför denna passus står: NB.
[5] Det första k synes ändradt.
[6] Kan vara två ord.
[7] Ofvanför i möjligen ett ^.
[8] Framför med mattare bläck: ᚱ.

i [1] | ᚼᛆᚢᚴᚦᛆᚿᛆ häughdänä uti | [1] ᛋᛁᚴᚠᛆᛋᛏᚱ på en | steen i [1].

När thz nu står näst efter | någhon medljudhande sta-|ver, såsom ᛋ och th. tå äreth | k ᛋᚴᛁᛒᛁ skipi. J Steninge. | ᛆᛋᚴᛁᛚ äskil [2].

Efter r eller l i samma | ordet äräth anten k el*ler* gh | ᚢᛆᚱᚴ värk vargh ᛒᛆᚱᚴ park [3] | bärgh eller bark. ᚼᛆᛚᚴᛁ | Hälghi.

Efter v medhliudhande, el-|ler dh i samma or-dena | som enfalt är, äreth g | som i stadhga.

Efter n äreth antingen | k eller g ᚢᚱᛁᚿᚴᚱ Yrin-|ger ᛒᛆᚿᚴᛁ Bänki.

s. 114 ff. (om runan ᚼ 'haghal'):

Och brukas alramäst [4] för | h. stundom för gh eller ch | Och såsom h fins aldrigh, | medh rätto, utan allenast | i början å ordomen som | enskilde äro; och ch aldrigh | främst utan tå när medh-| ljudhande V näst efter föl-|ier som i hvete hvila, | hvilket Gästrikarna fram|föra medh k eller q. sål: | qete, kvete, kvila, kvilken [5], [6]

Men åtanföre i ordomen | fins bådhe ch och gh i fram-|förslen [7]. CH när s el*ler* | t. efterfölier i samma sta-|velse såsom vachs. vacht. Mechtildis. [8] | GH allena millan tväggia | siälfliudhingar [9]: Så och när | b. d. m. l. r. v. j. näst efter | kombr. fagher. fäghnath: | Sammalunda och när | han hänger vidh l eller | r. så-som i ty ordena häl-|ghon, morghon, hälgh, sorgh.

---

[1] Plats lämnad för ställets namn.

[2] I k står ett g, som synes vara det först skrifna, som ändrats.

[3] Går ut i margen, har mindre stil och något olika färg på bläcket. Säkerl. senare tillskrifvet.

[4] Möjligen två ord.

[5] Genom siffror öfver orden är angifvet, att ordningen mellan de två sista orden skall omkastas.

[6] Hąr ett senare tillägg nere på sidan, för oss utan betydelse.

[7] Under punkten synes ett c med matt bläck.

[8] Senare tillskrifvet.

[9] Genom siffror anger B., att han vill ändra till tv. si. mil.

s. 116 ff.: Ty Latijnskan som och | Vällskan i så måtto lijdher | ikke gh. ändogh thz sålunda | [1]framförs uti ty ordena [2] | Signum så skrifs thz lijkväl | aldrigh [3] När man nu thz [4] först vêt | är ingen nödh vätta, når | Haghal ägher läsas för H | för GH och för CH såsom | ᚼᛆᚿᛌ hans [5] ᚼᛆᚢᚱᛋᛁ Häur|si. uti Skoklöster dören. — —[6] ᚼᛁᛆᛚᛒᛁ hiälpi. ᚼᚢᛆᛚ|[7]ᛏᚱ chvältr ᛋᛁᚼᛐᚢᚿᚢᛘ Sich-|tunum på en steen i Sichtu|na kyrkia ᛋᛁᚼᛒᚮᚱᚼ Sigh-|borgh på en synnerligh [8] steen | på Harghz skogh vidh Öregr. | ᛋᛁᚼᚿᛁᛚᚦ. ᛋᛁᚼᚱᛆᚦ Sighredh | [9] Men å enom sten [10] i Skipz|ås kyrkja i Östrgötland | fins han vara brukat för | medhljudhande j som thz ly-|dher i ty ordena jagh [11] sål: | ᛒᛁᚦᚼᚤᛘ bidhiym [12] ᛋᚼᛏ själ | ᛋᚼᛏᛚᚢᛘ själum. och åter i | thet ordeth ᚴᛁᛚᛡᚼ läses thz | ju för gh kilågh: och ike utan | orsak ty gh i thz ordet väghän | bytes uti j sål: väjjän; så | kunde och tå til äväntur s va|ra saghdt kilåj. såsom väj | säts i Danskan och vaj i Skot|skan i sam*ma* märkelse.

s. 120 f.: (Runan ᛁ) är giord som I | Latiinsk och Grekesk och | så märkiande antingen | thet tå är självf-

---

[1] Framför detta ord i margen [ge]meenliga med mattare bläck, mindre och slarfvigare stil.

[2] Sist på raden si med matt bläck.

[3] Efter detta ord i samma höjd, med mindre, men väl präntad stil: refer ad fäghnath.

[4] Öfver z ett tecken. Förkortningstecken? Kanske afses thetta.

[5] Öfver raden: illius.

[6] En genealogisk utvikning.

[7] I margen med fin, präntad latinsk stil: hu:aldus.

[8] Öfver raden ersatt med mërkeligh. Understrykningen torde vara gjord samtidigt med rättelsen och afser således kanske ej att framhäfva ordet.

[9] Nedtill på sidan: ᛐᛆᛚᚼᛐᛁ tysvar ä Valltuna kyrkevägg.

[10] I margen, med invisning: i Vbsala domkyrk. | ᚴᛁᚱᚴᚼᛐ Gir|kia,

[11] Nere på sidan, genom siffra och invisningstecken hänvisadt hit: På sam*ma* sten är ᛁ siälfljudhat I.

[12] y ändradt från u. ᚢ i föreg. ord har två prickar.

ljudhande | eller medhljudhande, så och e[1]. | Medhljudhande I[2] är thz när | någhon siälfljudande sta-|ver efter kom*m*er[3] såsom | ᛁᚢᚱᛆ Jura, uti Sichtuna. | ᛁᚬᚱᚢᛁᛏᚱ Jorvittr, i Fund-|bo kyrkia. ᛁᚬᛚᚠᛆᛌᛏ Jol-|fast, vidh Åkerby Prëste-|gård. ᚼᛁᚱᛁᛆᛦ Hirjer för | Tijärps kyrkedörr.[4]

Men hvar och ikke tå är*e*n | siälfljudhande, såsom ᛚᛁᛏᚢ | ᚱᛁᛏᛆ ᛌᛏᛁᚿ ᚦᛁᚿᛆ litu ri-|ta stin tin*n*a ı: läto skriva | thenna steenen.[5]

s. 123 f.: Thär tå en tera af thessom | tvem ᛆ och ᛅ allena är å | stenom brukat, tå fins | han vara brukat för a | ä och å, såsom ᚼᛁᛆᛚᛒᛁ hiäl-|pi ᚠᛆᛌᛏᚢᛚᚠᚱ Fastulver | ᛆᛏ åt.

på en steen i Täby Sokn. ᛆᛏᛁ· | ᛆᛚᛆᚿ·ᛏᛆᛒᚤ· åtte allan Täby. | [6](Ärchieb. Lars af Närike sägh*er*n | vara brukat af somlighom | för o.) [7]Kan väl hända at the tå, | så väl som nu i Norbotn Ån-|germanland och Hälsingel: | kunna hafva framfördt | alle thesse try orden medh | en själfljudhande staver, som | hvarken är rätzligha a ell*er* | ä utan så mitt emillan | såsom kårl.

Samma sida: Och åter (är ᛆ satt) för ä som fram-| förs medh reent e som ᛆᛁᚱᛁ|ᚴᚱ Eiriker.

Liknande redogörelse för ljudvärdet af ᛅ m. m. har intet ytterligare intresse annat än för runologiens historia.

s. 129 i margen: Var Herre sägs | än för Wår Herre

Samma sida o. f.: Thetta ordet (näml. 'alder', 'ålder') tyks nu såledhes | vara förvanskat af åldr | i

---

[1] I margen, vertikalt skrifvet, utan invisning: för än Runor stungos.

[2] Utgöres af ett något lutande vertikalt streck som synes senare inskjutet, täml. vårdslöst.

[3] Kanske ett ord.

[4] I margen, med början längst uppe på sidan, uppräknas under hvarandra ytterligare en del egennamn såsom exempel.

[5] Äfven här i margen en lista på egennamn som ex.

[6] Parentesen här i orig.

[7] Denna rad i st. f. en utraderad.

ålle ty r [1] är inthz af ordsens | kynne såsom r i Eriker. åf | ålle är sedhan blifvit Olle [2]: | som somlige ännu [3] framföra | medh å. och **märker** [4] en lij-|ten Olof, efter vårt dagh-|ligha bruk.

s. 135 f.: När han (näml. runan ᛏ) går [5] näst efter S | ch. p. eller f uti ty ordena | som enfalt är: tå är han | T [6] ᛋᛏᛂᚿ Sten ᛅᚠᛏᛁᛦ·ᛅᚠᛐᛁᛦ· | äftir ᛅᛒᛏᛁᛦ äptir ᛅᛁᛋᛏ äist | ᛘᛅᛋᛐᛅᚱ mästär på Kyrkedören | uti Björkestadha. ᛋᛁᚼᚢᛅᛋᛐᚱ | Sighvaster i Mälpadha [7].

Efter gh [8] i sammo orde | är han altijdh D. ᛚᛁᚭᛚ-ᛐᚢᚼ-|ᛏᚱ = löghder. och tär är han | så gjorder ᛏ. Men i sam-|sattom ordom, stundom, | ᛋᛁᚼᛏᛁᚱᚠ Sightirf eller | Sighdirv. ᛋᛁᚼᛐᚢᚿᚢᛘ Sigh|tunum. uti Sightuna kyr-|kja.

Efter L och N sammalunda | **och främst i ordom är** | **han ymsaledhes brukat** | **bådhe för** T och D [9]— — Men när | han står tväm [10] själfliudhinga | millan tå är han stundom | t. stundom tt. stundom dh. | ᛏ ᛏᛁᛁ Dotter Doter ᛏᚱᚢ|ᛏᛁᚿ [11] Drotten Drutin.

s. 138: [12] Thär D fölier L. framförs | thet nu meen-

---

[1] Före r en a-typ med matt bläck.

[2] En anm. i margen uteslutes.

[3] Möjl. två ord.

[4] Öfver raden ersatt med: **taghs för**. Om understrykningen jfr s. 90 n. 8.

[5] De två sista orden se ut att vara sammanskrifna.

[6] Före bokstafven en, såvidt jag kan se betydelselös, punkt.

[7] I margen, utan invisning: ᛁᛐᛐᛁᚭ **valentuna**.

[8] Efteråt ett ganska stort mellanrum.

[9] Ex. härpå, som nu följa, äga intet intresse. Genom olika tecken har B. angifvit att den anförda regeln skall uppdelas och att ex. på det där **först** anförda fallet skola komma före formuleringen af det **andra** fallet. Ordningen har äfven i öfrigt genom siffror blifvit något omkastad efteråt.

[10] ē?

[11] Punkteringen af ᛏ synes vara senare gjord (åtm. med annat bläck).

[12] Framför detta stycke ett invisningstecken, förmodl. angifvande att stycket borde flyttas till annan plats. Motsvarigheten kan jag dock ej finna.

ligha medh ll. | såsom åller för ålder. | Sammelunda och när D föl-|jer N varder thet af Ån-|germannom framfördt medh | dubbelt nn[1]: sänner för | sänder.

s. 140 upptill: p föres hår-|dare fram än som b. | — —

Samma sida:[2] Näst efter L M R | och S[3] uti samma ordet, är han (näml. runan ᛒ) altijdh P. ᚼᛁᛆᛚᛒᛁ hiälpi.

s. 142 f.: Men i samsattom ordom | fölier han then reghlan | at i början är han som-|lighestädhz b. och somlighe|stadhs[4] p. — —[5] somlighe skriva | Valpurgis ther wij säjom | Valborgh. — — och Hildepran-|dus Men vij säjom Hille-|brand. — —

Så kan han och läsas | näst efter M i samma| ordena såsom timber och | timper. trumba och trum-| pen[6]

Uti Lychten af ordomen | såsom och tväggia siälf-liu-|dhinga millan är han och | så antingen p[7] eller b, | dubbelt eller enfalt P[8] | men aldrigh enfalt B | ty thet framförs aldrigh | så i något Svenskt ord: Utan när så hafver tarfts | fordom, hafva the bytteth uti | V som samljudhande är, så-|som för tabula, taberna, ha-

---

[1] Framför, med matt bläck (säkerl. emedan det omedelbart läskats): ll.

[2] I margen, med invisning hit framför: Och här är | merkiande at.

[3] och S i margen till höger. Den urspr. redaktionen: [S. L och] R. Öfver raden efter L i denna rad stod inskjutet: [ᛉ], därpå (något högre upp) möjl. ett likaledes öfverstruket ord l. tecken, slutl.: [S].

[4] Så! Möjl. två ord.

[5] Af exemplen meddelas blott det som kan tänkas ha något intresse för vårt syfte.

[6] Möjl. ë för e.

[7] Ett först skrifvet b synes raderadt.

[8] Typen är förvillande lik ett f med en plump framför.

bere [1] | bubo, [uv]. [2] | hava [3] the bådhe saghdt och skrif-| vit, tavla, tavërnä. hava, uv. | [4]och åter somlighe kallat stuv-|vu stuba.

Ty måste man läsan antin-|gen för BB uti ᚢᛒᛁᛦ Ub-|bir.

P [5] eller PP uti ᚤᛒᛁᛦ yppir | ᚴᚢᛒᚼ kubbä eller kupa.| ᛋᚴᛁᛒᛁ skipi. eller skippi | i Steninge.

ᛋᛁᛒᛁ Sibbi Säbbä i Staby | kyrkemur. ᛏᚢᛒ Tubb och | Tupp. i Domkyrkione.

s. 156 f.: Ty priksens (vid stungna runor) kynde är så-|dant at han somligha medh|ljudhingar lenar, såsom [6] af k gör han g. f, ven-|der han i v medhljudhande. | t uti D. th i dh.

Somlighe bänder han och gör | kraftughare ljudh. antingen | han tvelägger them ı: gör | thäm tvefalla eller dub-|bla såsom ᛐ och ᛔ, äller | äliäst skärper såsom af | g gör han k, af b [7], p. [el-|ler] bb. d i t. dh i th.

s. 158: [8]För G läs man honom (näml. runan ᚴ) [uti] | mäst som [9] thesse orden ᚼᚿᚴᛋᛁᚿᛋ äng|sins nullius.

ᚦᚮᚱᚴᚢᚿ Torgun ut visa [10]

För G håller och gamle M: | Olof honom uti thesso or-|dena ᛋᚴᚼᚴᚴᛁᛆᛏ skäggiåt | Gamle mäster Lars hans| brodher gjorden lijka så | [och] för [11] G uti thy ordena ᚴᛁᚿ-|ᚴᛦ fingär.

---

[1] Under dessa tre ord står, säkerligen senare tillagdt, resp.: [tavla taverne hava].

[2] Raden är för öfrigt tom. Det följ. får dock läsas i omedelbart sammanhang.

[3] Först har stått b (l?) för v.

[4] Ett ganska bredt mellanrum.

[5] Före raden, i margen.

[6] I margen, med invisning: af i gör han e.

[7] Ändradt från p.

[8] De följ. momenten i margen numrerade med romerska siffror och underindelade med arabiska.

[9] De två sista orden öfver raden och följande ord.

[10] Möjl. ett ord. — I margen, med invisning: theslijkest och ᚴᛁᚱ (med mattare bläck).

[11] Öfver föreg. ord.

s. 159: För tvefalt, gg. uti thes-|se orden ᛚᛁᚵᛁᛆ liggiä [1], ᛁᚵᛘᚢᚿᛏ i Håtuna [2]. | ᛋᛁᚵᚠᚢᛋ Siggfus eller Sigh|fus, — — [3].

GH är han uti thesse orden | ᛋᛚᛆᚵᛁᚿ slaghin på en steen | vidh Sälna i Skånila sokn. | samalunda och på Björke-|stadha kyrkedöra järn | ᛆᚵ ågh, thz vij nu skrivom [4] | medh och [5].

[K framförs nu uti thesse | orden] ᛆᛋᚵᛁᛚ äsgil [6] ᛋᛏᚮᚦ-|ᚵᛁᛚ Stodhgil [6], [ändogh urspun|gen [7] kan vara af gil, såsom | man seer uti thet ordet | Torkil som å Latijno skrifs | Turgildus] [8] [9]ändogh man nu säger äskil| Swerkil. Samalunda och medh | Svërkär [10] Så är och med | thesse orden |[11] ᚢᛁᚵᛁᚵᛆᚱ och ᛂᚵᛁᚵᛆᚱ Vi-|ghikär Bellorum amator och | Eghekär Possessionum amator.| hvilka och til äventyrs | kunna sålunda framföras | Vijki gär [12] och Ekigär såsom Hulmgär [13], — —.

s. 162: KK är thz uti ty ordena | ᛁᚵᛁ ikki thz vij rijtom sålun: | icke. på en steen uti [14]

---

[1] Genom siffror har B. angifvit, att han här vill inskjuta ett längre ned på sidan skrifvet: ᛁᚵᛁᚠᛆᛋᛏᚱ Iggifastr.

[2] Detta ex., som går ut i margen, är möjl. senare tillskrifvet.

[3] Likaledes uteslutes ett för oss betydelselöst tillägg i margen.

[4] Först torde ha stått: skrive eller skriva.

[5] Tillägg med fin stil, börjande mellan raderna: i Valltuna (först synes B. ha ämnat skriva Valen-) kyrkievägg | ᚠᛆᚵᚱᛆ faghra.

[6] g ändradt från k.

[7] I margen till vänster: ᚵᛁᛚ gil.

[8] Ovisst om den sista raden helt skall vara öfverstruken. Dock finns (åtm. påbörjad) strykning vid Torkil och som å Latijno.

[9] De följande orden, som ersätta det strukna, stå emellan de strukna raderna.

[10] I margen, med invisning. Möjl. ë för ä.

[11] De sex sista orden stå likaledes i margen. I texten följa exemplen med runor omedelbart efter Samalunda och medh.

[12] Väl att läsa som ett ord.

[13] ä ändradt från annan bokstaf.

[14] Ställets namn utelämnadt.

s. 163: Stungen Tôrs ᚦ är bå-|dhe D och DH på stênen i | Skånila, uti thetta ordeth ᚠᛆ-|ᚦᚢᚱ fädhur, två resor, [1] och | ᚴᛁᛆᚱᚦᚢ giärdu ᛆ: giordo. | Men prikkenom förutan | äret T i ᚱᛁᛋᚦᚢ ristu och | åter DH uti ᛘᛁᚦᛁᛚᛏᚱ midh-|ildr och ᚴᚢᚦᛁ Gudhi. alt å sam*ma* steen [2]. Gamle M. Lars ärkiebisc*ope*n brukar*e*n för DH i ty orde-|na ᛘᛆᚦᚱ madher. sammal: | och M. Olof, brodher hans i ty ordena ᚴᛚᛆᚦᛆᚱ klädhr

s. 166: Utan uti gammul Svensk | Skrift fins thz således [3] | *w*[4]*w* som oftast för enfalt | v brukat vara och är | dogh skipat som [5] dubbelt W, såsom thz | och ännu Tyskomen til he-|dhers (som för en åtskilnat | millan V och F daghligha | brukath) [6] medh fögha be-|skeedh i början å ordom | almänt brukighidh [7] är, såsom wij för vi

s. 169: The[n] [8] andra Priksens kyn-|de, är, at han för vändr | then ena självljudhingen | i sin slächtinga. [9]i gör | han bredhare i framför-|slen, så at I [9] blifver E. [10] | och är therföre bruk-|ligast å flästom steno*m*, | som i stên ᛋᛏᛂᚿ.

uti ᛂᚠᛏᛁᛦ äreth ä. äftir | och för ᚴᛂᚱᛂ gera säjom | vi göra. — —

---

[1] Punkt?

[2] De fyra sista orden tillagda med finare stil och gående ut i margen.

[3] En typ som ej kan återges.

[4] Med mattare bläck. De båda tecknen i självfva verket ej fullt lika.

[5] De två sista orden i margen med fin stil.

[6] Parentesen i orig. — I margen med annan stil, utan invisning: Första bruket | är komit ur | Latinen och | Grekeskan | digamma Ϝ.

[7] Ändradt från brukligheth.

[8] Möjl. åsyftas en ändring af n till tt.

[9] Framför har stått ett sedan raderadt af.

[10] Urspr. har stått resp. i och e. — I margen med annan stil, utan invisning: blif*er* {E, ä, ö, y}

ᛁ ᛂ

s. 171: Ur. varder af priksens kyn|de [1]spädhljudhat, nämliga y.

s. 172; På enom steen i Väsmanland | är han (näml. runan ᚬ) brukat för et medh|ljudhat j[2]. uti thz ordet ᛏᚬᚢᚱ | tjur, lijka som och våre nu | göra som skriva tiyo säya | för tijjo säjja, lijka som thz | skulle lydha sä-y-a. medh | tre[m] stavelser[3] — —. Ur fins och vara stun-|genn medh tvem prikkom | på enom steen i Sundbro i | Bäling Sokn vidh Ubsala | uti thet ordeth ᚬᚴ[4]. åk[5] | och å enom steen i Skipsås | Kyrkia ᛒᛁᚦᚼᚬᛘ[4] bidhiom[6] | uti bäggia orden kan man | hallat för å[7]. [åk. bidhjåm.]

s. 175: ᚠ är EF,[8] äfter som thz al-|mänt skrifs. eller äf som | thz lydher, när t går *thär*[9] näst | efter.

s. 176 f.: ᚱ var fordom mykith bru-|kat för ·A^E^R. hälst när | han står eensam åtanfö-|re någon medhljudhing, | såsom i ty ordena ᚱᛁᚠᚱ· | ᚬᛚᛆᚠᚱ Olavär. j[10] Vijkz än|gen i Hammarby Sokn[11]. | ᛋᛁᚠᚠᛁᛆᚢᚦᚱ Sighfirudhär | i Byrie kyrkedör[11]. | ᛆᚱᛁᛚᚱ Arilär. ᛆᚱᛘᛁᛚᚱ | Ärmillär, vidh hökhuvvudz bro. | ᚼᛆᚱᛆᛚᛏᚱ Haraldär. — —[12].

Går och s eller annan mz|liudhinger åtanföre i sam-|mo ordena, eller främst | i ordena som efter går och | medh ty förra samman-|bindes, tå är han i lijka | måtto tvegiller, såsom | i ty ordena brodhers. — —

---

[1] Framför står ett l med matt bläck.
[2] Ändradt (från V?).
[3] Ändradt från stavelsom.
[4] ᚢ har två prickar.
[5] Möjl. senare skrifvet.
[6] Öfver ordets början ett matt streck, som om öfverstrykning vore afsedd. — I margen: [i Vbsala d].
[7] Öfver raden: brevi. I margen: medium inter å et | u. fordom sadhes uk | bidhium.
[8] 'Kommat' synes vara senare tillägg.
[9] Öfver raden.
[10] ?
[11] Denna ortsbestämning senare skrifven.
[12] Ett ytterligare ex. är utelämnadt.

Samma lagh äreth och mz | ᛦ. Men så är han ikke | så ofta brukat som ᚱ. | ᛒᚱᚯᚦᛦ brodhär | — —[1].

s. 184 f.: Thesse tvänne C och Q | som och X och Z äro fögha | af nödhen i Svenskonne, | ty för C och Q brukas | K [2]. Medhan[3] man altijdh | efter Q skal bruka V, | hvadh särdeles nytto gör | thz tå meer än k? inga.

För X hafva ju vå-|re förfädher brukat ᚼᛚ | och ᚴᛚ. thz är CHS, GHS, [eller] och [4] | KS såsom Latijnerne CS och | GS.

s. 186: Man veet ju at hughse, tve|hughse, ilhughse, åhåghse | samhoghse samlhoghse [5] väghsl dröghsl *etc.* dughse | äro komne af hugh, vägh, | drögh [*etc.*] dugha *etc.* [6]

Och så som man tå skrivar | thessa medh GH. kan man | tå ike skriva hijna och mz | GH och S.th [7] tilläggja, medhan | at framförslen i them bå-|dhom eense är. Och så-|som Vuxe [8] êns lydher medh | dughse, hvi skal tå ikke | skriften i them bådhom eens | vara?

Samma dom vari och om | Z ty S gör samma gagh-|neth, efter thz i Svenskon [9] | varder lijka framfördt. [10] förutan i Roen el-|ler Attundaland | säija the icke slå | sledha, slijk utan | hlå, hlidhi, hlijk,

s. 187 f.: Här [ägher man hughsa][11] | att Skriften är alraförst | Genom Gudhz uppenba-|relse eller in-

---

[1] Ett ytterligare ex. utelämnadt.
[2] En marginalanteckn. uteslutes.
[3] M ändradt från m eller möjl. tvärtom.
[4] I margen, senare skrifvet samtidigt med strykningen.
[5] De två sista tillagda i margen.
[6] dugha *etc.* senare tillagdt.
[7] I margen, senare tillagdt: ässeth.
[8] V synes ändradt från v.
[9] Ordningen genom siffror ändrad till: i Sv. eft. th.
[10] Det följ. tillagdt i margen. Efter slå skönjes ett öfversuddadt sl med mattare bläck.
[11] I margen senare tillskrifvet: Granstyhl (två ord? ij?).

skjutelse och kynd-|sens qämligheet [1], utsatt och | lämpat efter röstaläten | och tungones rörsl vidh gô-|mar och tänder, och så för | hvart särskilt läte uti | framförslen, uptäknat | ett jämngilt märke thet | sedhan är bokstaf [2] kallat | blifvith [3].

s. 205: Så brukas och i Latijnen | medh then äldre stylen | som hos Präntarom kallas | [4] thenna bundne | runon 7 7. och är ikke an-|nat än ᛆ och ᛏ, ä och t, som | nu mäst utföres som äth | på Svensko, och skrifs leel | theslijkest medh et.

Sammalunda fins och 7 | i gamle Svenske [5] böker | skrifvit, ther vij nu bru-|kom och. Och jämväl ef-|ter et brukadhes för en | lijten tijdh sedhan uti Norska | målet för och. sål: egh äth du | jagh och tu. Ty håller jagh | så före, at — — [6].

s. 213: Edhgen [7](eller Idhkin som | vij nu säjom).

s. 228: Här ägher han vëtta som rät-|teligha vil stava Svenska, at | i slijkom stavelsom (ss. t. ex. 'Odhän') hafva thes-|se stavarne [8] gh [9] dh th och ch (för|utan när V efterfölier [10])[11] thz la-|ghet, at the aldrigh brukas | för höfdastavar [10], ty the fram|föras aldrigh så läspeligha | i ordabörjan [10], Så bör them | ike häller

---

[1] ä möjligen ändradt från e (eller u?).
[2] I margen tillagdt, utan invisning (parent. i orig.): (staf af bök).
[3] Forts. är af intresse blott för uppfattningen af skriftens utveckling.
[4] Tomrum lämnadt för namnet.
[5] I margen med invisning, senare tillagdt: och Norske och Is-|ländske.
[6] Utan intresse för oss.
[7] Parentesen i orig.
[8] ne tillagdt öfver raden.
[9] Öfver raden, trol. senare tillagdt: jj.
[10] Möjl. två ord.
[11] Genom siffror är angifvet, att ordet hafva först skall komma efter parentesen (som finns i orig.).

uti Stavelsen[1] thz | främsta rumeth, utan thz[2] eftersta | i stavelsen[3] som föregår. sålun|da. fadh-är. ygh-sä. dugh-se | hugh-än, sädh-an, lagh-åm. | hälgh-ath. äjil. fäj-in

s. 235 f.: Men | så finner man uti gamle | Svenske Laghböker och an-|dre, så väl som å Runastenom | som oftast tvänne självljudh-|ingar uti enne stavelse | hvilke kallas af Grekomen | diphthongus thet är tvelju-|dhingar, och kunna å Sven-|sko kallas Tvillingar eller | bilingar ty the komma bå|dhe fram uti enne födhsl. | eller framförsl, hvilke | nu mästadeels så äro aflagh-|de hôs oss bådhe ur skrift och | mål, at antingen är en | thera allena qarblifvin, eller | och äro the bådha för vända | i en annar självljudhing | Men them vij nu hålle för te|plumpachtigheste bland oss, te | som fjärrast äro stadde ifrån | them främmandom, och hvilkas | mål vij mäst pläghom hålla | för åtlöjje, the hafva them | ännu qvarra i daghlighit | bruk, så väl som annan godh | och gammal Svensk hävd. | I Norbottn och Ångerman|land finnas ännu thesse | AU. ÅU. ÄU. ÖU: ÄI. EI. | ÖI. AI: AO: ÄA: ÄA. EA: | I. Åland AI och flerestädhz fin-|nas någhre af them.

Vti eenke få ord finnas the | ännu i vårt daghligha bruk | som är näj, täi, häi, håighd[4] | fäighd, läighd, äi: ui, hui: äu. | öu.

s. 240: thz | vij nu såjom[5] och, sadhe the åuk, | äuk. — — ᚴᛅᚢᛋᛅᚢᛅ[6] Gäusävä, thz | är. them vij nu kallom Gudz-|övär.

s. 241: I Täby sokn | ᛅᚢᛋᛏᛅᛁᚿ Äustäin för thz | vij

[1] v har först öfverhoppats, och så skrifvits med mycket stor typ på ett e.

[2] Öfver raden.

[3] Ändradt från ett med f påbörjadt ord (för?).

[4] ä för å?

[5] Så?

[6] Under raden senare(?) tillagdt: i Bro kyrkevägg.

nu säjom Östen somlighe | kallan Augsten q. pupil-lam | oculi. Augustinus.

s. 242: ᚦᛆᚢᛦ täyr, för thz vij nu | säjom te. illi. uti Sightuna — —

ᚢᛆ uti thet ordet ᛒᚢᛆᚿ-|ᛏᛆ buanda för thz vij nu säj|om bondë eller boëndë. i | Drottning Dijsas Sam-nan. i Balningstadha S. och i Gryta S.

s. 249: [1]Vti Ångermanland [hörde iagh [2]] | brukas[3] Gäudh för thet som alra ypperst är sås: | [en bonde-pilt nämna] Gaudh. | åt mannom ı: quasi Deus inter viros seu. | [pro excellentissimo]. reliqos.

VI.

RUNA ABC Boken.

(1611)

s. 2 (inberäknadt titelbladet[4]):

Så at lärefädherne vnderwijse | sijne lärebarn / achta [5]

1. Hwilke äre the rätta Swenske 9 vo-|cales och 19 consonæ [6]/och at C Q X La-|tijnske/äre K och CHS/ och Grekeske Z | och Ph / äre intet annat än S och F j Swen-|skan.

2. Åtskilnan [7] emillan E och Ä / O och Å/|K och Ch / D och Dh / G och Gh / T och | Th / I vocal. och I cons. u vocal. och | v cons. V cons. och F.

---

[1] Denna passus med fin stil. Genom anteckning i margen sedan hänvisad till 'præfatio'.

[2] j för i?

[3] Ofvanför det strukna.

[4] Vid varianters anförande ur ABC[2] (i noterna kallad B) tages ej särskild hänsyn till afvikelser i fråga om stor bokstaf, skiljetecken eller växling *v ∼ w, i ∼ j.*

[5] B har i stället: Til at rätt lära läsa Svenska/är| thetta merkiande.

[6] B: Hvilke — äro.

[7] B: I framförslen/hvadh skilnadh är.

3. Skillnadhen [1] emillan enfalle stawar | och twefalle / såsom v ifrå w vthi blifwa och | blifwin [2] / etc.

4. [3] At the som [4] lijke äro fatte [4] / icke hindra | hwar annan.

Härtill kommer i ABC² (1612):

4. [5] Vthi stavandet / at Characteristica Ter-|minatio icke hindrar rätta stavelsen / ty rät-|tare stavas Svensk-er än Sven-sker.

5. At medhan dh / gh / th / ch / börja [6] aldrigh | någhot Svenskt ord eller stavelse / Ty är rät-|tare fadher än fa-dher.

VII.

Cabbalistica.

(omkr. 1613?)

bl. 216 v (= s. 3 från slutet), uppochned:

Grammaticæ Sve:	
Syntaxin nota	[7]som wij säje sju for [8] siv |
Huru dagz äret?	så seje Jutarna skriuer |
huru tijdz waret?	för skriver.
huru åhrs?	N uti skrumpna är נ ex Niphal Hebreo | נִכְמַר
Så dagz som nu	så och alle incoativa. refna |
Så års at *etc.*	sofna,

[1] B för detta direkt tillsamman med det föregående och inleder: Så och.

[2] B: bliva och bliwin.

[3] I B är detta mom. 3; jfr. n. 1.

[4] Ordet utelämnadt i B.

[5] Jfr n. 3.

[6] i?

[7] Bläcket i detta stycke o. följ. af mattare färg. Senare skrifvet?

[8] Så!

in STR desinentia

Substantiva	adiectiva
Falster af fälla	faster fast-är
Halster [1]hälla?	
Hölster af hölia	
liuster af lysta	
bolster af bölia	
foster af födha [2]	

Lapsk Svenska
parn — Son
suain — servus
vitnumut — testimo
rudu [3]
woxa — taurus
krop — corpus
sielu — anima
wånge — ånga, anda.

Ett stycke nedanför:
ädna — mater
adnama — terra

VIII.

F. a. 17.

bl. 29 r (före omkr. 1630):

A Mun gApAr[4] A
flEper[5] E
grIner I
hohlar O
truter V
A höres fAstAst
E brEdhast
I mInst blIdast
O grOvast
V dVm*m*ast
Y BlYghast [6]

bl. 12 r från slutet:

Tropus Sv. Märkjord. in Rhet.
Märkjord abbreviatura in Gram.

bl. 8 r från slutet:

Gram*m*aticalia

sakta af saka
vachta af vaka
sichta sigha
nechta D: neka
sighla af sigha
sakna saka
} Derivatio

Nominativus triplex
en godh | the*n* godhe | godher

[1] Jfr not 7 å föreg. sida.
[2] I raden nedanför ännu en bokstaf såsom till ett påbörjadt ord.
[3] ?
[4] De båda A ändrade från a.
[5] E ändradt från e.
[6] Detta ord trol. af Axehiälms hand.

(omedelbart under 'godh':) blika

bl. 5 v från slutet (i orig. en spalt): bleka

ff stoffil	slaffat	blekna [1]
stoffisk	straffa	blidhka
boffel	dräffa	blixta
guffar	klaffare	blinka
stiuffar	kyffe	blixna [2]

IX.

F. a. 13.

1. *Från det första, opaginerade partiet.* (*före omkr.* 1630)

bl. 14 v:

AC^{H}TIG^{H} de adiectiva som lychtas på „achtigh | gå mest ut på Latin ivus. | a substa*n*tivis — bond„ herr„ narr„ skalk par„ hor„ hus[3] tiuf | storm„ träl„[4] sömn„ dår„[5] löghn„ lijm„ skum„ sken„ | som*m*ar var[6] höst vinter | Adject kall„ sên„ torr„ wåt„ | à verbis — var„ lydh„ lär„ stånd späy„ skrymt„

2. *Från det första af de paginerade partierna.* (1629—1634)

s. 255 (jfr Su 39): KEN. och KA. Angerm. när de koma[7] fram | i sententien [8] eller efterst sågduken | sågh du sadhe han | sågh du ka. saghdu[6] sadhe hon. | merkia de sadhe. kaan|te sadhe Anders lilla. KAPÄT dix*it* petrus.

---

[1] e ej fullt klart.
[2] Ordet har först börjat på k. Äfven för x först något annat.
[3] Möjligen skola de två följande orden läsas ihop.
[4] Öfver raden, under bond„.
[5] Öfver raden.
[6] Så!
[7] Öfver raden i st. f. ett struket: stå.
[8] eller — hon nedanför det hela, med invisning.

s. 474 (jfr Su 71): Vett olof[1] segher Botnekarlen för det wij | sege[2] jagh och olof[1].

3. *Från det andra af de paginerade partierna.* (*före* 1636)

s. 49 b (jfr Su 31): AT seje Botnefolket | än i dag för åter | igen. [3](han kom at. | redijt)

s. 57 (under hufvudrubriken 'Literarum mutatio'): Torf. | för Tarfr | af thetta ordet | och flere såda-|na synes at | Author libri | hafr varit af | Norlandena[4] ty | der utlåtes | R det | wij my|kit bruke her söd*er*[5]

s. 60 b: B post M. brukadhes | mykit fordom grymbr 61: 14[6] 29: 6. | såsom Adambr i k. kristof | Lagbokz före|tal. | armbr | 78: 1. | frembr 17: | 23.

s. 64 f.: AD Lexicon

Casus — Lägsl — af } läggia
Conductio leeghsl — } Leja,
G^H SL — stighsl et[7] af stigha
— vighsl en[7] viya
— [8]wäghsl wäja wägha
— hoghsl[9] höjja[10]
— töghsl töjja
[11]drögsl dröja
— wäxl wäjja
hängsl[12]-t[7]

---

[1] O för det första o?
[2] Typen ser ut som g, men en prick står öfver.
[3] Parentesen i orig.
[4] Ändelsen ej klar. Möjl. -ene.
[5] De två sista orden öfver bruke.
[6] Öfver raden. Siffrorna hänföra sig till Konungastyrelsen.
[7] Artikeln senare tillägg.
[8] Tyckes senare inskjutet (dock lika i bläcket).
[9] Alldeles uteslutet är väl ej, att det stått höghsl, men att prickarna försvunnit i det ofvanför stående w (jfr n. 8).
[10] Det andra j senare inskjutet.
[11] Senare tillägg.
[12] Sannolikt senare inskott, dock ej samtidigt med det i n. 7 nämnda. Ordet säkert afsedt att höra till nästa grupp.

Gsl — trangsl[1]-t[2] trängia
stĕngsl, en[2] stĕngia
tvingsl. tvinga
slengsl slĕngla[3]
drăghslen[2] dragha
accentus — ordalymn aut Stavalymn[4]
acutus — lymnestighsl[5] / höghsl
gravis — Lexl \
Declinatio — Ordabrott
Multiplicatio[6] Arith. [7]öksl forte additio![8]
Neutrum genus Dulgha kyn

tillagu
tilsätu
tning
tilläggning
tilsettning

Tmesis — Töghsl, induperator.
Jskot
Metathesis — ymsl? Ymsare.
Examen vocum
Ethymologia? Ordarefst.

s. 67: else — terminatio intet neutrum [utan;[9] [uti| A Adam[10] (|: störste boken)]. sith skipilse | vt[h]an alt omskiptilse bis. in p*rin*cipio libri |
AN Laghan, Skäpnan, skilnan *etc.*

---

[1] Sannol. så! Möjl. prickarna på a dolda af ofvanför stående ord. Eller e?

[2] Artikeln senare tillägg.

[3] Kanske afses för ĕ ett i. Dock har åtm. från början skrifvits ett e, som i så fall ändrats. Det andra l ej alldeles säkert. Ändring synes ha ägt rum. Kanske j.

[4] n blott delvis synligt, emedan ordet går ut i kanten.

[5] lymne senare tillagdt öfver föreg. streck. Öfver ordets slut: [\].

[6] Öfver detta senare tillagdt: mängsl.

[7] Före detta ord öfver raden senare tillagdt: additio.

[8] Utropstecknet osäkert.

[9] Här ha båda parenteserna motsvarighet i hdskr.

[10] m kanske ej säkert.

[1] Vlfsan,
Åhllösan, skogh. kjählan, [2]
ËN Tijdhvedhen, kåhlmårdän
snedhen skogh Ödhmårdän,
Longheden.

s. 70: Syntax is
— — —[3]

huru { dagz, års, tijdhs } så { daghs, års }

s. 72 f.: VnderWijsning för Svenske | Skrifvere och Prentere.

L*iter*æ äro efter Latijnsk wanligh ordning | 23 der til hafve de Svenske ch i macht [4] | dh i fadher
ch — dene [5] skrifvas aldrigh vthan [6] | pronu*n*cieres [7]
i | hv-adh [8]
dh — } aldrigh i börian
gh }
th — dene skrifs [9] och aldrig framtales.
x aldrigh i börian
z är intet hos oss än s i börian | ochbrukas [10] allena
i fremande ord | Zebaot Zacharias Zacheus

---

[1] Efter ett mellanrum.

[2] Först synes ha stått e för j.

[3] Först en anteckning ur Söderköpingsrätten.

[4] Skrifvet ofvanför ett utstruket ord, som är slächt eller möjl. slacht.

[5] Öfver raden i st. f. ett utstruket ord hvilket synes ha varit desse.

[6] Af n, som går ut i kanten, ses knappast något.

[7] Genom midten af detta ord synes ett tidigare, sannol. medh.

[8] Möjl. har ytterligare någon bokstaf följt på dh.

[9] Under detta ord: [dene].

[10] Så!

HL brukas j [1] Roslagen för sl, slidhi [2] hlidi

L crassum brukas fremst i orden uti dalene | det [3] wij [4]

HV brukas i dalerne för W[ij seje] [5] hvij. [6]

KV bruka Gestrikerne för HV uti hvete, q: [7]

JE brukas j [8] Roslagen för e puro jet et jeld | eld jen en Så göre Rysserne för | Grekisk E psilon [9] hafva de en bokstaf | heter je.: för [10] est latin [11] [skrifve] seja [11] de och seja jest

fordom så i Söd*er*köping [12] jär [13]

H uti Ch dh gh och th, kome [14] aldrigh [15] efter | N vtan K. D. G. T.

GH — LGH · RGH och [16] intet LG. RG. | den som skrif*ve*r i Svenskan

H. Efter andre bokstafver skrifver | [?] [17] [18]C D. G och T och a i ah [19] | H fins aldrigh i [Svenskan]

---

[1] -s j senare inskjutna. Först har stått bruka, hvartill subj. funnits i följ. ord hvars senare led urspr. haft annat utseende (: Roskar-?).

[2] Ursprungl. synes ha stått sledha (eller tvärtom).

[3] r för t?

[4] Satsen synes vara ofullbordad.

[5] Strykningen är nog samtidig, men senare ha tillkommit en del ytterligare streck (jfr nedan n. 13). Möjl. ha de någon betydelse.

[6] hv är skrivet på ett w (knappast tvärtom).

[7] Prickarna osäkra.

[8] Senare inskjutet, hvarvid nog äfven det föregående s tillkommit; jfr n. 1 ofvan.

[9] Möjl. ett ord.

[10] Tillskrifvet nedanför raden.

[11] Under det strukna, med invisning.

[12] Prickarna öfver det första ö äro osäkra.

[13] Denna passus senare tillskrifven (jfr not 5).

[14] Sista bokstafven något osäker, synes skrifven på en annan.

[15] Nedanför, med hänvisning till detta ord: ngh al.

[16] Synes skrifvet ihop med följ.

[17] Kanske: [Än]. Två prickar skönjbara.

[18] Före denna bokstaf ett matt (påbörjadt) tecken.

[19] Skrifvet ofvanför ett struket ord, som torde ha börjat på lycht.

enfalt[1] ord[2] millan | Vocales Vtan i [sådane][3] det[4] ordet[5] som | hafva en Wemielse medh sigh | som Mëhë aha[6] så gör och FF

för Johan sades fordom Joghan[7] och Jovan |[8] det som medh[9] | Götarne är inkomit | Welska Gjovano[10] | [11]Så göre och B. D. F. G.

ff fins intet vtan i straffa är | [12]Tysk och slaffat af slag fat | gloffa roffa

ty är orätt skrifva[13] aff. [14]för af | Tyska seje wi ape

J gamle bref finnes dubbelt f i | början såsom ffȯr och då bru|kades[15] dubbelt V det wij | än af owettenhet brukom[16]

R. Generalis. Jngen dubbel Consona | fins fremst eller efterst i Heb | Grek ell Latinskt Tungomål | uti något ord. icke heller i Svensk | [derföre][17] Pronunciation.[18]

---

[1] f skrifvet på ett d.

[2] De båda sista orden öfver raden i st. för det strukna.

[3] Formen ej alldeles säker.

[4] Öfver raden.

[5] et tydl. tillskrifvet i samband med föreg. ändring.

[6] Tillskrifvet öfver raden, med invisning.

[7] Först synes för g ett h vara påbörjadt.

[8] an går öfver på motstående sida, hvilken vid hdskr:s sammanhäftande blifvit s. 78, i det att ett par (sammanhängande) blad inhäftats emellan.

[9] En annan öfverstruken redaktion är nu till största delen oläslig. Hela denna passus (efter Jovan) är skrifven i korta rader till höger på sidan.

[10] Gj osäkert.

[11] Åter full rad från venster.

[12] Framför detta ord senare tillskrifvet (att döma af bläcket): skaffa.

[13] Urspr. kanske e för i, men däröfver står ett långt streck med prick öfver, hvilket synes innebära ändring till i.

[14] Den följande satsen säkerl. senare tillägg.

[15] Först skrifvet brukadede (= brukade de?).

[16] om ej alldeles säkert.

[17] Strykningen går ej öfver d.

[18] Därefter senare tillagdt: änn opp. till mätt.

[wi see [1]] latini seje [och skrifve [2]] | ab ac [3] NIL en os ver sit tam [4] och skri|we och så men wij tokas och skrif*v*e | nill tamm enn oss werr sitt

[5]them pronuciere [6] wi som dubb. m. | then som thenn [7]

s. 83: änn denną nyja Latinen | præsentela, absentela,

s. 84: (Discrimen) Sveco*rum* inter se

Orna VÅrna
Orka Vårka
Orf Värf

s. 87:

M	F	N
hiord enom	jord en*n*e	ord ena
Laghenom	Laghene	Laghena
Werd en[8] / enom	Werld än / ene	Werd äth / ena
sandenom	Handene	Landena
Lax	Sax	vax
åhl	skål	prål
lund, hund mund	stund	fund, grund sprund

[1] Det sista e ej alldeles säkert.
[2] Möjl. a.
[3] Öfver raden invid föreg. ord.
[4] Genom siffror ofvanför har ordningen ändrats till: tam en ver os sit.
[5] Det följ. nederst på sidan, senare tillagdt.
[6] Så!
[7] Möjl. ännu ett (nu utplånadt) ord längst ned i högra hörnet. — På s. 78 (jfr s. 109 n. 8) följa ett par anteckningar om dubbelskrifning i hebreiskan och grekiskan; utan intresse för oss.
[8] n ej tydligt.

X.

Burerunor.

bl. 7 r (titelbladet af pergament oberäknadt; efter 1628):

[1]. . kohl carbo — . . bå̆r — båra
. . kåhl caulis. — . . bår — feretrum
. . burë burin [2]
. . Burë

bl. 10 r:

21 Feb 1631 { palati Sup*e*riores [3]. .
8 pom { lingvæ K G ch gh Jnfer [3]. . חיגן

medij { dentium
{ labiorum? נומף

L*ite*ræ Serpentinæ gå som Arabiske — — [4]

bl. 25 v: Consona in diversa | syllaba

1 — 2

b post r in
ut modherbrodher
b m lamben —
bl post m – nfr. humbla [5]
gh post l helghath in ch
mn —
nämna
lj vilje —

[6]g. d. b. f nunqua*m* | ponuntur inter | duas vocales | lydha lagha hava

---

[1] Det utelämnade är vidstående ords transskription i 'Burerunor'. Af vikt är där, att det sista ordet i hvarje ordpar l. ordgrupp, det med historisk längd, har längre vokalstreck, men att båda vok. ha samma kvalitetsbeteckn.

[2] Tillagdt med blyerts.

[3] Burerunor.

[4] Därpå följa sammanställningar med Burerunor.

[5] Senare tillagdt.

[6] Står vid sidan om det föreg., senare tillagdt, med samma bläck som humbla ofvan.

[1]G K at inter
F G geminas vo
K F cales {lijke {hagha / pro — / hava} ; olij ke {fäghin *pro* / fäjjin}}

Å ett af de små blad inhäftade mellan blad 27 o. 28 och betitlade 'Gratiola Femura' etc. (i kanten: 'Burelica Lingva'): vocalis in principē[2] | ên i jênn eld i jeld.

XI.

Specimen primariæ lingvæ Scanzianæ.

(1636)

Blott kändt genom citat hos senare grammatiker (se s. 34).

XII.

Tabula orthographica.

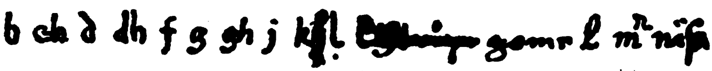
(1636—1642)

TABVLA ORTHO-GRAPHICA[3]
STVNT VNDERVJSNJNG
om vanliga Svenska Skriftenes[4] Bokstavar[s]
Huru de rätteligare än här til, skrivas oc stavas kun*n*a.
Skrivarom och Präntarom til nytto skrivvin | af Johan T[homess[5]] A. Bure.

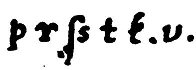
[1] Vid sidan om det först från detta blad anförda, delvis gående öfver det närmast föreg.
[2] Kanske menas nasalstreck.
[3] Det första H är tillskrifvet med liten stil.
[4] Genom siffror öfver orden har B. ändrat ordningen till: Svenska Skriftenes vanliga.
[5] e ej fullt säkert.

Såsom Skriften är där til opfunnin at hon synligän skal[1] vptäkkia Ritarens vilia och | mening, lika som hörliga ordaläten talarens: Altså bör hvart hörligit Lä|te hafva sit särskilta ägna synliga ritemärke. Characterem. Nu hittas uti Sven|ska Tungomålet 30 särskilta enfalliga Låter eller Läten. Nijo äro Röster|ne (voces)[2] eller Röstaläten, såsom: a e i o u y å ä ö, Hvilkas merken[3] fordom kalla|des Röddustavar eller Röddingar af röddu voce vocales. [Röstestavar oc Röddingar[4]] | Och 21 Liud eller Liudaläten[5], såsom **Regula 1.**

 [6]Hvilkas märken kallades Lydungar eller Samlydingar a sono sonantes, | consonæ. dessen hafva[7] hvar sit särskilta ägna märke.

Dëd lätet som intet röjer sig i talandet, des merke bör intet inkomma i skriften. mhå, nampn, uthur |[8] **2.**

---

[1] Öfver raden med blyerts.

[2] I margen.

[3] I margen, infördt efter detta ord: måge väl kallas | Röstingar efter | de.

[4] Öfver dd går ett tecken med blyerts som möjl. afser att ersätta dd med st.

[5] l möjl. först påbörjadt som L.

[6] Utanför i högra marginalen stå fyra öfverstrukna typer, näml. th och t med hvar sitt fritt uppfunna tecken.

[7] Ersatt genom ett underskrifvet: äga (ä ändradt?), som med ett streck är infördt näst efter dessen.

[8] De tre sista orden skjuta utanför raden. Det sista står under de öfriga. Efter nampn ytterligare ett ord med blyerts, början på dur(?) och med ett d som sista(?) bokstaf. Möjl. är detta d början till ett annat, utplånadt ord.

C[1] Q X äre främmande och[2] Latiner och hafva intet göra uti Svenska orden utan i | Latinske, locera, quartêr, taxera. de forne Svenske skrefve ikke. utan c | kvinna utan q.[3] | [4]Karl och Knut bör aldrig skrivas med C.

Ph[5] och Z äre Grekeske[6], nöje sig med Philip och Zodiaco[7]. | [4]Adolf bör intet skrivas [Adolph] med ph[8] efter däd är Svensk[9] och intet Grekesk.

Ibland våra ägna 30 stavar finnas somliga vara tvegilla. såsom desse fem: i. u. f. e. o.[10] | af ålder desse två I och V. J. när någon Samlydinger efterkom*m*er, är han sielf en Röst-|unger — ingen. Men fölier någor Röstung[11] såsom — iag bjuder; Så är han Samlyding |[12]

V[13] [när] bliver Rösting när någor Samlyding[14]

---

[1] I margen: C uti icke och och (de fyra sista orden öfver raden med invisning) är inkomit i Svenskan | [skull] för lätia skull efter däd är lettare | skriva [(c: s(?) krok) än] | et strek [än] i c än 3 uti k. Den yttre af de båda sista ( ) i orig.

[2] Synes ändradt från af.

[3] De tre sista orden under slutet på föreg. rad. I margen med blyerts: icke, quinna, vax, samt ännu ett ord som synes vara gudz (de tre första bokstäfverna klara).

[4] Satsen står på motstående sida, men har invisning hit.

[5] I vänstra margen med invisning efter detta tecken: Danske G.

[6] Först torde ha stått Greker.

[7] I margen, med invisning hit: Hebreiska Zacharia.

[8] Öfver detta den första redaktionen: [Adolphus och Adolphus är af]. Ph är här båda gångerna öfverskrifvet med F.

[9] Detta ord står åter i jämnhöjd med och urspr. såsom fortsättning på det i n. 8 anförda.

[10] Dessa fem tecken öfver raden ofvanför desse. I margen såsom försök till mnemotekniska ord: Fovie ëfio u.

[11] Öfver raden: Vocalis.

[12] Efter detta ord, till största delen gående ut i margen: Consonans.

[13] Urspr. står ett F som täckes af V.

[14] Öfver raden: Cons.

efter kom*m*er såsom — Ut: eller före[1] går — Tu[2] | Men har han någon Rösting[3] til fölie[4], såsom vi[5] — två svare[6] Så bliver han en Samlyding |

F när däd sättes [för någån Röstestaf eller] framme i Stavelsen[7] så är dĕd rent f. fä, frö, | Men kom*m*er däd äftĕr i Stavelsen anten efter någon Rösting[3] eller L och R. Så äret V consona | en Lyding[8] — af.[9] själf tarf [liuf], Men följer s. t. så äret f — efter, räfst.

[10]E och O, göra Ä och Å stort intrång uti Svenskan[11], [Lika som i Latinen], [(?)[12] ero, ergo[13] sono[14], hortor[15]] | där däd intet tarvas, när vi havom ä och å. såsom uti [hem, domus, hämd vindicta] lett lätt, nesa näsa.[16] orm [serpens], årre: [tetrix. fasianus].[17] sôn från sån

---

[1] f synes vara ändradt från en annan bokstaf.

[2] För T trol. först något annat. I margen: — tut — huj.

[3] Öfver raden: Voc.

[4] Det som 'komma' uppfattade är måhända en invisning till det i margen utanför stående: [eller til föreman].

[5] Öfver raden.

[6] I margen, med invisning hit: eller R såsom Vred.

[7] I margen, med invisning: antingen för | vocali eller con|sona J. l. n. r. | fiun ƒlod fnyske frid. fåfäng fjädr | flod fnyske frid.

[8] Öfver raden: Cons.

[9] I margen, med invisning: afl[a].

[10] Utanför i margen ett tecken, som dock icke tyckes kunna vara vare sig 3 eller 4.

[11] I margen, med invisning hit: Är der af kom*m*it | at efter som Latine*n* | har allenest E och | O för både | ljuden som | höres i | vehemens. odor. | derföre hafve | [först Sve] Tyskar|na mĕd Trycket | först kommit de Sve(n)|ska til at dz | [sam*m*a göra där(?)].

[12] Möjl. har stått de två orden: som i.

[13] g ändradt.

[14] Ordet osäkert. Öfver detsamma tyckes stå: [skorfa], hvilket möjl. delvis är öfverskrifvet med ett annat, likaledes struket.

[15] Ute i margen, men i omedelbar följd med det föregående.

[16] De fyra sista orden under raden i stället för de strukna. Utanför i marg. står, dock utan invisning: hemd.

[17] Strecket når icke öfver de två sista bokstäfverna.

: Åter där emot så hafver S dĕd[1] enfalla liudet tvänna märken. däd [stora och] | och[2] långa ſ bör altid framme i Stavelsen hafva sit rum såsom — ſyſter, och däd | lisla stakkota efter i Stavelsen — ris quist.[3] wiſs wisſa[4]

B D[5] G. H.[6] Hafva i Svenskonne et synnerligit lag.[7] först at ingen dera | fins enfall uti något Svenskt enfalt ord, emillan tvenne Röstingar[8], icke hel|ler efter[st i ordet] sin rösting[9], med ded liudet som de hafva främst i orden[10].

Emillan Röstingarna[8] finnas de allenast dubbla såsom — gabba[11], hydda, [(?)][12], straffa, | plagga[13] [14]Efter i stavelsen fins B efter M — Lamb. G efter N. ting. D efter gh. dyghd[15] [(?)[16] L] | efter L eld, M[17] hämd, N hand, land[18], R. ord.

---

[1] Först synes ha stått tv för dĕ.

[2] Ordet har en liten plump öfver sig. Möjl. är det angifvet som struket.

[3] st här utan ligatur, med litet s.

[4] De båda sista orden visa mera kursiv stil. Sannolikt senare tillagda.

[5] Mellan D och G är insatt F, som genom ett långt böjdt streck är satt i förbindelse med F s. 115 r. 4. B. har härigenom velat ange, att behandlingen af F bort sparas tills här.

[6] Har ett tvärstreck äfven upptill. Ändradt från F?

[7] Öfver raden, med invisning hit: lika som F.

[8] Öfver raden: Vocales.

[9] De två sista orden ofvanför det strukna.

[10] I margen utanför denna rad som är indragen i förh. till öfriga: |ade. Nästa rad föregås af ett tjockt horisontalt streck utifrån margen till vänster och in under föreg. rad.

[11] Under har stått: dubbel.

[12] Ordet har haft fem bokstäfver, hvaraf de sista med all säkerhet äro agga. Den första är dold af ett tjockt vertikalt streck. Möjl. har den varit v.

[13] I margen.

[14] Denna rad föregås af två, vinkel bildande streck, hvilkas uppgift synes vara att markera skillnad från det föregående.

[15] h efteråt inskjutet. [16] Ett oläsligt tecken.

[17] Det efter strykningen står utanför i margen till vänster.

[18] L för 1?

Hvarest B intet kan lidas i Svenskan synes af desse orden. scriba skrivare [1] | corbis kargh [2], gabe gåva, gabel gaffel, Stab staf [3], salbe salva [4] abe dansk, apa [5]

[6] D lides intet i sedel scedula.

G intet i Tegula [7] Teghel, [ager åker], [8] plaga, plågha [9] eller plagga. [10]

F röjer Schwefel Svavel [11], hilf hielp, scharf skarp. dorf torp, dampf damb.

H [Eheman ächta man] slutes aldeles ut såsom [12] fahen få, stehen stå, gehen gå. eller bytes ded i CH. såsom Eheman ächta man [13].

[14] Ch Dh Gh och Th. Hafva och särskilt lag.

Ch börjar intet Svenskt ord utan allenest när [V] samlydande V följer såsom i hvila | hvilket [uti] Nylän[d]ningarne [15] och [hos] Gefleboerne byte[s] uti k kvila.

---

[1] I margen: [schwalb svalu].

[2] Så! Nedanför raden, med invisning efter detta ord: tabula tafla. v cons.

[3] Under raden, med invisning efter ordet: v *cons*.

[4] Öfver de två sista orden står: erbs ërt. Under raden: farb färgha (först skrifvet färga).

[5] Under raden: proba prof.

[6] Utanför i margen: [hand sand såld].

[7] eg täckta af en plump, men dock tydliga.

[8] Öfver raden står följande, tänkt såsom en annan version för stycket intet—åker: framförs aldrig så nest efter sin (öfver raden) vocalem [såsom] utan ded blifver anten GH eller dubbelt såsom. (De sista tre orden gå ut i margen).

[9] Först skrifvet: plåga.

[10] I margen, afsedt såsom forts. på den i n. 8 anförda versionen: [Ager.] eller byteset i K ager åkr,

[11] Under raden: eifer—jver,

[12] De fyra sista orden i det struknas ställe öfver raden.

[13] De sista orden gå ända till kanten af margen.

[14] Ganska bredt mellanrum mellan denna o. föreg. rad.

[15] Strykningen af d är ej alldeles säker. e ej säkert. ningarne står öfver raden efter det föregående.

Dh. GH. bõria aldrig något Svenskt ord. vtan trivas bēst efter Röst*in*garna [1] såsom god dag | dygd stadga [2] | Så och [3] [både] inne i orden när röststavar efter koma, såsom — goda dagar.

[Så och i lychtene såsom god dag].

Gh fölier ingen Lyding utan L i hälg och R i sorg. hälghon mårghon.

Th dēd Läspa, hafva Runeskrivarne nog brukat med detta þ, Så wäl fram|me i orden som åter uti. Men vij wete där intet af, såsom och af z. Ty för | beggia dere bruke wij nu rent T. zorn, törn. Ryssarna bruka f i sam,|ma staden, Grekeska bokstaven [4] Thēta [5] kalla de fita. för Thomas [skriva] [6] säja [7] de fomas.

Ett stycke nedanför, börjande ett stycke ut i vänstra margen: Angli brukat i thad

Ytterligare ett stycke ned: Och såsom Primitiva [äro, och] ēller [8] Singularia skrivas [9], så bor [10] och derivata och pluralia skrivas [11] | quist [12] quist-ar nåd — nåd-är föd-ur [13]

Långt ned på sidan, nära kanten: Latini fram föra wäl dessa ord Sol sic ab it vas in fer num [med]

---

[1] Öfver raden: vocal.

[2] De fem sista orden i margen, men i omedelbar forts. af raden.

[3] De båda sista orden i margen framför raden, som de skola börja i st. för det följande strukna.

[4] De två sista orden under raden, med invisning.

[5] Under de tre första bokstäfverna har förut stått något annat.

[6] Öfver raden: [läsa].

[7] Under raden, med invisning.

[8] Öfver raden. Förut början till ett annat ord.

[9] Öfver raden.

[10] Sannolikt så! Möjl. finnas prickarna på ö i öfre slängen till b.

[11] v ändradt från f.

[12] Början af ordet torde vara ändrad.

[13] ä för ö?

lika som [1] dër woro [2] dubble conso-|nantes [3]. i lykten [4]: men aldrig skriva de soll sicc abb *etc.*

Ända nere i kanten: Gab—möd, straf—snyg, Tak — säl, glam san,

I samma höjd, men en god bit längre till vänster: Lass [5]—mat Hin åter är der emot [6] skab [k]lad [7], straf, tryg, | svik ful, skam stin, tap tör, lös mät.

På andra sidan öfverst: Dubbla Stavar [äga mästadels] [8] äga [9] fölia dubbelt liud. [Särdeles inne i or|den emilla dogh [10]] Dog hafva [11] Runeskrivarna [hafva dem] i ritandet mykit undflytt [12] [så väl | helst [13] Röstungarna, som efter dem i lychten.] dubbla Stavar, Så wäl inne uti orden som efterst [14] ala al för alla all. [15]

Mykit mera [16] hafva de skyt sätia tvänna [aa för]

---

[1] Att döma af en rundel ofvanför möjl.: såm.

[2] De fyra sista orden öfver raden.

[3] I st. f. de två sista bokstäfverna har först stått: jb. (= ibus).

[4] Detta ord, uppenbarligen skrifvet efter följande i samband med en ändring (jfr föregående not), står sammanträngdt snedt uppåt.

[5] Skulle möjl. kunna läsas: laf.

[6] De två sista orden öfver raden, med invisning.

[7] Öfver raden: [lad].

[8] Öfver raden: hafva, kanske struket.

[9] Öfver raden.

[10] Först ett annat ord. Svårt att afgöra om detta ord verkligen blifvit struket. — h ej säkert.

[11] Öfver det föregående.

[12] I margen snedt ofvanför, med invisning: [dubla Lydingar].

[13] Öfver raden ersatt med: [millan].

[14] De nio sista orden i margen med invisning.

[15] I margen, men utan invisning: al[l]a, þita, Gun*n*ar Gum*m*i.

[16] e synes ändradt från ee.

Röstingar uti [1] en [2] enfall Stavelse. [3] | ty tvänna lika [4] Röstingar göra tvenne stavelser

Eliest var mykit [bruk] gängse [5] bruka tveliuda Stavelser — sås. stein Svein

Lydingarna sättias aldrig dubla utan antingen emillan tvenne Röstingar [6] — | Eller der sådan lyding näst efter följer som sämiäs [7] i en stavelse med den senare | såsom, dubbel, dubbla, offer offra, ligger liggja, rykker rykkia, sitter sittia,

Ett stycke nedanför: De liudestavar [8] som intet kunna framsėjas utan efter Rostestavarna [9] | dem bör man [10] intet böria någon stavelse med — såsom. Dh. Gh. hed-er fad-är. [11] | dag-er [12]

[13]de stavar som höra til åtskilliga ord eller stavelser skola intet | sammanbindas i et band. [Vtan så är at den förre vexlas i hans | jämninge som efter kom*m*er [14]] Såsom Slaffat [15] af slagfat [16] [Stakkarl af | staf karl.]

---

[1] De två sista orden öfver raden.
[2] Möjl. för n urspr. annan bokstaf (tt?).
[3] I margen, utan invisning: meer, vij.
[4] Öfver raden.
[5] Öfver raden. se ej alldeles säkert.
[6] Röst öfver raden i st. för: [samliud].
[7] ë för det sista ä?
[8] Urspr. trol. L för l. Öfver raden: consonæ (sista bokstafven ej alldeles säker).
[9] Så! Öfver raden: Vocales.
[10] Sista bokstafven dold af en plump.
[11] Går ut i margen.
[12] Under raden.
[13] Ungefär en rads mellanrum.
[14] De sista bokstäfverna helt dolda af strykningen.
[15] Ligaturen ff är i samband med föregående strykning öfverstruken och öfver raden ersatt med två fristående f. Till yttermera visso står strax nedanför styckets slut, med invisning efter slagfat: och icke slaffat. I margen, utan invisning: på en sidan slaf=fat på andre.
[16] Möjligen två ord.

[Lika som Latinen Accessus assessor för [1] adcessus adsessor [2]]

Fristående, omedelbart under föregående rad: än soffa straffa? [3]

Så följer en tabell till ledning vid arkbeteckning för tryckare. Därefter: Desse förestälte tre Svenske Roddungarna [4] Å Ä och Ö läta fliteliga | bidia alla Lengdeskrivare som något Register [ordna] skikka [5] efter Latin-|ska A. B. C. at de här efter unne dem beh(å)lla [6] samma rum | som de här til hafva haft uti alle Svenske ABC böker, | Nämliga näst efter dën Greken Zeta. at de lengre icke | skole fara hus wille. Ty A och O lida intet A hos sig efter | han är hvarket dera, ey hëller vilia Aoch [4] E lida Ä ey heller O | och E den Lydingen Ö. Voro de af dem samman komne som några obetenkt [7] | [te] skriva; Så kunde de någor ledes hysa dem.

Därpå följer 'Präntare Gåding', *utan intresse för oss.*

På första, yttre sidan, på den vänstra nedre af de fjärdedelar hvari sidan är viken: Hvad Höfdastavarne tilkommer, | som nu almënt brukas större än texte-| stafarna, Så wore de [8] [brukades [9]] fordom aldrig i | gamle Svenska skriften Runorne. [som | Ledes] såsom och | icke. [10] i Hebreiska*n* [11] [och] Grekeska*n* och den |

---

[1] Efter r synes ha följt ett f (möjl. början de ett påtänkt nytt ord).

[2] De två sista bokstäfverna oläsliga genom strykningen.

[3] Ligatur använd vid ff i båda orden.

[4] Så!

[5] Öfver raden.

[6] Då en plump skyler, är omöjligt att läsa bokstafven. Riktningen på förbindelsestrecket till l tyder dock på å — eller a — (icke o).

[7] t tydligen senare tillagdt. Förut stod obetenk-te.

[8] De tre sista orden öfver hela stycket, med invisning. Öfver raden efter textestafarna ett struket, nu oläsligt ord. Det torde ha börjat på he. Efter detta ord ett fristående [z].

[9] Först har stått: brukas.

[10] De tre sista orden öfver raden.

[11] Möjl. a för det andra e. Kanske ändradt.

Latinska. Men nu [1] är [2] der til kom*m*it [3], at, de i Sve*n*|skan böria·

först alla meningar och verser hela [4] och | halfa.

sedan alla särskiljande Namn på män | och quinnor, [5](Ja hestar [6] och hundar [7] [hafat [8]] | såsom och [9] alla rum och tijder [10] [i hela (?)] Greke [11] [(?)] sidst på alle merkelige ord [arbeten som] som saken påhänger.

Efter ett litet mellanrum följer: [12][Åtskildnaden emillan G och Gh. K—ch [13] bör achtas | sa [14] i slika ord: [Vakta af vaka, häkta] af hake, | [lykta af Luka] [15] [5](: [sluta]) [och lykta lucerna [16] af ljus] | och lögta af [liuga] lögn [17]. svigta af sveg och sviga

fikta af fikia	sighta af siga
skäkta af skaka	tugta af tygha

---

[1] De två sista orden under raden, i st. f. något struket, hvaraf slutet (om ej det hela) torde ha varit: så.

[2] Snedt nedanför, med invisning: [nu].

[3] De två sista orden ett ord?

[4] Typen för e ser ut som ett o.

[5] Parentesen i orig.

[6] För ögat ter sig h som b. En jämförelse med de förkastade red. nedan styrker dock den antagna läsningen.

[7] Nedanför stycket, med invisning: och Svärd hafa | i krönikorne | sijna namn (sista ordet osäkert; det går ut i vecket).

[8] at ej fullt säkert.

[9] Emellan de båda sista orden synes ett på, hörande till annan, öfvergifven redaktion.

[10] Nedanför, med invisning hit, står ett tillägg i åtm. två olika redaktioner, utan att ha fullföljts och helt l. delvis strukna, utom denna, icke strukna passus: Hvilka uti Hebr och Grek intet brukas utan i | alla Latijnska | stylar kringom (möjl. två ord) | [i hela] Europa.

[11] Snedt nedanför stycket, med invisning.

[12] Strykningen är blott gjord med några streck här och där, men synes gälla hela stycket. De icke strukna red. följa nedan. Då särskilda ord dessutom äro strukna, anges det.

[13] K—ch öfver raden.

[14] Så! Med matt bläck; möjl. slutet på ett för öfrigt nästan utplånadt ord.

[15] I margen: desinere.

[16] Öfver raden.

[17] Under raden, med invisning.

rikta af rik. si[l]chta [2] af sija
[1][rykte af ryka] bught af böja böghd
rychta hëstar. [3]]

Sådana skildnad bör achtas [4] som är emillan k i lykta lykten [5] af luka | finire, [6]vakta af vaka, häkte af haka., | rykte fama af ryka, | rikta af rik. | och k ch [5] uti Lykta Lucerna [7]rykta, curare, åg G uti trygt securum af tryggias | K utj [8] trykt pressum [9] af trykkia. häkte af haka | Gh uti drygt — sufficiens? | och g ch [10] uti Löcht[a] [11] af | lögn och ljuga | framsägs såm ch [12](k.) [13]drägt af draga | bugt af buga böja | sichta af sija, och sigta af siga | [12](dygd af duga.)

På samma sidas högra nedre fjärdedel: Dän skildnaden bör märkias. såm är millan K. G. Ch Gh | Vti dësse och slika ord. Lykta finire af luka, lykta [14] Lucer|na [15], löghta mendacem arguere, af ljuga lögn.

Rykte fama af ryka, rychta curare, af ruga fovere [16] rikta af rik. | Trygt securum af [17] tryg[gias] [18]

---

[1] I margen: fama.
[2] b eller ch för l?
[3] ä för ë?
[4] De två sista orden öfver raden, med invisning.
[5] Öfver raden.
[6] vakta—rik nedanför raden (o. stycket), med invisning.
[7] rykta—sufficiens på skilda ställen nedanför stycket, med invisningar.
[8] Ändradt från ett annat ord (slutande på g).
[9] Under raden, med invisning.
[10] ch står öfver raden (såsom ändring af g?). c går in i öfre kröken af g och är därför otydligt.
[11] öch ändradt från yg. Under raden står: [lykten].
[12] Parentesen i orig.
[13] Det följande dels i margen (utanför den med af slutande raden), dels under stycket med invisning. Det föreg. påståendet om uttalet synes skola afse äfven dessa ord.
[14] Under k: ch.
[15] l för L?
[16] De tre sista orden under stycket, med invisning.
[17] Öfver detta ett struket ord, sannolikt och.
[18] ia ej säkert skönjbart.

åg trykt pressum af trykkia [1] | åg drygt: sufficiens. af dryg vigt af väga, drägt af | draga. [2]

På sista, yttre sidans öfre hälft uppochned tvänne förkastade betydelselösa redaktioner af det som ofvan aftryckts s. 121 r. 20 f.

XIII.

Den Svenska Runa-Refsten.

(1641)

s. 27 (blyertspag.) i margen: ded som fôrdom | blef läsit för T | läses ofta nu for [3] | D helst i Danskan | men ded man nu | läs för T blef al|drig för läsit [4] för | D. dz jag vet. | som forna tu tå ty | sëgs [5] nu du, då dy

s. 44 (blyertspag.): [Hvad skole då | [ded ena [6] R der göra] de | tvenne ᚱ och ᛦ göra i Ru|norne, efter där är icke mêr | än ett ljud som darrar allenest [7] | icke med mindre ded | voro sådant som | Trauli [8] | skorrarna | framtala]

---

[1] a af utrymmesskäl under raden.

[2] Nedanför stycket börjar en fjärde redaktion af samma yttrande, ofullbordad så när som på inledningsorden: dan (troligen så!) Skildnaden såm är.

[3] Möjl. ha prickar funnits.

[4] Någon prick öfver i synes dock ej.

[5] ä för ë?

[6] Otydligt af strykningen.

[7] est ej tydligt.

[8] Jfr gr. *τραυλός* 'behäftad med uttalslyte (särsk. i fråga om r- l. l-ljudet)', latiniseradt *traulus* i Lex. Linc. (1640).

XIV.

R 551 b.

(1641)

bl. 9 r (inberäknadt titelbladet):

Såsom Gudz Varelse-ord Var och är | en medlare emillan Skaparen och | hans Skäpur [1](Creatur), så at igenom | honom äro alting [2] giorde, Och Tun-|gomålen derföre äre medlare e-|millan Talaren oc höraren: Så | är och Skriften af Gudi gifvin at | hon i lika måtto skal vara en Med|lare emillan ritaren och läsaren.

bl. 14 r: (✱) svarar stundom | mot Gh. G gutturale.

XV.

Runa Redux.

(1644)

bl. A 8 r: ᚠ 1.

Fä främste fiädr i Reddäne mijn /
 fins näppliga stungen å Hällåm: ᚠ [3]
Dåglikwäl [4](åtan i Stafälsen dijn) V cons.
 mins (afla siäLF taRFän)- i fallåm. M. [5]

Mins äFST (i skaFFa tarFTig näFSt) F
 där stings F ingalunda.

bl. A 8 v:

Nu twingäs F ut / och trängias in Twe /
PH Biörk Hagl i samma ställe /

---

[1] Parentesen i orig,

[2] Möjl. två ord.

[3] Står stunget ᚠ.

[4] Denna, liksom öfriga parenteser, naturl. med motsvarighet i originaltrycket.

[5] Återkommer vid hvar vers och syftar på refrängen som börjar med Män.

ᛆ ᚦ Tidsfiädren och Thors görs lika sned /
man heter äj äliest snällr.

— — — —

ᚢ Däd giör mig och harm / V rykkies ur huld /
ᚠ[1] och stungit F stikkes i stället /.

— — — —

V cons. SylFester Formius och DaFid.
på Tysk maner däd klingar.

bl. B 1 r:

Näst ReGhLaN fara de sachtare fram D
[wåRDhaLD gör hälGhD uti LaNDen]
Vocales gifva Thors Läspe namn /
när de hafa näst höger handen.

ᚯ 4.

Dän fiädren som mig Öden gaf / Ö
har Fängiaren så wanärat:
At han har forna Odens staf / ᚮ O
mäd stungnan Is skamfärat. pag. 137.[2] ᛂ E

Orsakän han åg där til bär / Diphthongus
at Ö skal tu liud bära:
Däd aldrig war / åg annad äj är
än enfalt liud däd skiära.

Såm höres emillan O och E /
åg är dåg intäd dera:
Så giör åg Å / åg så giör Ä /
där kåmma äj samman flera.

bl. B 1 v:

H. Hagal har haft en gammal rätt /
när han äj Stafälsen böriar /
Då säms han både mäd Ghajin åg Chät:
Mäd Hagl mig Fängiaren häriar /

---

[1] Står stunget ᚠ.
[2] Hänvisning till Worms skrift.

Där han gifr hånåm et trälenamn /
ᛒᚠᛆ Tre stungna PunCTer at tiäna:
I AlePH åg IoDH, åg Swärdäna RaGHn
Fogäd såm finnas i ᚠoᚼäᚦ[1] allena.

bl. B 2 v:

Latinerne hafa et enast E
såm skils uti låterne tvännä:
ᛂ E Dän ene han fins i me te se,
dän andrä i esse perennes.

Mån iag / såm där i rikare är /
skal därföre umgiälla åg tiggia.
Skrif lett för lätt / läs leer för läär
för nesa wär näsan osnygger.

bl. B 3 r:

Swäns Sun mon gifva et ewigt S, Tᛋ
åg CT Latinsk då de hwäsa:
Män äliest bida de in til däs /
at Kyn Tors hiälpa en läsa

I säx radar Ormlåf spås en glunk:
Såm Kyn ur hwardera piskar
Dän skrymtaren S: SiC diCtA nunC,
Consumit RuniCa prisCa,

---

[1] Runan ᚠ är trol. punkterad.

C. Systematisk granskning af Bures grammatiska upplysningar.

I denna afdelning skola vi granska Bures uttalanden i den mån de ge oss direkta upplysningar om ett visst språk, således icke i den mån de blott ge uttryck åt åsikter. Hur vi närmare skola bestämma detta språk, torde under framställningens lopp så småningom bli klart. Först längre fram kunna vi sammanfatta våra erfarenheter i den punkten. Men i den mån den sammanhänger med en viss metodisk principfråga kunna vi inte underlåta att något uttala oss redan nu.

En granskning måste ju innebära, att vi inte opåsedt taga för godt. Vi måste kontrollera Bures uppgifter med de medel som stå oss till buds. Till denna kontroll duga tydligen endast de vittnesbörd, som kunna antagas — utan ett aprioriskt antagande komma vi här som eljes inte långt — gälla samma (eller åtminstone ett närstående) objekt som det hvarom Bure yttrar sig. Då vi kunna anse oss veta, att inom den tidens svenska, i ännu högre grad än inom nutidens, rymdes många på olika sätt begränsade varieteter, går det således inte an att utan åtskillnad samla ihop och jämföra uttalanden från andra gamla grammatici, eller skrifningar från med Bure ungefär samtida författare. Vi måste klassificera alla dessa efter deras sannolika värde för oss. Men måttstocken därvid kunna vi inte vinna utan att ha ett begrepp om, hvart vi i första hand böra vända oss för att bekräfta eller jäfva Bures uppgifter.

De beaktan värda möjligheterna, vid ett provisoriskt bestämmande af det språk som Bures uppgifter gälla, torde vara att finna inom dessa båda yttergränser: rent uppländsk

hembygdsdialekt — traditionellt stadgadt bokspråk. Den förra var ju vid denna aflägsna tid en realitet; det senare i betydligt mindre mån, äfven om vi se bort från all påverkan af vederbörande skribents talspråk. Men som ideell gränslinje kunna vi betjäna oss af det. Flytta vi oss nu helt öfver på det muntliga språkets område, få vi en skala alltifrån det oratoriska och religiösa föredragsspråket öfver lässpråket, umgänges- och hvardagsspråket ned till hembygdsdialekten. Denna framträdde starkare ju lägre bildningsgraden var. Bure var en för sin tid högt bildad man. Vi kunna därför inte vänta, att han under sina mognare år talade r e n dialekt. Ännu mindre att han g o d k ä n d e den som det rätta mönstret. Ty hvad var det som dessa gamla språkmän ville ge och trodde sig ge? Jo, de ville beskrifva och kämpa för 'den rätta svenskan' [1]). De måste då observera, att deras egen hembygds oförfalskade dialekt inte gällde som fin i bildade kretsar. Det var kanske, om iakttagaren tillhörde en central bygd, inte någon klyfta som skilde, men hvarje språklig egenhet kunde dock af den reflekterande ses under synpunkten: acceptabelt såsom godt och bildadt språk eller ej. Man iakttog också, ju mer man kom i beröring med folk från skilda trakter, att andra dialekter i andra afseenden aflägsnade sig från detta finare samtalsspråk som höll på att stadga sig. Ju mer och i ju väsentligare punkter en dialekt afvek, ju 'sämre' måste man anse den (såsom än i dag ute i bygderna). Men själfva detta bildade samtalsspråk — ett visst oklart ideal med flytande gränser och en oändlighet af lokalt betingade variationer — bar inte sin lag inom sig. Äfven det mättes efter en högre måttstock: skriftens språk. Det språk som sedan generationer vunnit hälgd vid skrifvandets högtidliga akt, som lästes i uppbyggelseböckerna och predikades i kyrkan, måste dock vara det eftersträfvansvärda mönstret. — Gällde nu detta hvar och en som fått en släng af bildning, så kom hos våra gamla grammatici något nytt till. Och detta redan med den förste, med Bure. Han hade lärt känna runornas och de gamla medeltidsurkundernas språk. Han fann där ett rikare formsystem och andra syn-

[1]) Jfr t. ex.: Gambla Scandia-språkets förstånd och n y r ä t t e l s e. Stiernhielm i bref 1648 (se Stud. tillägn. H. Schück 192).

taktiska regler. Hans till fäderneslandets gamla minnen dragna håg måste vörda detta såsom det äkta och ofördärfvade, såsom det 'rätta'. Kunde det kanske också ej bli fråga om att helt eller till större del återinföra det gamla språket, så borde åtminstone så mycket som möjligt däraf bevaras. Och då kunde han visserligen inom sin egen hembygds språk eller i andra aflägsna bygder finna det gamla bättre bevaradt än i det finare, ofta mera framskridna, språket [1]). I stort sedt måste dock en man med denna konservativa syn på saken — som icke behöfver utesluta vetenskapliga framtidstankar! — finna, att skriftspråket i allmänhet bättre fyllde måttet än allt talspråk, eftersom det stod närmare fornspråket.

Nu träder sålunda en man fram och vill beskrifva 'den rätta svenskan', både dess ljudsystem och dess former. Det är dock gifvet, att de medel som därvid stå honom till buds, äro högst väsentligt olika för hvartdera af dessa områden. I fråga om ljuden hade han knappt något annat än det lefvande talet att hålla sig till — visserligen inte blott det fritt utvecklade, utan också läsuttalets. Vid formläran (och syntaxen) kunde han ju ta fram de gamla urkunderna och se hvilken form som hade den äldsta häfden för sig. Där kunde han alltså komma åt det gamla tillståndet; det berodde så på särskilda omständigheter, om och när och huru långt han tog det till mönster. Att på förhand skissera hvilka dessa äro eller kunna vara, gagnar oss knappast. Materialet får där längre fram ge oss ledning, hur Bure förhöll sig.

Inom ljudläran måste, sade vi, uttalet bli främsta rättesnöret. Och för Bure då, hvad han ansåg vara det rätta uttalet. Det är nu inte gifvet, att detta på alla punkter skulle sammanfalla med hans eget uttal. Ty äfven om vi våga anse detta såsom representerande ett mera utjämnadt bildadt uttal, så har en hel del egenheter kunnat finnas där, om hvilka Bure själf vetat, att de hörde till ett alltför lokalt begränsadt språk för att få vara 'riktiga'. Men att på en tid, då fonetiska iakttagelser voro en nyhet, det egna uttalet var det förnämsta objektet, och att åtskilligt så kom att antas såsom allmänt gällande och därför riktigt, som i självfva ver-

[1]) Jfr t. ex. formuleringen rörande diftongerna Rrä 100$_{14}$ f. (om sättet för hänvisn. jfr s. 3 n. 1).

ket blott tillhörde det språk man själf vuxit upp med, kunna vi taga för gifvet. Och de fall, där man verkligen i talet öfvergaf ett tidigare uttal för ett allmängiltigare och finare, torde den tiden i allmänhet ha inskränkt sig till sådana alltför påtagliga egenheter som af mindre egendomligt talande förlöjligades.

Som resultat af denna utredning få vi därför hvad ljudläran beträffar sätta oss den metodiska regeln: att i främsta rummet för kontroll vända oss till sådana källor som representera samma eller möjligast närstående språkart, dvs. uppländsk uppsvenska. Men med afseende på källornas tid? Forskningen torde ha visat, att olikheten mellan skilda bygders språk på 1600-talet — äfven representerade genom män med bildning — var större än den emellan t. ex. äfven en bildad dåtida uppländings talspråk (i den mån vi hittills kunnat få en föreställning därom) och den nutida dial. Bäst är naturligtvis, om vi ha tillgång till källor som representera (i stort sedt) samma både bygd och tid, men där sådana tryta, böra vi snarare vända oss till dem där blott dialekten (väsentligen) är gemensam än till dem där blott tiden är det. Till vissa jämförelser duga väl äfven de senare, men som direkta kontrollmedel äro de klena [1]).

En mängd detaljfrågor uppstå naturligtvis, som göra än den ena, än den andra kontrollkällan värdefullare, men i stort kunna vi nu våga gradera våra förnämsta och mest anlitade kontrollkällor efter deras värde för oss [2]) på ungefär följande sätt:

1. Erik Aurivillius' grammatiska arbeten från 1680-

---

[1]) För fackmannen torde det vara klart, i huru hög grad ofvanstående framställning tagit intryck af de åsikter som Bengt Hesselman i skilda skrifter utvecklat. Särsk. vill jag hänvisa till Nord. stud. s. 375 ff. Dock vill jag inte underlåta att framhålla, att den till grund liggande synpunkten redan tidigare uttalats. Så Beckman Ark. XI, 160: 'Man måste . . hålla fast, att riksspråkets ljudform var blott ofullständigt stadgad, och att slutsatserna för svenskan direkt gälla endast författarens dialekt'. Att den först på senaste tid kunnat få större betydelse i praktiken, har väsentligen berott på förr bristande jämförelsematerial.

[2]) Vi tänka alltfort förnämligast på ljudläran, om de ock ej skola bli oss värdelösa vid formläran.

och 1690-talen. A. var född i Roslagen, inte så många mil öster om Åkerby, och framlefde sitt lif inom samma bygd och samma slags kretsar som Bure. Hos honom finna vi ju både ljudlära (med stundom utförlig diskussion) och formlära med utförliga paradigm.

2. Bures egna texter, i den mån säkra slutsatser ur dem kunna vinnas.

3. De uppländska bröllopsdikterna från 1600-talets sista år och följande tid (citerade Bröll.; åtskilliga tryckta i Upl. fornminnesför. tidskr. IV, 323 ff.). Dock svåra att bestämdt lokalisera och ej obetingadt pålitliga. Därför blott undantagsvis att sätta före nr 4 o. 5.

4. Stiernhielms få handskriftliga uttalanden (särsk. i ljudlära) och Columbus 'Ordeskötsel', hvars värde ju förnämligast ligger i hans egen afsiktligt hvardagliga — därför också lokalt präglade — text (jfr 8). Ingendera var född i Uppland, men de tillhörde dock både genom födsel och ännu mer genom sin verksamhet i stort sedt samma dialektområde.

5. Moderna uppländska dialektuppteckningar, värdefullare ju närmare de kunna tänkas stå Bures språk (i ofvan klarlagd mening). Särskildt värdefulla därför att de i systematisk fullständighet (i allm. också i pålitlighet) vida öfverträffa öfriga källor.

6. Ericus Schroderus Upsaliensis' skrifter från 1630-talet (se om dem Grip i Landsm. XVIII. 4). Väsentligen af värde för sitt (äfv. till ljudgifningen) uppländskt präglade ordförråd.

7. Öfriga äldre, ej direkt eller klart uppländskt påverkade grammatici. Främst böra nämnas Sahlberg (från central uppländsk närstående bygd) och Arvidi (tillhörande en gränstrakt mellan uppsvenskt och götiskt dialektområde; Hesselman Korta vok. 135). Också Lagerlööf, som visserligen var född värmländing (alltså från snarast götiskt dialektområde), men såsom vuxen vistades i uppsvenska bygder, kan göra oss en och annan tjänst.

8. I en del fall kunna, trots det otillfredsställande skick hvari texterna i allm. äro tillgängliga, äldre uppsvenska prosaister och poeter lämna belysande material. Jag nämner exempelvis bröderna Wollimhaus, Stiernhielm, Co-

lumbus, Lucidor. Vi finna dock hos dem ett föga enhetligt språk.

Ha vi genom dessa källor lyckats vinna insikt i hvad som verkligen är uppsvenskt (resp. uppländskt), så äro naturligtvis de icke uppsvenskt präglade källorna af värde därutinnan, att de låta oss se motsatsen samt hjälpa oss att dra gränser för de språkliga företeelsernas förekomst.

I. Accent- och ljudlära.

1. Accentlära och kvantitativ ljudlära.

På Bures uttalanden i accentfrågor ha vi anledning att ingå först i vår afdelning D. De exempel han väljer, äro af intresse blott såsom belysande hans uppfattning.

Men en kvantitetsfråga af stort intresse — kanske rättare (jfr nedan): en fråga som allmänt behandlats som en kvantitetsfråga — få vi här uppta till behandling. Nämligen frågan om de s. k. korta rotstafvelserna.

Det material som Bure direkt ger oss för frågan är följande: *tåla* ⏑ ⏑ IFr(3) 66_{14} (satt gent emot *lidha* - ⏑), *Rune* ⏑ ⏑ IFr(3) 68_5 (gent emot *Runa* - ⏑)[1]), *stäka* ⏑ ⏑, *dräka, hära* ⏑ ⏑ (*häva* hos Klemming är fel) med 'ä ⏑ för a -', *huruahäit* ⏑ ⏑ ⏑ - 'huru hon heter' (rättadt efter hdskr.), alla Su 31 (för cit. se s. 82) och alla i 'Bottnen', *våkin* ⏑ ⏑ Därs. 47 (bland 'Angirmandica'), *häftĕskrĕdhĕt* Su bl. 231 r (i löpande text)[2]). Vi torde genast våga slå fast, att Bure med ⏑ afser att ange, att stafvelsen är kort. Aut 82_6 menar han tydligen, att andra stafvelsen i ett *måghom tå* vore (genom position) lång, och vi finna följande exempel på hur han skrifver lång betonad stafvelse med kort vokal: *åminnelse, hakkelse* - ⏑ ⏑ IFr(2) 53_3 (där dock delvis accent kan afses; jfr afd. D), *kommer* (osv.) - ⏑, *tedde* - ⏑ IFr(2) 55 f.[3]), *häfte-* - ⏑ (se

[1]) *måghe* ⏑ - Aut 82_6 är inte pålitligt, enär också *tå* fått ⏑. Det kan gälla accenten.

[2]) Det vill synas som ordet, som jag eljes ingenstädes anträffat, betecknar 'en förstoppnings plötsliga upphörande' (eg. 'nedrasande').

[3]) Se dock noten till det första förekomststället för den sista formen.

ofvan). Det vore också besynnerligt af en som vuxit upp vid den klassiska grammatikens regler att beteckna en stafvelse som *tedd-* med ⏑ [1]).

När det så gäller att afgöra, huruvida de af Bure som korta betecknade stafvelserna verkligen voro korta, så märka vi först, att i alla exemplen faktiskt föreligger historisk, först i senare tid upphäfd stafvelsekorthet [2]). Hvad så tiden för den s. k. stafvelseförlängningen i uppsvenska bygder beträffar, är en blick på de moderna dialektförhållandena — de enda som här kunna ge säker ledning — åtminstone ej ägnad att väcka tvifvel på Bures uppgifter. Såsom allmänt bekant är, är kortstafvigheten, dock blott i tvåstafviga former med intervokalisk konsonant, än i dag bevarad i vissa delar af Uppland, nämligen dels i ett större område i Fjärdhundra och sydvästra delen af Uppsala län i väster, dels i Blidö socken i öster — visande på samband ytterligare österut, där ju företeelsen också, delvis i än större utsträckning, kan iakttas; se Hesselman Sveamålen 7 och Kruuse i Uppland II, 544 [3]). Då vi inte ha någon anledning att anta, att Bures uppgifter skulle gälla just de nu angifna bygdernas språk, finge vi således anta, att kortstafvighet omkr. 1600 var bevarad inom ett större område än nu. Och det är väl blott hvad vi kunna vänta. Då det nu redan a priori ligger närmast att anta, att af uppsv. bygder med nuv. förlängning det ursprungliga förhållandet längst varit bevaradt i dem, som förbinda de inbördes närbelägna, där vi ännu finna det delvis upprätthållet, och då därtill Bure var knuten just till de förra, torde vi

---

[1] Att så sedan sker hos Sv. Hof, har sina särskilda skäl (se Beckman Ark. XI, 225 ff.). — Däremot i det sammansatta *häftĕskredhet* (se ofvan) onekligen en afvikelse från klass. metrik. Likaså *nådher få* – ⏑ – Aut. och i andra stafv. i *hakkelse* ofvan.

[2] Undantag *huruahäit.* Men det möter ingen betänklighet att anta, att den långstafviga typen här öfvergått i den kortstafviga före dennas förlängning; man jämföre det finländska riksspråkets *hŭru* (påpekadt för mig af Lektor H. Bergroth, hvars 'kortstafviga' uttal jag själf hört). Kanske också Lucidors *hurr'* betyder detsamma. Jfr ock Stiernhielm Herc. v. 2.

[3] Inom Blidö sn är kortstafvigt uttal, enligt hvad jag själf iakttagit 1908, i starkt utdöende. Uppgiften är också struken hos Kruuse.

finna ytterst rimligt, att kortstafvighet på hans tid ännu fanns kvar åtminstone också i det centrala Uppland (jfr Hesselman i Nord. stud. 389 för tiden omkr. 1540).

Till dessa öfverväganden kommer nu ett starkt inre kriterium för riktigheten af Bures kvantitetsbeteckning. Det är att hämta från verbet *tåla*. Då första stafvelsen här betecknas med ◡, måste också vokalen ha förnummits som kort[1]). Men då det vid förlängningen af en kort stafvelse, hvars konsonant är *l*, alltid är vokalen som förlänges, kan denna i *tåla* ha varit kort blott före förlängningens inträdande. Då vi inte kunna tro, att Bure skulle kalla första vokalen i vår moderna uttalsform af ordet för kort, måste vi konstatera ett uttal med bevarad kortstafvighet. Alldeles samma slutsats kan dragas däraf, att Bure vid sin transskription i kursiva runor af ordet *kohl* 'carbo' BR 111₄ (efter 1628) tydligen betecknar vokalen som kort i jämförelse med *kåhl* 'caulis'; jfr s. 154. Vi bli då benägna att tro honom också i de andra fallen, äfven om vi där inte precis skulle kunna bevisa saken.

Vi ha, utom de ofvan förtecknade, såsom kortstafviga uttryckligen angifna orden, ännu ett ytterst viktigt ställe för denna frågas bedömande, nämligen IFr(2) 55₁, där Bure talar om 'spiritus lenis'. Sådan säges i svenskan stundom följa på kort vokal, och såsom exempel anföras fyra ord ('trä' är blott en förklaring till föregående ord för undvikande af missuppfattning), hvarvid den omtalade 'spiritus' betecknas med *h*. Vår första fråga gäller, hvad Bure åsyftar. Från vår egen erfarenhet kunna vi ju ej omedelbart taga fram något till identifikation. Vi observera då, att samtliga de fyra exemplen äro ursprungligen kortstafviga ord, och att *abbor*, där den iakttagna egenheten säges icke finnas, har historiskt lång

---

[1]) Vi måste naturligtvis alltid ha klart för oss att 'kort' och 'lång' äro relativiteter med flytande gränser. Det gäller alltså, hvad som subjektivt — om ock inom ett större språksamfund öfverensstämmande — förnimmes såsom hörande snarare till den ena gruppen än till den andra. Vi ha ingen egentl. anledning att anta, att språkörat här förr drog gränsen annorstädes än nu. Därför behöfva vi inte här bry oss med den eljes berättigade distinktionen 'halflång' eller 'halfkort'. Vi skulle förresten ingen vart komma därmed.

senare stafvelse (om *son* se nedan). Det torde inte kunna råda något tvifvel om, att hvad Bure här kallar 'spiritus lenis' är väsentligen samma faktum som det vi kalla kortstafvighet, eller åtminstone något som därmed nära sammanhänger[1]. Ty hvad innebär denna i själfva verket? Den som hört kortstafvigt uttal, själf sökt efterhärma det och därtill teoretiskt sökt för sig klargöra, hvad som egentligen skiljer en kort stafvelse från en lång med kort vok. + lång kons., kan väl fästa sig vid en kvantitetsskillnad (jfr J. Storm i Norvegia 1, 60); men han torde inte kunna eller böra stanna vid det. Hesselman har 'Stafvelseförl. o. vokalkval.' s. 75 på teoretiska skäl förmodat, att en viktig skillnad låge däri, att de korta stafvelserna haft hvad Jespersen kallar »lös tillslutning» mellan vok. och kons., motsv. långa (med kort vok.) däremot »fast». Denna uppfattning synes mig slående riktig. Men jag vill söka komma frågan ännu litet närmare på lifvet. Vi kunna nog för vårt syfte skilja på två slag af lös tillslutning. Det ena skulle representeras af en sådan stafvelsetyp som *bår* (att bära på). Där ljuder (åtm. i modernt uttal) vokalen hela tiden, intill konsonanten sätter in, men med aftagande intensitet; kulmen ligger i vokalens början ('schwach geschnittener akzent'). Vid det andra slaget (ett *bŏr*) finnes emellan — den korta — vokalen och följande kons. liksom ett litet afbrott, en minimal akustisk (och artikulatorisk?) paus. Och jag tror, att det är detta som en gång förelegat i alla s. k. kortstafviga ord. Stafvelseförlängningen innebär då väsentligen blott att pausen utfylles, så att vok. och kons. bringas i omedelbar kontakt, och detta till förmån för ökad kvantitet antingen hos vokalen eller konsonanten. Om det verkligen kan ådagaläggas, att kvantiteten hos hela stafvelsen (intill det ljud som börjar den följande) ökas, vet jag ej.

[1]) I hvilket förhållande vi få tänka oss denna 'spiritus lenis' stå till det *h* Bure Su 72 använder för *Sôhmn* 'pro Sokn' i 'Bottnen', är ovisst. Men det synes mig troligt, att detta senare står i något samband med det *h* eller den 'tonlösa vokal' som iakttagits särsk. i öst- och nordsv. dial. framför *k, p, t* (se härom Lundell i Landsm. I, 86, Hultman Östsv. dial. § 39). Inflytande från finskan? Men just i 'Bottnen' vet jag inte, att sådant nu iakttagits (och inte häller Bures ordform; jfr dock öbottn. *suhn* Hultman § 1, 82).

Mätningar borde ju kunna ge ett resultat, t. ex. vid jämförelse mellan en finländare och en högsvensk. I öfverensstämmelse med det sagda finge vi tänka oss motsättningen mellan *bŏr* och yngre *bōr* (med lös anslutning af ofvan först nämnda typ? Detta här i så fall ett sista utvecklingsstadium) eller *borr* (med fast tillslutning)[1].

Att närmare utveckla och rättfärdiga denna uppfattning af de 'korta' rotstafvelsernas natur skulle här föra för långt. Saken bör nog ses i sammanhang med frågan om de tidigaste språkperiodernas stafvelsedelning[2], och det kan väl därvid inte vara likgiltigt, att det yngre språkets enstafviga former (t. ex. *bōr*) återgå på gamla tvåstafviga.

Inte blott Bures exempel, utan ock ett ingående på själfva saken torde således ställa utom allt tvifvel, att Bure i sin tids språk iakttagit hvad vi mena med korta rotstafvelser, och då högst sannolikt — jfr ofvan — i central uppländska; om blott i mera dialektalt präglad sakna vi på detta stadium af vår undersökning material att säkert bedöma. Exemplen IFr(3) visar oss då också, att han känt företeelsen äfven i enstafviga former: *bohr, löhn, dohn.*

Vi måste dock besvara ett par invändningar. Det ger oss ock tillfälle att tränga något längre. Bure betecknar IFr(2) 55 f. *läsa, tora, fara, tala,* Aut. 82_{10} *fadher* med – ◡ [3]). Och dock

---

[1]) Vid fastställandet af dessa typiska skillnader torde det vara lämpligast att till en början undvika de fall, där kons. är en tenuis. Men också där kan nog skillnaden upprätthållas utan att man (uteslutande) anlägger kvantitetssynpunkten. Så tror jag, att olikheten mellan *tăk* och *tack* låg däri, att i det senare förelåg (en blott akustisk, ej tillika artikulatorisk paus? jämte) intensivare explosion än i det förra.

[2]) Jag berör den saken i ett snart kommande häfte af Indogerm. Forsch. — I detta sammanhang vill jag citera ett nu ganska gammalt yttrande: Der absatz des vocals in offener silbe ist . . doch kaum ein anderer als der leise oder leise gehauchte gewesen (*a-ka*), vielleicht bei schwach geschnittenem accent, während wir für die geschlossene silbe festen absatz voraussetzen müssen. F. Kauffmann i Paul-Braunes Beitr. XII, 540 n. (1887).

[3]) Däremot böra vi inte lägga någon större vikt vid B:s sätt att i vers mäta dylika ord; ty det kan vara traditionellt betingadt. Hithörande äro, med sekundär längd: *ratadhe* ABC[3] titelbl., *skoda, gifwin* Nymäre wijsor, *tråde, skåde* Rred A5a.

äro de gamla kortstafviga. Vidare är det lätt att ur Bures egna texter samla ihop skrifningar med dubbel kons. hos sådana ord. Några exempel [1]): *souver* IFr(2) 51, *guttom* 62₃, *souvel* BR lapp mellan bl. 27—28 (från 1599), *vetta* Su 20, *övverskrifvit* 21, *ovvan* 35, *skuttidh* 39, *guttin* 41, *huvvudh* 44, *souvith* 47, *ovvan* Rrä 129, *trivvin* går *rivvin* Rrä lapp mell. s. 188 o. 189, *bettar* Saml. IV (hädanefter cit. blott Saml.) 15, *kopparberget* 25 (∼ *kopar* 15, *koperberget* 25), *nötte*(-) 104, *vetta* Rred A4a; å andra sidan former, där vokalen betecknas såsom lång: *såk* [2]) IFr(3) 70₁₀, *ådåls-* Su 48, *Vråk* 59, *tål* 62, *maat* Rrä lapp mell. s. 188—89, *rådh* 254. Hvar och en för sig af alla dessa skrifningar är väl (särsk. vid konsonantlängd) inte bevisande ens hos en jämförelsevis så fonetisk stafvare som Bure [3]). Men mängden är för stor för att vara betydelselös. Därtill kommer nu dels att några fall finnas i den afsiktligt fonetiska skriften i ABC' (*utgivvin* [4]), dock *utgutin*), dels att Bure i ABC 102₂ uttryckligen upplyser, att inf. *bliva* skiljer sig från part. *blifwin* (*bliwin*) med afseende på konsonantkvantiteten: och Su 31 säges också direkt, att långt *ā* för Bure är det rätta i de där från 'Bottnen' anförda kortstafviga orden; jfr äfven '*trivin* eller *trivvin*' Rrä 85₅, '*skipi* eller *skippi*' Därs. 94₇.

För att lösa motsatsen böra vi inte tillgripa den förklaringen, att det språk hvarom Bure yttrar sig och det han själf använder äro skilda saker, eller att visserligen dessa båda på det hela äro identiska, men att detta Bures språk är uppblandadt med ingredienser från skilda bygder och därför till sin ljudkaraktär ej enhetligt; en möjlighet som eljes ovillkorligen måste tas med i räkningen vid bedömande af en mängd inkonsekvenser och dubbelformer åtm. i hans

[1]) Sådana ha redan framdragits af Hesselman Nord. stud. 393, Språk o. stil 6, 58, 66, 69, 200 f., Uppland II, 523.

[2]) Om tecknet ∧ närmare längre fram afd. D.

[3]) Vi kunna uppvisa några exempel på intervok. enkelskrifning för historisk längd: *tuna*, *styket* Saml. 34 (∼ *stykke*), *fines* 40, *kapa* 103(?), *sönan* Hildebrand 274 (i flera fall kanske blott uteglömdt nasalstreck).

[4]) *giv-vä* 'gifve' Därs. är väl fel. Kunde eljes sammanhänga med funderingar om stafvelsegräns; jfr afd. D; jfr dock *be-grav-än*, *bliv-a*, *blivär* Därs.

skriftspråk[1]). Ingendera af dessa förklaringsförsök skulle för öfrigt väl kunna lösa motsägelsen mellan skilda direkta yttranden (å ena sidan kvantitetsbeteckningen ◡ ◡, å den andra Rrä, Su 31, ABC nyss ofvan). Nej, vi behöfva alls inte gå den lösningen ur vägen: Bures eget talspråk kan, äfven såsom historiskt sedt fullt enhetligt, ha innehållit både såsom korta bevarade och förlängda rotstafvelser[2]). Ty det är ytterst rimligt, att 'förlängningen' inte samtidigt drabbat alla de kortstafviga typerna. Att vi böra göra en tidsskillnad mellan förändringen vid enstafviga och tvåstafviga former, därpå peka som bekant förhållanden i moderna dialekter: så finnes i de uppländska bygder, som öfverhufvud bevara kortstafvighet, denna blott i tvåstafviga former; de enstafviga äro redan tidigare förlängda. Men nu ha vi sett, att Bure ger exempel på 'spiritus lenis' äfven i enstafviga — ja företrädesvis i enstafviga — former[3]). Och då jag inte ser någon grund att tvifla på analysens riktighet, kunna vi däraf vara benägna att antaga sannolikheten af ännu något allmännare kortstafvighet i tvåstafviga former. Då vi så vilja söka kontrollera, om det är sannolikt, att kortstafvigheten verkligen hållit sig längst just i så byggda stafvelser som de i Bures exempel förekommande, eller omvändt om just sådana förlängts tidigast som af honom betecknas som långa, så lämnar oss den yttre kontrollen nog i allm. i sticket (åtm. i den mån dialektmaterialet hittills blifvit tillgängligt). I en punkt kunna vi dock yttra oss: af förhållanden i östsv. dialekter är det troligt, att stafvelser med vok. *a* (kanske också *ä*) i allmänhet (åtm. i närstående mål) förlängts tidigare än öfriga (se Hultman Östsv. dial. §§ 1, 28, 8, 7, Hesselman Stafvelseförl. 19 ff.). Vi finna häller ej bland Bures exempel på kortstafviga ord några dithörande, som skulle strida mot hans uttryckliga uppgift om motsvarigheterna till de

---

[1]) Att Bure i många fall åtm. kände dubbelformer, kan väl inte vara tvifvelaktigt. Kunna de nyss från Rrä citerade dubbelformerna vara ex. därpå?

[2]) I någon mån kan kontrasten bero på verklig språklig utveckling (det är en lång tid mellan t. ex. 1600 och 1640-talet), delvis kanske också på förändradt språkriktighetsideal.

[3]) Jfr också om *kohl* s. 135.

norrl. *stäka, dräka, hära* (*våkin*)[1]) eller mot hans ofvan meddelade former med betecknad vokallängd (*å*)[2]).

Granska vi de fall af kortstafvighet som icke uttryckligen lokaliseras, finna vi att de utom ett (se s. 141) innehålla vokalerna *u* (*o*) eller *y* (*ö*) + tonande konsonant. Om detta har något att betyda, är svårt att afgöra; de meddelade exemplen äro ju också så få. Men måhända är det ej utan vikt, att bland mina textexcerpt blott helt få på förlängning pekande skrifningar finnas af nämnda stafvelsetyp[3]) (utom då konsonanten är *v*, där de äro många: *övver, hovvet* osv., jfr s. 138; men vid *v* anför Bure häller inga exempel på kortstafvighet)[4]). Ett verkligt bevis vore dock att hämta ur det anmärkta förhållandet blott om vi kunde

---

[1]) B:s uppgift om kortstafvighet äfv. hos denna typ i 'Bottnen' är riktig. Numera finns företeelsen (vid alla vok.) eg. blott i Norrbotten (jfr Lindgren Burträskm. § 7, Landsm. III. 2,32 f.), men ännu Widmark (1863) känner sådant äfv. i Västerbotten (Bidr. t. känned. om Vesterb:s landskapsm. 9; dock blott af rel. höga vok.?). Inte häller den uppgifna kvaliteten behöfver vara oriktigt iakttagen; jfr t. ex. Löfånger *drækajus* Lindgren a. arb. § 26 anm. 3 d, Burtr. *hæra* Därs. § 23. Skäl finnes ej häller att ur någondera synpunkten betvifla *våkin* ◡ ◡ (Ångerml.; jfr *Silånger* s. 142 n.). Kontrollmaterialet är dock ringa (jfr N. Kalix *våkjinn* Widmark a. arb. 11).

[2]) Afvikande från dem *lass* 'läste' Su 29; dock *Lås* 75, och s. 68 sannol. *Las* ändradt från *Lass*!

[3]) Sådana äro: *konnung* IFr(3) 6710, Rrä 213, *Konnungenom* 214 (~ *Konungen* 213), *monnen* (= 'förmånen') Rrä 261 och — egendomligt nog — just *Lönn* Rrä 42. Men dessa skrifningar kunna inte få ha vitsord gent emot Bures af all häfdvunnen ortografi oberoende förstahandsanalys. De kunna vara påverkade utifrån (vid *konnung* har ställning i svagton kunnat medföra särskilda förh.). Eller ännu sannolikare: de visa på vacklande ortografi under en öfvergångstid (jfr s. 141 n. 4). För det momentana praktiska afgörandet behöfver inte dubbelskrifning ha legat alltför fjärran. — Nämnas kan ock, att det af transskriptionen i Burerunor ser ut som B. haft samma långa kvantitet i *gula* som i *fuul* och *kula* (BR bl. 7 r; jfr däremot *kohl—kåhl* s. 135); men möjl. var formen lånad: Su bl. 661 r skrifves *gohlan*. Annat ord?

[4]) Vi behöfva nog inte med Hesselman Nord. stud. 393 tveka rörande kvantitetsvärdet af detta *vv*. Intressant är, att B. uppger *stuvvu* som 'somligas' uttal Rrä 943. Hans egen form är *stughu*, säkerligen oförlängd (jfr ytterligare nedan).

vara säkra på, att förlängningen hos Bure i dessa fall alltid skulle resultera i kort vokal + lång konsonant[1]); ty då borde vi vänta den senare betecknad lika väl som vid *guttom, bettar* osv. Det är nu också det sannolikaste[2]), så mycket mer som vi se, att *v* förlänges; ehuru det ju vore tänkbart, att vid öfriga tonande konsonanter vokalförlängning skulle inträda; i hvilket fall det vore ett närmande till roslagsdialekterna, där sådan delvis är genomgående (jfr Hesselman i Språk o. stil I, 17). Åtm. ett indicium till förmån för Bures uppgift torde man dock våga se i skrifningar som *borad(h)e* Su 40, 57, Hildebrand s. 102 (från 1608)[3]).

Vi finna ett exempel med gammalt *ĭ*: *häfteskrĕdhet.* Knappast böra vi tillgripa utvägen att anse kortheten orsakad af svagare betoning i senare sammansättningsled (den är för resten oviss). Utan vi böra enligt min tro häri se en normal form med kvarstående korthet, trots vokalens kvalitet. Om den se strax på Kvalitativ ljudlära. Äfven i detta exempel ha vi tonande konsonant. Däraf kan betingas motsatsen gentemot *vetta, bettar* osv.

Vi få nog anta, att åtm. i de af B. exemplifierade typerna förlängningen verkligen hos honom ännu ej inträdt. En regel, som den nyss antydda, formulerad på grundvalen af hans uppgifter, kan dock i hvarje fall, om än riktig, ej bli uttömmande. Vi få t. ex. ej besked om i hvad mån en skillnad hos honom funnits mellan en- och tvåstafviga former[4]).

---

1) Vid lång vokal vore näml. här hvarken dubbelskrifning eller ^ att vänta.

2) Naturligtvis inte vid *ꝉ*. Skrifningarna med *hl* bevisa dock där intet för vokallängd; jfr afd. D.

3) Också motsättningen *bure, burin* (verb) — *Bure* BR bl. 7 r har sitt intresse. Med Bures normala ortografi borde i händelse af konsonantlängd stå *-rr-* i de båda första.

4) Jag meddelar här ur Bures texter ytterligare en del former som belysa frågan. Äfven de peka på en öfvergångstid (jfr s. 140 n. 3). *beenvidh* eller annan hård och tät *vidh* Rrä 42, *Torvidz* stokkar Su 43, *Brachwidh* Su bl. 275 r, *vedh* troligen ändradt från *vidh* Su 79 (∼ *vedh* Su 7; märk *Tijdhvedhen* Fa13 107₃), *Svidh* Su 43 (∼ *swedh* Hildebrand 260). Afsiktlig efterhärmning af forn-

Äfven mot de begränsade slutsatser jag trott mig kunna dra ur Bures beteckningar och uppgifter uppresa sig dock några invändningar. Först ha vi att beakta, att Bure IFr(2)

---

språk tror jag här ej mycket på (sådan väl däremot antaglig för Lucidors påfallande regelbundna *lifwa* 'lefva'; tänkbar är också anslutning till *lif*, knappt dock i det lefvande talet; märk en gång pret. *lifwa*). Möjligen stöd för oförlängda former i Bures språk; i kompositionen kan frånvaron af hufvudton ha spelat en roll. Vidare *ligat* Saml. 29, Su bl. 189 r ~ *läghat*, *leghat* Su 67. Kan infin. ha påverkat? Påfallande å andra sidan *drêfne* Su 62. Åtm. skriften är sål. uppenbarligen inte homogen. (Besvärliga former med *i* träffas ibland äfven eljes i litteraturen: *vitthandes* Gust. I:s reg. 4, 338 (1527), *vitter* pres. 'vetter' Hoorn Välöfv. jordeg. 1, 26 (1697).) — Inte ens antagandet, att former med tonlös kons. genomgående förlängts tidigare, synes fullt säkert. Jfr: *nykil*(*en*) Rrä 43, Hildebrand 102 (1608) (~ *nykkel* Saml. 104; märk änd.-vokalen!), *mykit* Rrä t. ex. 40 (~ *mykkith* 25), *skota* snjö (svagare akcent?), *hveka* (*e* i så fall att bedöma som i *-skredhet*) Fa17 (se s. 30 n. 2); *streket* Rrä 209. Ordet *vecka* skrifves vanl. med en stam *vik-*; därjämte *vekun* Su 60 (*vijku* Su 37 beror väl på tvekan i ortografien eller på främmande, dock alltjämt uppsv., påverkan). — *Silånger* Rrä 66 kan ånyo vittna om korthetens längre tillvaro (äfv. i enstafvig form) i norrländska mål. — I allm. (utom stundom vid *i* ~ *e*) äro blott tvåstafviga former upplysande, enär vid enstafvig enkelskrifning hos Bure äfven synes kunna beteckna längd (mindre enligt hans egen uppfattning, jfr ofvan s. 33, än i verkligheten). *svik*, som TO 1197 tydligen anses ha 'dubbelt' *k* och som troligen åsyftar det gamla *svĭk*, bör sammanställas med *swick* 'bedrägeri' hos Helsingius (1587). Kanske alltså för *sveck* (Schroderus Jan. 918, 925) med *i* från *svīka*, *svickin*; eller påverkadt af *besvicka* (SAOB B 1792), af mlty. *beswicken*. För öfrigt äro ju ord med muta särskildt svåra att rätt analysera. Knappast behöfver häller det ej sälls. *skip*(*om*) 'skepp(en)' (~ *skep* t. ex. Su 30) göra oss bekymmer — kanske visar det dock på senare öfvergång *i* > *e* efter palatal (näppeligen på helt uteblifven, ehuru analogier kunde anföras). Ordet har kanske inte hört till hans barndoms språk (jfr Hesselman i Nord. stud. 386). Den 'rätta' formen kunde möjligen vara tagen ur äldre skrifter. (Jfr *skip* (~ *skep* eljes) Stiernhielm Fredz. I Intr.) Detsamma gällde väl då för former och afl. af v. *skipa* (märk: äfven *tilskipadha* Rrä 15, *så skipader* 'så beskaffad l. gjord' SprU 15) och möjligen *sigla*, t. ex. Su 26 (~ *segla* 45), til *sigls* Saml. 91 (~ til *segls* Därs.), där dock Hesselman Korta vok. 142, 148 måste beaktas. — Slutligen vill jag

55₃ nekar 'spiritus lenis' för ordet *son*. Att han först senare synes ha tillskrifvit detta ord, våga vi väl inte lägga någon vikt vid. Vi kunna dessförutan förklara motsatsen mellan detta och de andra kortstafviga orden. Vi få väl tänka, att Bure åsyftar en kortvokalisk form (jfr formuleringen). Denna kan då mycket väl vara ett *sŏnn* (jfr s. 33). Och detta kunde då antingen vara en ur ett mera avanceradt (då snarast mindre dialektalt, ehuru alltjämt uppsvenskt prägladt) språk lånad form, eller också den ljudlagsenliga representanten för den gamla nom. (på runstenar *sunʀ*)[1].

Den andra invändningen vore att hämta därifrån, att Bure i IFr(2) 55 ff. skrifver *tora* - ᴗ (liksom *läsa, fara, tala,* hvilket likväl nu inte behöfver bereda oss svårigheter). Hur då förklara motsättningen *tora* - ᴗ — *bŏr*? Först skola vi inte förbise, att Bure på det första ställe, där han skall beteckna kvantiteten hos *tora* faktiskt (se s. 55 n. 12) först skrifvit ᴗ för rotstafvelsen, men sedan ändrat. Det kan vittna om, att hans instinkt sade ett, hans grammatiska reflexion ett annat. Att inte också denna gaf sitt utslag till förmån för kortstafvighet, finna vi mycket förklarligt, om vi besinna, att beteckningen *tora* - ᴗ härrör från samma parti — IFr2 (omkr. 1594) — där kortstafvigheten fattas som 'spiritus lenis' och tecknet *h* föreslås som dess beteckning, medan de tidigaste vittnesbörden om verkligen insedd kortstafvighet (tecknad ᴗ ᴗ) härröra först från omkr. 1600 (IFr3 och Su). Bure har tydligen 1594 inte förstått, att det här var fråga om något kvantitativt för s t a f v e l s e n — och det kunna vi verkligen förlåta honom[2]. Vi ha således intet skäl att betvifla, att *tora* — äfven vid starktonigt uttal — i verkligheten hade kort rotstafvelse.

Den tredje och viktigaste invändningen leder oss omedelbart öfver till nästa underafdelning.

---

antyda den möjligheten, att former med *i* i enskilda fall kunna betyda oförlängda former med k o r t s l u t e t e (jfr dock s. 149 om sammanfall af *ĭ* och *å̆*).

[1]) Man kan också tänka på tidigare 'fast tillslutning' i svagt betonad ställning.

[2]) Närmare om hans sannolika utvecklingsgång i denna fråga under afd. D.

2. Kvalitativ ljudlära.

a. Vokalkvalitet och stafvelseförlängning.

Enligt den vanliga uppfattningen har ju den kvalitativa förändring, som i flera fall utmärker vokalen i en 'förlängd' rotstafvelse gent emot den äldre korta, inträdt i och med förlängningen (så äfven Hesselman Stafvelseförlängn. s. 83; se också Korta vok. s. 227 f., där dock det genetiska sammanhanget knappast markeras). För en sådan uppfattning måste ju former som *lŏ̈n*, *-skrĕ̈dhet* vara stötestenar. Det borde heta *lȳ̆n*, *-skrĭdhet*. Nu står för mig tolkningen af Bures uppgifter och tecken så pass säker, att jag menar vi böra taga lärdom af faktum. Men faktum innebär naturligtvis på denna punkt intet annat än att vokalen af Bure ansågs bäst betecknas med *ŏ̈*. Vi måste dock först ha klart för oss, i hvad mån Bures ex. äro representativa. Då är det beträffande *lön* så, att man inte kan tillbakavisa möjligheten af att här förelegat supradentalt *n*, som verkat en öfvergång *y* > *ö* före den normala, i samband med förlängningen inträdande (se Hesselman Korta vok. 232; jfr också Sveam. 51 f.[1]). Men jag kan inte finna det särdeles sannolikt. Bure antyder i sin i dessa frågor särdeles fullständiga ljudlära ingenstädes sådant uttal. Omöjligt vore det ju å andra sidan ej, att öfvergången låge så långt tillbaka, att det supradentala uttalet försvunnit. Exemplet må sålunda vara något osäkert[2]).

---

[1]) Måste vi betrakta samtliga uppländska *ö*-former af pl. *söner* (se Hesselman Korta vok. 107) såsom lån från riksspråket? Om ej, så finge man kanske anse, att ett eventuellt supradentalt *n* införts från sing. och så *synir* > *sönir*. Ty eljes borde *y* kvarstå. Kanske kunde det dock också vara ett analogiskt omljud direkt af sing:s *o*. — *y* > *ö* af samma skäl kunde föreligga också i *skönias* Rrä 214, Su 69 (som af Hesselman anf. arb. 134 förklaras annorlunda); *åskynio* hos Stiernhielm Föret. t. Swea- o. Göta-måles fatebur m. m. kan vara arkaiserande. Men möjl. visar: vnderstår (*sköniar*) Schroderus Jan. Ling. nr 354 (1640), att ordet inte var folkligt i sveabygderna. Märk för öfrigt här konjugationen (= fsv. o. isl.)! Den passar ej för Hesselman, som felaktigt uppger andra svaga.

[2]) Detta också med hänsyn till förekomsten af former med ännu öppnare vokal (se Hesselman Korta vok. 45). Emellertid kan jag icke anse säkert, att dessa samtliga återgå på form med *y*.

Men nödvändigt kan jag inte finna det att genom specialförklaring beröfva formen all betydelse för frågan. Ty den stödes ju af exemplet med gammalt *ĭ*. Där föreligger inte mer än en tolkningsmöjlighet, och formen är synnerligen värdefull [1]).

Att det här öfverhufvud är fråga om en verklig kvalitativ förändring $i > e$, $y > ö$ — låt vara af för öfrigt något dunkel natur — synes också mig nödvändigt att anta; likaså, att denna står i nära kausalsammanhang med stafvelseförlängningen. Men därmed är inte sagdt, att de båda akterna måste vara fullt samtidiga. Vore det inte rätt egendomligt, om en ljudlag, som inträder blott i en bestämd stafvelsetyp, skulle göra sig gällande just i samma ögonblick som denna håller på att sprängas i två vidt skilda typer? Ty öfvergången inträder ju oberoende af om vok. eller kons. förlänges, t. o. m. om i samma dialekt alternativt båda vägarna väljas. Är det inte redan a priori naturligast att anta, att den kvalitativa förändringen insätter något tidigare än den kvantitativa, innan ännu splittringen inträdt? Former som *lö̆n*, *skrĕdh* behöfva då vid en öfvergångstid inte vara några orimligheter.

Vi ha framhållit, att det språk hvarom Bure här yttrat sig måste betecknas såsom uppsvenskt, och då säkerligen med uppländsk prägel. Att nu fastställa, hur pass stor spridning kortstafvigt uttal (med eller utan den af vårt material betingade begränsningen) den tiden hade i bildadt uppländskt tal, är en vansklig uppgift. Ortografiska studier

---

[1]) *slep* ◡ Fa 17 (se s. 30 n. 2) torde vara mindre pålitligt. Då Bure först sent öfverhufvud erkände lång konsonant i slutljud (se s. 33) — hvilket inte behöfver utesluta någon vacklan i praktiken, t. ex. *Lõnn* Rrä 42 — kan han under en tidigare period ha fattat äfven ett ord med verklig konsonantlängd i slutljud som kortstafvigt. Detta utesluter naturligtvis inte, att här kan afses ett ursprungligt *slĭp* (som dock kanske är svårt att säkert styrka för sv.; jfr no. *slĭp* 'slem' Aasen?, samt för rotstadiet ä. sv. *slippa* 'trasa', se Hesselman Korta vok. 104). Säkerheten i våra slutsatser ofvan äfven rörande enstafviga former beror just däraf, att B. där skenbart talar om något helt annat än kvantitet ('spiritus lenis'). — Ordet *borr* skrifves BR 1114 *bå͝r*. Tecknet kan där afse blott vokalens korthet.

hos en och annan författare skulle nog inte ge så mycket. Från Gustaf II Adolfs skrifter har jag med *u* + tonande kons. antecknat sup. *burrit* (s. 577 (1613)). Det synes ju ange skedd förlängning [1]), och formen har klart uppländsk karaktär. Men en begynnande förändring är inte detsamma som ett genomfördt tillstånd. Redan vid den förra måste dock ortografin börja vackla. Kanske gälla Bures uppgifter en omkring 1610 redan äldre generations uttal, som höll på att försvinna äfven inom det åsyftade språkområdet [2]).

b. Vokalerna.

α. De enkla orala vokalljuden.

a. **a.** Bure använder IFr(2) 61_{16}, 62_{15}, 66_{2} öfver stammens *a* i former af verbet *vara* ett par tecken (" ″), hvilka jag längre fram skall söka visa vara på hebreiskt inflytande beroende tecken för vokalkvalitet. Här är vår uppgift att se, om de kunna lära oss något om uttalet. Fallen äro: " i pret. *var* 2 ggr, ena gången i böjningsschema, andra gången i satssammanhang, ″ i imper. *var* och pres. konj. *vare* [3]). Dessutom förekomma former med samma stamstafvelse utan beteckning i paradigmen (jfr dock 62 n. 7 o. 8, där under tvekan accenttecken förmodats). Ett försök till tolkning må göras. Vi ha naturligtvis närmast att tänka på öppnare och slutnare *a*. Vi känna från uppl. dialekter en delvis med regler svåråtkomlig öfvergång *a* > *a* framför *r* (äfv. utan ytterligare kons.) [4]). Särskildt

---

[1]) Gustaf Adolfs ortografi är emellertid i denna punkt mycket opålitlig (se Hellquist Stud. i 1600-talets sv. 125 n. 4).

[2]) Äfven om Helsingius (1587) skulle ha haft förlängning i större utsträckning än Bure (jfr ex. hos Hesselman i Nord. stud. 382), behöfver däri ej ligga någon motsägelse. Bland ex. hos den förre förtjäna särsk. uppmärksamhet af oss *Brånne*, *Fohr*, *Dohn(a)* (där *h* ej gärna är 'spiritus lenis'; jfr *Dåhna* 'svimma'). De sista, med lång vokal, ej omnämnda hos Hesselman (ej heller *Böör*), som framlagt materialet i någon mån ensidigt.

[3]) I de två sista fallen står tecknet visserligen snarast öfver *r*, men gäller otvifvelaktigt *a*.

[4]) Jfr utom strax anförda källor Kruuse i Uppland II, 588.

är då att beakta skuttungemålets *vàrra* (verkligen *rr?*)[1]) Grip Skuttungem. 65, fasternam. *våra* Tiselius Fasternam. 85. Detta *a*-ljud har med säkerhet ej utvecklats ur vårt moderna *a*, utan ur ett öppnare *a*-ljud. Vi ha ännu i uppländska dial. åtskilliga vittnesbörd om att det gamla korta *ă* långt efter förlängningen i kortstafviga ord bevarat en öppnare klang (*a* eller rent af *a*), oberoende af följande kons.[2]) Det kan vara ett dylikt öppet, kanske (här framför *r*) redan åt *a* gående *a* som afses med e t t af tecknen. Men med hvilket? Och hvilken grund finnes öfverhufvud att anta en olikhet i stammen *var-* mellan de olika tempora och modi? Det bör uppmärksammas, att det är imper. och konjunktiv som uppges ha samma uttal gent emot pret. De förra formerna äro ymniga i mer högtidligt, i synnerhet i religiöst språk, konjunktiven har väl där sin egentliga hemort. Uttalet kan då ha påverkats därifrån. Att detta här är förklaringen, blir så mycket rimligare, som formen *vare* (med *e*) inte är genuint uppländsk: det rätta är *vari*[3]). Och det är mycket troligt, att uttal med *a* haft tidigare rotfäste i det götiskt färgade, mera dialektfria språket (är kanske rent af helt götiskt till sitt ursprung?)[4]). Af intresse för förhållandet mellan ett (uppsvenskt?) folkligt uttal och ett mera skriftspråkligt är Lagerlööfs uttalande Ling. svec. orthogr. s. 35: 'Vocalis a aliter sonat in verbo *wara* esse, & aliter in nomine *wahra* merci-

---

[1]) I så fall att likställa med Bures *havva* ~ *hava*, hvarom se Rrä 85_{11}. Den förra egentl. obetonad form (jfr s. 148 n. 1). Så väl också *hvadhdhan* ~ *hvadan* Rrä 68.

[2]) Själf har jag iakttagit det i Blidö sn; jfr Grip a. arb. s. 64. — Noreen antar *a* såsom det normala korta *a*-ljudet under y. fsv. (Vårt spr. 3,78).

[3]) *warith* = 'vare det' Bure själf Rrä 84_{14}, *vari* Rrä 162, Gudhi *vari* lof BR bl. 5 r. Likaså Bröll. 1691. Gent emot det betyder '*wari* pro *ware*' IFr 44_4 intet. — *hafvi* Su 39.

[4]) Då det emellertid är troligt, att det är detta ljud som Bure åsyftar med *á* (se närmare afd. D), blir detta sista dock mindre sannolikt. Men det är att märka, att Bure använder detta tecken öfver *a* endast i e n s t a f v i g a former (med sannolikt tidigare förlängning).

monium, aliter sonat in *fara* proficisci, & aliter in *faara*, aut, ut vulgo scribitur, *fahra* periculum'[1]).

Bure har alltså troligtvis menat ett öppet *a*-ljud för pret., ett slutnare för imper. och konjunktiv. Äfven på ett annat ställe omnämner han en variant af *a*-ljud och då en 'som hvarken är rätzligha a eller ä utan så mitt emillan' Rrä 91₁₉, nämligen i Norrbotten, Ångermanland och Hälsingland, t. ex. i ordet *karl*. Han tecknar detta *ȧ*. Då denna och nyss omnämnda anteckning härröra från något skilda tider, kunna vi inte blott af tecknens olikhet med säkerhet sluta till att han afser annat ljud i pret. *var* än i *karl*; men för det föregående hafva vi ingen anledning att gå längre än till öppet rent *a*. Är det ungef. *a* han antecknat från Norrland, få vi kanske tro, att han inte hade sådant i sin egen hembygd, åtm. ej < *a* (jfr under *e*). Säkert är det väl ej. I Bröll. från 1691 och 1698 träffas just *kär* 'karl'. — En kontroll beträffande hans iakttagelse från Norrland behöfver ingalunda jäfva dess pålitlighet, i synnerhet för de mellersta bygderna (jfr Lindgren Burtr. § 25,₂: *ꝁall*, andra ev. ex. § 33, Sidenbladh § 28, H. Geijer i Spr. o. stil 7, 52, V. Engelke i Landsm. VI,cxxxix). Den är dock af föga värde. Om det är samma ljud som han Su 73 antecknar från Bottnen l. Ångermanl.: *häran* för *haran*, är svårt att afgöra. Skrifningen *härven* 'harven' Rrä 193 hör däremot säkert inte hit. Där föreligger redan fsv., af *i*-omljud på *a* uppkommet *ä* (se Tamm Etym. ordb.).

Till sist påpekar jag ett par obetydligheter: 'Var Herre sägs än för Wår Herre' Rrä 91₂₅'. *a* har naturligtvis tidigt förkortats i svagton och därigenom undgått öfvergången till *å* (jfr *vasserra* (*tri*)). Fa 13 105₅, Su 31 upplyses, att 'Botnefolket' säger *at* för 'åter'. Jfr *bera at* 'bära tillbaka' Landsm. III. 2, 42 (jfr s. 159 n. 3).

[1]) Att det var verbet som hade det 'öppnare' uttalet, få vi inte anse motbevisadt genom hvad Lagerlööf på annat ställe (s. 72) säger: 'In verbo *waara* durare est apertior ac productior sonus, quam in verbo substantivo *wara* esse'. L. har tydligen ansett *a* 'öppnare'. Att åter vok. i det förra påstås vara längre ('productior'), kan förklaras därigenom att vid hjälpverbet den obetonade formen framstod som normalform (hade kanske förallmänligats?), och i den ha vi nog kortstafvighet också i vårt moderna språk. Jfr också *lååta* 'sonare' — *låta* 'permittere' hos Lagerlööf, om hvilka detsamma säges gälla.

e. Skillnaden mellan *e* och *ä* inskärpes på tre ställen [1]: e.
ABC 101₂₂, TO 115₁₀ och Rred 127₁₀, och såsom exempel sättas emot hvarandra *lett—lätt, nesa—näsa, leer—läär*. Här ha vi en viktig punkt för bedömande af Bures språk. Sammanhanget och delvis formuleringen ge vid handen, att här inte blott är fråga om en ortografisk skillnad, utan om en uttalsolikhet och dess uttryckande i skrift. Då de tre ordparen delvis representera språkhistoriskt skilda vokalisationer — säkerligen blott en för oss lycklig tillfällighet —, skall jag diskutera hvart och ett för sig.

Vid *lett* — *lätt* försvåras saken af omöjligheten att på förhand afgöra, om med det första menas sup. af *le* eller det subst. som betyder 'färg' [2]. (Det sista är säkerl. adj. = 'levis'.) Skulle vi komma att stanna vid att *leer* i det s i s t a ordparet är verbet, kunde det disponera oss för att också här se en form af detta ord. Sitt afgörande torde saken få, om vi äro öfverens om svaret på följande fråga: om det skulle visa sig att det ena alternativet vore förenligt blott med ett antagande, enligt hvilket Bure till grund för sin rättskrifningsregel lagt ett icke uppsvenskt uttal, det andra däremot gåfve god uppsvenska utan att ge utpräglad dialekt, ha vi då skäl att reflektera på det förra? Jag tror vi kunna svara nej, och skall med ett par ord visa, att sakläget här är det ponerade.

Hesselman har visat (Språk o. stil 6, 58, 66, 7, 226, 233 ff.; jfr nu De korta vok. s. 12), att i Bures språk uppenbarligen redan det ur *ĭ* i samband med stafvelseförlängningen utvecklade *e*-ljudet (i den mån ett sådant öfverhufvud stadgat sig; jfr. s. 141 n. 4) och det gamla korta *ä* sammanfallit till ett ljud [3]. Nu åsyftar Bure med sitt *lätt* uppenbarligen en form med kort *e* ∼ *ä*-ljud. Är då fråga om uppsv.-uppländskt språk, kan detta ej vara något annat än just detta uppländska

---

[1]) Skillnaden var inte så enkel för B. själf: TO 115₁₃ har han först skrifvit *hämd*, men sedan strukit öfver det och i kanten skrifvit *hemd*.

[2]) Från n. *ledt* (till *led*) få vi nog af ortografiska skäl bortse. Eljes ställer detta sig lika med sup. *lett* (vi ha *liet* Bröll. 1691 2 ggr).

[3]) Bevismaterialet härför skulle naturligtvis lätt kunna mångfaldigas, men det synes mig obehöfligt. Om gammalt *ä* före *r* se strax nedan.

'mellanljud' [1]). Men detta samma måste också ha uppkommit i det gamla *lit* 'färg', och någon skillnad finge vi således inte fram. Om vi således tro oss våga påstå, att *lett* är supinum af *le*, så är inte därför den af Bure fastslagna motsatsen så alldeles självklar för en uppländing. Verbet *le* har en stamvokal, som säkerligen bör i Uppland utvecklas på samma sätt som det ur *æi* uppkomna ljudet (se Hesselman i Språk o. stil 5, 110 ff.). Hvad nu detta senare beträffar, hör den bekanta diftongeringen till *iē* o. dyl. efter allt att döma ej hemma i Bures språk (bevisföring strax vid diskussionen af *nesa—näsa*). Bure skrifver också imper. 2 pl. *leen* Su 33 [2]). Vi ha då inte heller rätt att vänta diftong i formerna med förkortad vokal. Men hvad vi där böra vänta, är inte så alldeles klart. Säkert är dock, att en form med kort slutet *e* är mycket naturlig; i synnerhet om vi betrakta detta som ånyo infördt från långvokaliska former [3]). Motsatsen *lett—lätt* blir då fullt begriplig.

Så *nesa—näsa*. Då Bure här konstaterar en uttalsolikhet, så säger han intet som inte äfven hvarje uppländing på hans tid kunde vara med om. Sammanfallet mellan gammalt *æi* och *ǣ* är ju af sent datum och inskränkt till de uppländska städerna och deras närmaste omgifning (se Hesselman Spr. o. stil 6, 67 ff., senast Korta vok. s. 17 f.) [4]).

---

1) Däremot kunna nog former med annat än kort *e* ~ *ä*-ljud tänkas hos detta ord i Uppland: med diftong (jfr *jett* 'lätt' Sidenbladh Allmogem. i Norra Ångermanl. 10, Lindgren Burträskm. § 61).

2) Däremot pres. *lier* Bröll. 1736 (från Läby i Ulleråker), dock opålitlig i beteckningen af denna diftong (se Grip Skuttungem. s. 83, Hesselman Korta vok. s. 142). Och därjämte har dikten *leer*.

3) Vi behöfva dock knappast ens negligera den s. k. öfvergången *ē* > *ĭ* framför lång kons. — ehuru detta vid former med inbördes stark association väl vore tillåtligt —; ty det ljud som vid denna utvecklats ur *ē*, kan väl från början inte ha varit något annat än just ett slutet *ĕ* (hvarför *i* kanske varit en grafisk beteckning).

4) Då Hesselman sist anf. st. förnekar förekomsten af hithörande rim hos 1600-talets skalder, så få vi ändå undantaga just Bure. Vi finna i Nym. wis. *träga—fega* C 6 b, i Rred *fiädrar—hedra* A 8 a. Men jag är fullt ense med H. i att vi ej få lägga någon vikt vid dylikt (jfr anf. arb. s. 14), ty Bure har ej få uppenbara onöjaktigheter i sina rim.

Dialekterna visa redan tidigt diftong i förra fallet. Hvad som emellertid talar mot, att denna redan var fullt utvecklad hos Bure, är följande: a. Han talar visserligen om formerna *jeld, jen* Fa 13 108_6 (jfr BR 112_{10}), men han anger dem uttryckligen som en egenhet för Roslagen. Nu är visserligen detta områdes gräns mot väster åtminstone i det allmänna språkbruket flytande, men hvarken Uppsalatrakten eller trakten mellan Uppsala och Stockholm kan ha räknats dit. Bure fritager nog indirekt dessa bygder för diftongeringen [1]). b. Han skrifver alltid själf *e* eller *ee: nesa, hvete* Rrä 89_{18}, *steen* t. ex. Rrä 97_{10}, *heem* Saml. 18, 19, Rred A 4 b, *eeld* Saml. 39 (jämte *ellen, elden* Su 47) osv. Men att Bure själf haft rent monoftongiskt uttal, våga vi därför ej bestämdt påstå. Han kan ha haft en så öfvervägande *e*-haltig diftong med så ringa glidning, att den någotsånär tillfredsställande kunde återges med *e*. En dylik diftong känna vi ju nu bl. a. från Fasterna och Björklinge osv. (se Tiselius s. 52 f., Grip Skuttungem. s. 83) [2]) Men jag tror vi kunna påstå, att Bure åtminstone

[1]) Bures ex. röra visserligen blott uddljud. Men någon bestämd anledning att anta annan eller ej samtidig utveckling i inljud ha vi nog ej (jfr dock s. 154 n. 1). — De äldsta säkra vittnesbörd vi för öfrigt ha om tillvaron öfverhufvud af denna uppl. diftongering torde vara *hiäta* Annerstedt Ups. Univ. hist. Bih. 1, 83 (i handl. från 1610; äfven nämndt hos Hesselman Korta vok. s. 11 n. 3), kanske också *hiemsökia* J. de la Gardie i Oxenst. brefv. 5,168 (1622) och *bietzl, spiess* hos Schroderus (Hesselman anf. arb. s. 10; Bure skrifver *betzl* Saml. 91). Däremot synes mig Helsingii (1587) *långefriedagh* synnerligen osäkert (jfr Hesselman i Uppland II, 511). Dylika former af detta ord finnas redan i fsv., och åtm. för dessa får förklaring sökas på samma väg som för *i*-formerna hos verbet *se*, sbst. *lie* m. fl. (sannol. en lokalt begränsad öfvergång *ē(i)a* > *īa*; jfr Kock Sv. ljudhist. 1, 151, Swenning Samnord. æi 127). Kanske det förtjänar anmärkas, att i bondscenen på uppl. dialekt (jfr Hesselman sist anf. arb. 530) hos Prytz' 'Gustaf then Första' (1621) blott förekomma *e*-former: *heem, een*.

[2]) Sannolikheten af att Bure kan ha haft sådan, beror väl något af frågan, huruvida t. ex. ett *ēa* bör betraktas som mellanstadium i utvecklingen *ē* > *ie*. Det kan nämligen åtm. delvis snarare vara ett yngre stadium (beroende på försök att närma sig riksspråk?) Delvis väl ock parallella utvecklingar *ē* > *ie*, *ē* > *ēa* o. dyl.

åsyftat ett monoftongiskt uttal såsom det riktiga. Så förstås motsättningen i vårt ordpar naturligast, och det synes och förutsättas af stället med *stên* Rrä 96₂₀ [1]. Och det är väl möjligt, att diftong städse hållits fjärran från mera högtidligt uppl. tal (läsuttal) [2].

Vi behandla slutligen ordparet *leer—läär*. Om det första afser pres. af *le* eller 'lera', kan synas tvifvelaktigt. Sannolikt dock det förra. Ty textorden (Rred 127₁₂): 'läs leer för läär' (en ironisk uppmaning) synas betyda: läs *leer* i stället för *läär*, dvs. då *lär* åsyftas; hvilket väl förutsätter, att någon antas vara böjd att återge pres. af *lära* — ty detta måste vi väl se i *läär* [3] — såsom *leer*. För öfrigt kan visshet i den punkten vara oss ganska likgiltig: bådadera — sbst. och verb *ler* — böra ha lytt lika [4], i det de representera det slutna *e*-ljud som i Uppland vanligen diftongeras (jfr s. 151). Motsättningen *leer—läär* är då af ett visst intresse. Den visar, att Bure inte ägt eller åtminstone inte godkänt ett uttal enligt hvilket också *lära* hade detta samma slutna *e*-ljud eller diftong. Ett sådant kan jag nu visserligen inte exemplifiera hos just detta ord och därför inte bestämdt påstå, att det förekommit. Att det kan ha gjort det, beror därpå, att det långa *æ* (fsv. *lǣra*, isl. *læra*), delvis också ett inlånadt *ē*, i genuin uppl. synes ha utvecklats lika med gammalt *æi* (Hesselman Språk o. stil V, 114; jfr strax nedan). Bure har säkerligen här haft 'mellanljudet' *e̜* (jfr *lerde* läsa Saml. 18). Från modern uppl. känna vi ett sådant uttal hos *lära* i synnerhet från öster och från norr ända ned till Uppsalatrakten (jfr t. ex. Schagerström Ordl. öfv. Vätöm., Grip Skutt. s. 59, Kruuse i Uppland II, 543). Verbet har då hos Bure sammanfallit med typen *bära*, *skära* som hade samma ljud efter skrifningar att döma: *ferdades* Saml. 15, *ferdas* 27 (∼ *färdades* t. ex. 109), *Terepeningar* 16, *terepengar* 105,

---

[1]) Märk äfven talet om 'reent e' i *Erik* Rrä 91₂₂, 'e purum' Fa 13 108₆.

[2]) Också för Aurivillius var monoftongiskt uttal uppenbart det riktiga. Och där kunna vi knappast anse sannolikt, att diftong varit främmande för hans eget hemvuxna talspråk.

[3]) Förmodligen åsyftas ej hjälpverbet *lära*, som jag inte kan erinra mig från Bure. Det vore för öfrigt säkerl. likställdt.

[4]) Såsom sådana anföras de också af Aurivillius Cog. s. 18.

kyrsberen 100; jfr äfven *hufvudhwerk* ~ *-wärk* Saml. 14 [1]). Är Bures motsättning *leer—läär* således väl förenligt med uppl. språk, så är den naturligtvis intet specifikt uppländskt. Den upprätthålles ju snart sagdt öfverallt i sydligare bygder.

Det finns slutligen ännu ett yttrande, hvarur vi möjligen kunna hämta något för frågan *e* ~ *ä*, nämligen jämförelsen *'läkär* perfluit' och *'läkiär* medetur' Rrä 87₂₅. Ordalagen tyckas nämligen ge vid handen, att orden uttalats lika så när som på *k* [2]). Men hur går det då med satsen, att det gamla *ǣ* i Uppl. utvecklats som *æi* och är skildt från gammalt *ǣ̆*? Så vidt jag ser, finnes verkligen intet stöd för att satsen gällt i 'Bures språk' [3]) (jfr *lära* ofvan, som dock ej behöfver vara folkligt). Ett stöd vore det, om vi funne några skrifningar med *ee (ê)*. Men sådana känner jag ej. Däremot samma vacklan *e* ~ *ä*, som tyder på *a*: *bredhen* (neutr. pl., Rrä 40, 41 ~ et *brädhe* (med *ä* ändradt från *e*) Rrä 40, *sed* 'säd' Saml. 20 ~ *sädh* 26, *let* (pret. af hjälpv. 'låta') 24 ~ *lät* 26, *Kledhet* ~ *kläde* 31, *kledning* 15 ~ *klädhning* 31, *geft* IFr 69₁₄ ~ *gävast* Rrä 16, 51 (obs.! ett fullt folkligt ord) [4]), och märk nu särskildt *lekedomar* Saml. 29, *Lekereboken* 36 ~ *läkia* 30, *läkiäre* Su 46 (obs.! det uppl. *ki*). Vi kunna nog då inte undgå slutsatsen, att Bure afsett ett *a*. Att Hesselmans sats i sig är riktig, kan jag inte betvifla (man märke t. ex. vätömålets *liaka* Schagerströms Ordl.), men den bör begränsas på något sätt. Kanske så, att det (mer bildade) uppl. stads-

---

[1]) Samma ljud hade sannol. verben på *-era*: *skamfärat* Rred B 1 a (rim *wanärat*; ~ *disponera*, *præsenterade* Saml. 111 osv.). Ingen skrifning med *ee* eller *ê* här antecknad. Äfv. Schroderus skrifver *skamfära* (Grip i Landsm. XVIII, 4, 26), och Sv. Hof anger det som uppsv. (se Beckman Ark. XI, 219). Se eljest om dessa verb senast Hesselman Korta vok. 17 f.

[2]) Häremot behöfver ej strida, att Bure också — senare — skrifver *läkkia* (Hildebrand 372). Denna en smula invecklade form röjer troligen inflytande från lty. sjömansspråk.

[3]) Då citationstecken användes, betyder denna term hädanefter: det språk som B:s uppgifter gälla.

[4]) Så ock *ählas* Rrä 85₁₆, som i samma form äfv. anträffas hos Prytz, Lucidor, Runius m. fl. (jfr också Vendells Ordb.) och som åtm. rent formellt väl är identiskt med no. dial. *ǣla* 'tumle med noget, have travlt' Ross. — Jfr äfv. *tät* Rrä 42.

språket i centrum och söder hållit sig fritt därifrån [1]. — Inte böra vi väl kasta våra blickar söderut för att få de båda *ä*-ljuden att gå ihop, då uttalandet stämmer med Bures egen ortografi.

Frågan om *e* ∼ *ä* i ändelser anknyter sig inte till något direkt uttalande. Vi spara den därför till vårt 'Bihang'.

i. **i.** För ljudets förhållande till *e* i kortstafviga ord jfr ofvan s. 141 n. 4, 144. Om *i* ∼ *e* i ändelser se 'Bihanget'.

o. **o.** Vi behandla här blott hvad som på något sätt berör det slutna *ω*-ljudet; se för öfrigt under *å*.

Liksom Bure varnar för sammanblandning af *e* och *ä*, så ock beträffande *o* och *å* ABC 101_{22}, TO 115_{10}. Såsom ex. på skillnaden anför han *orm* [2]— *årre, sôn—sån*, med hvilka sista han säkerligen afser best. form af *so* och *så*.

Om särskildt anmärkt uttal af *Olle* och *ond* se under *å* s. 155.

Frågan *o* (*ω*) ∼ *å* i ändelser behandlas i 'Bihanget'.

u. **u.** Föranleder inte här till någon anmärkning. Om det ljud som säges ligga emellan *å* och *u* se under *å* nedan. Om *u* i ändelser se 'Bihanget'.

y. **y** har inte gifvet Bure anledning till något uttalande.

å. **å.** BR 111_4 sättas emot hvarandra *kohl—kåhl, bå˘r—bår*. Af transskriptionen i kursiva runor vid sidan är tydligt, att det är kvantitetsskillnad som åsyftas (111 n. 1). Ja, då han där nyttjar samma vokaltecken öfver alla *å*, kan man

---

[1]) Att äfv. det genuina språket (mer i söder?) delvis varit fritt därifrån, göres troligt t. ex. af ordet *tä* (utan tvifvel folkligt), som t. ex. i Blidö sn heter *tǣ* (åtm. öppnare än *ɛ*; Svartlöga) eller *tɛ̄* (Röllöga); jfr Hesselman i Spr. o. stil 5, 116 n. 1. Att sammanfallet på B:s tid ännu inte alls skulle ha inträdt i Uppl., blir osannol. af Schroderus' *heeff, streeft* osv. (Grip i Landsm. XVIII. 4, 8 f.). Men — då dessa måste vara genuina former — hvarför ej diftong likaväl som i *bietzl* osv. (se s. 151 n. 1)? Är kanske *iĕ* här ett förkortadt *ēɛ* och förutsätter sål. ej *iē* (l. dyl.)?

[2]) I och för sig hade det inte varit alldeles omöjligt, att Bure här kunde haft öppnare ljud. Sådant finns inte blott i Kökar (Karsten Kökarsmålet § 16 anm. 1), utan äfven i Vätöm. (Schagerström s. 17) o. i Blidö sn i Rosl. (delvis dock ej fullt pålitligt). Dessutom i rimlistan hos Arvidi. Jfr äfven Sv. Hof enl. Beckman Arkiv XI, 218.

t. o. m. ifrågasätta, om han alls iakttagit den kvalitetsskillnad, som (därjämte) måste ha funnits. Bure kallar nu IFr (2) 55₂ det ljud som föreligger i ord som *kohl, bohr* för 'o obscurum'. Också där är fråga om ett kort ljud. Ett 'å brevis' säges Rrä 104 finnas i *stådh* 'stöd'[1]); och Rrä 97 n. 5, där det uppgifves för *åk* och *bidhiom,* karaktäriseras ljudet närmare som 'medium inter å et u'. Till ett afgörande af huruvida allt detta var samma ljud, hjälper oss nu hvarken Bures uttalanden eller hans skrifsätt, sedt mera i stort. Att han verkligen kunnat känna mer än ett kort *å*-ljud, visa Aurivillius' uttalanden Gram. 7, Cog. 39 ff. Dessa äro dock rätt svåra att komma till rätta med. Och en jämförelse med Bures knappa rubricerande kan just inte ge mer än sannolikheten att dennes 'o obscurum' täcker A:s emellan slutet *ō* (*ω*) och det öppnaste *å*-ljudet liggande ljud. Att detta då också är ljudet i *stådh,* måste vi ju finna sannolikt[2]). Däremot behöfver detta inte gälla det 'mellan å och u' liggande ljudet (trots den likartade beskrifningen). Åtminstone för *åk* är det dock troligt.

IFr(2) 66₂ begagnar Bure två gånger öfver *o* ett tecken som utan tvifvel betecknar kvalitet (se afd. D på Beteckningsläran). Det står öfver *om* och *ondt.* För oss föreligger ju här ingalunda samma ljud. Har Bure rätt, måste det betyda, att *ondt* kunnat uttatas med *å*-ljud. Jag kan ingenstädes ifrån stödja ett sådant uttal, men vi torde inte äga rätt att beteckna det som omöjligt. Det innebure en tidig förkortning af *ω* före konsonantförbindelse. En sådan vore det ock som förelåge i namnet *Olle,* hvarom Rrä 92₂ säges, att 'somliga ännu framföra [det] med *å*'. Hvilka han härmed åsyftar, veta vi inte. Vi behöfva dock inte gå utom Uppland: i Bröll. 1695 finna vi skrifningen *Ållä.* — Det är dock möjligt, att Bure skrifvit miste vid *ondt.* Det blir särskildt troligt därför, att han i den ljudtrogna skriften i ABC[3] skrif-

---

[1]) Likaså Su (se Nordlander Spr. o. stil 9, 37) i det lapska *kåtta,* men det intresserar oss mindre.

[2]) Med detta *stådh* (∼ *stödh* på samma ställe) få vi nog likställa modern uppl. *stodd,* som således ej (åtm. inte enbart) återgår på *styð* (så Hesselman Korta vok. 50). Också Schroderus Jan. 259 har *stodh* (∼ *stödh* på annat ställe).

ver *ondo*, men återger *å*-ljud med *å*. Och stilarten är den samma. Kanske han åsyftat det omvända tecken, som han IFr (2) 65_{11} synes använda för *ω*.

ă. **ă.** Om ett 'mellanljud' mellan *a* och *ä* se ofvan s. 148. Förhållandet *ä* ~ *e* i rotstafvelser är behandladt under det senare ljudet s. 149 f.; till växlingen i ändelser komma vi i vårt 'Bihang'. För öfrigt ge oss Bures direkta uttalanden ingen anledning att syssla med detta ljud.

ŏ. **ŏ.** Bure upptar IFr(1) 44_{7} så godt som uttryckligen *ö*-ljud såsom det normala i adv. *ofta*. Det stödes af skrifningen *öftast* Saml. 42 (dock *ofta* Su 36, *oftast* Rrä 100_{7})[1]). Vi måste sammanställa formen med de ej så sällsynta skrifningarna med *ö* i fsv. Förklaringen är ej så gifven. Kanske böra vi med Kock Sv. ljudhist. II, 124 se en direkt utveckling ur *o*, dvs. ungefär ett *ɵ* (eller rent av *ɘ* — ty det kan väl vara ovisst, om det förra skulle uppfattas som ett *ö*-ljud)[2]). Men vi skulle vänta att finna andra spår af detta ljud i Bures ortografi, särsk. framför *r* (+ kons.). Saknaden af sådana[3]) gör saken mycket tvifvelaktig. Utgångsform med *y* är nog redan därigenom utesluten, att detta hos Bure säkerligen borde ha kvarstått oförändradt (se Hesselman Korta vok. 165, 175). Skulle man möjligen kunna tänka på någon anslutning till *öfver* såsom förklaring för formen?[4])

---

[1]) Su 40 är *öfvan* rättadt till *ofvan*.

[2]) Så mycket mer — hvad Bure beträffar — som han troligen hade slutet *ö* < äldre *ö* framför *r* (jfr förh. vid *ä* s. 152 och Aurivillius Cog. 46).

[3]) Dylika spår äro hvarken *mörna(r)* (pl. af *morgon*) IFr (3) 68_{2}, (4) 79_{7} eller pres. *törkar* Su 27. I båda har grundformen haft *y* (beträffande det förra se Noreen Col. XXIII; af det senare är formen med *ö* den normala redan i fsv., liksom af motsv. adj.; detta åsyftas nog i Bures *tör* TO 119_{7}. Också Schroderus har *törr* Jan. 418). Läsningen *stökkar* (väl 'stockar') Saml. 112 är osäker (B. skrifver eljes *stokk-* Saml. 80, Su 40).

[4]) Inte häller Aurivillius synes i ord med gammalt *o* kännas vid något *ö*-ljud, utan har *å*-ljud (Cog. 39 f.), hvilket då emellertid inte får tas som bevis mot ett *ɵ*. I Bröll. finner jag skrifningar med *ö* allmännare först in på 1700-talet: *gött, Blömster, Fögel, köttra* (för att inte anföra former där *r* eller *ɫ* följer); *göszan* 'gossarna' har jag antecknat 1691 (en gg med rimmet *påszan*).

β. Diftongerna.

Diftonger, då två vokaler 'komma bådhe fram uti enne födhsl eller framförsl' äro i allm., menar Bure, 'aflaghde hôs oss bådhe ur skrift och mål' (Rrä 100_{10} f.). Han känner dock en del fall af diftonger ur det lefvande språket — att de brukats i det äldre språket i stor utsträckning, är honom väl bekant; jfr utom cit. st. TO 120_{3}. Det är blott fråga om fallande diftonger.

a. 'Uti eenke få ord . . ännu i vårt daghligha bruk' Rrä 100_{24}. Den uppräkning af ex. som följer är ej alltid lättolkad; tillräckligt många äro dock klara för att vi skola förstå hvad det är han betraktar som diftong: t. ex. i *näj*, *fäighd* (om *gh* ytterligare vid behandlingen af detta ljud). Då vi så skola bedöma hans uppgift, stå vi inför den subtiliteten, huruvida här var halfvokal eller spirant; blott i förra fallet är det ju diftong. Men liksom vi här i fråga om vårt lefvande språk måste afstå från anspråk på att konstatera allmängiltighet, måste vi så mycket mer resignera i fråga om en förgången tid. Bures egen vacklan i skrifningen (*i* ∼ *j*) betyder tydligen intet. Jfr under *j*. Möjligheten af verkligt diftongiskt uttal ha vi i alla händelser ingen anledning att förneka.

b. Från dialekter som ligga minst utsatta för främmande inflytelse Rrä 100_{16} (man märke särsk. formuleringen). På detta ställe nämner han särskildt och visar ingående kännedom om målen i Väster- och Norrbotten ('Bottnen') och Angml. Äfven uppteckningen på det andra stället — IFr (3) 68_{6} — härrör från dessa bygder (och från samma tid, se s. 13 f.). Dessutom tillkomma ur Su följande små uppgifter: *löuplist* 23 (Ångml.), *'äi* för *ê'* 31 ('Bottnen'), *ouring* 39, 40 (på senare stället namn på en skog; Ångml.), *Häudånger* 42 (nu Häggdånger i Ångml.), *jäo* 'jo' 70 (trol. estniska; möjl. tvåstafvigt), *gauk*, *göuk* 71 (Bottnen)[1]; slutligen *Gäudh*, *Gaudh* (?) från Ångml. Rrä 101_{9}[2].

---

[1]) *däagh* 'dag' Därs. (jämte *nått* 'natt'), efter sammanhanget troligen från Norrbotten, är nog blott skriffel för *dääglı* (jfr *nått å däg* från Neder-Lule i Landsm. II,LXXXI, *däg* Widmark anf. arb. 16, från Nysättra).

[2]) Här bortses från den gotländska dikten Su 36, då den

Här måste vi ju för kontrollen vända oss till annat än Bures eget språk. Vårt kontrollmaterial är inte så stort. Redan de fina distinktioner Bure gjort och som han tecknat på ett sätt nästan helt frigjordt från häfdvunna bokstafsförbindelser, tala till förmån för noggrannheten i hans analys. Ty någon benägenhet att 'höra ut' mera eller annat än hvad den omedelbara uppfattningen bjöd, är här ingen anledning att förmoda. — En sammanfattning af Bures uppgifter ter sig så (med ex., där sådana gifvits, hvarvid de från IFr samtliga på försök antas stamma från Bottnen (jfr 68 n. 6)): Ångml. har *au (gaudh?), åu* säkerl. = *ou (ouring), äu (gäudh, Häudånger), öu (löuplist), äi, ei, öi, åi, ao, äå, äa, ea*; Bottnen *au (gauk), åu, äu (äughun, räudhe), öu (göuk, röuk), äi (läighde, mäy, mäin?*, samt: 'för *ê*'), *ei (stein), öi (höj), åi* säkerl. = *oj (hoj, håj), ao (fao), äå, äa (läafs, däagh? ?), ea, ui (guidh), aj? (main?)*; Åland *ai;* Estland? *äo (jäo*; kan ju ha varit triftong). Vår kontroll kan här inte gå ut på annat än att genom en helt allmän jämförelse med moderna förh. först undersöka m ö j l i g h e t e n af att Bure iakttagit rätt, och i så fall söka vinna något ur hans uppgifter. Först bör dock varnas emot att urgera påståendet Rrä 100 därhän, att hvarje där omnämnd diftong skulle ha iakttagits b å d e i Ångml. och Norrb.: dessa båda kunna ha fattats som ett sammanhängande område. Numera äro i Ångml. enligt de visserligen magra källorna alla gamla diftonger kontraherade och några nya tyckas ej ha utvecklats. Det förra behöfver ingalunda ha varit så omkr. 1600. I Bottnen lefva de gamla diftongerna delvis ännu kvar, liksom sekundära ha uppstått. Våra källor därifrån äro ock något rikligare. Här kan därför en jämförelse ge något litet.

1. V ä s t e r b. Ett försök till tolkning af Bures ex. ger till resultat: urspr. *au* synes återfinnas i *gauk, göuk, röuk* (jfr r a u k 2 Rietz), *äughun, räudhe* (jfr no. dial. *raude* Aasen). Alltså *au, äu, öu.* Ungefär *au, äu* är också vanligt i de nutida målen (jfr t. ex. Widmark 12, Lindgren § 50), och att

trol. är en afskrift. Något högt värde har språkprofvet ej, men borde dock ha nämnts som det äldsta nygotländska hos Noreen Vårt spr. 1, 166. Att felaktigheter finnas, såg redan Bure, som understrukit tre besynnerliga *-(i)om* (efter bläcket möjl. först senare, kanske i samband med hvad vi omnämnt s. 17 ff).

inte heller *göuk*, *röuk* behöfver återge något oriktigt hördt, visas af Åström Ljudl. § 62,2 (jfr pret. *sköut* från N.-Kalix Landsm. III. 2, 36). *gauk*, *göuk* lär oss också, att B. hämtat sina former från mer än en trakt. Urspr. *ei* finns med säkerhet i *stein*, väl ock i *main (mäin?)*. Moderna mål visa ungef. *ai*, *ei* (t. ex. Widmark anf. st., Lindgren § 49, Åström § 58). Vi kunna då kanske tolka *mäy* som isl. *meiðr* eller (jfr strax) **meiði* (> Degerfors *mêjj*)[1]), och *läighde* torde höra ihop med isl. *leiga*, är kanske pret. däraf[2]). *øy* få vi kanske se i *höj*, sannol. samma ord som han för Kalix ger som *hoj* l. *håj*. Ty det är nog isl. *høy*, som t. ex. i Degerfors nu heter *høẙ* (Åström § 65,1 och § 140,4) och i Kalix just heter *hoj*, *håj* (se Lundell i Landsm. I. 2, 118 och *håy*- Landsm. III. 2, 34). De återstående ex. äro vanskligare. Någon diftong som i *läafs* kan jag ej påvisa. Ordet självt är dunkelt. Man kan tänka på ett **leifsa* > *lefsa* (jfr Rietz 399 b, Aasen 432 b) eller ett *lafsa* (l. m. *lafse*; jfr Rietz 387 b, Ross). I intetdera fallet är att tänka på sekundär diftong i vanlig mening. Det kunde vara fråga om i beträffande trakt redan skedt vokalbortfall i änd. och cirkumflekterad rotvokal, som af Bure förnummits som ej homogen. *fao* är förvånande. Men hvad kan det vara annat än *få* (v. eller adj.)? Mot *ā* svarar nu i målen dels *a* o. dyl., dels *å* (Åström § 38)[3]). Möjligen kan i de sydligare trakter, där *å* utvecklats, mellanstadiet delvis ha varit ung. *ao*, och vi behöfde då ej bestrida B:s uppgift. *Guidh* är rätt misstänkt. Man kan ju tro, att det är *Gud*. Men då finna vi intet motsvarande i vår tid. Möjl. dock, om vi antoge ordets inlånande i bottn. dial. med *ū*. Ty vi finna åtm. i Kalix diftong för *ū*. Den återges visserligen *öu* (*Löul*, *söup*, *köula* Landsm. III. 2, 37), men med svängrum för den ortografiska riktigheten kunde Bures *ui* ej behöfva vara alltför galet. Men vi tyckas inte eljes få något stöd för att sekundärdiftongerna redan

---

[1]) Alltså med redan bortfallet *ð* i slutljud.

[2]) Formen synes tyda på att bortfall af slutvokal ännu åtm. ej öfverallt inträdt hos långstafviga (jfr vidare nedan). Likaså *räudhe* nyss. Men vi ha ju ingen garanti för att inte båda formerna äro från något sydligare bygder. — Vidare är urspr. *eiyd* här bevaradt (jfr däremot *låẙd* Åström § 99 anm. 3 samt § 140, 4).

[3]) Lindgren § 34 är benägen tro, att *a* (delvis) är ourspr., < *å*. Han visar dock själf, att just Bure hört *ā* i *at* (ofvan s. 148).

utvecklats; jfr också *fiskie vonen* Su 64 (i fråga om Lule) ∼ modernt Lulemål *oω* (Landsm. III, 2, 41 f.) [1]), Det vore kanske därför tänkbart, att någon form afses af det *gaudh* som strax skall nämnas från Ångml. Utan ex. äro *åu, äå, ea.* Det förra är väl variant af *au.* För *ea* jfr *äa* ofvan. I intet af dem behöfva vi tänka på ny diftong. — Hvad vi lärt, har sålunda ej varit mycket. 2. Ångml. På ofvan anförd grund hålla vi oss till det som uttryckligen uppges som hithörande. Vi få då gammalt *au* i *gäudh* (*gaudh*; jfr textstället Rrä 101_9 med no. dial. *gaud'r* Ross) och *ouring* (jfr isl. *aurriði*) [2]), och troligen också i *löuplist* (i så fall till no. dial. *laup,* n. Ross; knappast < *øy* till kausat. *(h)leypa,* hvars bet. dock ligger nära). *Häudånger* vågar jag mig ej på. Vi få således blott ex. på en diftong och för den inga nya motsvarigheter. Och lärdomen är förnämligast den, att gamla diftonger än funnos kvar i Ångml. — delvis, ty märk formen *öring* därjämte. 3. *ai* uppges för Åland, förmodligen < *æi.* Att *ei* nu synes råda (Lundell Landsm. I. 2, 116, Karsten Därs. XII. 3, 70) behöfver ej väcka tvifvel. Men *ai* kan betyda t. ex. *ai.* — *jäo* (Estl.?) är oanvändbart och intresselöst.

γ. Nasalvokaler.

Anledning att här yttra oss om nasalvokaler i Bures språk få vi egentligen blott af ett uttalande, men med detta som utgångspunkt ta vi upp hela frågan, såvidt vi öfver hufvud behöfva befatta oss med den.

Uttalandet ifråga (Su 41) lyder: '*sängan* [brukas i Ångermanland] pro *sängian* vel *sängien*'. Således: den för Bure rätta eller naturliga best. formen af *säng* — uttaladt med explosivt *g* (se under *g*) — är *sängian* eller *sängien.* Hur skola vi fatta anledningen till att han uppger två former? Endera bör väl vara hans hembygdsform; men hvilkendera? Naturligtvis representerar formen på *-an* ett stadium i den bekanta utvecklingen *-en (-in)* > *-a;* hvarvid vi ju måste räkna med

---

[1]) Från Ö.-Kalix är antecknadt *fiskvåunen* Därs. 33.

[2]) Bures uppgift visar, att H. Geijers påstående Spr. o. st. V, 238, att *öring* i Ångml. blott finnes som riksspråkslån inte får tillämpas på äldre tider. Också Ström 'De Angermannia' 22 (1705) nämner *laxöring* som inhemskt.

nasalvokal som mellanled (se härom Beckman i Landsm. XIII. 3). Formen på *-en* har däremot gått fri för denna utveckling. Svaret på den sista frågan nyss bör kunna fås genom ett aktgifvande på Bures språkbruk i öfrigt. Och undersökningen bör då utsträckas till med den exemplifierade analoga ändelser där samma företeelse brukar uppträda. Vi finna då, att Bure nästan alltid använder af nasaleringen — så vidt ses kan — oberörda former. Här och hvar anträffas dock skrifningar, som tydligen visa sådan eller som åtminstone måste beaktas ur den synpunkten. De fall jag känner äro:

a. fem. sg: utom det anförda intet.

b. neutr. plur. af sg. på *-a*:[1]) *öron* (nupit i *öron*) Su 63.

c. mask. plur. (obestämd *-ar*): *stokkan* Su 40, *varghan* 66, *muran* Saml. 18[2]), *diäknegossan* Su 31 (Nordlander i Spr. o. st. 9, 31), *poikan* 27, *Jutan* 57, *folkungan* 75 (Klemming har resp. *poikar*, *Jutar*, *folkunga;* läsningen dock på samtliga ställen något osäker). Osäkrare är kanske *siälfliudhingan* Rrä 231 (skriffel?) och *om mörna* IFr (3) 68₂ (hvarom se n. till stället).

d. fem. plur. (obestämd *-ar)*: *skedhan* Su bl. 506 (enl. Nordlander anf. st., hos Klemming måste formen tolkas som sing.). Osäkert är *fiädra* Rred A 7 r.

e. Ej andvändbara såsom belägg för best. sing. af svaga fem. äro: gik .. i *kyrkia* Saml. 29 (i betydelsen 'kyrktagas'; jfr fsv. ganga i *kirkio*), kom intet til *kyrkia* Därs. 80 (jfr liknande fraser med obest. subst. hos Söderwall). Möjligen däremot *Storgatu* Saml. 30. Då, som vi nyss sett, nasalen i regel är utskrifven, är det i ej apokoperade former blott då vokalen afviker från den ursprungliga, som vi få någon ledning; och därför kunna vi inte vänta att finna något för denna formkategori[3]).

---

[1]) n. pl. *agnan* Su 56 är felläst för *agnen*.

[2]) *Ryssan* Su 26 2 ggr är säkerl. västerbottn. dial.

[3]) Klemmings *benenen* Su 22 är felläst för *benen*. — En svårförklarlig form är *mörrena* 'myrorna' Su 69. Ordet är ju isl. *maurr*, m. (pl. *-ar*). Trol. tillhörde det ej B:s eget språk (jfr *myrorna* Därs.), och formen säger då intet om detta. Att tänka på samband med *rikena* o. dyl. saknas hvarje skäl. Af den typen är Bures normala form *-(e)n* (*bredhen* Su 45, *Bijnn* 56 osv.). Det

Den förklaringen är nog här den naturliga, att dessa former äro sådana, som tillhört B:s hvardagsspråk, men såsom ej skriftmässiga undvikits och blott oförhappandes slunkit in en och annan gång. Vi äga då utan tvifvel rätt att tolka dubbelheten *sengian—sengien* så: *sengian* är hans egen hvardagsform, *sengien* är en finare form [1]). I ett par fall är det också endast den senare han ger vid motsättning af en främmande dialektform och den 'rätta'; så '*bua* [i Medelpad] pro *bodhen*' Su 47, '*smörgåsa* [i Ångml.] pro *smörgåsen*' Därs. [2]) Hur vi nu skola fatta, att det såsom vårdadt gällande språket i städerna (Sthlm o. Upps.) tydligen såsom nu hade kvar *-en* i hithörande former, har något belysts genom de senare årens landsmålsundersökningar: målen i de närmast i väster liggande häradena synas öfverhufvud aldrig ha berörts af nasaleringen (se Hesselman Sveam. 40 f.). Det är kanske dock inte det enda skälet. Säkerligen hade *-a(n)* på 1600-talet fast fot i själfva hufvudstadens talspråk. Gabriel Oxenstierna (f. 1587, förmodligen på Fånö i Trögds hd, en bygd med bevaradt *-en*, i hvarje fall uppvuxen där) använder i bref till brodern 1636 uttrycket 'en slengh aff *lunghsootan*' (Hellquist Stud. i 1600-t:s sv. 89). Det var tydligen ett hvardagligt talesätt, liksom än. Hvarför skulle han ha tillägnat sig detta uttryck i någon bygd som nu uppvisar *-a*? [3]) Hos Lucidor möta former på *-an* ganska talrikt: *Arman* I 4 b, *Systrans* V 2 b, *Blomstran*

äldsta dithörande jag känner är *örona* Stiernhielm Fateb. Föret. (1643). För öfrigt är ovisst, om detta *-a* genomgående förutsätter nasalering af *-en*. Om så är, vore kanske just *öga, öra* utgångspunkten. (Och vore de det däri, kunde detsamma gälla för uppkomsten af obest. pl. *riken, hjärtan* (detta förmedlande?), där man nu ser urspr. best. form). Men *rikena* kan ock ha fått sitt *a* från mask. o. fem. för att som de äga en best. form. Och så kanske då delvis äfv. *örona* (jfr *ögone* Columbus Ordesk. 21).

[1]) *Sengen* var väl det fullt skriftspråksmässiga. Så skrifver han t. ex. Saml. 109 (2 ggr). Plur. *sänger* ~ *Sängjarna* Su 66.

[2]) Dessa former ha framdragits redan af Beckman nyss anf. arb. s. 17.

[3]) Den allmänna karaktären af uppländskt språk hos honom antydes nog också genom formen *hvecka* i samma bref (< fsv. *hvīka*).

X 1 a, *Liustran* Rr 3 b, *Sanningan* Ss 2 a[1]). Då Lagerlööf Orthogr. 7 om ordet *werlden* säger: 'enuntiamus fere *päälan*', så synes detta förallmänligande knappast förenligt med antagandet, att han blott ger oss värmländska; men här ligger det kanske närmast att tänka på Uppsalaspråket, som med all säkerhet — såsom omgifvet af säkra *-a(n)*-mål — först sent fått *-en* (jfr Hesselman anf. st.). Skulle då verkligen *-a(n)* i städerna ha helt utträngts blott genom inflytande från de västra bygderna? Näppeligen: vi borde då också snarast vänta, att plur. af typen *föttren* blifvit segrande. Nej, åtm. en bidragande orsak har nog varit ett sedan gammalt kontinuerligt skriftspråk, prediko- och läsuttal, som aldrig godkänt dylika *-a(n)*-former[2]). Detta språk var 'det rätta'. Den 'finare' formen *seng(i)en* vore då kanske väsentligen representant för det. Det kan också vara väsentligen till detta de fem.-former höra, om hvilka Aurivillius Gram. 72 säger, att *-en* 'clarius exauditur' än i mask. (jfr under *n*)[3]).

I nutida uppl. dial. ha icke alla former med *-a* < *-en* lika spridning. Af de hos Bure med säkerhet representerade typerna synes det blott vara f. sing. *(sängian)* och neutr. plur. *(öro(n))* som i våra dar återfinnas i bygder, hvaraf han kan tänkas ha varit påverkad, särsk. då i hans hembygd (se härom liksom om följ. upplysningar om de moderna målen texten o. språkkartan i Uppland II). Om vi nu få bygga något på de enstaka formerna hos Bure af typerna *stokkan* (= *gossan*), *skėdan* 'skedarna', så hade dessa således större utbredning i äldre tider. Det är ock att vänta, ty från ljudhistorisk synpunkt äro alla ju lika ställda[4]). En liten restriktion bör

---

[1]) Jag vill dock nämna, att jag från formellt så pass hvardagligt språk som Agneta Horns självbiografi (och andra tillsammans med den publicerade urkunder) ej antecknat någon hithörande form.

[2]) Detta anser jag också (jfr s. 152) vara den väsentliga orsaken till *ē*-diftongernas försvinnande i hufvudstaden med omnejd (trots att just samma härader också här kunnat verka i denna riktning), liksom också delvis (senare) till begränsningen af *ļ* (jfr under *l*).

[3]) Det är redan inledningsvis s. 130 framhållet. hur mycket lättare det är att vara konservativ vid formerna än vid ljuden.

[4]) Att just typen *skėda(n)* hållit sig bäst, sammanhänger utan tvifvel med att sing. måste sägas vara vanligare än plur.

dock härvid göras: i vissa af de anförda typerna (*stòkkan, skèdan)* har *n* först i sen tid kommit i slutljud, i de öfriga har det från början stått i denna ställning. Om nu reduktionen och förlusten af slut-*n* visat åtm. tendens att inträda, innan i förra fallet slutvokalen fallit, bör vokal + primärt slutljudande *n* kunna visa en mer avancerad ståndpunkt än vokal + sekundärt sådant. Så är också fallet i några dial. (jfr Hesselman Sveam. 41 n.). Bland andra synes Replotmålet i mellersta Österb. höra dit (Hultman Östsv. dial. § 26); likaså, synes det, Svärdsjö-målet i Dalarna, att döma af *skuta* 'skutan', men *stωkäran* 'storkarlarna', *söndäsmörnan, sωldatan* (Danielsson i Landsm. II, xiii, xiv). I fråga om neutr. på *-a* finna vi inom Uppl., jämte *örå* (t. ex. Vätö; se Schagerström 52), äfven *öron* i best. form (Grip Skutt. 144)[1]. Om formens utveckling är identisk med föregående fall, synes mig dock oklart. — När vi vilja bestämma ljudvärdet af Bures *-an* för *-en*, måste vi sålunda räkna med möjligheten, att *-an* i *sengian* har ett annat värde än i *stokkan, skèdan*. Men till någon bevisning i denna punkt kan jag inte komma. Men nu ljudvärdet af *-an* i *sängian?* Då den öppnare vokal som både Bures ortografi och de moderna formerna visa är en följd af att vokalen nasalerats (Beckman Landsm. XIII. 3, 6 m. fl.), då vidare *n*'et i Bures skrift visar, att det ej är fråga om spårlöst försvinnande af nasalen, kunna alternativen blott bli dessa: antingen är det fråga om nasalvokal + ett mer eller mindre tydligt *n*, eller om blott nasalvokal.[2] Att det äfven i senare fallet låg närmast att skrifva ut *n*, torde inte bestridas; vi kunna jämföra dels Lagerlööfs nyss citerade yttrande, där utan tvifvel blott nasalvokal afses, dels det förh., att man menade ett verkligt från vokalen skildt ljud följa vid de franska nasalvokalerna (hvarom mera afd. D), nämligen *ng*; således uppfattade nasalvok. såsom vokal + kons. Vill man bestrida, att stadiet nasalvokal + *n* öfverhufvud passerades, och påstå att utvecklingen gick direkt från oral vokal + *n* till blott nasalvokal, vore ju saken rätt enkel; men jag ser intet skäl därtill. Ett afgörande i frågan kan jag

---

[1]) Hos Stiernhielm Herc. v. 529 finna vi: Döden kijkar ur *ögon*.

[2]) Detta senare föreslås af Hellquist Stud. 89 generellt för de af honom här och hvar anträffade formerna på *-an*.

inte träffa; jag vill blott nämna ett för frågan en smula belysande faktum[1]: Af de båda äldsta Bröll., från 1691, visar den ena, som är från norra Uppland (jfr under *k*), intet som tyder på vår företeelse. Den andra (utan känd lokal) har däremot *Tanda, Brudans, Hårszå, Blåså, gattu* (best. form). Likaså visar Bröll. 1695 (Räfsnäs vid Roslagskusten): *hamna* hamnen', *Kiärngia, fämtå, örå* osv. I dikten från 1697 — tyvärr olokaliserad — träffa vi några intressanta former: *Märrä* 'märren', *Hönsää* 'hönsen', *Dörrä* (3 ggr) 'dörren', *Glasää* säkerligen = 'glasen', *Strupaa* 'strupen' (dvs. obl. form < *strupan*). Dubbelskrifningen betecknar här utan tvifvel längd (därför inte nödvändigt just hvad vi godkänna som 'lång vokal'). Denna behöfver dock inte i och för sig betyda, att vok. ännu har varit nasal, den kan vara en rest. Men användandet af *ä* < *in (en)* visar, att slutstadiet ännu ej nåtts, hvilket måste innebära, att vok. verkligen var nasal[2].

c. Konsonanterna.

b. Om ljudets förekomst i svenskan ges upplysningar dels med runan ᛒ som utgångspunkt RL 81 och Rrä 93_9 f., dels direkt BR 111_{16} och TO 116_6 f. Den enda uppgift som, med vår nuvarande synpunkt, har intresse för oss är den, att *b* finnes efter *m*. Såsom ex. ges *timber, trumba, lamb*[3], *lamben, humbla* (hvartill kan läggas motsatsen *dampf—damb* TO 117_9). Vårt kontrollmaterial ger oss följande upplysningar[4]. **b.**

a. Intersonantiskt *mb* är än i dag i stor utsträckning bevaradt i uppl. dial. (se t. ex. Grip Skutt. 121, Tiselius Fast. 93, Schagerström Vätöm. 21, Hesselman Sveam. 65 m. fl.

---

[1]) I det föregående har bortsetts från formerna *fiädra, Storgatu*. Äro de pålitliga, måste vi tro på nasalvokal, åtm. för B:s senare år (det är kanske ej betydelselöst, att den ena formen säkert, den andra möjligen härrör från dem).

[2]) Då Stiernhielm På Auth. Sinn-bel. tycks rimma *finna—inna*, så hindrar det ej, att *-a* i det senare var nasalt.

[3]) Jfr också: 'm ante b ut *lamb*' BR bl. 24 v.

[4]) Slutsatsen måste bli en annan än de som dragits med anlitande af annan metod eller utan kännedom om det verkl. belysande, delvis först på sista tiden tillgängliga materialet; jfr Noreen Columbus' Ordesk. VIII och Hellquist Studier 112.

st.). Aurivillius lämnar ingen hithörande uppgift (jfr b). Ur Bures egna texter kan anföras det konsekventa *dimba* Su 43, 45, 61, Saml. 78, *dimbot* Su 37; *Trumbor* Su 62.

b. Slutljudande *mb* styrkes af Aurivillii uttalande Cog. 61. I moderna dial. är förbindelsen i denna ställning bevarad i mindre utsträckning (se t. ex. Grip anf. st.). Dock t. ex. i i Fasterna, Vätö (enl. nyss cit. arb.), Blidö (egen iakttagelse); jfr Hesselman nyss anf. st. Ur Bures texter har jag intet att nämna, för eller emot.

c. I sådana ord som *humbla* brukar man ju tala om '*b*-inskott'. I själfva verket är det intet annat som skett än att näsvägen afstängts före läppexplosionen (se t. ex. Jespersen Fon. 271). I samma mån detta sker tidigt, i samma mån blir ett *b* tydligt förnimbart; men svårbestämbara mellanstadier finnas. Kanske förråder Aurivillii motivering af krafvet på slopandet af *b* i denna ställning liksom i *mbn* och *mbd* (hvarom strax) en känsla häraf (se Cog. 62); hans ord kunna knappast tas som bevis för okunnighet om förbindelsen i uttalet (jfr Kock Ark. XVI, 260 f.). Från moderna uppl. dial. synes denna ej vara antecknad, men vi behöfva därför ej betvifla Bures uppgift. Hans ortografi visar vacklan: *gamble* Su 5, 35, Saml. 23 ~ *gamle* t. ex. Rrä 127, 158, *humblen, Humblegården* Su 41, *humblegårdar* 42 ~ *humlan* 42, *forsamblade* Saml. 25, *Sumlen* Su 5 osv. Möjligen tillhörde de båda uttalen skilda stilarter, i så fall kanske *mbl* det mer dialektala hvardagsspråket. Därför torde också tala skrifsättet i uttrycket *Hamblar* i mörkret Su 374 v; jfr också *tymblar* öfwer enda Schroderus Jan. Ling. n:r 61, *Timbla* öfwer ända Columbus 28, *dimblad'* Stiernhielm Jub. v. 44.

Om något *b* i förbindelserna *md*, *mn* är ej tal. Om uttalet af den förra gruppen se under *p*. Någon skrifning med *b* känner jag där ej. Däremot har jag antecknat *slambradhe* Su 39. Äfven det mera dialektalt? Jfr *Kambriern* Bröll. 1732. Schroderus Jan. Ling. nr 129 skrifver *sämbre*. Bure framhåller eljes Fa 13 105$_{11}$ såsom något för fornspråket utmärkande, att det hade 'B post M', och ex. höra alla hit. Yttrandet behöfver dock endast betyda, att han just i de anförda fallen och med dem analoga (*grymber* o. dyl.) ej kändes vid förbindelsen. I *ensamber* Rrä 168 böra vi troligen se en afsiktligt fornartad form.

Bevarandet af *mb* i fallen a och b *(dimba, damb)* är ett uppsv. drag. Dock specifikt uppländskt på Bures tid säkerligen ännu mindre än nu. Arvidi rimmar inte *amb* och *amm,* ej häller *imba* och *imma* (jfr äfven *Kämbar—Åmbar* 93). En begynnande utjämning (anslutning till götiskt färgadt högspråk) spåras väl dock i rimmen *damma—amma* (s. 45) och *trumma* — öfriga ord på *-umma* (s. 78). För närvarande synes *mb* utom från ö. Vstml. och andra med Uppl. sammangående bygder vara kändt bl. a. från Dalarna och delar af Norrland (jfr *damba* i Vstml.-Dala landsmålsför:s saml. t. ordb. samt Hesselman Sveam. 20). Då vi däremot redan före och samtidigt med Bure träffa former med *mm* (se t. ex. Hellquist anf. arb. 112 och artiklarna *damm,* sbst[2]. och *damma* i SAOB), så ha vi att se (påverkan från) sydligare, på denna punkt slutligen med segern afgående[1]) mål, där vi häller inte i våra dagar ha något *mb.* Redan värmlänningen Lagerlööf förnekar (Orthogr. 114) tillvaron af denna förbindelse i slutljud[2]). Hur han ställde sig till intersonantiskt *mb,* få vi inte veta.

ch. Förekomsten af ett dylikt ljud i äldre svenska har varit mycket omstridd. Bure ger oss emellertid klart besked, och att döma af hans uppgifter förekom *ch*-ljudet (hvarmed vi säkerligen böra förstå en tonlös frikativa af samma natur som tyskt *ch*) i betydligt större utsträckning än äfven dess förfäktare hittills haft anledning antaga. Vi kunna lämpligen särskilja två fall: **ch.**

a. Såsom *ch* uttalas *h* i förbindelsen *hv* RL 81, IFr (3)66_{19} (jfr 67_{9}), Rrä 89_{17}, 99_{20} (jfr 90_{7}), Fa 13 107_{18} (jfr 108_{5}),

---

[1]) Observera dock fisknamnet *vimba,* säkerl. taget från uppsv. mål (*Wimban* Schroderus Jan. n:r 166); jfr om *våmb* Hesselman i Uppland II, 517 n.

[2]) Då Salberg (se Andersson Salberg 36) intar en liknande ståndpunkt, kan det knappast förklaras genom att han var uppfödd i det östliga Västmanland (Andersson i Saml. 1902, s. 141; jfr Hesselman Sveam. 53 n.). Men hans ord, att ljudet *b* 'synnes öfverflödigt', kunna tolkas så, att han mycket väl kände ett dylikt uttal (kanske själf nyttjade det), men inte ansåg det kunna göra anspråk på full giltighet. — Att märka är emellertid, att Lex. Linc. (1640) skrifver *damb, damba, dimba.*

TO 117₁₄ [1]). Ha vi nu någon grund att tvifla på dessa enstämmiga uttalanden från skilda tider af hans lif?

Först bör erinras om, att det här uppgifna uttalet af *hv* med all sannolikhet var det äldsta i nordiska språk (se Noreen Altisl. Gr.³ § 38,₂ o. cit. litt.), liksom man antagit, att det var bevaradt i runsv. (jfr Noreen Altschw. Gr. § 15). Vidare styrkes tillvaron af ett sådant uttal genom tillvaron af uttalet *kv* i vissa, äfven sv. dialekter: Bure uppger själf Nyland och Gästrikland Su 48, Rrä 89₁₉, Fa 13 108₅, TO 117₁₅ (för det senare landskapet torde vi här ha en ny upplysning) [2]), och vi kunna ur de lefvande målen tillägga ytterligare några östsv. dial. (se Hultman Östsv. dial. s. 186 f.); således idel närstående dialekter (jfr Hesselman Sveam. passim, särsk. s. 12). Ty detta *kv* förutsätter såsom äldre stadium ett *chv*. Att detta verkl. var uttalet i 'Bures språk', stödes också på inre väg därigenom, att han å ena sidan visar sig kunna hålla ljudet isär såväl från *h* (se t. ex. Rrä 89₁₄ och märk hans påstående Fa 13 108₄ att man i Dalarna använder *hv*, således icke *chv*, i stället för vanligt *v*; hvarom mera nedan) som från *k* (jfr ABC 101₂₂ samt om *kv* ofvan), å den andra sidan identifierar det med det säkert frikativa *ch* hvarom vi under b få tala [3]). Vi böra sålunda ta hans uppgift för god. Det kan då ha sitt intresse att se, att ljudet i denna ställning säkerligen vid denna tid varit en uppsvensk (möjl. rent af uppländsk) egenhet i förh. till (äfven de norra och östligare) götamålen [4]), men att det inte häller i Sveabygderna

---

[1]) Redan 1595 har Bure, att döma af ett (otryckt) ställe i BR, iakttagit ljudet, men i hvilken ställning framgår ej.

[2]) Den stämmer dock med Bröll. Gefle 1676 (Firmenich Völkerst. 3, 872 ff.), där vi finna *kwe, kwem, kwer(t)*. Här alltså ännu en öfverensstämmelse mellan östsv. mål och målen på denna sidan Ålandshaf; jfr Hesselman Sveam. 38 n.

[3]) En smula förvånande, men icke ägnadt att rubba vår tilltro, är att han ABC⁸ skrifver *hv, hu*, men *cht*. Kanske har *chv* rent grafiskt varit honom för främmande, eller ock har han nöjt sig med det häfdvunna, då ju detta *hv* alltid borde utläsas blott på ett sätt; jfr: [ch] skrifvas aldrigh vthan pronu*n*cieres i hv-adh Fa 13 107₁₇.

[4]) Att det kunnat finnas någonstädes inom nord- och östsv. mål, vill jag således inte förneka.

bibehöll sig särdeles länge. Att inte *chv* kan ha varit allmänt svenskt på Bures tid, därpå tyder tillvaron af några skrifningar med *v (w)* redan i y. fsv. (Noreen Altschw. Gr. § 15)[1]) och senare (Hellquist Studier 115), liksom af s. k. omvända skrifningar (såsom *huar* = pret. *var* Handl. rör. Skand. Hist. 17,51 (1560))[2]). *Ch*-ljudets snara försvinnande i denna ställning äfven i uppsv. talspråk visas väl af Aurivillii yttrande Cog. 6 (jfr Noreen Columbus s. X); men det är inte så godt att veta, hvad han menar med ljudet *h*. Att hos honom ett ljud gick före *w*, synes säkert. Svårare är kanske att säga, huruvida detta också var fallet hos Iserhielm (f. 1681, med all sannolikhet uppvuxen på Lofön) och Serenius (f. 1700 i Färentuna härad). Ty deras uppgifter[3]) ('leni quadam aspiratione' Iserhielm) kunna i och för sig också afse blott tonlöst bilabialt *w*, hvilket man torde få anse som nästa stadium; jfr härmed Bures '*hv* för *w*' i Dalarna nedan under *v*.

Också Stiernhielm har ett par hithörande yttranden (Virg. div. bl. 1 v., Fd 10 bl. 63 v). *hv* likställes redan här med eng. *wh, w*[4]). Det visar, att han inte uttalade *chv*. Jämförelsen med Bure är då intressant. — Sedermera har ju utvecklingen äfven i uppländska bygder genomgående fortskridit ända till ett fullständigt sammanfall af *hv* och *v* till labiodental. Att det är detta stadium som representeras redan af de såsom upplandsdial. i Bröll. uppträdande skrifningarna *wan* da 'hvarje dag' (1691), *wa* 'hvad' (1692), är dock inte utan vidare säkert[5]).

[1]) Däremot får ej Rökstenens *uaim* tas såsom bevis (se M. Olsen i Chr:a Videnskabs-Selskabs Forh. 1908, nr 7, s. 18). Jfr *hoar* på samma sten.

[2]) På denna form har Assistenten N. R. Palmlöf fäst min uppmärksamhet. — Men *huikaiR* på en uppländsk runsten (v. Friesen i Uppland II, 497) bevisar inte detsamma. Spår finnas ju af tidig förlust af uddljudande *h* framför vokal i Uppland. I medvetande härom frestades man då lätt att öfverhufvud i uddljud sätta dit ett obefogadt *h*.

[3]) Redan begagnade af Beckman Ark. XI, 167, 170.

[4]) Vid bedömande af äldre jämförelser med engelskan måste man räkna med vacklande värden äfv. af dess beteckningar *(w, wh)*; jfr Jespersen Fon. 328.

[5]) Äfv. hos Lucidor finna vi ett par skrifningar med *w* för

Lärorikt är slutligen det sätt hvarpå nordsmålänningen Verelius omkring 1660 i sin under Laur. Petri namn gående kompilation (se om den Saml. 1910, s. 16 ff.) tillgodogjort sig Bures uppgifter. Han kopierar ganska troget, men om ljudet *ch* i denna ställning tiger han, medan han upptar det i öfriga. Han har ej känt eller ej erkänt det.

Om ljudvärdet af *v* i Bures *chv* samt om möjligheten af annan väg för utvecklingen från *chv* > labiodentalt *v* se under detta senare ljud.

b. En ljudgrupp *cht* omtalas RL 81, Rrä 87_3, 89_{22}, 90_7, Fa 13 107_{16}, TO 117_{11}, 122_{11} ff., *chs* RL 81, Rrä 89_{22}, 98_9 (jfr äfven ABC 101_{19}). Jag behandlar först de båda förbindelserna hvar för sig.

Exemplen på *cht* äro *Sichtunum, vacht, Mechtildis, macht*[1]), *ächta,* hvartill komma de som gifvas vid försöket att afgränsa området för detta *cht* (hvarom strax); slutligen i ABC^8: *macht, ansichte, alsmächtig, fruchta* (framdragna af Beckman Ark. XI, 177 f.). Det är i denna kombination som *ch* hittills varit kändt — och omdisputeradt. På ljudets tillvaro en gång har man nu inte längre rätt att tvifla (jfr redan Beckmans slutsats anf. st. n. 2). Jag finner inte skäl att gå utförligt in på den hittills förda, från vida oklarare upplysningar utgående diskussionen, utan inskränker mig därutinnan till att hänvisa till Hellquist Studier 115 o. cit. litt. Men det är ett par frågor som jag här inte vill förbigå, oaktadt blott den ena direkt beröres i våra texter.

Först då uppkomsten af *cht.* Beckman anser »icke omöjligt», att *cht* »inkommit genom främmande inflytelse» och tror, att det bör föras tillbaka »till tiden före reformationstidens nationella reaktion d. v. s. ända till den senare medeltiden». Allt detta tror också jag (jfr dock s. 174 n. 2). Att ljudet var betydligt äldre än Bure[2]), därför ha vi ett hit-

---

hw, men blott i vissa ordgrupper: *-wirflar* Y 2 a, *Kringwärfwa* Y 2 a (ty. påverkan?), *Wahlfånget, Wahlfisken* Pp 4 a (litterärt ord!). *blåwälwde* C 4 a motsvaras af *velfda* J. Wollimhaus 4 (1666; Hanselli V; om nu förf. bör stå för det); detta ord kanske öfvertaget från poesi.

[1]) Jfr äfv. noten till stället i Fa 13.

[2]) Om ljudet på Bure gjort intryck af att vara ett ungt

tills icke beaktadt vittnesbörd af Olaus Petri i den lilla skriften om runor (se ofvan s. 27). Stället lyder (se aftrycket hos Schück Saml. IX, 10): 'Stundom är thet [näml. tecknet ᚼ] så mägtigt, som ch eller gh. vt ᛘᛆᚼᛐᛁᚼ mächtigh, ᛑᛆᚼᛂᚱ dagher'. Högre upp på sidan säges ᚼ beteckna 'g, ch eller gh', hvaremot ᚴ tolkas som *k*.

Så **b e g r ä n s n i n g e n** af ljudets förekomst. Jag bortser här i allm. från temporal begränsning nedåt; därvid torde den tidigare diskussionen ge besked (jfr särskildt Beckman 165 f.), om ock uppgifterna hade bort grupperas på ett annat sätt.[1]) Af intresse för oss vore däremot att kunna l o k a l i s e r a *cht*-uttalet. I brist på direkta uttalanden i den punkten och utan ledning i de moderna dialekterna, där ljudet är helt okändt, torde det dock vara svårt att finna någon fast hållpunkt. På blotta skrifningar (*ckt, kt, cht, ct, gt*) kan man i allm. ej mycket bygga. Saken blir särskildt invecklad därigenom, att det åtm. ej uteslutande torde röra sig om en fördelning efter bygder — eller ens efter skilda folklager (jfr Beckman anf. st.)[2]) — utan också om en så att säga lexikalisk fördelning: växling inom ett enhetligt ordförråd mellan *cht* och *kt (ght)*. Därtill ledas vi nämligen kanske af Bures skilda försök TO 122_8 ff. att göra boskillnad mellan de olika stafsätten: i somliga ord vill han ha det ena, i andra ord det andra. Att uttalet därvidlag skulle vara bestämmande, är tydligt af formuleringen. Men det är lika tydligt, hur svårt han haft att konstatera hvilket uttal som i hvarje fall vore det 'rätta'. Visserligen uppges för ett och annat ord enbart spirant och för andra enbart explosiva; men i åter andra tyckes han ha tvekat. Det förefaller tämligen sannolikt, att han hos en hel del ord känt — kanske själf i olika stil nyttjat — mer än ett uttal.[3]) Och för att vinna reda har han

---

tyskeri, är det för öfr. — efter analogier att döma — knappt troligt, att han utan vidare godkänt det.

[1]) Till det framdragna vill jag blott foga, att af Columbus' ortografi blir troligt, att han ej uttalade *cht*.

[2]) Äfven om *ch*-uttal verkligen är afsedt i rimparet *slächtä—pärfächta* Bröll. 1695, behöfde det visserl. inte utesluta, att det gällde för 'fint'. Märk dock *slächten, achta, wachta, tuchtog* Bröll. 1691 (~ *häckten, låckta* 'lukta').

[3]) Kanske detta rent af åsyftas med formuleringen t. ex. 123_6 ff.

då tillgripit en utväg som han eljes inte plägar begagna: härledningen. I sig själft är det ju fullt vetenskapligt att förklaringen till ett uttalsfaktum sökes i etymologien, men om v å r uppfattning om denna är en annan och alldeles inte kan förklara olika ords olika förhållande, så dra vi en af de två slutsatserna: växlingen regleras af a n d r a faktorer än härledningen, eller: den verkliga växlingen beror nog af etymologien, men för Bure har öfverensstämmelse kunnat fås till stånd endast därigenom, att uppgifterna om ordens uttal fått något foga sig efter h a n s uppfattning om etymon. Saken ligger i alla fall så, att vi här knappast våga bygga på uppgifterna om de enskilda ordens uttal. Vi manas till ytterligare försiktighet däraf, att Bure åtm. tidigare själf använder *ch* där han påstår uttalet vara *k*; t. ex. *lychtas* Rrä 32, *lychtes* Saml. 104, *rychte* 'fama' Rrä 24, skrifningar som dock visst inte äro bevisande för uttal med *ch*. En sådan osäkerhet just i denna fråga stämmer rätt väl tillsammans med antagandet om *cht*-uttalets väsentl. främmande börd. Det trängde väl först in med vissa lånord (som *fruchta, macht, fucht*, af Bure så skrifvet Su 43, orden på *-achtig* o. dyl.), men spred sig så äfven till rent inhemska ordformer. Att detta skedde i ortografien, visar sådant som pret. *tychtte* (af *tycka*) A. Oxenstierna Skr. 3, 275 (1625), *uprychtte* Därs. 278, och hos Bure själf: *slechte* (af *släcka*) Su 46, *tychte* 62, *trychtes* Rrä 83₁, *trychte* Saml. 26. Men det är mycket möjligt, att äfven uttalet angreps. I dessa böjningsformer måste nu en grammatiker lätt finna, att *k* var det 'rätta', då ju grundformen hade *k* (jfr TO 123₁₈ f.). Och däraf kunde han ta sig anledning att utsträcka den regeln till litet ovissare förhållanden.

Vi finna spår af liknande vacklan hos Aurivillius Cog. 65, 90 f.

Om sannolikheten af det af Bure uppgifna uttalet med *ght* skall strax sägas några ord (s. 174 f.).

Exemplen på *chs* äro *Sachsi* (skrifvet med runor) [1]) RL, *achs*. Äfven här ha vi ett uttalande af Olaus Petri: 'Så är och ᚼ och ᛋ tillhopa så godh, som x, såsom ᛚᛆᚼᛋ lax ᚡᛆᚼᛋ wax'. Man kan möjligen tycka, att detta snarast tyder

[1]) Källan för ordet är säkerligen densamma som för *Saxe* (utan uttalsuppgift) Rrä 185.

på att han icke kände något uttal med *chs*. Men det är inte säkert, att *x* för honom var $= k + s$; vi böra ge akt på, hvad Bure säger ABC 101~19~: »C Q X Latijnske äre K och CHS». Här möter oss dock en förvirring liknande den vi nyss hade att göra med: Bure har inte riktigt kunnat reda upp förh. till *ks* och *ghs*. Rrä 98~9~ gifves åt X tre värden: *chs*, *ghs* och *ks*. Det är nu inte så lätt att säga, om det är Bures mening, att alla dessa tre ljudförbindelser funnos i lefvande svenska. Vi ha nyss funnit, att han ifråga om *cht* dragit in den etymologiska synpunkten. Granska vi nu yttrandet 98~9,15~ ff. om ljudvärdet af *x*, torde vi finna möjligt, att det här inte i första hand är fråga om ljudet. Meningen är kanske: *dughse* skrifva vi med *gh* efter härledningen. *Vuxe* ljuder lika. Lika ljud böra ha samma tecken. Alltså böra vi också skrifva *vuxe* med *gh*. Att Bure här genomför det etymologiska betraktelsesättet, beror nog delvis på att det gällde att motivera uteslutandet af den 'främmande' bokstafven *x*. Hade den stått för honom såsom i sig själf likberättigad med de andra, hade nog *vuxe* blifvit bevisningens utgångspunkt och *dughse* omvändt förordadt till lika stafning, all etymologi till trots. De tre värdena för *x* äro då kanske snarast grafiska värden. Knappast kunna vi heller sluta till medvetet förfäktande af ett uttal *ghs* af det sammanhang hvari *ygh-sä*, *dugh-se* anföras Rrä 100~3~. Då där intet ex. ges på *ch*, oaktadt sådant kunde väntas, är det rimligt, att detta uttal afses, och att *gh* i dessa ord blott är en skrifning bragt i öfverensstämmelse med bevisföringen på det tidigare stället. Ty hvad är *ygh-sä?* Knappast något annat än *yxe (yxa;* skrifvet *yxe* Rrä 194). Och så mycket må vi väl våga påstå, att hvarken i *yxa* eller *vuxe* uttal med tonande spirant förekommit. Den reala behållningen — bortsedt från hvad Bure kan ha menat — blir nog då närmast den, att både *dughse* (och öfriga med anknytning till stam på *gh*) och *yxe* haft ett uttal med *chs*. Eller skola vi inte ens erkänna det, utan blott tro på *ks?* Därtill kan jag inte finna skäl. Bure ger oss två ex. på *chs* utan alternativt uttal[1]), och han har redan visat sig väl kunna hålla isär *ch* och *k*. Dessa båda ex. *(Sachsi, vachs)* kunna misstänkas ha rönt tyskt

[1]) Jfr också, att i ABC *x* rätt och slätt sättes $=$ *chs*.

inflytande [1]). Jag ser dock intet skäl att häfda förbindelsens uteslutande utländska börd. I afledningar af stam på *gh* bör *chs* — åtm. där associationen var lefvande — ha kunnat (alternativt, kanske mera tillfälligt) hålla sig uppe jämte *ks* [2]). Men i hvad utsträckning, torde vi sakna medel att afgöra [3]). Därjämte fanns naturligtvis ord, där vi inte finna någon historisk anledning till annat än *ks*, t. ex. gen. *krōks*, pret. *stacks, dracks, begicks* o. dyl. I hvad mån här, som troligt var vid *cht*, sammanblandning ägt rum, därom veta vi intet direkt. Men har *yxe* kunnat ha *chs*, blir den ju i viss mån trolig [4]). Men vi kunna nog anta, att *chs*' position var ganska svag. Detta särsk. därför, att medan uppgiften om *cht* kommer igen i arbeten från Bures senaste år (åtm. TO), det är alldeles tyst om *chs* efter ABC². Detta kan betyda en verklig tillkakagång i ljudets lifskraft. Men också en ändrad uppfattning beträffande dess anspråk på att höra till den rätta svenskan.

Men hur skola vi förstå, att Bure i TO 113₁₁, ₁₅ vid sin uppräkning strukit både ljudet *ch* och dess fonetiska tecken? Han talar ju om ljudet både där i hufvudtexten, i de ofvan utförligt diskuterade tilläggen bakpå bladet och i Rred. På denna fråga kan jag inte lämna något tillfredsställande svar [5]).

Jag har ofvan varit försiktig med att sluta till ett uttal *ghs*. Som redan antydts, omtalar och exemplifierar Bure TO 122₉ ff. äfven uttal med *ght*. Min tvekan i fråga om tillförlitligheten af de enskilda uppgifterna om *cht* i samma

---

[1]) I rikstyska ha vi ju nu uttalet *ks*. Om *chs* i äldre tid jfr Vietor Phon.⁵ s. 239.

[2]) Ha vi medgifvit det, få vi inte heller förneka möjligheten af inhemsk upprinnelse äfv. af *cht* i en del fall, sådana som sup. *sagt, svikta* (jfr *sviga*), *drӯght, Sichtuna* (∼ *Sigh-*); jfr s. 175. Är detta sista att jämföra med de norrländska *Sichsughan, Sichsudha* Su 77?

[3]) Kanske ha former som *dăgs, skŏgs* hört dit.

[4]) Skulle man för ett ord som *växa* kunna tänka på från gammal tid bevaradt *chs?*

[5]) Skulle det kanske kunna tänkas stå i något samband med upptagandet TO 113₁₁,₁₅ af ett (visserligen också struket) ljud (?) och tecken *kh?* Detta exemplifieras ej.

hans utredning måste naturligtvis också gälla *ght.* Jag vill dock framhålla. att vi inte ha skäl att a priori afvisa *ghs* och *ght,* inte heller därför, att dessa kombinationer vore något rent fonetiskt vidunderligt. Kanske på längden efter kort vokal och då därtill båda kons. höra till samma stafvelse (vi finna heller ingen uppgift om *ghs* i *vax*)[1]; men knappt efter lång vokal eller då konsonanterna höra till skilda stafvelser. Hvar och en kan genom experiment öfvertyga sig om att sådant som *drȳgh-t* (uttryckligen nämndt som exempel TO 123$_{9}$), *sigh-ta, drö̈gh-sel, blȳgh-s* ej är ett alltför kräfvande konststycke. Och det är just sådana fall som bli vanliga vid association med stam på *gh*[2]. Då vi finna, att Bure RL 81 vill ha *ch* i *Sichtunum,* men Rrä 92$_{18}$ anför ordet som exempel på *gh* 'i samsattom ordom', så behöfver således intetdera vara orätt. Det kan vara växlande uttal, liksom han själf skrifver ordet skiftande. Huruvida i samma ord alla tre uttalen kunnat finnas i Bures språk — då väl olika stilarter hade något att betyda — kunna vi heller inte bedöma[3]. Det vore då snarast i ord som *drȳgh-t, dăgh-s.*

c. Ordet *och,* som också varit med i diskussionen om ljudet *ch,* behandlas under *gh.* Ett par andra ord beröras också vid behandlingen af *och*[4].

d. Uppgifterna om ljudets förekomst återfinnas RL 80, **d.**
81, Rrä (84$_{22}$) 86$_{15}$, 92$_{10}$ ff., 96$_{1}$ (ABC 101$_{23}$), Fa 13 108$_{12}$, 109$_{6}$, BR 111$_{24}$, TO 116$_{6}$, SRR 124$_{12}$, Rred 126$_{9}$. En sammanfattning[5] ger följande regel: *d* förekommer i början af ord, efter *gh, l, m, n, r, v (f),* däremot icke efter vokal annat än 'dubbelt'[6]; *ld* 'framförs.. nu meenligha' såsom *ll* (i Ånger-

---

[1]) *bught* TO 123$_{2}$ — om det nu är menadt att vara en uttalsform — väcker därför rent fonetiska betänkligheter.

[2]) Jfr pres. *taghs* Rrä 72 ∼ *tax* Su 40, 51, *hughsa* Rrä 98$_{24}$ *lögtat* 'förneka det ss. lögn' Hildebrand 102.

[3]) Jfr härmed Jespersens uppgift Fonet. s. 248, 611 om växlande uttal af *gt* i modernt danskt riksspråk: *cht, kt* eller *gt.* Till det sista finns ingen anledning hos Bure (jfr under *g* och *gh*).

[4]) Hvad Bure menar med *ch* BR 111$_{20}$, förstår jag inte.

[5]) Med bortseende från de svårigheter som vållats Bure af runan þ.

[6]) Meningen på stället i fråga (TO) i denna sista punkt är den angifna, fast formuleringen ej är så koncentrerad.

manland dessutom (?) *nd* såsom *nn*); ljudet förekommer också motsvarande det 'forna' *t* i de pronominella orden *du, då, dy.*

Det är blott några punkter vi här behöfva kommentera.

D efter *gh* är ganska säkert styrkt redan för fsv. (se Noreen Altschw. Gr. § 257, 1 b). Men då det inte är gifvet, att öfvergången redan då genomförts i alla bygder, har en jämförelsevis så lokaliserbar uppgift, som Bures redan af hvad vi hittills sett kan sägas vara, sitt värde. Den stämmer med Aurivillius Cog. 66 f. (*dygdig, frögd,* m. fl.) I Bures texter torde man näppeligen kunna uppleta någon skrifning annat än med *d* efter *gh.*

Uppgiften om *rd* — icke *rdh* — är af intresse, äfven om sådant uttal skulle — för annan bygd (?) — vara styrkt genom skrifningar i Bibeln 1541 (se Kock i Nord. tidskr. f. filol. NR 9, 150). Från fsv. tid synes man inte ha något stöd för sådant uttal. I öfverensstämmelse med sitt påstående skrifver Bure också i detta fall *d* i ABC[8] (Beckman 178), och ej heller i hans löpande texter har jag funnit något *rdh.* Aurivillius säger likaledes, att i ord som *bord, hård d* har sitt 'duriorem sonum' (jfr Noreen Col. VIII). Men nu tränger sig den frågan på oss: hade Bure således inte *ɭ* för äldre *rd(h)*[1]? Däraf märka vi intet spår i hans uttalanden. Detta kan nu bero på, att Bure ansåg detta — icke *ɭ* öfverhufvud (jfr under *l*), men *ɭ* för *rd* — vara ett simpelt uttal, i vårdadt språk (t. ex. vid uppläsning) ersatt (eller som där borde ersättas) med det äldre *rd.* Vi kunna observera hans lilla notis Su 49: 'Ödhmård [i Norrland] *Edhmåhlen* gemeent kallat' (jfr: *kåhlmårdän, Ödhmårdän* Fa 13 107_4 f.). Men detta var naturligen traktens dialekt. Det är frapperande, att det är så ytterst ondt om *ɭ* för *rd* äfven i Bures hastigast nedkastade anteckningar. Lyckligtvis ertappas han dock ett par gånger: *jolfast* Hildebrand 256 (1640-talet), *Böla* 'börda' Rred A 2 b. Det kan ha betydelse, att båda härröra från hans senare år (dock bör också den vårdslösa formen i Rred tas med i räkningen). Äfven hans ungdoms språk röjes dock på ett rätt betecknande sätt genom formen *Våråhldren*

[1]) Att *ɭ* < *rd(h)* undantagsvis är anträffadt i fsv. (se Noreen Altschw. Gr. § 275), bevisar naturligtvis intet för 'Bures språk'.

'vårplöjningen' Rrä 193 [1]. *hl* är här uppenbarligen < *rd(h)*, men då ett nytt *d* inskjutits [2], har formen blifvit säregen och trasslig att öfversätta i skriftspråk (jfr H. Geijers resonnemang om *alder* 'gråal' Spr. o. stil 6, 237). Bure har otvifvelaktigt i sitt tal haft *ɭ* för *rd* [3]. Vid afgränsningen med hänsyn till bruklighet emot *rd*, det enda han uppger, är en synpunkt denna: det förefaller mig som om Beckmans invändning anf. arb. 168 mot antagande af utvecklingen *rdh* > *rd* > *ɭ* vore befogad. Han vill på rent fonetiska grunder hällre antaga *rdh* direkt > *ɭ* [4] (jfr också Noreen Altschw. Gr. § 275). Bures *rd* bör då inte ha varit ett led i utvecklingen *rdh* > *ɭ*, utan någonting vid sidan. Och det rimligaste resultatet synes mig då bli: Bures vårdade uttal (läsuttal osv.) var *rd*, uppkommet i det vårdade språkets tradition och där bibehållet, det hvardagliga resp. rent dialektiska var *ɭ* (*ɭ*?). Detta lägger han således inte till grund för sin uppgift. Man kan märka, att också Aurivillius stundom undviker *ɭ*: *miärda* (Hesselman i Uppland 2, 521). — Men man kan ju tänka på ännu ett ljudvärde för gammalt *rdh*: *ɖ*. Med hänsyn till dettas förekomst

---

[1]) Anteckningen 'ord *ohl. wähl* värd' BR mellan bl. 42—43 behöfver ej gälla hans eget språk.

[2]) Vi behöfva därför inte fatta *hld* som *ɭ* + *d*; det kan vara *ɖ* (möjl. *ɖ*; så i Skuttunge enl. Grip 146). Andra former i besläktade källor äro *åldra*, v. Columbus 27, 45, '*årder*.., vulgo *older*' Salberg (enl. Öfverbibliotek. Anderssons anteckningar, godhetsfullt ställda till mitt förfogande), '*åhlder* el. *ålder*' Lind (1749). Äfv. i Lex. Linc. (1640).

[3]) Skola vi tänka på *ɭ*? Det ligger nämligen nära till hands att tro, att detta är det första resultatet af assimilationen af *r* + *dh* (jfr strax i texten), som sedan attraherats af gammalt *ɭ*. Ty intet af de ingredierande ljuden är apiko-kakuminalt. Svaret — som jag inte kan ge — beror då af hur gammalt det ur *rdh* uppkomna *l*-ljudet var i Uppland. Så alldeles färskt var det nog ej. Schroderus anger det 1637 som en specifikt uppl. egenhet (Grip i Landsm. XVIII. 4, 2).

[4]) Däremot behöfva inte (äfv. uppländska) former som *faɭin* 'far din', *höɭu* 'hör du' (jfr *gåhlu* 'går du', *föhläg* 'för dig' Bröll. 1691) tala. Vi kunna här närmast utgå från former med *ð*. — Att nu af Olson Östgötalagens fragm. § 167 *rd* uppvisats äfven från fsv., behöfver häller inte omintetgöra den antagna utvecklingen (jfr strax i texten).

i 'Bures språk' — i så fall likaledes i det vårdade — preciserar jag bättre min ståndpunkt vid en kommande gemensam utredning af hans ställning till *r*-supradentaler öfverhufvud. Det skall då visa sig, att Beckman sist anf. st. åtm. såtillvida har obetingadt rätt, att vi inte få, än mindre än *rd*, skjuta in ett *ḍ* i utvecklingen *rdh* > *ḷ*.

Beträffande *vd* (*fd*) märkes, att uppgiften inte finnes i någon senare skrift än Rrä. Exemplen äro där *ärvd* och *hövdi*. Aurivillius yttrar sig inte alls om denna förbindelse. Liksom detta, då han synes afse fullständighet, är ett förbiseende, som säkert beror på gruppens relativa sällsynthet, så är denna nog också skälet till Bures senare tystnad; ty han satt nog inte och jämförde sina tidigare anteckningar. Någon anledning att betvifla hans uppgift ser jag sålunda ej.

För utbredningen af *ld* > *ll* gör Bure en viss inskränkning (se ofvan; exemplet är *åller*, jfr äfven *Hillebrand* Rrä 93$_{13}$). Denna assimilation är nu ett för uppsv. och göt. mål gemensamt drag (jfr Hesselman Sveam. 9, 65); också i norrl. mål (Bure tycks ju också Rrä 93 n. 1 ange Ångml.; jfr Sidenbladh § 19). Detta utesluter inte, att oassimilerad förbindelse därjämte förekom. Den har ännu sporadiskt bevarats i uppsv. mål (jfr Hesselman Stafvelseförl. 47, Sveam. 54), och den bör förr ha varit mera spridd [1]). Men om det är kännedomen om detta som föranledt den lilla inskränkningen 'meenligha' eller fastmera ett finare uttal med *ld*, kan vara ovisst [2]). Från Bures texter kunna, utom former där vi alltjämt skrifva *ll* (såsom *hålla* o. dyl.), nämnas *skyllig* Saml. 115, 121, *enfalliga* TO 113$_6$.

Att Bure anför (intersonantiskt) *nn* för *nd* såsom något säreget ångermanländskt (utan att norrl. förh. äro på tal), kan möjligen i sin mån visa, i hur hög grad det eljes är uppsvenska som är hans objekt (kanske ock: i hur hög grad

---

[1]) Från Bröll. har jag dock inte antecknat något fall.

[2]) Att man vid vårdadt uttal bemödade sig om *ld*, stödes af transskriptionerna *skuldär, skyldighe* ABC[8]. I SprU (lapp mellan s. 18 o. 19) tycks han ha ändrat *vellet* till *veldet*. Det är också dylik vårdad tradition — i några fall väl lån ur fornspråket — som in i vår tid hållit lif i sådana *ld*-former; jfr t. ex. *våld* ~ för fan i *våll*, mörksens *väldighet* ~ *welligheet* Matt. 7: 29 (NT 1526).

detta redan nu i denna punkt satt sin prägel på det centrala språket). Ty annars kunde man tycka, att han borde känna *nn* < *nd* från närmare håll, då det är genomgående i götiska dial., och där säkert är gammalt (jfr Noreen Altschw. Gr. § 292, 2). Jfr dock IFr(2) 54₁₈. I slutljudande ställning är ju *nn* < *nd* vanligt i större delen af Uppland (jfr t. ex. Hesselman Sveam. 9, Kruuse i Uppland 2, 539); men det är knappast troligt, att så var förhållandet på Bures tid: han själf tyckes alltid skrifva *nd*, och från Bröll. har jag inte antecknat *nn* förrän 1732 (*Hun*)[1]. Från Lucidor har jag antecknat *Hunn* H 2 b (1673). Denne har eljes också *nn* som beror på skriftspråkligt götisk påverkan (*sambunnit*—öfwerwunnit G 3 b, ja t. o. m. *bunnet*—öfwerwunnet I 2a)[2]. — Själfva påståendet: (intervok.) *nd* > *nn* i Ångml., stämmer med senare undersökares uppgift (Sidenbladh i ordlistan: *annar* 'högerskida', *bhlanne, sprônne* 'rutig', *sinner* 'gnista'; jfr Bure Su 33: Smidhie *sinder* (så!)).

Med Bures uppgift om *d* i de ofvan anförda pronominella orden — representativa för en hel grupp (om ock särskilda afvikelser ha förekommit) — stämmer ABC[2] (Beckman 178; dock *ty*). Strida däremot tyckes uttalandet om *te* Rrä 101₃[3]) och en hel mängd skrifningar med *t*, i synnerhet från tidigare år: *te* Rrä 30, i *ty* ordena Rrä t. ex. 97₁₇, *tå* Rrä 44, *tän* meningen 25, *tär* 30, *tu* 37, *tädhan* 120, inthz *tera* 4 f. Men han skrifver också *d* (eller *th*): *du* Saml. 27, *Det* åhret 15, *däm* ∾ *them* Nym. wijs. D2a, *då* Rred 4, 6 osv. Att båda uttalen förekommit, är uppenbart. Hvad fördelningen be-

---

[1]) Då Bure TO 117₁₆ skrifver *Nylän*[*d*]*ningarna*, beror väl strykningen af *d* på närmande till göt. språk. Dock **kan** den vittna om *nd* > *nn* i semifortis äfv. i Uppl. *-länningar* IFr(4) 76₁₆.

[2]) Sådan bör däremot icke antas för Bures pret. *kunne* Su 24 (*nn* < *nþ*). — Då vi hos Schroderus Jan. Ling. nr 893 träffa *skänna* och hos Columbus 28 Gud *skänne*, sammanhänger det säkerligen med att ordet trängt in via göt. färgadt språk (det är ju med visshet lån, trots den sista anv:s förekomst också i Häls., se Rietz). I och för sig kunde eljes *nd* bli *nn* både i Columbus' hembygd (jfr språkprofven från Svärdsjö Landsm. II, s. XI ff., Hesselman Sveam. 28 n. 1) och i Häls. (sist a. st.).

[3]) Sammanhanget har dock här måst gynna anförande af *t*-formen.

träffar, måste två synpunkter beaktas: dels möjligheten af lefvande växling mellan stark- och svagtonig form, dels betydelsen af olika stilarter o. dyl. För den förra ger oss Bure hvarken direkt eller indirekt någon bestämd ledning, och jag kan inte komplettera med något belysande. För den senare ha vi först att hänvisa på fakta som tyda på att inom uppl. dial. *t*-uttal bevarats längre än i götamål (jfr Hesselman Sveam. 21). Detta är nog att betrakta som ett konservativt drag. Åtminstone menade Bure, att det var det som af ålder tillkom vårt språk: Rrä 96 (i hdskr.) menar han, att *tin* (poss.) undanträngts af *din* genom tyskt inflytande. Och då han — som vi närmare skola visa i Formläran — särsk. i yngre dagar sökte i praktiken upplifva så mycket som möjligt af det gamla språket, är det ingen tillfällighet, att just hans äldsta skrifter visa så många *t*-former. Då därtill också det religiösa språket och lässpråket brukar vara konservativt, skulle slutsatsen bli ungefär den, att det högtidliga språket och det mer dialektala (här med reservation för satsfonetiska varianter) företrädesvis gynnade *t*-former, medan *d* hade sitt fäste särsk. i mera bildadt (uppsvenskt) talspråk och mera färglös litteratur[1]). Om uttal med *dh* är ej någonstädes tal.

Om värdet af *d* i *dj* ge oss Bures uttalanden inte anledning till några funderingar; jfr Aurivillius Cog. 88 samt om *tj* nedan.

dh. **dh** (dvs. spiranten *ð*). Uppgifterna om detta ljud erbjuda intet af intresse för den som redan känner Aurivillii redogörelse Cog. 68. Ty här är fråga om ett d ö e n d e ljud, och det är då uppgifter e f t e r Aurivillius (och från samma bygder) som företrädesvis ha värde för oss. Bures uppgifter igenfinnas emellertid RL 80, Rrä 87_5, 92_{16}, 96_1, 99_{18} (ABC[1] 101_{23}), ABC[2] 102_9, Fa13 107_{19}, 108_{11} (BR 111_{24}), TO 118_1 och kunna

---

1) Hos Lucidor är *dy* det normala. Uppsaliensaren A. Wollimhaus har *dy* Vitterhetsarb. (Hanselli V) 10, likaså brodern Därs. 39. — Hesselmans påstående Spr. o. stil 10, 286 f. rörande förekomsten af växlingen *t*, *th*—*d* i Stiernhielms Hercules (uppl. 1668) hvilar på ett ej fullt exakt material. Såtillvida torde dock hans slutsats vara riktig, som *t* och *th* speglar ett högstämdt 'ethos'. Närmare härom på annat ställe.

sammanfattas i regeln: *dh* nyttjas blott efter vokal och är där det enda *d*-ljud som kan förekomma enkelt. — En — här obehöflig — granskning skall visa, att hans redogörelse i hvarje detalj är fullt pålitlig.

Om behandlingen af slutljudande *dh* efter svagtonig vokal får jag anledning till en anmärkning vid *th*.

f. RL 80, Rrä 84$_{8}$, 85$_{7, 17}$ (ABC 101$_{24}$), Fa17 104$_{3}$, Fa13 109$_{7}$, BR 111$_{24}$, TO 115$_{4}$, 116$_{12}$, 117$_{8}$, Rred 125$_{16}$. Såsom är att vänta, stämmer allt — äfven afgränsningen mot *v*-ljudet — med nutida förhållanden, och vi ha därför inte några nya lärdomar att hämta. **f.**

Ett par af hans exempel på *ff* i Fa17 ha dock sitt intresse. För *stoffil* och *stoffisk* har jag redogjort i Festskr. t. Söderwall 165 f. Vid *stiuffar* (*Stiuffaders* Saml. 113) åsyftas tydligen *ŭ* + *ff* (jfr *guffar*, som ock nämnes). *slaffat* anföres i tydligen liknande syfte också Fa13 109$_{8}$ och TO 120$_{17}$. Bure säger det vara < *slagfat*[1]). *dräffa* åsyftar möjligen (icke ett verb *dräffa*, utan) en eljest i sv. obestyrkt motsvarighet till no. dial. *dreffa*, f. 'en kraftig og energisk, lidt grovslagen, Kvinde' Ross[2]).

Ytterligare en liten punkt bör redan här uppmärksammas. Bure säger Rrä 85$_{17}$, att (enkelt) *f*-ljud inte förekommer i ordslut utom möjligen då ('tå næghorledhes'), när nästa ord börjar med *s*, *t* eller *h* och ej är skildt från det förra genom skiljetecken. Ex. få vi ej. Men det är klart, att han menar sådant som *af‿sin vän*, *gaf‿honom*[3]). Stämmer detta

---

[1]) Samma — troligen riktiga — härledning på detta äfven i modern uppl. väl bekanta ord är i senare tid uppställd af Rietz, Ross (med tvekan) och Grip (Landsm. XVIII. 4, 26; anfördt från Schroderus). Schagerström Vätöm. 81 tänker däremot på **sladfat*. En tredje (från Nordiska museet härrörande) förklaring går ut på sammanhang med 'slåttern', alltså < **slattfat* (se Stockh. Dagbl. 1908, nr 184, s. 5).

[2]) Det förtjänar öfvervägas, i hvad mån detta hör ihop med ä. nysv. *dräfflig* (jfr no. dial. *dreffeleg* Ross). I Stiernhielms Herc. v. 415 böra vi säkerligen läsa *dräffligit*. Annorlunda Tamm (?) och Noreen i Gloss. Ett uttal *dräv(e)lig* kan inte ens sägas öfverhufvud vara styrkt.

[3]) Han hade säkert till de tre anförda kons. kunnat lägga öfriga tonlösa (*k*, *p*).

med modernt uttal? Vi operera ju med ganska fina nyanser äfven i fråga om tonlöshet; men inte förefaller mig ett utprägladt tonlöst *f* gängse ens framför *s* och *t* (*k*, *p*)[1]. Framför *h* har man alltid att räkna med reduktion af detta, hvarför det väl där är ännu mindre att vänta. Att förneka riktigheten af Bures iakttagelse ser jag intet skäl till. Märk likartadt s. 189.

g. **g.** IFr(3) 66_{9}, RL 81, Rrä $87_{13, 20, 28}$ (88_{24}), 89_{9}, 90_{2}, 94_{18} (ABC 101_{23}), Fa13 108_{12}, BR 111_{24}, TO 116_{6} (122_{8}), $123_{7, 18}$. Den enhetliga regel som kan abstraheras ur dessa uppgifter blir: *g* förekommer i början af ord, efter *dh*, *n*, *v* (men icke efter *l*, *r*); efter vokal — utom i sammansatta ord (Rrä 88_{1}) — blott 'dubbelt'[2]). Frågan om *g*:s ljudvärde alltefter följande vokals kvalitet spares lämpligen till en med motsvarande fall vid *k* gemensam behandling (se där). I öfrigt är att konstatera den i sak fullständiga öfverensstämmelsen med Aurivillius Cog. 83 ff.[3]). Dock har denne brustit en smula i fullständighet: han nämner intet om att det är *g* (och ej *gh*) efter *dh* (Bures ex. är *stadhga*), eller efter *v*; på det senare ger Bure dock intet ex., och jag förmår inte hjälpa honom; vi böra dock vara bra säkra på hans ordförråds möjligheter, innan vi beskylla honom för konstruktion[4]). Att det vanligen var *g* efter *dh* är hvad vi kunna vänta med kännedom dels om hvad redan är styrkt för fornspråket (Noreen Altschw. Gr. § 258, 2 a), dels om det faktum att det var *d* efter *gh* (se s. 176 ofvan). Detta är nämligen i viss mån analogt, i det att det torde visa på en allmän obenägenhet mot tvänne tonande spiranter i omedelbar följd (jfr Kock i Nord. tidskr. f. filol. NR 9, 140 ff.). Bure skrifver *rodhgan* Su 43, *wredhgades* Saml. 23.

gh. **gh** (dvs. spiranten *ʒ*) intog ju i äldre tider ett liknande förhållande till *g* som *dh* till *d* äfven med afseende på för-

---

[1]) Kanske Bures 'någhorledhes' skall tolkas just i denna riktning.

[2]) Om med *g* uti *trygt* TO $123_{7, 18}$ uttal afses, är ovisst; jfr s. 171 ff.

[3]) Frågan om eventuell påverkan diskuteras under Afd. D.

[4]) Då RL är det enda arbete där detta fall beröres, kan man dock våga misstänka, att det är abstraheradt från någon runtext.

delningen af förekomsten. Det hade dock en något vidsträcktare användning än *dh*. För Bures språk finna vi uppgifter RL 81, Rrä 87_{12} f., $89_{6, 23}$, 90_{5}, 95_{4} (ABC^{1} 101_{23}), ABC^{2} 102_{9}, Fa13 107_{20}, 108_{11}, BR 111_{20}, TO 118_{1} (122_{9}, $123_{9, 14}$), hvarur vi kunna få fram följande regel: *gh* förekommer efter vokal, där det är det enda *g*-ljud som kan nyttjas enkelt; det förekommer dessutom efter *l* och *r*. — Beträffande ställningen efter vokal är särskildt att märka Bures uttryckliga framhållande (Rrä 88_{27}) af att det var *gh* framför *n* (exemplen: *raghn*, *Sighn-*[1]) från runstenar; jfr också *fäghnath* 89_{25}). Tro vi icke hans ord utan vidare, kunna vi finna ett stöd hos Aurivillius Cog. 83 f., som visserligen framhåller, att uttal med *ngn* var det vanligaste[2]), men att *ghn* därjämte förekom. Detta var sålunda på hans tid en döende egenhet, som på Bures tid synes ha funnits vid lif. Men med stor sannolikhet såsom ett uppsv. karakteristikum: östgöten Axehiälm skrifver i sin ordbok (omkr. 1630) *vngn*, *lungt* (under aril, resp. Arga), Lex. Linc. (1640) har *vngn* (under turbo), *rengn* (under gallicæ), och redan i ä. fsv. äro ju ex. påvisade (se Noreen Aschw. Gr. § 258, 1; de från icke götiska källor behöfva därför ej återspegla uppsv.). Att Bure inte återkommer med sin uppgift t. ex. i TO, behöfver inte väcka misstankar (kanske i den riktningen, att uttalet då var på retur); ty såsom ljudet *gh* där behandlas, var det alldeles ingen anledning att framhäfva ett speciellt fall af den allmänna regeln: efter vokal alltid *gh*. Däremot hade det varit underligt, om ett eventuellt uttal *gn* eller *ngn* inte där upptagits, snarast vid behandlingen af *g*. Med Bures uttalande stämma också *välsighnä* i transskriptionen ABC^{2} och sådana skrifningar som *reghn* Saml. 18, *dyghn* 22[3]). Nu för tiden är ett uttal *ghn* alldeles okändt (jfr Hesselman Sveam. 23).

---

[1]) En sak för sig är att det här uppenbarligen — om Bures läsning är riktig — i själfva verket är frågan om personnamnet *Sigh-njuter*.

[2]) Salberg synes blott känna — eller godkänna — *ghn* vid afledningar på *-ning* af stam på *gh* (se Andersson s. 61 f.).

[3]) Det är kanske dock möjligt, att Bures uttal med *ghn* redan då företrädesvis tillhörde det högtidliga uttalet. Det förtjänar nämligen att antecknas, att orden *hugna*, *hugnad* i de i 'Tillägg' till

Också vid *gh* nämner Bure några förbindelser hvilkas förekomst vi kanske känna oss böjda att betvifla: *gkb, ghm, ghv, ghf, ghp, ghk* (om *ghs, ght* se ofvan s. 173 f.). Men då han RL 81 exemplifierar den första med ᛋᛁᚼᛒᛅᚱᚼ (samma ord äfven Rrä 90$_8$; jfr äfven *Sighbärt* Rrä 88$_{15}$) och Rrä 89$_1$ *ghf* med ᛋᛁᚠᚠᛅᚱᛁᛏᚱ [1]), så är det alldeles tydligt, att han här syftar på sammansättningar [2]). Märk här den mycket likartade framställningen hos Aurivillius Cog. 83 f.

Bure talar också om en förbindelse *ghj*. Något ex. få vi ej. Sådana kunna vi nu visserligen själfva utfundera, men här står beträffande själfva sakfrågan tecken mot tecken [3]). Ty han skrifver själf här ofta — jag skulle tro i regel — tecken för *j*-ljud. Så: *dröye, dröyom* osv. IFr(2) 62$_{21}$, 64$_6$ (däremot imper. *drögh* och preter. *drög*(*h*)*de*), alla inf. med *j*(*j*) Fa13 105$_{16}$ ff., och af verbet *säga* kan på måfå anföras: *säje, säjom* osv. IFr(2) 63$_{10}$ (sing. *sägher*, se dock noten till texten) [4]), *säjom* Rrä 93$_{12}$, 96$_{21}$, 101$_3$, *säja* Su 21, 46, 54, 55,

---

Agneta Horns lefverne publicerade brefven skrifves med *ngn* såväl af Agneta Horn själf (s. 177, 178) som af Ebba Leijonhufvud (s. 182; märk äfven *angneta* s. 183), Sigrid Bjelke (s. 191) och Anna Maria Posse (s. 197). Också hos Gustaf Adolf Skr. 564 *hungnadh* (märk: ej *hungnat*; jfr s. 219). Från Schroderus Jan. Ling. nr 96 har jag antecknat ett *Smeltvngnen* (såsom enstaka dock utan större betydelse). Men sedan hos Lucidor *Ungnar* Y4 a, *wälsingn* Oo4 a, *ungen* Rr2 a, Columbus: *lungt* 89 (jfr äfv. 94); jfr ock *gangn* Rudbeck Bref 90 (1670). — Men *ghn* kan också ha varit ren dial. Skrifningen *rägen-bogar* hos Rudbeck d. y. 137 (Hanselli XII) är knappast germanism, utan ett genuint *räyn̥* (jfr liknande vid *rn* samt modernt roslagsmål *räŋn̥* Blidö).

[1]) Det är mycket troligt, att det varit ovisshet om huruvida han borde läsa *f* eller *v* i just detta ord, som kommit honom att upptaga *ghv*; se särskildt sist cit. st. i Rrä. — För *ghm* kan jämföras *Sighmund* Rrä 88$_{14}$.

[2]) Det är mindre troligt, att samma förklaring skulle gälla för det ofvan s. 182 nämnda *vg*, där det diskuterade ljudet är det sista i förbindelsen.

[3]) Från grupperna *lghj, rghj* bortses här tillsvidare, då Bure på stället i fråga (RL 81) uttryckligen talar om fall, där v o k a l går förut.

[4]) Vi dra här inte in i undersökningen gruppen vokal + *ghi* (*ghe*). Om den se under *k*, där hela denna 'förmjukning' diskuteras.

säjja Su 55, *tilseja* Saml. 24 (~ *tilsegelse* 25). Ja, om detta verb påstås uttryckligen Rrä 97₆, att det uttalas *säjja*. Jag tror vi här måste bortse från möjligheten, att någon sammansättning, där *gh* och *j* sammanstöta i fogen, kunnat åsyftas. Då synes här föreligga en motsägelse. Nu måste dock beaktas, att det blott är i RL, som *ghj* nämnes. Påståendet innebär således d i r e k t ingenting för det lefvande språket. Hittills ha vi dock inte funnit, att han vid uppgifter inom ljudläran gjort antaganden på fri hand (blott efter grafiska analogier) för runspråket. Vi böra undersöka sannolikheten af om han kan ha åtminstone känt till *ghj* jämte *(j)j*. Därvid ger oss Aurivillius en ledtråd. En sammanställning af dennes uppgifter (Cog. 11, 49, 83, 89; jfr äfv. Gram. svec. 8) ger vid handen, att *(j)j* visserligen för honom var det normala, men att han dock kände *ghj*. Och det finnes nog ingen anledning att söka orsaken vare sig i etymologiserande skrifsätt eller 'dialektiskt uttal' (Andersson Salberg 55). Det är då ännu större chans för att Bure känt *ghj*. Men utan tvifvel är det fråga om ett traditionellt högtidligt uttal. Icke blott det rena hvardagsspråket, utan det normala uttalet öfverhufvud hade säkerligen sedan långt tillbaka och öfver nästan hela språkområdet *(j)j* (se Kock Ark. 11, 329, Noreen Altschw. Gr. § 270 med anm. 2). Åtminstone gäller det verbet *säga*. Uttalet *säjja* t. ex. stod då för en mellansvensk vida högre på rangskalan än nu: Bib. 1541 synes konsekvent skrifva utan *gh* (Andersson anf. arb. 56), och i Stiernhielms Herc. är det enda form (äfv. där språket eljes återger en viss fornåldrig stämning, såsom v. 342); jfr äfv. Hellquist anf. arb. 83 [1]).

En liknande motsägelse mellan uppgift och praxis kan tyckas möta ifråga om uttalet af *rgh* och *lgh*. Ex:n på *rgh* äro *vargh, bärgh, sorgh* och *morghon*. Vi finna emellertid, jämte många därmed stämmande skrifningar [2]), ej så sällan sådant som *bärjet, bäriet* Su 44 (jfr äfven *Norje* 71). Det må erkännas, att *rgh* och *rj* inte ligga längre ifrån hvarandra än att ett ev. öfvergångsstadium dem emellan ungefär lika bra

---

[1]) Det bör erkännas, att det i vissa ställningar vid *ghj* > *jj* är fråga om en ytterst ringa förskjutning.

[2]) Också *rg* förekommer, t. ex. *sargadhe* Saml. 22.

kan ha återgifvits med det förra som med det senare. Men det är säkert ingen tillfällighet, att i de af mig antecknade fallen af *rj* alltid främre vok. följer. I den ställningen torde således *rgh* > *rj* tidigast ha inträdt (åtm. i Uppl.). Att Bure inte beaktar denna ställning särskildt, kan möjligen anses vara en försummelse i RL och Rrä; man kunde där vänta äfven ett ljudvärde *j* för runan ᛦ. Men då det väl är möjligt, att han också framför främre vokal känt — kanske själf i högtidligt tal nyttjat — *gh*[1]) och då han i hvarje fall måste inse, att man förr sagt *bärghet*, eftersom man ännu sade *bärgh* — själfva valet af runa tydde därpå —, så få vi inte förvåna oss öfver att han inte för runan ᛦ anger något värde *j*. Hvad TO beträffar, är det inte alls fråga om att skifta rätt mellan *gh* och *j*, utan blott att upplysa om efter hvilka konsonanter *gh* kunde förekomma.

Böra vi då tro på, att han hade *rgh* utom framför främre vokal?[2]) Aurivillius omnämner Cog. 90 visserligen blott *rj*, och detta är onekligen något förvånande. Förvånande därför, att annat uttal då måste ha förekommit i uppländska bygder: där är nämligen ännu uttalet *rg* ganska spridt (jfr t. ex. Hesselman Sveam. 9, Kruuse i Uppland 2, 540). Detta *rg* är naturligtvis direkt utveckladt ur *rgh*. Och jag ser ingen anledning att betvifla tillvaron af detta senare ännu hos Bure. Det är af intresse, att vi i Skuttunge, helt nära Bures hemtrakt, finna *g* i slutljud och framför bakre vokal, men framför främre *j* (Grip Skutt. 156), och målet är i denna punkt representativt för norra o. mellersta Uppland; jfr Hesselman Sveam. 9[3]). Det stämmer ju med hvad vi antagit om *rgh* ~ *rj* hos Bure. Kanske får Aurivillii uppgift tolkas som ett vittnesbörd om att i allt bildadt uppsv. språk *rj* då trängt helt igenom.

Det torde kunna antagas, att förhållandet vid *lgh* var alldeles detsamma som vid *rgh*, dvs. att Bures uttal framför

---

[1]) Som för öfrigt lätt bör ha öfverförts från obestämd form.

[2]) För Anderssons antagande (anf. arb. 55), att uttalet af *rgh* vore beroende af föregående vokal, finner jag intet stöd.

[3]) Jfr ock *Bärg* ~ *Bärije*, *Bärijesz* Bröll. 1698. — Om företeelsens förhållande till den 'norrländska förmjukningen' se s. 200 med n. 5.

främre vokal åtm. i naturligt tal var *lj*, i slutet och framför bakre däremot *gh*. Några fullt bevisande skrifningar för det förra kan jag dock inte anföra (för det senare jfr *älgharna* Su 66); *fölier, följer* t. ex. Rrä 85_{22}, 86_{21}, 89_{18}, TO 114_{12}, 115_{8} kunna vara influerade af inf. *fölia, följa* (om den strax nedan), och på subst. *medhfölie* Rrä 252 torde häller inte vara något att bygga. Visserligen uppges *Hälghi* med *gh* Rrä 89_{8}, men detta ord visar sig genom sitt *lg* i nusv. — åtm. i uppsvenska — såsom icke likställdt med öfriga ord med gammalt *lgh* och säger därför intet om den normala utvecklingen [1]. — Att märka är, att ännu Hiärne Orth. 40 synes känna till *lgh*.

Om *rghe* och *lghe* blifvit *rje, lje*, så kunna vi med visshet anta samma utveckling för *rghj* och *lghj* (jfr ofvan om *ghj*). På den förra har jag inte antecknat något ex. (ett sådant vore inf. af fsv. *syrghia*, hvaraf jag blott funnit *sörgde* Saml. 13), på den senare kan anföras *fölia, följa*, t. ex. Saml. 21, 86, Su 26, *bölia* GS 103_{8} [2]).

Hvilken lokal utbredning som på Bures tid i öfrigt tillkommit uttalen *rgh* och *lgh* i slutljud och framför bakre vokal, är vanskligt att säga. Från fsv. synas här ytterst få skrifningar med *j* (*i*) vara antecknade: *bäria* (se Söderwall uuder *biärgha*; från 1497, lokalen ej säkert bestämbar) är väl af betydelse, *swälia* däremot knappast (jfr Noreen Altschw. gr. § 531, 3, Altisl. gr.[3] § 480) [3]). Arvidi upptar rimlistor på *elg* och *erg* (*ärg*), men inga motsvarande med *lj, rj*, och han håller historiskt riktigt isär *-ärga* och *-äria* (s. 96 f.). Om vi, som sannolikt är, inte få fatta den utveckling till *j*, som vi ofvan sett ganska snart ha blifvit genomförd i bildadt uppsv. språk, såsom i sin helhet fullt inhemsk, ligger det nära att tänka på inverkan från ett götiskt färgadt språk, där då *j* redan vore genomfördt. Huruvida detta senare verk-

---

[1]) *Tälie* Saml. 22 kan vara importeradt uttal.

[2]) Helsingius (1587) skrifver *Tälia* 'tillhugga osv.' — Från fsv. finnas också några fall antecknade, se Noreen Aschw. Gr. § 270 a. 2; jfr Ottelin Cod. Bu. 1, 83.

[3]) Synnerligen opålitligt är också *farya* (af utgifvaren rättadt till *färya*) 'färg' Medeltida Dikter 172 *m*. Handskriften är enl. utgifvaren från medlet af 1400-talet. Dikten står i margen. Kan inte den vara senare tillskrifven?

ligen var fallet, därom kunna kanske kommande undersökningar af äldre nysv. dialektal litteratur med götisk prägel ge upplysning. Det förefaller a priori ganska sannolikt [1]).

Ofvan s. 157 har behandlats Bures uppgift om diftong i ord som *fäighd, läighd.* Riktigheten häraf kan inte anses kontrollerad förrän vi förklarat skrifningen *-igh-*. Vi ha efter allt att döma — redan förekomsten ss. ex. på en grammatisk sats pekar ditåt — inte en oöfverlagd skrifning för oss. Också Su 56, 70 skrifves *Feigden, Fäigde-*, likaså *Fäighde vapn* Rrä 58, *feigde tijdender* Saml. 88, och någon annan skrifning har jag ej antecknat. Också Schroderus Jan. Ling. nr 690, 694 skrifver *Feigde, feigda* (verb). Och hvad det andra ordet beträffar [2]), skrifver också Salberg *leigd* (Andersson s. 58). I fsv. finnas af båda orden skrifningar med *ighd* (o. dyl.) jämte sådana med *g(h)d* och *jd* (o. dyl.); se Söderwall, Kock Ljudhist. 2, 244 [3]). Inför allt detta är jag oviss, om vi med Andersson få se en blott ortografisk egenhet i detta *-igh.* Om så är, vore det sannolika, att sådana ord som *höghd, läghd* (skrifna med *g* Su 55), *vanfräghd* Rrä 38, *dyghd* osv. hvilka representerade en rätt stor grupp med gammalt *ghd,* i skriften påverkat de båda ifrågavarande orden, som nog kommit in i sv. med *jd* (några inhemska med *jd* har då icke funnits, det gällde i hvarje fall Bures språk), och åstadkommit en kompromisstafning [4]). Med hänsyn till Bures i regel förträffliga analys finner jag det emellertid åtminstone möjligt, att den nyss antagna påverkan sträckt sig ända till uttalet: att man således uttalat diftong (eller vokal $+j$; jfr s.

---

[1]) Någon fsv. (götisk) öfvergång *rgh, lgh* > *rg, lg* kan jag inte anse med säkerhet uppvisad (jfr senast Olson Östgötalag. fragm. CXXXIV f. o. cit. litt.).

[2]) Det tredje ex. är oklart (se Rrä 100 n. 4) och får lämnas ur räkningen.

[3]) Jag har också antecknat ett *neygden* från Johansson Norask. ark. 3, 153 (1684).

[4]) Så torde nämligen skrifningarna med *eig(h)* i ordet *egen* böra förklaras; se senast Kock Ljudhist. 2, 240. Men månne uteslutande? Former som *eigne* (som jag antecknat t. ex. från Skyttes 'Vnderwijsning' C 8 a) göra mig något tveksam. Tyskt inflytande på uttalet? — Bure skrifver (särsk. i yngre år) ordet ej sällan med *äg(h)-* (jfr fsv.). Anslutning till *äga.*

157) + *gh*. Då en grupp *äighd* (*äjghd*) dock säkerligen bör ha haft svårt att hålla sig och för öfrigt varit vansklig att äfven vid analys distinkt skilja från *-äjd*, kunna vi möjligen gå en medelväg: Bure — för att nu blott yttra oss om honom — har kanske uttalat *äjd*, men trott sig ha ett *gh* med efter den diftong, som han inte kunde komma ifrån [1]).

Till sist vill jag särskildt omnämna Bures uppgift om uttalet af *och*, eftersom detta ofta diskuterats (se t. ex. Noreen Col. XIII). Det vill då synas af Rrä 95_6, 97_{10}, 100_{27} som han känt och erkänt uttalen *ågh*, *åk* och *och*. Om någon fördelning dem emellan så, att vissa vore kopulan, något annat = 'också', säges intet. I självfva verket har Bure nog inte gjort en sådan distinktion: i Rred B1 a skrifves t. ex. *åg* 2 gånger i bet. 'också' [2]). I ABC^3 kunna göras ett par ganska intressanta iakttagelser. Först den, att de uttal han där tar upp äro med *gh* och *ch* [3]) (ej *k*). Men fördelningen dem emellan har häller inte här något med skillnaden 'och —också' att skaffa. 6 ggr skrifves kopulan med *ch*, 2 ggr tvärtom 'också' med *gh*. Det visar sig, att *gh* eller *ch* väsentligen valts med hänsyn till huruvida det följande ljudet är tonande eller tonlöst: i förra fallet har i regel *gh*, i senare *ch* valts [4]). Att detta är så, stödes i hög grad däraf att Bure annorstädes gjort ett direkt satsfonetiskt uttalande af liknande art (se s. 181 f.). Belysande är ock följande ställe: *jach hörd*(*e*) Hildebrand 101 samt Schroderus Jan. Ling. nr 288: '(De skallige) hålla thet bare hufwudet . . *sich för* en prydnat' [5]). Och det är väl just sådana fall Bure åsyftar

[1]) Troligen har också ett uttal *-äghd* hos de inlånade funnits i Uppland. A. Wollimhaus (Hanselli V) 13 har *fägd*, Stiernhielm likaså i Parn. — Kock antar nu i Ljudhist. anf. st., att lånordens *gh* betecknar ett (genom inhemsk påverkan uppkommet) uttal, men synes mena, att (fsv.) *-ygdh* blott är en skrifning.

[2]) Jfr rimmet *åg* (= 'också')—*låg* Columbus Bibl. v. G 4 b.

[3]) Kanske också detta uttal afses med den särskilda varianten af *h* för ljudet i *och* IFr(3) 66_{20}.

[4]) Undantag (omkr. 6 stycken) nästan blott mot transskriptionens slut. — Beckman (s. 177) har inte sökt någon orsak för fördelningen. Hans statistik är för resten ej exakt.

[5]) Märk ytterligare: *Noch hör* ja hä. Bröll. 1700. — I *Stadhbrach* 'solstånd' och *brachwidh* Su bl. 275 r ha vi snarast ex. på

med sitt tal IFr(1) 44_{28} f. om att de gamle voro 'feliciores in compositione dictionum' och därför (ibland) skrefvo *mich* för *migh*. Det är då blott 'typen' *ågh* han — i båda betydelserna — rör sig med, hvilken före tonlöst ljud blifvit *ch* och med rätta så analyserats. — Ett uttal med *ch* synes inte ha hållit sig länge i Uppsverige. Dock kan Aurivillius' bestämda uttalande Cog. 90, gentemot Columbus' uppenbara okunnighet om *ch* (Noreen Col. XIII), tyda på, att detta bibehölls längre hos genuina upplänningar. — Att redan Bure också känt uttalet *å*, är högeligen sannolikt; de källor vi nyss byggt på kunna inte väntas ge ledigt talspråk. Formens tillvaro är ju väl styrkt redan för fsv. (Ottelin Cod. Bu. 1, 145, Östergren i Spr. o. stil 1, 86 f.). Stiernhielm har säkerligen nyttjat det: märk *å* Herc. v. 264 och jfr Columbus 80, som här har vitsord gent emot sin egen uppgift sidan förut. I Bröll. från 1691 träffas *å*, *åg*, blott det senare äfven = 'också'. — I praktiken skrifver Bure vanligen *och*. Rrä 95_7 synes han vara benägen att anse det blott som en skrifform.

h. **h.** RL 81, Rrä 89_{14}, 90_4, 98_{23}, Fal3 $108_{1, 3, 16}$, TO 116_6, 117_{10}. Regeln blir: *h* förekommer i enkla ord blott i början, aldrig efter vokal; undantag utgöra dock sådana ord 'som hafva en Wemielse medh sig som Mēhē aha' [1]).

Följande fall böra särskildt framhäfvas.

a. *h* uttalas framför *j* såsom i *hiälpi* (transskription från runor); jfr äfven runexemplet RL. Till redan anförda (och ofvan aftryckta) ställen kan läggas, att Bure BR bl. 43 v upptar *hj* bland 'aspirata' [2]). Att Bures mening icke är, att här var ett *ch*, liknande det i *hv* — något i och för sig ingalunda orimligt (jfr arten af det ljud som i en del östsv. dial. utvecklats ur *hj*; se Hultman Östsv. dial. §§ 19, 33, 34, 47, 53, 63 och Lundell i Landsm. 1, 78) — är alldeles tydligt af formuleringen. Då vi inte ha någon anledning att betvifla

---

en direkt öfvergång $k > ch$ i mindre betonad stafvelse (de båda orden skulle då haft olika accent); jfr Kock Fsv. ljudl. 95.

[1]) Att detta sista ex. inte riktigt stämmer med Bures egen formulering af undantaget, beror säkert på att det är senare tillskrifvet (se s. 109 n. 6).

[2]) Det bör ock observeras, att Bure aldrig skrifver ett sådant ord med *j*.

hans påstående, måste det anses ganska välkommet. Ty äfven om Aurivillii yttrande Cog. 88 helt säkert bör fattas så, att *h* i *hj* verkligen hördes (l. kunde höras), har man dock, i saknad af annan därhän pekande uppgift, icke byggt därpå, utan menat att *hj* genomgående uttalades såsom *j* redan vid 1600-talets början (Noreen Col. X; jfr Hellquist Studier 115). Därvid har man stödt sig på skrifningar med blott *j* eller på omvända skrifningar med *hj* för etymologiskt berättigadt *j* [1]). Men vi få inte tillmäta dessa någon beviskraft för 1600-talets språk öfverhufvud. Utan tvifvel ha här som på så många andra punkter de tongifvande götamålen (och de dem närstående) varit mera avancerade, och det är nog företrädesvis i dem som skrifningen *j* för *hj* haft stöd i uttalet [2]). Så småningom ha emellertid äfven de uppsv. mål, som rätt länge bevarat *hj* [3]), gått samma väg (delvis kanske påverkade af ett på denna punkt götiskt färgadt högspråk) [4]). Numera känna vi från denna sidan Bottenhafvet *hj* (o. dyl.) endast från Norrbotten (enl. Hesselman Sveam. 39 n.).

b. *hl* säges i Roslagen [5]) brukas för *sl* [6]). Så gammalt — dvs. minst från slutet af 1500-talet — är sålunda detta välbekanta uttal, som vi nu — enligt min, med Noreens Vårt spr. 1, 479 sammanfallande, mening i vissa fall med orätt — pläga karaktärisera såsom 'tonlöst' l. 'klanglöst' *l*. Men, om vi också inte få pressa Bures uppgift om ljudets förekomstställe, tyder den dock på, att det då inte var så spridt inom

---

[1]) Till dessa sista kan här läggas en ännu något äldre: *hiern* 'järn' Oxenst. brefv. 3, 14 (1613).

[2]) I Vgtl. uttalades dock ännu på Hofs tid *hj* 'cum adspiratione' (liksom *hv*); se Dial. vestrog. 33, 40.

[3]) Hiärne Orth. 46 känner *hj* i fullt bruk hos Alänningar och Nylänningar.

[4]) Den enda ohistoriska skrifning från Bröll. jag antecknat är *hiärtäcken* (1695). Ej bevisande; det kan vara misslyckadt försök att 'göra dialekt'. Columbus skrifver däremot *Hiuul-otta* (s. 21), och hans ordlek *Juul—Hiuul* Bibl. v. H1 b förutsätter också stumt *h*. Rudbeck skrifver Hort. bot. 40 (1685) *hiärnört*.

[5]) 'i Roen eller Attundaland'; jfr s. 151.

[6]) Bland ex. förtjänar särskildt att noteras *hlidhi* i st. f. *sledha*. Den förra formen, precis den vi teoret. böra vänta såsom ljudlagsenlig nom., är ett godt ex. på hur Bure direkt iakttar och lyssnar.

Uppland som nu (jfr Hesselman Sveam. 9 f., 16, Kruuse 543). Ty han hade säkerligen icke uttryckt sig så, om han haft det i sin egen hembygd; men nu finns det åtm. strax intill (jfr Grip Skutt. 135). Att bröllopsdikterna inte tyckas uppvisa något *hl*, kan bero endast på oförmåga att mera exakt än med *sl* återge ljudet.

c. I Dalarna säges *hv* nyttjas för *w*; ex.: *hvij* (säkerl. 1 pers. pron. pl.). Här kan han inte gärna mena något annat än ett bilabialt *v* gent emot labiodentalt i hans eget språk (se närmare om det sista under *v*). Men hur har han kunnat komma att beteckna det förra med *hv*? Jag har redan s. 168 f. berört ämnet. Där sades, att *h* blott behöfver betyda tonlöshet hos *v*. Nu kan det visserligen synas förvånande, att det gamla *v* (i anljud) skulle uppträda såsom tonlöst i Dalarna; i de nutida 'egentliga' dalmålen är det visserligen ännu bilabialt, men beteckningen synes ej ange tonlöshet (*w* Lundell i Landsm. 1, 79, *u̯*, *o̯* Noreen i Landsm. IV, 2, *ṷ* för Älfdalen Levander Älfdalsm., *o̭* för de 'öfre' målen, *w* för Ore Boëthius i Landsm. 1907, t. ex. *o̯ī*, *wī* 'vi' s. 68). Det är emellertid att märka, att detta *w* också svarar mot gammalt *hv* (Lundell a. st., Noreen anf. arb., Levander, t. ex. *ṷait* 'hvit', *ṷass* s. 55). Och det vore ju tänkbart, att detta i Dalarna redan tidigt här förlorat *h* som självständigt ljud och att den så uppkomna tonlösa bilabialen attraherat det gamla — förmodligen tonande[1]) — *ṷ* så att båda sammanfallit i den förra. Detta skulle så först i senare tid genomgående ha blifvit tonande. Men det är väl också möjligt, att Bure här något misslyckats i analysen, och att han, då han själf öfverhufvud inte kändes vid något bilabialt *v*, tyckt sig höra ett i självfva verket obefintligt *h* framför. (Att han skulle med sitt *h* medvetet ha velat ange hvad vi kalla 'tonlöshet', är nog uteslutet.)[2]) Och nog får man medge,

---

[1]) Det vore kanske ej omöjligt att anljudande *ṷ* varit delvis tonlöst.

[2]) Då Mannercrantz 1783 säger engelskt *w* uttalas som sv. *w* hos Dalkarlarna eller som *hv* (Beckman Ark. 11, 170), så kan nog också det förenas med antagandet att det åsyftade *hv* var tonande bilabial. — Hiärne Orth. 53 f. återger samma dalska bilabiala *v* med *ghw* (oriktig analys af tungläget). För honom således tonande.

att en slags 'blåsning' lättare inställer sig äfven vid eljes tonande *u̯* än vid (labiodentalt) *v*. — Det nu utvecklade stöddes kraftigt af: *hvårren* Orren. Bothn. Su 73 (jfr Åström Degerforsm. § 89 anm. 2).

j (resp. konsonantiskt *i*). RL 81, Rrä 90_{12}, $_{19}$ f., 97_{4}, 99_{20} med n. $_{9}$, ABC 101_{28} (Fa13 108_{6}), TO 114_{11}. Att Bure hvarken i teori eller praxis skiljer på konson. *i* och det frikativa *j*, kan inte förvåna den som känner till de därmed förbundna svårigheterna. Äfven vi måste här negligera skillnaden och tala blott om *j*. Däremot har det varit Bure angeläget att skilja på son. *i* och *j*, och regeln är: före vokal, liksom efter vokal i samma stafvelse[1]), är ljudet kons., eljes vokal. **j.**

Också här kräfva några specialfall vår uppmärksamhet. Några af dem betraktas dock bäst i större sammanhang; så de fall där *j* uppstått ur *gh* (*väjjän*, hvarom under *k*; om *(j)j* < *ghj* se s. 184 f.), ljudvärdet af *tj* (likaledes vid behandlingen af 'förmjukningen' under *k*) samt spörsmålet om valören af *sj* (under *s*, då frågan om *ʃ*-ljud i Bures språk besvaras). Uppgiften om *je* för *e* har ofvan anförts (s. 151). Här återstå ett par småsaker.

a. För räkneordet *tio* uppges uttryckligen uttalet *tijjo* (Rrä 97_{6}). Att här öfverhufvud i uppsv. fanns ett glidljud, stämmer med Aurivillii uttalande Cog. 12 (så också tolkadt af Noreen Col. XII), liksom äfven med moderna förhållanden (se t. ex. Grip Skutt. 160). Men skrifningen med *jj* får därjämte anses tyda på kort vokal (jfr också i löpande text *nyjja* Rrä 88_{19} och med gammal korthet *säjja*, Bures andra ex.)[2]). Att denna — i den punkten väl snarast omedvetna — analys skulle vara oriktig, kan väl inte med någon bestämdhet påstås. Men det är en synnerligen vansklig sak att i en förbindelse af *i* (eller *y*) + glidljud (till följande vokal) riktigt fördela kvantiteten mellan vokal och konsonant, delvis på

[1]) Att han icke upptagit denna ställning i TO, kan bero på glömska, men också på tveksamhet, huruvida senare leden i en diftong verkligen var att betrakta som kons. (ss. ex. på vok. *u* skrifver han dock där *huj*).

[2]) Andra hithörande skrifningar: *tije* (*tije* ~ *tijjo* säkerligen delvis stilskillnad) Saml. 114, *nyia(n)* Därs. 30, 104, *förnyiade* 33, *Nijo* TO 113_{6}.

grund af saknaden af tydlig artikulationsgräns, delvis därför, att det är svårt att bestämma, hvad som blott är en af det följande *j* framkallad vidgning af vokalen (alltså kvalitativ ändring) och hvad som är verklig korthet. Sådana fall med säker vokalkorthet som *väjjen, tajji* (allm. uppländskt; jfr under *k*) kunna inte säkert per analogiam hjälpa, ty där kan förmjukningen ha skett, medan dessa ord ännu voro 'kortstafviga', hvarefter en verklig förlängning af konsonanten inträdt (jfr s. 225). Om Bure har rätt i att det i *tijjo* verkligen var kort vok. + lång kons., så är det en vokalförkortning af samma natur som i *åtlöjje* Rrä 100₁₈, äfv. 192.

b. Jag fäster äfven uppmärksamheten, eftersom det förekommer i ett af Bures grammatiska ex., på det säkerligen frikativa glidljud, som intygas genom *i jaftons* IFr(2) 49₂₁. Icke ens på detta sätt utveckladt, mellan olika, men syntaktiskt och fonetiskt nära förbundna ord, är dylikt glidljud emellertid någon till viss bygd knuten egendomlighet. Jag har t. ex. antecknat *i jafse* från Småland (Landsm. VII. 8, 10), *i jår* från Västmanlands bergslag (Eneström i Landsm. II, s. XCVII), från äldre tid (och snarast uppsv.) hos Swedenborg Opera de reb. natural. 1, 257 (1716); *i jåns* är likaledes uppländskt (Schagerström i Sv. Landsm. II. 4, 38). För öfrigt äro ju dessa ex. kända redan från fsv., om de ock ej lokaliserats (Noreen Altschw. Gr. § 328, 1 b). *I jår* finns äfven Bröll. 1691 o. 1692. Så ha vi det riksspråkliga *slå ihjäl*, hvarmed kan jämföras *ịǫ́p* 'ihop' från Fasterna (Tiselius 64; äfv. i Ljusterö sn).

k. k (samt *g* och *gh* i det som vidkommer förmjukningen). Vid *ch* har *k* redan något varit före: vissa dial:s *kv* för *hv* (s. 168), växlingen *cht* ~ *kt, chs* ~ *ks* (s. 171 f.). Öfriga uppgifter om ljudet återfinnas IFr(3) 66₁₅, 67₁₁, RL 81, Rrä 87₁₃ f., 88₂₄, 89₄, ₁₁ (94₁₂, ₁₇, 95₈), 95₁₇ (ABC 101₂₂). Att skårskåda de uppgifter om *k*:s förekomst som Bure ger vid runtolkningen, har i flera fall intet intresse. Det viktiga spörsmålet är frågan om förmjukningen framför lena vokaler. Jag tar här upp den i ett sammanhang, lämnande blott den därmed i ett visst samband stående frågan om ʃ-ljudet (hvarom under *s*).

Till orientering erinrar jag om de tre hufvudtyperna med afs. på förmjukningen af *k* och *g* (jfr Hesselman Sveam. 5 f.):

a. Ingen förmjukning: *k* och *g* uttalas oberoende af följande vokal och af dess accentstyrka som *k*, *g*. Hit räknar man också den c mera närstående typ, då uttalet är *kj*, *gj* framför len vokal (vanl. ej framför de mest palatala *i* och *y*). Vi särskilja i det följande vid behof dessa båda som a1 och a2.

b. Förmjukning till resp. *tje*-ljud (med eller utan *t*-förslag) och *j* framför starktonig len vokal, men kvarstående *k*, *g* framför alla svagtoniga vokaler. (Detta är det moderna rikspråkets ståndpunkt.)

c. Förmjukning till resp. *tje*-ljud (åtm. i anljud med eller utan *t*-förslag) och *j* eller *dj* framför alla lena vokaler oberoende af deras accentstyrka.

Se vi på den nuvarande utbredningen af dessa olika typer, kan ingen af dem betecknas som a priori alldeles otänkbar för Bures språk. Vi få söka vinna klarhet genom sammanställande af hans uppgifter.

Af dessa synes då att börja med vara klart, att han icke representerar en typ a 1. Han påstår 87₂₀ uttryckligen, att *k* och *g* uttalades annorlunda framför hårda än framför lena vokaler; hvilket han också i allmänhet återger i sin ortografi genom *ki* (*kj*), *gi* (*gj*) i senare fallet[1]) och i sin fonetiska skrift med särskilda typer (jfr. afd. D). Men kunna vi inte också visa, att han inte företräder typ b? Han tyckes nämligen ha samma ljud framför både stark- och svagtonig len vokal: ex:n *läkiär* 'medetur', *kyrkja* äro visserligen inte så säkra[2]), men väl *rijkie* (tydligen substantivet gent emot adj. *rijke*), vidare *rikiä, rikiädh, ikkie, ikkiä, längiä* ABC[3] (särskildt omde jämföras med t. ex. *kiyrkio, begiära*). Jfr också: '*sängan* [i Ångermanland] pro *sängian* vel *sängien*' Su 41 (jfr härmed s. 59: *kõrar* i somna[n?] [i Ångermanland], non *kiõrar*). Bland skrifningar i löpande text anför jag: *märkien* Rrä 190, *fiskie* Su 24, *Siggieson* 35, *rijkje* ABC[2], *Rikie* Rred A 7 a. Men nu finner man också *hövdamärki* Rrä 260 och

---

[1]) Några antecknade undantag: *skähl* Rrä 86₁₀, *gädda* Su 28, *Sköld* 35 (~ *skiölden* (så!)), *köhl* 40, *kölden* 61 (~ *kiöld*), *igän* (~ *igiän*) ABC[3]. Jfr s. 212 n. 2.

[2]) Utvecklingen af *k* + i äldre tid 'inskjutet' *j* kan inte anses representativ.

på samma sida *märken, märke, -merke* Su 26. Och man måste då fråga: hvilken var Bures genuina form? Efter hvad vi veta om uppl. språk, blir troligt (jfr dock s. 250 f.), att typen *riki, märki* — med *i*; om värdet af *k* ha vi ännu inte fått besked — är den ljudlagsenliga och autochtona. En form med *-e* i ändelsen hos dessa långstafviga kan, om ej ljudlagsenlig, bero på inflytande från ord med annan kons. än *k, g* framför slutvokalen [1]), men den kan också bero på götiskt skriftspråklig inverkan [2]). Det senare blir för typen *rikje* i viss mån sannolikt däraf, att han använder den i ABC[3] vid transskription af bönerna, där vi inte få vänta hvardagsspråk. Men helt 'götisk' är den inte: det vore *rike* (med öppet *e*, resp. *ə*). *Rikje* måste, om alls götisk, vara en kompromiss, en skriftspråksform med uppl. tunga [3]). Hurusomhälst visa Bures uppgifter, att denna sista typ verkligen är en uttalsform. Och det är då gifvet, att det däri ingående med *k*(*j*) betecknade ljudet inte till sin kvalitet kan vara något väsentligen annat än det han haft i den genuina formen *riki*. Det förra likställde han med *k* framför len starktonig vokal. Och vi komma då dock fram till den slutsatsen, att han haft väsentligen samma ljud oberoende af accentstyrkan. Vi ha då endast att välja på typerna a2 och c ofvan. Saken afgöres genom följande:

Det är alldeles tydligt, att det äfven framför len vokal är fråga om tillvaron af verkliga *k-, g*-ljud. Upplysande äro särskildt de ex. där den följande vokalen är *i* eller *y*: man märke, att *ogild* Rrä 88_2 uttryckligen angifves hafva *g*-ljud, *skipi* Därs. 89_4 *k*-ljud (jfr nedan under *ʃ*-ljuden), och i fråga om en så god iakttagare kunna vi inte affärda detta som på bundenhet vid skriften beroende tanklöshet, och ej häller ha vi anledning att — på grund af det speciella sammanhanget

---

[1]) Så torde ha skett t. ex. i Fasternamålet, där dock de äkta formerna därjämte synas finnas (se Tiselius s. 61, af honom tecknadt med slutet *-e*, resp. *-ən*). I Skuttunge synes fördelningen vara upprätthållen (Grip s. 97, 103).

[2]) Man får väl också räkna med möjligheten att ett *e* (men icke *je*) här skulle kunna hos Bure beteckna ett med *i* likställdt mycket slutet *e* (jfr föreg. n).

[3]) Om andra 'göticismer' i ABC[3] se s. 248, 257.

— tro att det är fråga om slutsatser blott för runspråket. Ty annat stämmer därmed. Bortse få vi kanske därifrån, att han öfverallt — i vanlig som ljudtrogen text — alltid skrifver *k* och *g*, ty det bör nog ha tagit hårdt emot att ta till *tj* och (*d*)*j*. Betydelsefullare är, att han vid särskiljandet af ljuden i *kyrkja* IFr(3) 67₁₁ blott använder modifikationer af *k*-typen. Ty trots min reservation s. 195 n. 2 har man intet skäl att tänka bibehållet *k* i detta, men öfvergång till *ʃ* t. ex. i *rikje*. Och slutligen motbevisas antagandet af genomförd förmjukning däraf, att Bure efter allt att döma inte känner till något *ʃ*-ljud uppkommet ur *t* + *i* (se Rrä 97₅), lika litet som öfverhufvud något sådant ljud uppräknas vid hans redogörelser för de svenska ljuden. Han synes ha uttalat *t* + *j*. Och detta är en egenhet som att döma af iakttagelser i moderna dial. alltid åtföljer oförmjukade *k* och *g* (äfven om områdena nu inte fullt sammanfalla); se Tiselius Fast. 64, 103, 121, Hesselman Sveam. 6, Kruuse 543. Alldeles detsamma gäller beträffande saknad af *ʃ*-ljud; vi skola också få se, att Bure säkerligen inte haft något sådant i sitt språk (jfr redan *skipi* nyss). Slutsatsen måste då bli, att han representerar a 2 ofvan. I öfverensstämmelse härmed måste vi då tolka de båda ofvan anförda ställena Su 41, 59 så: medan man i Ångml. hade hårda *g*, *k* i *sängan*, *körar* (jfr s. 203 n. 2), hade han själf — och synes ha ansett som det rätta — *g* + *j*, *k* + *j*. — Det är dock några spörsmål som särskildt måste diskuteras.

a. Bure talar om sådana former som *väyen*, *väjjän* IFr(1) 44₂₅, Rrä 90₁₆. *fäj*(*j*)*in* Rrä 100₄, BR 112₇, *äjil* (= Egil) Rrä 100₄. Af det första stället ser det ut som om han antecknat formen ur någon äldre handskrift, och ansåg det rätta vara *vägen*. Det andra ger knappast häller någon upplysning, om hvart formen *väjjän* hör (Saml. 15 skrifver han *vegen*), lika litet som af stället i BR någon säker slutsats kan dras rörande bruket af formen *fäjjin*, om ock uppställningen (jfr '*hagha* pro *hava*') kan ge vid handen, att det var hans naturliga uttal. Detta framgår i hvarje fall både af det andra stället, där den nämnes, och däraf, att han använder den i löpande text Su 37 [1]). Vi böra också observera *löjeligh*

[1]) Angående skriftspråksformen se nedan.

Su 27, *åtlöjje* Rrä 192 och 100₁₈. Emellan *fäj(j)in* och *vägen* (dvs. *väghen*) behöfver inte (åtm. hvad detta ljud vidkommer) konstateras en motsägelse. Äfven om Bure blott skulle ha användt uttalet *väghen* — hvilket dock hvarken uppfattningen däraf som det rätta eller skrifning med *g*(*h*) bevisar —, så har naturligtvis den obest. formen *vägh* kunnat öfva inflytande. Men formerna *fäjjin, åtlöjje* förtjäna dock en liten kommentar, då de ju visa ett slag af fullständig förmjukning, som kunde tyckas stå i strid med nyss vunna resultat.

Jag har ofvan (s. 185) vid behandlingen af *ghj* nämnt, att dettas öfvergång till *j*(*j*) i det lefvande talet synes ha skett mycket tidigt öfver nästan hela språkområdet. Beträffande öfvergången *gh* > *j* före sonant har däremot ej formulerats någon fsv. ljudlag. Visserligen hade Noreen Grdr.[1] § 158 c antagit, att *gh* öfvergått till spiranten *j* före *e* och *i*, och Altschw. Gr. § 35 a 1 säges, att *gh* är palatal spirant, = *j*, före palatala vok.; men i detta *j* innefattar Noreen både ett palatalt *gh* och ett än längre fram bildadt *j* (se Ottelin Cod. Bu. 1, 82 n.)[1]). Mena vi blott det senare med *j*, är det ytterst ondt om fsv. ex. på *gh* > *j* före sonant. Det kan naturligtvis blott vara fråga om ställning före *i* och *e*, och likaså måste vi i första hand vänta oss ex., där äfven den föregående vok. är (mer l. mindre) palatal. Af ord, som inte kunna vara analogipåverkade, har jag då blott (väsentl. efter Söderwall) antecknat följande *j*-former: 1. *åtlöje* 2 ggr ur RK. Men af dem härrör den ena från Messenius' aftryck från 1616, den andra från en kodex, som är först 'från början af 1500-talet' (se Klemming i FSS 51, 263 f., 273). 2. *-leijet* SO 303, *-leige, läige* SO. Alla härröra från Hadorphs afskrift. Dessutom *-leiet* VittAH 24, 324 (1473; orig.). Vi tyckas här ha ett ganska godt indicium för att det åtm. ej var förrän mot nysv. perioden som företeelsen började genomföras.

---

1) Det torde dock vara nödvändigt att med Kock o. a. hålla isär tre ljud. I samnord. **ligia* t. ex. var spiranten utan tvifvel palatal, men gaf dock vid förlängning ett ljud som bevarats såsom explosivt *g*. Då äfven **trejjō* blir *triggia*, måste man nog på någon punkt räkna med förskjutning af artikulationsstället eller anta, att *jj* ej från början varit spirantiskt, utan en halfvokal ungefär i *e*-läge; sedan blott en höjning af tungan.

Men inom hvilket område? Bures former visa på inträdd öfvergång i hans språk. Också Schroderus skrifver *fäyin* (Landsm. XVIII. 4, 5). Helsingius skrifver *Löie*. Och redan NT 1526 skrifver *j* i ordet *dej(e)lig* (jämte *däg(h)e-*)[1], se SAOB; och då ordet är vanligt i fsv., men aldrig har *j*, bör detta *j* bero på en yngre, i sv. skedd utveckling af detta lånord[2]. *j* har kunnat tillhöra reformatorernas språk: också i modernt närkesmål träffas t. ex. *fäjen* (Djurklou Sagor o. äfv. 123).

Hur vida omkring — mot söder och väster — företeelsen[3] sträcker sig, medger inte det mig tillgängliga materialet att i detalj afgöra. Lidén har i Gbgs högskolas årsskr. 1904, 1, 36 gjort ett försök till sammanfattning, enligt hvilket företeelsen utom i Nordsv. träffas 'bland annat' i Värmland, Uppland och finsk-estländska dial. Jag kan med ledning väsentl. af ex. *fäjin* tillägga (åtm. delar af) Närke (se nyss) och Ögtl. (?, Kalén Östg. Dial.)[4]. Det ser ut som om t. ex. (inre) Sdml. och delar af Västml. och Närke (och n. Ögtl.?) äro fria därifrån (jfr materialet på *stege, snigel* och *tygel* Hesselman Korta vok. 72, 104, 108), och då kunde det till en del vara därifrån som riksspråket influerats. Märk Columbus 22: '*Fäijn. fägen*'. Det senare är den fina formen.

Det är således klart, att företeelsen går vida utöfver området för den s. k. norrl. förmjukningen; och annat har väl egentligen ingen tänkt. Hålla vi oss till Uppl., antecknar jag ytterligare några ex. från bygder utanför förmjukningsområdet. Aurivillius (om hvars ståndpunkt närmare strax) har *tyijel* (ren dial. vore nog *tyjjil*) Cog. 44. Önamnet *My(j)a* (riksspråkiseradt *Möja*) i Sthlms skärgård < *Myghin* (citatet kan jag tyvärr inte finna); Vätöm. *daksmej* 'dagsmeja' Schagerström i Landsm. X. 1, 14, nyskapad obest. form till ett *-meja* < *-megin*

---

[1]) Bib. 1541 däremot normaliter *deg(h)e-*.

[2]) Med da. påverkan får man dock också räkna.

[3]) Som dock inte bör förblandas med den sydsv. förmjukningen t. ex. *hagen* > *hajen*.

[4]) Skulle Kaléns former härröra från väster l. söder, höra de nog inte hit (se n. 3); jfr Hesselman Sveam. 66 (märk dock *sniell* 'snigel' Lex. Linc.). Säkerl. inte häller Hofs *fäjen* (Dial. vestr.); jfr Landtmanson Västgötam:s l- och r-ljud 10 ff.

(se Lindroth i Fr. filol. fören. i Lund III, 45); de ganska vidt spridda sup. *dräjji, släjji, täjji* (se t. ex. Kruuse 550; äfv. i själfva centrum af *k*-området, se Schagerström Vätöm. 70, Tiselius Fasternam. 99 [1]). Dessa återgå på fsv. *dræghit, slæghit* (bl. a. i UplL); *tækit* (*tæghit*) är inte anträffadt, och *täjji* kan vara senare analogi. Formerna med *-a-* (t. ex. *slajji, tajji* ännu i genuin stockholmska) [2]) böra nog anses som kompromissformer mellan *-agh-* och *-äjj-* (annorlunda Hellquist Stud. 83 [3]); Bure skrifver *slaghin* Rrä 954, *slagit* Saml. 92).

Vi ha förut (s. 186) behandlat den i viss mån likartade förskjutningen af *rghi(-e)* > *rji(-e), lghi* > *lji*. Också den gick utanför förmjukningsområdet. Vill man nu formulera en regel för behandlingen af äldre midljudande *gh* framför svagtonig vok. i Uppl., kommer den att lyda så: *gh* kvarstår (för att sedan öfvergå till *g*) framför velar vokal, öfvergår i norra Uppl. till *j* framför palatal vokal oberoende af föregående ljud, medan i området söder därom denna öfvergång tillika förutsätter att föregående ljud är en palatal vok. eller *r, l* [4]). Det område, där t. ex. *skōgin* blir *skōjin*, synes vara detsamma som förmjukningsområdet för *k* och gammalt *g*(*g*). Men det torde ändå vara lämpligast att inte där blanda in gammalt *gh*. Detta också därför, att det finns det som tyder på att inte häller samtidighet i förmjukningen föreligger i de båda fallen (se s. 203) [5]).

---

[1]) *Släiji* har jag antecknat från Bröll. 1732 med uppgifvet Närtunamål.

[2]) Bröll. 1700 har *staji.*

[3]) Möjligen skulle man kunna tänka på *slaghi*(*t*) > *slajji* i svagton framför adverb. Detta synes vara Celanders mening Lokes myt. urspr. 24 n. 3.

[4]) Kanske har inom något område äfv. i dessa ställningar *gh* kvarstått.

[5]) Sammanslagning har skett hos Hesselman Sveam. 6, Kruuse 540, och för ett blott framläggande af de nuv. förh. är därom intet att säga. Däremot kan jag efter här lämnade utredning inte vara med på att *ghi* > *ji* efter *r* är 'identisk med utvecklingen af *g*, *k* > *j*, *tj* i uddljud' (Hesselman Stafvelseförl. 47 n.). De båda områdena sammanfalla (urspr.) icke. Kanske täcka inte häller områdena för uppsv. *rghi, lghi* > *rji, lji* och *gh* > *j* mellan palat.

Någon motsats mellan *fäjjin* osv. och Bures ståndpunkt med afs. på *k* och *g* finns således inte.

b. För den ståndpunkt med afseende på förmjukningen som jag antagit Bure företräda, är som redan nämndt karakteristiskt att ett *j* höres emellan *k, g* och följande palatal vokal; utom då denna är *i* och *y*. Framför dem brukar det vara blott palatal explosiva (liksom velar framför de bakre vokalerna). Men hur kan Bure då Rrä 87₂₂ påstå, att *k* och *g* äfven framför dessa vokaler ha 'annat ljudh'? Är det en blunder, i det att han tanklöst uppräknat alla de lena vokalerna utan åtskillnad? Knappast. Men å andra sidan kunna vi inte af hans ord få någon anledning att betvifla riktigheten af det ofvan vunna resultatet. Vi få här en synnerligen välkommen hjälp af Aurivillii uttalanden Cog. 93 ff. Dennes uppgifter stämma här på alla punkter med Bures. Man tolkade tidigare de förra såsom syftande på *ƫ*- resp. *j*-ljud (Noreen Col. IX, XII, Andersson Salberg 54, 73 f., jfr dock s. 111). Denna tolkning var ytterst naturlig, innan man visste, att det gamla uttalet med hårda *k, g* ännu i vår tid finnes kvar i uppl. mål [1]) (och däribland just i Aurivillii hembygd, Knutby i Roslagen). Så snart detta spordes, framställdes också en annan uppfattning (Schagerström Vätöm. 33, 34, 35, 37 i noterna). Då sålunda A., som utan tvifvel yttrar sig om typ a 2, talar om 'lenior sonus' med *j*-inskott äfven framför *i* och *y*, ha vi, synes det mig, att ta Bures uppgift för god och blott söka att tillfredsställande tolka den. Och då kan man tänka på, att det i själfva verket framför *i* och *y* inte var lika utprägladt *k* + *j* osv. som framför *e, ä, ö,* men att dock det utprägladt palatala *k* fattats som mera liknande detta än det velara *k* [2]). Någon skrifning *kji, kjy* tror jag mig ej ha sett i Bures vanliga text; men vi måste observera hans *kiyrkio* ABC[3]. Den afsiktligt fonetiska skrifningen tyder här på, att

---

vok. hvarandra. Möjligheten af analogiska utjämningar m. m. gör konstaterandet svårt.

[1]) Detta var dock redan antydt af Lundell i Landsm. I, 62 f. och De sv. folkmål:s frändsk. 17.

[2]) Man kan observera, att B. i sin (visserligen på främmande påverkan beroende, hvarom längre fram) indelning af konsonanterna BR 111₉ f. skiljer på främre och bakre *k, g*.

det mot slutet af *k* äfven framför *y* funnits en om ock lindrig frikation. Vi böra då säkerligen förstå motsatsen mellan de båda *k*-ljuden i *kyrkja* IFr(3)67 11 så, att det första var *k* + ett rudimentärt och ej självständigt framträdande *j* (eller kanske alternativt — ty växelformer äro tänkbara — blott hårdt *k*), det senare *k* + klart *j*. Att han vid det sista skrifver ut *j* (liksom i *kjänna* IFr(3) 66 15), behöfver ej visa, att *j* uppfattats såsom ett självständigt ljud, ty vi se, att han vid fall som *läkiär* osv. (Rrä 87 20) ansåg, att *k*-ljudet omedelbart föregick *ä*, att *j* alltså hörde till det förra. För öfrigt påstår Bure ingenstädes, att ett verkligt *j* inskjutes, och Aurivillius s. 93 säger: 'quasi *j* inter *k* & vocalem intercederet'. — Men hur kan det ha varit framför bakre vokal i ord som *gjuta, gjord, kjol?* Sådana behandlas hvarken af Bure eller Aurivillius.

c. Det är slutligen af intresse att också här undersöka, i hvad mån Bures ståndpunkt i denna fråga bidrar att närmare lokalisera hans språk.

Typen a — tagen som en enhet — förekommer i våra dar inom ett större sammanhängande, på midten betydligt smalare bälte tvärs öfver hela Uppland (med undantag af de västligaste häradena); se språkkartan i Uppland 2. I mellersta Uppl. går området upp till en dryg mil söder om Uppsala, som sålunda, liksom trakten norr därom (hvari Bures födelsebygd Åkerby), ligger utanför, och ned till ungefär tre mil norr om Stockholm. Trakterna närmast de nämnda båda städerna ha nu riksspråkstypen b. Typ c vidtar först närmare två mil norr om Uppsala. Alltså ligga alla de bygder, som vi kunna tänka på såsom väsentligen influerande Bures språk, nu utanför områdena för såväl a som c. Hans ståndpunkt kan då förklaras på ett af följande tre sätt: antingen har typ a förr intagit större område på bekostnad af (b och) c, eller hade öfverhufvud taget på c-området ännu ingen förmjukning inträdt (i Uppland; någon språkgräns i norr funnes då ej), eller slutligen representerar Bure här inte något specifikt uppl.-uppsv. språk, utan ett mer götiskt-skriftspråksmässigt af typ a. Den sista möjligheten kan genast affärdas: efter allt att döma hade det nuvarande riksspråkets ståndpunkt mycket tidigt inträdt i de till dess

uppkomst bidragande götiska målen (jfr Noreen Altschw. gr. § 268). — Numro två af de antydda möjligheterna är mera tänkvärd. Det äldsta uppl. dokument som vi synas böra hänföra till c-området synes vara ett bröllopskväde från 1691 — ett af de båda äldsta vi öfverhufvud känna. Detta har nämligen formerna *Krojen* och *trojen* och ingen däremot stridande stafning[1]. Men det är nu af betydelse, att där inte finnas några fall af förmjukade *k* och *g*. Man kan invända, att det äfven om uttalet varit *tj*, *dj*, bör ha tagit emot att också skrifva så. Må vara, men den undantagslösa ortografi, enligt hvilken före *ä* och *ö* skrifves *ki*, *gi* (minst 15 ex.), före *e* och *i* däremot *k*, *g* (20 ex., bland dem: *mycki* 4 ggr, *Silki*, *-ringin*, *ginast*, *ungin*, *Folkin*, *ikkin* 'idken') ger oss nog en vink om att förmjukningen af *gh* och af *k*, *g* inte kronologiskt böra likställas. Det kan vara så, att den senare ännu vid 1600-talets slut åtm. i n. Uppl. ej genomförts[2].

Skillnaden mellan ortografin i nyssnämnda Bröll. och Bures ståndpunkt ligger alltså blott i skrifningen *-ojen*. Besinnar man nu, att förmjukningsområdet i våra dar vidtar en knapp mil norr om Åkerby, kan det synas rimligt, att detta egentligen hör därinom och att Bure representerar förstadiet före förmjukningen; dock så, att former som *mojin* — om också de gått så långt mot söder — undvikits

---

[1]) Dessa former göra väl, att vi ej med Hesselman i Uppland 2, 533 böra ev. tänka på sörml. ursprung. Också formerna *slånckar*, *Tånckar* tala däremot.

[2]) Kanske hade den det tidigare längre i norr. I en bröllopsdikt från Gäfle 1676 skrifves 2 ggr *nykkia* 'nyttja' (Firmenich Völkerst. 3, 876, 877), hvarmed man kanske kan jämföra *werkiet* i en gästrikskt färgad dikt redan från 1614 (se Spr. o. stil 9, 66). — Då Hesselman i ordl. till Columbus öfversätter dennes *näckia* med 'fiska med nät', förutsätter han tydligen förmjukningen. Men hans öfvers. är oriktig (redan *näckenät* på s. st. borde ha gjort honom försiktigare). *Näckia* är = isl. *hnekkja*, no. dial. *nekkja* Aasen, Ross (hos denne öfversatt 'drage et Fiskevod (Not) op paa Land'); jfr sv. *nacka*. En omständighet tyder emellertid på, att i Dalabergslagen fanns åtm. en begynnande affrikation redan omkr. 1650; om den se nästa n. — Att inte i Ångml. på Bures tid förmjukningen var genomförd, knnna vi sluta af hans ex. *våkin* Su 47 (jfr s. 140 n. 1 samt 197).

såsom för påtagligt dialektala (*fullmoghen* SprU 33). För denna lösning kan också synas tala, att han ju tycks ha haft en viss affrikation äfven i förb. *ki*, *gi*, där den nuvarande typ a i regel visar hårdt *k*, *g*[1]).

Å andra sidan kan åtskilligt andragas också för att Bures ställning bör sättas i samband därmed, att typ a i ä. tider hade större utbredning än nu. Att den det hade, är påtagligt. Att a-bältet i centrum är så smalt, men vidgas åt sidorna, måste bero på yngre inflytande från ett mer förfinadt uttal i Stockholm och Uppsala. Att själfva stockholmsspråket vid denna tid hörde dit, är så godt som säkert. Pourel de Hatrize, som varit 'Linguæ Gallicæ informator Holmiensis' (Schefferus Suec. liter. 300), har nog därifrån fått det hårda *g* han uppger för ord som *gífua*, *geet*, *gynna* (se hans Gångewägh 10 (1650), Tabula 2 (1664)). Och det är alldeles tydligt, att ännu Hiärne Orth. 35, 39, 43 f. anser hårdt uttal af *k*, *g* som det normala (uppsv.; ej observeradt af Beckman 169); jfr n. 1. Och a uppträder ju i söder ånyo i vissa delar af Södertörn, icke utan samband med det uppl. a-bältet; nu visserligen först i Sorunda (Hesselman Sveam. 6), men ännu för en mansålder sedan uppe i V. Haninge (enl. uppgift af infödd)[2]). Och vid det uppl. a-bältets gräns i sydost är detta uttal nu alldeles försvunnet från en af de större öarna (Husarön), där säkra uppgifter lämnats mig om dess tillvaro inom senaste generationer. Bure stod i stark kontakt med Uppsala-språket. Det är all anledning att tro, att också detta hade hårda *k*, *g*[3]). Och där bör det

---

[1]) Ett ytterligare stöd för att hans affrikation pekar åt det hållet, kan man finna däri, att det synes vara just samma ståndpunkt som sedan förfäktas af Swedberg Schibb. 16, 17, men som af Hiärne energiskt bekämpades (jfr nedan) och betecknades som 'Falunismus' Orth. 44. I Swedbergs barndom (f. 1653) hade man tydligen kommit fram till en affrikation i Dalabergslagen; men icke längre.

[2]) Jfr Upmarks uppgift Folkspr. i Södertörn 15 (1869), att *k* i denna ställning 'temmeligen allmänt' bibehöll 'sitt hårda ljud'.

[3]) Häremot får inte som bevis användas *kielar* 'tjälar' Schroderus Jan. Ling. nr 54, ens för hans eget vidkommande. Ty dels är en förblandning i vissa ord af *tj* och (verkligt) *kj* ej okänd i Uppland (se Tiselius Fasternam. 103; naturligtvis förutsätter den

väl förklaras just genom a-områdets vidare sträckning mot norr (jfr om de histor. och geogr. gränserna i Uppl. Hesselman i Spr. o. stil 11, 148). — Slutligen kan Aurivillius' med Bures öfverensstämmande ståndpunkt svårligen till sin grundval (jfr n. 1) förklaras annat än ut ifrån a-typens dominerande ställning.

Jag skulle tro, att slutsatsen bör bli denna: Att Bure hade verkliga *k*, *g*, stämde med hembygdsdialekten. Då allt bildadt uppsv. språk likaledes hade *k*, *g*, måste detta uttal bli det normala för honom. Att han dock har (begynnande) affrikation framför len vokal, är kanske ett minne från hemtrakten, som hörde till det område, där full förmjukning sedermera skulle inträda. I de centralare bygderna kom affrikationen först något senare, där den alls kom [1]).

1. IFr(3) 66_{13}, 67_{12}, Rrä 83_{20}, 92_{19}, Fa13 108_{2}, 110_{6}, TO113_{11}. 1.
Därtill den s. 13 nämnda anteckningen redan af 1599 ur BR. — Bure känner det 'tjocka' *l*:et [2]). Vi få tyvärr ingen direkt upplysning om dess förekomst [3]). Men det nämnes som en

ett synnerligen palatalt *k*), dels synes i just detta ord en anslutning till stam med *k*- ha ägt rum (se materialet hos Rietz 303 a). Bure skrifver *Tiǫhl*- Su 23.

[1]) Motsättningen med afs. på denna mellan Aurivillius och Hiärne kan nog väsentligen förklaras genom den senares konservatism, medan A. här gått det moderna stadsspråket en smula till mötes.

[2]) Beträffande hans analys och benämning af ljudet hänvisas till afd. D.

[3]) Det är rörande förekomsten af *ɭ* efter vissa vokaler (jfr strax nedan) som Bures ståndpunkt kunde vara af intresse att känna. Beträffande ställning efter konsonant äro vi ändå tämligen på det klara. Då Kock Ark. 16, 260 n. vill tolka Aurivillii upplysning Cog. 62 att *himla* uttalas med tunt *l*, *humla* däremot med tjockt, därhän, att det före *m* gående *i* skulle ha framkallat det förra, så är det med säkerhet oriktigt. Formen beror på inflytande från sing. *himmil* (med *l* efter *i*); jfr Fasternam. *gafflar*, *jävlar*, *stövlar* med tunt *l* efter sing. på *-il*, däremot omvändt (obs.! en särskildt vanlig plur.) *nyckɭar*, trots sing. *nyckil* (*nyckyl*); se Tiselius 108, 59. Jfr dessutom, utan lätt associerbara sidoformer, *skymɭa*, *vąpɭing* (trots *y* och *ą*). Beträffande *himla* kunde man dessutom tänka på inflytande från religiöst språk, men det är alldeles inte behöfligt. — Att Bure hade *ɭ* efter *ȳ*, blir troligt, om skrifningen (-)*styhl* är pålitlig (se s. 98 n. 11).

särskild egenhet för Dalarna, att där ɫ förekommer också i början af ord, en iakttagelse, hvars riktighet moderna undersökningar bekräftat (se t. ex. Noreen Vårt spr. 1, 116). Också för oss är detta något säreget dalskt.

Om ɫ för *rd*(*h*) har ofvan talats s. 176 f.

Genom sin säkert harmsna undran öfver hvad *præsentela, absentela* är för sorts latin visar Bure sig åtminstone i ett fall ha iakttagit det icke minst i Uppland[1]) i så många fall konstaterade utbytet af *r* mot (tjockt) *l*. Att just detta fall antecknats från annat håll, är mig icke bekant.

Beträffande uttalet af *lj* lämnas vi i sticket. Hans tystnad behöfver dock inte läggas honom till last såsom bristande fullständighet. Ty hur förhållandet än må ha varit, något eget ljud kan förbindelsen inte gärna ha representerat. Den som vill söka bilda sig en mening om det sannolika uttalet, hänvisas till Aurivillius Cog. 3, 88, hvaraf synes, att denne menade sig uttala *l* i *lj* — och jag ser ingen anledning att jäfva honom[2]).

Om *ll* < *ld* se under *d* s. 178, om s. k. tonlöst *l* under *h* s. 191.

Su 22 anges tydligen såsom ångermanländsk form *assinteth*. Företeelsen är vida spridd (känd äfv. förut från Norrl.). Formuleringen behöfver inte betyda, att Bure inte också kunnat känna formen från Uppland (jfr Hesselman Sveam. 35).

Något bidrag af värde till belysningen af 'Bures språk' lämna oss inte hans uppgifter om *l*. En detalj dock: i allm. förekommer ɫ i uppl. ej efter urspr. *ĭ*, *ī*, *ē*, eller efter *y̆* före slutljudande *l* eller *lj*- (Hesselman Korta vok. 27, försiktigare

---

[1]) Jfr t. ex. *krasa*(*r*) Su 48, Saml. 104, *plänta*(*s*) Bröll. 1692, *bokpälm* (Grip Skutt. 29; där fler ex.). Jfr äfven *klita* Schroderus Jan. Ling. nr 104 samt Dens. hos Grip i Landsm. XVIII. 4, 6. *Podagel* också hos upplänningen Sparrman-Palmcron Sundh.-speg. 383 (1642). Litteratur i frågan hos Karsten Kökarsm. § 32, 3. Att det var ɫ, visar skrifningen *onahlogh* Su 49 (visserl. från Ångml.).

[2]) Visserligen *jusa dagin* Bröll. 1691; men mellanrummet i originaltrycket är så stort, att *l* möjl. utfallit. — Kanske var dock *l* + *j* redan för A. högtidligt språk. Enl. Hof Dial. 39 uttalade uppsvenskar det endast 'in publicis orationibus . ., nec sine difficultate qvadam'.

132 med n. 1 [1])). Om då uttalet *prœsentela* föreställer uppl.-uppsv. språk, är *l* (som ~ *r* är *ɫ*) en bekräftelse på att där ej förelegat *ē*, utan *ā* (se s. 153 n. 1).

Att i 'Bures språk' *ɫ* i de vanliga ställningarna florerade, är uppenbart. För öfrigt var det ju spridt öfver alla mellersta Sveriges mål. Och hvad den sociala nivån beträffar, så ha vi äfven eljes anledning att anta, att åtm. vid början af 1600-talet den fina världens samtalsspråk var lika fylldt af *ɫ* som det mera rustika [2]). Först mot århundradets slut torde det inom det förra börjat bortläggas; se Columbus 64 (Hesselmans uppl.) och Salberg hos Andersson 81 [3]).

m. Här föranledes en anmärkning blott däraf att Bure TO 1194 tydligen anför *glam* såsom ex. på lång slutkonsonant. Och därmed stämmer *glamm* Hildebrand 118 (~ *glam* Saml. 111). Då ordet säkerligen återgår på en stam *glăm-* [4]), vore det sålunda representativt för den omdebatterade gruppen med gammalt *-ăm*(-). Jag ämnar mig här inte in på en ut- **m.**

---

[1]) Med afs. på H:s tro här, att det var dentalt *l* också efter *ȳ* jfr för Bure s. 205 n. 3 slutet. I fråga om ursprungligheten af dentalt *l* i *ylj* och efter *i* jfr s. 227 n. 6, 231 n. 4.

[2]) Ja äfven i retoriskt språk hördes det; jfr Aurivillius Cog. 98: 'et publicis concionibus usurpatur'.

[3]) Hos en vanlig 'bildad' person bröts dess välde säkert långt senare (i vissa ställningar är det knappt än fullt utrotadt). Jag citerar här ett så vidt jag vet hittills obeaktadt yttrande om *ɫ* af Verelius (Runographia 32 (1675)), där intet förbehåll göres: 'Thenna Runan [ᛚ] swarar emot thet Latiniska L. Doch hafwer hon thet besynnerligit och för sig sielf uti wårt tungomåhl, att såsom alle andre fremmande uthföra desz liud emot tänderna, som wij och görom i månge ord, så äre deszföruthan fast månge ord, uti hwilka thes liud skipas och lämpas öfwerst i gomen emot strupan. Exempel till thet förra är thetta, Litin lögn är och ledh. Men till thet senare, uti orden Mål, Stål, Stol, Prål, Pråla, Gala, Smal, och månge hundrade flere'. Med afseende på originaliteten i analysen se under afd. D. — Jfr äfv. Sv. Hof hos Beckman Ark. 11, 215.

[4]) Visserligen har ä. vnord. också *glamm*. Jag vågar dock tro, att man för blindt litat på vnord. skrifningars vittnesbörd till förmån för urspr. *-mm-*.

redning af hela detta problem. Det kan endast lösas på grundvalen af ett stort dialektmaterial. Ty att det är dialektala olikheter som i stor utsträckning framkallat växlingen, synes mig sannolikt[1]). Kocks lösning Landsm. XI. 8, 40 ff. kan därför svårligen vara definitiv (jfr Noreen Aschw. Gr. § 300 a. 2); men a priori förneka de af honom påpekade faktorernas betydelse vågar jag inte.

Här lägger jag blott fram de hithörande i någon mån upplysande skrifningar jag antecknat från Bure: *bramma* Su 27, *stramm* 39, *framme* 53, *framman* 76, *framm* SprU 37, *samme*[2]) — *lammer* 'lam' Nym. wijsor C4 a, *brudhframma* Su 57 (så!), Saml. 92, *-fremma* Saml. 13 ~ *ramen* Su 56, 69, *skriftrame* 'starka i att skrifva' Rrä 189, *gamal* såsom tolkning af ᚴᚼᛘᚼᛚ Rrä 152 (~ *gammal*)[2]), *framan* Saml. 96, *beramat* 117, *brudhfräman* 122.

Det synes mig, som om utvecklingen af typerna *skramla*, *hamna*, äfven *vimla* o. d.[3]) inte bör bedömas så isoleradt från detta fall, som nu skett hos Hesselman Korta vok. 152. Vi ha nog äfv. uppsv. fall, där *mm* efter *a* inträdt helt oberoende af kons.-inskott (t. ex. *bramma*). Och det bör beaktas.

n. **n** (och *ng*). IFr(3) 67_{10}, Rrä 83_{20} (93_{2}), TO 113_{11}. Därtill den s. 13 nämnda anteckningen af 1599 från BR med tecknet *ŋ*. Bure skiljer på två *n*-ljud. Det ena är naturligtvis det vanliga apiko-dentala *n*, det andra, som han i TO kallar 'näso n' eller 'N nasi', exemplifieras icke där, men då han redan IFr3 skiljer på två *n* och där ger exemplet *konung*, är det tydligt att han afser *ng*-ljudet (*ŋ*)[4]).

---

[1]) Åtm. de västra o. sydligare götamålen torde genomgående ha kons.-förlängning. Det är nog inom det uppsv. området, delvis rent af inom Uppl., som vi ha att söka grunden till växlingen; jfr med materialet nedan Grip Skutt. § 50 a. 3.

[2]) Detta ord med denna skrifning naturl. ofta i texterna.

[3]) *skymlote* SprU 19.

[4]) Ha vi någon anledning att vänta två skilda *ŋ*-ljud? Kock Ark. 16, 260 n. har så tolkat Aurivillius. Och dennes uppgift bör visst inte lämnas ur akt. Men hvarför skola vi tro att han menat 'muljeradt' *n* i *tänkja* gent emot *anka*? Det kan väl helt enkelt vara så, att, då *k* i det förra var utprägladt palatalt, den specifika *ng*-klangen framträdde mindre än i det senare. Annat vore det, om A. kunde tänkas ha haft 'förmjukadt' *kj* (jfr s. 201).

Om *nd* > *nn* se under *d* s. 178.

p. RL 81, Rrä 93_4 ff., TO 113_{18}. Den enda uppgift som har något intresse är den, att *p* i *nampn* enligt Bures mening var stumt (jfr om *b* s. 166). Detsamma menar Aurivillius Cog. 109. I sin egen stafning är Bure i synnerhet som ung något vacklande; så *nampn(en)* Su 52, 75, SprU 19[1]) ~ *namn* t. ex. Rrä 59, 128, SprU 19, Hildebrand 364, *stamn* sist anf. st. Hans transskription i ABC[3] stämmer med hans påstående (Beckman 179). Beträffande *mpt* kan man framdraga skrifningen *kåltompten* Saml. 91[2]). p.

r. Anledning till diskussion ger här Bures särskiljande genom olika typer af tre olika ljud — som det vill synas — IFr(3) 67_8; jfr Rrä 83_{20}. Ex. äro orden *rörughr* och *gärning.* I det sista har *r*-et först skrifvits såsom det första i det förra, men sedan ersatts med samma tecken som slutar detta ord. Detta tecken *z* kan först affärdas. Bure afser tydligen en form *rörugher*, och han har här upptagit något som han (åtm. under tidigare år; jfr SRR 124_{14}) menade vara en egendomlighet för runskriften: att (slutande) *er* betecknades med eget tecken (ᛦ eller stundom ᚱ)[3]). Att detta var hans uppfattning, ses af IFr(1) 45_6, RL 81 och Rrä 97_{15}, 98_1. Att han nu insatt samma tecken i *gärning*, måste nog tillskrifvas det föregående *ä*. Hade han varit fullt konsekvent, hade han bort stryka vokaltecknet. r.

Komma vi så till skillnaden mellan de båda första *r*-en i *rörugher*. En nutida svensk kommer här lätt att tänka på förhållandena i våra götalandskap, där ju äfven riksspråkstalande personer uttala det första såsom tungrots-*r*, det senare som tungspets-*r*. Att detta skulle vara det afsedda — som jag verkligen tidigare förmodat —, vore säkert ett oriktigt antagande. Intet berättigar oss att frångå uppl.-uppsvenskan, om vi på grundvalen af den kunna finna en

---

[1]) Från Schroderus Jan. Ling. nr 208 har jag antecknat *sömpnigh*, men det behöfver kanske inte förf. stå för.

[2]) Hvad den fonetiska förklaringen på dessa inskott af *p* och *b* beträffar, är jag böjd att sluta mig till Kock Ark, 16, 260 ff.

[3]) Han använde sitt tecken också några gånger i praktiken: *föddz* Su 28 (Klemming fel: *föddt*), *Laghz* 'runan ᚨ' Rrä 147, *giordz̄* 170.

god tolkning. Och detta är fallet. Också Aurivillius talar Cog. 111 ff. om två olika uttal hos *r*: han känner en 'pronunciationem molliorem ac leniorem, & minori cum lingvæ agitatione prolatam' en 'duriorem ac majori cum agitatione lingvæ conjunctam'. Men tyvärr är han vid redogörelsen för fördelningen ofullständig: han glömmer att upplysa om uddljudande *r*. Men att ett inljudande kort *r* i ställningen *-öru-* skulle ha det förra uttalet, framgår klart. Salberg kan tyckas supplera, då han kort och godt säger (Andersson 87): 'Framför vocalerne utföres *r* skarpt, men efter dem lent'. Böra vi då tänka på, att det blott var i egenskap af uddljudande som det första *r* i Bures *rörugher* hade ett säreget ljud, och då ett 'skarpare', i hvilket fall man kunde åberopa den moderna fonetikens vittnesbörd, att vibrationerna i allm. äro fler i uddljud än i inljud (efter lång vok.)[1]); jfr Jespersen Fon. 223 (o. cit. litt.), 431? Det finns en sak, som kan komma oss att förmoda något annat. I sin 'Orthographia' säger Hiärne (s. 49), att hos isländarna *r* var 'aspiratum', ett uttal som han påstår ännu vara gängse i isl. 'och i de aflägne Öijar wid Åland.. Gamle Ålänningar säija ännu *hrein* för *reen*, *hredder*, *hrädes* &c. I min vngdom märte [så!] iagh slijkt hos de gamla Rooskarlar, som nu är hos dem aflagdt'. Hiärne var en fin iakttagare. Vi böra därför inte, trots det att moderna dial. inte styrka hans ord, affärda dessa som opålitliga. Det är att märka, att han säger det åsyftade uttalet i Roslagen blott ha förekommit i hans ungdom, dvs. han har sannolikt hört det vid slutet af 1650-talet (jfr hans biografi). Det bör emellertid 50 år förut (Bures uppgifter äro från 1600 o. 1602) ha kunnat vara betydligt mera spridt. Och också Bure har ju senare desavouerat dess tillvaro — eller dess anspråk på giltighet — dels genom att stryka tecknet i Rrä, dels genom att inte ta upp det vidare (särsk. i TO)[2]). — Det behöfde ju inte längre vara fråga om verkligt $h + r$ (ej häller hos Hiärne).

---

[1]) I modernt storstadsspråk råder tvärtom ofta en tendens att låta uddljudande *r* bli frikativt; jfr Jespersen. anf. arb. 424, för Sverige Lyttkens o. Wulff Ljudlära 150, Tiselius Fasternam. 115, Noreen Vårt spr. 1, 435, 437.

[2]) Hiärne känner också '*l* aspiratum' < *hl*, men detta blott

Hvad som dock gör saken osäker, är först att Bure blott ger oss ett enda ex. — där visserligen *r* < *hr*. Vidare bör märkas, att d e n n a distinktion mellan två *r* alls inte stämmer åtm. med hvad Aurivillius menat. Dennes 'hårdare' *r* förekom i typerna *hudar, bönder, herre, torsk*. För oss är det svårt att här [1]) se något så pass olika *r* i t. ex. *fara*, att vi skulle tala om två slag. Men då A:s uttal knappast kan ha afvikit från moderna måls [2]), har han väl i vibrationsstyrkan (delvis = längden) hos det *r* som (med fast anslutning) följde på kort vokal (ej helt svagtonig? jfr n. 2) sett något särskiljande från *r* i andra lägen. Då kan det dock tillämpas på Bures ex. endast försåvidt uddljudande *r* borde ha förts till den förra typen (jfr s. 210). — Hvad Salberg menat, är ganska oklart, men hans formulering manar alltid till någon försiktighet vid antagande att Bure åsyftat 'aspireradt' *r*.

Att Bures *r*-ljud båda voro tungspetsljud och inte v ä s e n t l i g e n olika, kan slutas ur (det visserl. strukna) SRR 124_{16}: 'där är icke mêr än ett ljud som darrar allenest' osv.

Om uttalet af gammalt *rdh* se s. 176 ff. och nedan 221, hvarest ock om öfriga ev. *r*-supradentaler.

s. Om *hl* för *sl* se ofvan under *h*. Det enda för öfrigt att här diskutera är frågan om *ʃ*-ljud (utom såvidt det gäller *r*-supradental, hvarom s. 221 f.). Jag har redan antydt, att resultatet med afseende på Bures ståndpunkt till förmjukningen af *k, g* a priori låter oss vänta, att han icke vidkänts några *ʃ*-ljud (med *s* som första komponent), åtm. icke fullt enhetliga såsom i det nutida riksspråket. Att så verkligen varit, framgår också af ett par af hans ex. Han talar om *k*-ljud i *skipi* Rrä 89_4. I fråga om *sj* ha vi att hålla oss till hans påstående, att det var 'medhljudhande j' i *själ* Rrä 90_{13}. Vi ha ingen anledning att misstro honom eller att be- **s.**

---

hos 'de uthgamla Ålenningar, som boo på de aflägsne Öijarne långt ifrån sielfwa landet', och äfv. af dem lägges det bort 'ju lengre ju mera' (s. 47). Därmed stämmer, att Bure inte a l l s vet af detta. Ty hans tecken TO 113_{16} syftar säkerl. på *hl* < *sl*.

[1]) V i få bortse från typen *torsk*, hvarom mera vid supradentalerna.

[2]) Det är dock möjligt, att infortis (*bönder*) ej var så helt trycklös.

skylla honom för af ortografien bunden analys. För *skj* och *stj* ha vi intet direkt att hålla oss till[1], men hvad konsekvensen bjuder är klart[2]. Frånvaron af hvarje fonetiskt tecken för *ʃ* har ock sin stora betydelse.

Beträffande Aurivillii uppgifter Cog. 89, 97 gäller här detsamma som ofvan vid *k*, *g*: de böra tolkas därhän, att det icke är fråga om några *ʃ*-ljud, utan om tydligt uttal af (alla) de ljud hvilka ingå i skriften (såsom redan beträffande *sk* antagits af Schagerström Vätöm. 34 n. 1). Och i nutida uppl. äro dessa konsonantförbindelser likaledes bekanta från *k*-området, sällsyntast rent *sj* (se Hesselman Sveam. 6)[3].

Frånvaron af *ʃ*-ljud får anses lokalisera Bures språk såsom uppsv. i samma grad som hårdt *k*, *g*. I hvad mån hans ståndpunkt är representativ för t. ex. hufvudstadens språk, låter sig ju inte afgöra blott genom hans egna uppgifter; ty det är inte sagdt, att förhållandena utvecklat sig så ostördt, att vi blott ha att betrakta spörsmålet som ett korollarium till *k*-, *g*-frågan. Ur Stiernhielms handskrifter skall jag emellertid dra fram ett par intressanta uttalanden till belysning. I F. d. 6 liten folio ('Virgula divina') bl. 1 r talar han om hvilka diftonger vi ännu ha kvar i svenskan. Det är blott sådana 'quæ ab i, & u, incipiunt, quales deprehenduntur in vocib*us*. Siö, Sniö, Siäl. Suara. Suäria. Suart. Suin. Suira (?)'. Det är tämligen säkert, att han syftar på och erkänner uttal utan *ʃ*-ljud[4]. Men vi böra med detta uttalande af 1641 jämföra ett senare i samma fråga i F. d. 6 stor folio bl. 8 r. (antagligen omkr. 1650, snarast något efter d. å.): 'S. aspiratum SH (ש) apud Nos non *est* in usu Scrip-

---

[1]) Märk dock *stiäla* ABC[2]. Men man kunde ju inte vänta ett särskildt tecken för eventuellt *ʃ*-ljud.

[2]) *skiölden* ~ *Sköld* Su 35 visar blott, att gammalt *kj* o. *k* före främre vok. sammanfallit (jfr s. 195 ff.).

[3]) Det af Schagerström anf. arb. 39 n. 1 omtalade ljudet mellan *sj* och *ʃ* känner jag från Röllöga i Blidö sn.

[4]) Detta skulle i någon mån ytterligare stödjas, om vi få tro, att Sti. varit fullt fast i bruket af termen diftong. Ty som framdeles skall nämnas, är han på det klara med att det inte längre är diftong, så snart ett frikativt ljud ('jod') inträder. Han skulle då här genom själfva bruket af term neka ett frikativt ljud.

tionis; auditur *tamen* in vocibus Siäl. Sielf etc. Quas qdam ex vulgo efferunt propemodum ut Schiäl, Schielf'. Stämma nu dessa båda uttalanden? Tolkningen af det sista är nog inte otvetydig. Man kan tänka på två möjligheter. Meningen kan vara: a. Det är just det 'vulgära' uttalet med *schi̯* som skall exemplifiera det 'aspirerade' *s*. Det finare hade *si̯*. b. Man uttalade öfverhufvud med *ʃ*-ljud; det säregna för det vulgära uttalet var att ett *i̯* fanns därjämte. Af dessa tolkningar tror jag mig böra ge företrädet åt den förra, dels därför att blott den stämmer med det först citerade stället, dels därför att eljes framdragandet af det vulgära uttalet blir mindre naturligt. Slutligen kommer därtill, att i texten följer ett framhållande af att högtyskarna 'semper fere aspiratum [*s*] exprimunt' (hvilket således inte vi göra). Stiernhielm företräder nog här, som att vänta är, en uppsv. ståndpunkt. Och troligen har han fört detta uttal med från sin hembygd, Vika, en dryg mil sydost om Falun. Visserligen råder där nu *ʃ*-ljud < *sj* (Noreen Vårt spr. 1, 115, Boëthius i Landsm. 1907, s. 67)[1]), men då hela 'det öfre dalmålet' ännu bevarar *sj* (Boëthius a. st.), är det inte djärft att förmoda dettas större utbredning mot sydost omkr. 1600. Formuleringen af Sti:s påståenden tyckes ge vid handen, att åtm. *sj* (jfr s. 214 n. 1 slutet) var ett fullt presentabelt uttal. Men personer af götisk härkomst ha säkerligen haft *ʃ*-ljud, och ordleken 'Är nu wår *Siäl* vtan *skäl* (Hercules v. 372) visar, att också Sti. kunde foga sig däri, när han diktade. Men kanske har han inte gjort vitsen själf. Den kommer igen (i annan form) hos Lucidor Tt 1 a. Så småningom blef åtm. i hufvudstadens bildade kretsar *ʃ* < *sj* gängse[2]). När

---

[1]) Då Sti. blott ger exempel med *sj*, ha vi ingen anledning att yttra oss om *sk* (framför len vokal), *skj* och *stj*. I Dalarna tyckas icke alla förbindelserna ha utvecklat sig parallelt (jfr s. 214 n. 1 slutet).

[2]) Eller skola vi säga: också i bildade kretsar? Märk Sti:s senare uttalande ofvan. Men han kan där syfta på landsfolk t. ex. från inre Södermanland. Knappast östgötar, ty 'Stockholmenses et Ostrogothi optime voces efferunt' (F. d. 6 stor folio bl. 15 r; framför har först stått 'Uplandi', men det har strukits; tvärtom är 'Stockholmenses' senare tillskrifvet).

den föga skrifkunnige Karl XI stafvar *ske sie* (Hist. handl. N. F. 1, 67 (1687)), visar han, att *sj* för honom brukar betyda *f*-ljud [1]).

t. t. RL 80, 81, Rrä 86_{14}, $_{25}$, 92_{5}, $_{14}$, 94_{13}, $_{17}$, 96_{4}, 101_{3}, (ABC 101_{23}) Fa13 108_{12}. De enda uppgifter som i detta sammanhang ha något intresse, äro de som röra växlingen *t* ∼ *d* i pronomina och *tj*. Båda äro ofvan tillgodogjorda, resp. s. 179 och 197. Ljudet *t* beröres dock också, då vi öfvergå till

th. th. IFr(3) 71_{29}, (4) 74_{7} med n. 7, Rrä 83_{19}, 86_{14}, 94_{13}, $_{17}$, 99_{9}, $_{20}$, (ABC 101_{23}) ABC³ 102_{9}, Fa13 107_{21}, 108_{11}, $_{15}$, TO 113_{12}, 118_{8}, Rred 126_{12}. Därtill den s. 13 omnämnda notisen ur BR från 1595. Hvad menar Bure med *th*? Det framgår alldeles tydligt, att han menar ett 'läspande' ljud, som förhåller sig till *dh* på samma sätt som *t* till *d*. Det är alltså fråga om ljudet *þ*. Hur har Bure kunnat känna till detta ljud? När vi tala om detta ljud (i fråga om vårt språk), tänka vi i främsta rummet på dess ställning i uddljud, i enlighet med hvad vi veta om äldre uttal. Redan a priori förefaller det osannolikt, att ljudet i denna ställning skulle ha lefvat kvar så sent som efter 1600, t. o. m. i en eljes ålderdomlig dialekt. Bure säger också i TO uttryckligen, att han inte vet af ett sådant uttal i de fallen, utan att där är 'rent *t*'. Det är häller inte det fallet han afser. Hvarken i RL eller Rrä vet han för öfrigt ens af, att *þ* kunnat ha något annat ljudvärde än *t* (runans namn skrifves också t o r e s), *d* eller *dh*, och det är af ett särskildt skäl som han besluter sig att kalla den för *th* (se Rrä 86_{17}). Med d e t t a *th* har han då här inte menat något särskildt ljud. Det ljud *th* som han åsyftar, brukas tvärtom aldrig 'i ordabörjan' eller först i en stafvelse, utan uteslutande

---

[1]) Här kan också anföras formen *skelduge* i titeln på J. Rhezelius' handskrifna dagbok 1634 (se Söderberg o. Brate Öl. runinskr. 3 n. 2). Ordet kan inte gärna vara något annat än ett adj. till adv. *själdan*. Rh. uppges vara uppländing (se Biogr. lex. N. F.). Men vet man det säkert? Det är bra frestande att tro honom vara från Resele sn vid Ångermanälfven (så förmodar nu Hildebrand 134). En undersökning af hans språk kunde kanske ge ledning. — Hesselman har nu i Spr. o. stil 11, 78 ff. visat, att *stj* hållit sig längre i (bildad) uppsv. än de öfriga förb.

sist [1]). Och denna uppgift från Rrä kommer sedan igen i ABC[2] och Fa13. För den som sammanställer hans skilda uttalanden finns intet tvifvel om att han här syftar på slutljudet i sådana ord som våra *mycket, brunnit.* Då emellertid knappast något af textställena för sig betraktadt är solklart till innebörden, skall jag i korthet kommentera dem som ge något mer än blotta påståendet.

a. Bland ex. på regeln att *gh, dh, th* och *ch* (utom framför *v*) blott brukas sist i stafvelsen anföres Rrä 100₄ ordet *hälgh-ath.* Detta kan ju afse att exemplifiera *gh.* Men då han inte ger något annat ex. på *th,* får väl det nämnda anses afse detta [2]). Och i hvarje fall ha vi självfva stafningen med *th* att hålla oss till.

b. Andra pers. pres. plur. af *vara* säges (IFr4) 'fordom' hetat *i ären, järeth,* och i kanten stå bredvid hvarandra två *þ.* Nu måste *järeth* väl vara taget från någon västnord. urkund, men om det kanske halft tanklösa nedkastandet af *þ,* som jag tror, kan visa på en identifikation af de båda ljuden, så har han troligen ledts dit af iakttagelser i sitt eget språk [3]). Ensamt betyder dock detta ställe föga.

c. 'Vocales gifva Thors Läspe namn / när de hafa näst höger handen' Rred. Hvilket är rimligast att tänka sig, att det är den föregående eller den efterföljande bokstafven som vid ett förmänskligande af en enskild sådan fattas såsom hafvande (dvs. vid full antropomorfos: hållande) dess högra hand? Svaret är vanskligt. Vid fullt antropomorfisk uppfattning af en bokstaf ligger det utan tvifvel närmast att tänka sig den med 'ansiktet' åt läsaren. Vokalen på högra sidan blir då den som föregår, och vår uppfattning från nyss står sig. Men tages 'hafa höger handen' helt afbleknadt såsom

---

[1]) Han kan dock stundom skrifva *thvänna* Rrä 263, *åther* Su 29, *åtha, uthan* 40 (åtm. det senare dock ändradt), *inthet* 65, 70, Rrä 23. Dessutom ofta i pronomina.

[2]) Han tyckes visserligen inte ge något ex. på *ch,* men att flera af dem med *gh* kunna fattas som fyllande den uppgiften, har utredts s. 173.

[3]) Detta vore då det äldsta vittnesbördet om ett likställande af hans eget läspande ljud med ljudvärdet af runan *þ*; jfr nyss ofvan och strax nedan i texten.

'stå till höger', så är ståndpunkten läsarens och vokalen till höger blir den efterföljande[1]). Vid detta dokument af 1644 göres saken än ovissare däraf, att vi genom TO veta, att han åtm. då — genom engelskan (se 118₁₆), möjligen ock genom (ny)isländskan[1]) — slutit sig till det gamla þ:s rätta ljudvärde. Nu är det visserligen sannt, att han i TO uttryckligen framhåller, att de gamle nyttjat þ äfven inne i orden. Men dels kan det inte ha undgått honom, att det särskildt fanns godt om ord med uddljudande þ och vokal efter, dels är det ju tal om 'Thors Läspe namn'. Detta — *þurs*, *þor(e)s* — var ju just ett sådant ord. Skulle han då mena, att slutet i t. ex. *mykkith* skulle ha gifvit upphof åt detta namn? Knappast. Men vår uppfattning om hvad Bure i tidigare skrifter afsett med ljudet *th* kan inte falla genom detta. Det är om två skilda saker han talar: först om det ljud han själf kände — runans ljudvärde var honom då ännu obekant —, sedan (åtm. i Rred) just om runan þ.

Jag skall stödja min uppfattning genom anlitande af textformer. Vi finna då t. ex.: *rumeth* Su 20, *mykith* 21, *sundeth* 23, *lofwadheth* 'lofvade det' 26, *hufvudheth* 37, *fnysketh* 46, *näreth* 'när det' 46, *varith* 47, *äreth* Rrä 84₁₆, 86₂₀ osv., *ordeth* 87₁₈, *intēth* 88₂₀, *gaghneth* 98₂₁, *mykkith* 25[2]). Här afses således uttal med tonlös spirant. Emellertid är detta inte ens hans vanligaste skrifning af dylika former: det är

---

[1]) Ännu en tolkning är kanske tänkbar, om man jämför följande passus från SprU 28: 'Så ofta som tvänna Substantiva vti Hebraiskan sammanbindas medh et strek som kallas Maccaf, så är dēdh ordet som efterfölier mot [högre] wenstre handen, Genitivi casus'. Här är således tal om den skrifvandes hand (ändringen i texten beror på att Bure först inte kom ihåg att ta hänsyn till den hebreiska skriftens lopp från höger till vänster). Vore detta ställe analogt, skulle emellertid 'hafa näst höger handen' tolkas: ha platsen näst (den skrifvandes) högra hand; hvilket kanske vore en för stark förkortning. Resultatet blefve snarast detsamma som vid tolkningen nr 2 i texten.

[1]) Om isländskt inflytande i TO se afd. D under Terminologien.

[2]) Af Rrä 99₉ kan man få den uppfattningen att tecknet & utlästes *äth*; märk äfv. IFr(2) 48 n. 4. Det ordet har väl då stått isoleradt.

med *t*. Där får man då se inflytande från ett vårdadt idealuttal eller kanske blott från skriftspråkliga traditioner. Saken är mutatis mutandis densamma för en uppländing i våra dar. Men vi träffa också *dh* (hvarmed de få *d* få anses likvärdiga). Åtm. i de äldre skrifterna äro ex. på detta jämförelsevis få; vi finna t. ex. *skuttidh* Su 39 (2 ggr), *runnidh* 44, *trädh* 'trädet' 44, *skrivadh* 'skrifva det' Rrä 10, *bruklighidh* 96₁₄, *brukadh* (sup.) 36, *knädh* 'knäet' 66. Att också detta var en uttalsform, visas däraf att detta är den enda som användes i transskriptionen ABC[2] [1]) (Beckman anf. arb. 178): *Hälghadh* (n.). *rikiädh*, *brödhädh* osv. [2]). Men naturligtvis strider inte det mot de föregående: det är dublettformer, alltefter olika stilarter. Men omöjligt är ju inte, att det därjämte kan tyda på en liten förskjutning i Bures uppfattning om det som gick för sig, eller rent af (delvis väl då under yttre inflytande) i hans eget språkbruk. Den stora sällsyntheten af *-th* i hans senare arbeten kan tyda därpå [3]). Det är *dh* och *t*, som nu dela makten. Så på gamla dar, i de i flera afseenden vårdslösa dikterna Nym. wijsor och Rred använder han också några former med totalt bortfall, åtminstone *Wildiure* Nym. w. D1a, *Sunde* Rred A3a, *litä* A8a. Orsakerna till dessas framträdande kunna också nu vara de nyss antydda. Men tillfälliga skrifningar visa, att han redan under sin ung-

---

[1]) Ett enstaka *däth* måste vara skriffel (det följande ordet är *är*; jfr n. 2). 9 ggr står *dädh*.

[2]) Af samtliga fallen (efter svagtonig vok., dit också *dädh*) är det (om vi undantaga *h*) blott i tre som tonlös konsonant (*s*, *t*) följer. De göra emellertid, att vi här inte kunna tala om en liknande fördelning ad *dh* ~ *th* som vi s. 189 trodde oss kunna i fråga om *gh* ~ *ch*. Skymtar något sådant fram i Aurivillius' *däth här* (hvarefter då *däth där*), *däth samma*, *Thet* ~ *däth som* Gram. 122 f.? I paradigmen 19 f. *dhet*, *dädh* o. d.

[3]) I själfva verket har jag inte antecknat något ex. Af något intresse är, att han i Rrä 96₁₄ först skrifvit *brukligheth*, men — vid den senare öfverarbetningen? — ändrat till *bruklighidh* (följande ord är *är*). Och utan betydelse är kanske inte häller, att han i TO, trots att *th* upptages bland de svenska ljuden, ej exemplifierar det ur det lefvande språket. Och vi kunna jämföra Stiernhielms: 'Nunc . . et literam [þ] & genuin*um* ejus son*um* in sermone moderno amisimus' (F. d. 10; före juli 1641).

dom i ledigt tal använde sådana former[1]). Vi behöfva inte häller betrakta dessa *0*-former som då rent dialektala. De tillhörde säkert äfven de bildades hvardagsspråk; se material hos Hellquist Stud. 78, där de äldsta ex. äro från Holof. (c. 1600) o. Prytz 1621 (denne var visserligen östgöte, men visar sig ha åtm. teoretiskt tillägnat sig en del uppsv.; se Hesselman i Uppland 2, 530; ordet står därtill i rim)[2]). Ett fsv. ex. hos Hjelmqvist i Festskr. t. Söderwall 38 (de hos Noreen Altschw. Gr. § 308 a. 6 äro ej analoga).

Hittills har blott varit tal om gammalt *-t*[3]). Och vi ha där hos samma förf. sett återspeglad hela utvecklingen *t* > *þ* > *dh* > *0* på uppsv. område. Fråga vi hur det gamla *-dh* utvecklat sig efter svagtonig vok., böra vi först erinra oss, att detta utom i en viss typ af subst. (*månad* osv.) blott förekom inom ett fast böjningssystem, i part. pass. af 1 konjugationens svaga verb (*kalladh*(*er*), *kallat*). I det senare har systemtvång i regel hindrat den ljudlagsenliga formens seger (liksom vi nu i Uppsverige ha sup. *kalla*, men part. n. *kallat*). De former vi i hithörande båda fall finna i Bures texter är, utom ett antecknadt *kallath* (m.) Rrä 81[4]), dels typen *-adh* (*pläghadh* Saml. 16, *avladh*, *o-straffadh* ABC[5]), dels typen *-at* (*sladhgat* m. Rrä 24, *ålskilnat* 67, *bedrövat* m. Saml. 13, *månat* 15, *ledhsagat* f. 20, *kallat* 21, *rijtat* 22, *hugnat* sbst. Su 80, Kon.-styr. A2 b). Därtill *Sigri* Saml. 107[5]). Typen *-at*

[1]) i *Torne* (så!) 'i tornet' Su 24, i *ansichte* 61 (*komi* 32 är felläst för *kom*), på 3e *dygne* Saml. 101 (väl ej dat.).

[2]) I den i dramat instuckna bondscenen har han emellertid intet *t*-bortfall: *omyckit*, *loffuat*, *inthet* (2 ggr), *hädh*. En möjlighet är väl, att språket i och omkring hufvudstaden här haft försprång. — Hos Stiernhielm är (i Herc.) bortfall ej ovanligt. Ett enstaka sup. *tala* har jag funnit i H. Oloffsons Visb. nr 32 (o. 1570). Arvidi 165 har *bewijsa* (rim: inf. *prijsa*).

[3]) Det är visserligen ingen som upplyser oss om att ex. *hälghath* är n. eller supinum. Men det är nog troligt, att han tänkt på första bönen i Fader Vår.

[4]) Dessutom kan *fäghnath* Rrä 8925 vara substantivet.

[5]) Vid pret. *kalladhe* > *kalla* räknar jag (i anslutning till Kocks alternativa förklaring Landsm. XV. 5, 22 ff.) icke med förlust i slutljud. Såsom hithörande från Bure, möjligen de äldsta säkra ex., nämner jag *vedha* Su 24, *svara* 46, *snabba* Nym. wijsor Bla,

kan, så vidt jag förstår, icke vara Bures hemlärda, vittnesbörd om någon uppsv. utveckling *-adh* (> *-ath*) > *-at*. Det vore orimligt att anta en sådan löpande parallellt med *t*:s ofvan behandlade. Och man finge ju då anta en senare omvänd utveckling *t* > *dh* > *0* (jfr Noreen Altschw. Gr. §§ 257, 2, 266 och i anm. anf. litt.)[1]). Det förefaller mig naturligast att i Bures *-t* se påverkan från det traditionella bokspråk, som här representerar en tidig götisk utveckling *-adh* (> *aþ*) > *at*[2]). Att de typiska götabygderna inte alls visa samma benägenhet för försvagning af ändelsedental, är ju väl kändt (jfr Hesselman Sveam. 66). Det hade redan Columbus kommit underfund med (Ordeskötseln 66)[3]).

v. RL 80, Rrä 84_{15} ff., 86_1, 93_{21}, 94_{12}, ABC 101_{24}, GS 102_{17}, Fa13 108_4 (109_4), TO 114_{15} ff. Den mesta mödan ägnar Bure åt att klargöra ljudets förhållande — väsentligen hvad de olika förekomstställena beträffar — dels till vok. *u*, dels till *f*. Han talar uteslutande om 'medhljudhande *v*' eller '*v* consonans'. Har han inte då förbisett någon distinktion mellan två skilda *v*-ljud? Han gör nämligen ingenstädes någon skillnad på det ur *f* uppkomna ljudet t. ex. i *själf* och det gamla *ʋ* t. ex. i *vi*. Att det förra var labiodentalt, är klart, men för v.

hvartill *snappa* Su 32, där *-dhe* efteråt tillsatts. Likaså förklarar jag *gåshufvudh* (best.) Su 42 < *-hufvudhet* > *-hufvueth* > *-hufvudh*; *-dh* alltså < *-t*. Om former som *marknan* Saml. 29 höra hit eller (med Hesselman Sveam. 39 n. 1) bero på bortfall af *dh* före *n*, lämnar jag oafgjordt.

[1]) Antydning till opposition häremot förut hos Hellquist Stud. 77.

[2]) Enstaka skrifningar med *th* för äldre *dh* kunna, innan det senare bortfallit i Uppland, äfv. förklaras antingen som bristfällig analys eller omvänd skrifning (af gammalt *t* funnos ju både *-th* och *-dh*) eller delvis som en verklig (på den stora gången af utvecklingen ej inverkande) öfvergång *dh* > *th* i tonlöst grannskap.

[3]) Olson har — sedan ofvanstående redan var skrifvet — Östgötalag. fragm. CXXXVII beträffande dessa motsatta öfvergångar i vissa, enl. hans uppfattning östgötska skrifter antagit, att de representera olika östg. dial. Det är möjligt, det moderna läget i dial. motsäger det ej (jfr Hesselman Sveam. 66). Men då ex. på *t* > *dh* äro så fåtaliga, är det väl också möjligt att däri se uppsvecismer.

det senare kunde man möjligen a priori vara benägen att anta bilabialt uttal [1]). Efter sin uppställning behandlar Bure alltid de båda grupperna hvar för sig, ett förbiseende af en möjlig olikhet vore då lättare förklarlig än om ex. kommit att tagas omväxlande ur den ena och ur den andra gruppen. Ett par af hans uttalanden skänka oss emellertid någon klarhet öfver det verkliga förhållandet. GS sätter han sv. *skriver* gent emot 'jutarnas' *skriuer*. Han visar sig därmed känna ett bilabialt *v*. Jag har ofvan s. 192 också antagit, att det är detta som frapperat honom i det dalska uttalet af pron. *vi* och att han där själf således hade labiodentalt *v*. Detta beträffande absolut uddljudande urspr. *u̯* [2]). Därmed är dock inte uteslutet, att det kunde vara bilabialt i andra fall; särsk. tänker man på förbindelserna *dv*, *tv*, *sv*, *kv*. Att Bure ofta, särsk. i sina tidigare skrifter, använder enbart *q* i ord som *kvarn, kvinna* behöfver nog intet visa [3]). Och då han skrifver ut, växlar han mellan *qu* och *qv*. Det som gör, att jag i dessa fall verkligen en smula tviflar på hans uppmärksamhet eller fullständighet, är att det synes litet svårt att tro, att *hv* skulle varit *ch* + l a b i o d e n t a l t *v*; ehuru intet i hans yttranden antyder någon skillnad mellan detta och andra *v* [4]). Jag vågar inte direkt b e s t r i d a en utveckling *chu̯* [5]) > *chv* (då Bures stadium) > *hv* > *v*, men trolig är den inte (jfr s. 170). Och både Stiernhielm (i den tryckta Magog Aramæo-Gothus B4a) och Verelius (i kompilationen i Skokl. 49 fol.) skrifva, då de direkt yttra sig om *hv* och dess 'dialektala' uttal med *k*, *hu* (Sti. dock jämte *hw*). Om nu Bure verkligen haft

---

[1]) Från tanken på att konstatera, huruvida ett bilabialt ljud var ren halfvokal eller spirant, måste vi afstå; jfr om *j* s. 157.

[2]) Säkert afser Stiernhielm detta, då han säger (Virg. div. bl. 1 b): 'W olim pronunciabatur ut hodie HW. Anglis WH. Hac vero ætate non differt ab V. Italice elato'.

[3]) Dit kan dock peka, att han såsom gestrikskt uttal Rrä 89_{20} skrifver b å d e *qete* och *kvete*. Det är knappast grafiska dubletter. Och då vore det förra *ku̯*; jfr 87_{19}.

[4]) Märk särskildt, att det dalska b i l a b i a l a ljudet skrifves — ej *hu*, utan *hv* (där dock *h* kan vara ett slags tecken för denna dess egenskap).

[5]) Jfr n. 1.

chų, är därmed dock ingalunda afgjordt, att han också haft *ų* (eller *b*) i de öfriga nyss nämnda förbindelserna. Vid exemplifieringen uppför han i en följd *vi, Sväin, kvikvan* och *vi, två, svara, vred* och med en ouppmärksamhet sådan som detta under antagande af olikhet skulle innebära, ha vi dock inte hittills kommit på honom. Någon skrifning *du-, su-, tu-* har jag häller inte antecknat. Ur en sammanställning af Aurivillii uppgifter Gram. 7 och Cog. 122 f. torde också synas sannolikast, att denne öfverallt — med undantag just af *hv* (hvarom ofvan s. 169) — haft labiodentalt *v* [1]). Af Stiernhielms s. 212 anförda första yttrande kan man vara böjd för antagandet, att denne uttalat *sų* (jfr också n. 4 där). Det är mycket möjligt, att han medförde ett sådant uttal från sin hembygd: i de öfre dalmålen finnas alltfort *kų, sų, tų* l. dyl., och om det också numera ej förekommer i det nedre (redan i Rättvik t. ex. *kva̱r, svǝ̱d*, Boethius anf. arb. 68, 71), så har det dock kunnat finnas där på 1600-talet. Men för de centrala bygderna bevisar det åtm. intet.

Anmärkning om *r*-supradentaler i Bures språk.

Vi leddes ofvan s. 176 in på denna fråga genom Bures uppgift om uttalet af gammalt *rdh*. Jag ansåg mig kunna påstå, att han i sitt hembygdsspråk haft uttalet *ɫ*. I hvad mån medför detta en konsekvens för utvecklingen af *rl, rn, rs* och *rt*? Då jag antagit, att utvecklingen *rdh* > *ɫ* icke passerat stadiet *rd*, ha vi ej däri fått något ex. på sammansmältning af *r* + apikal klusil. Vid *rl* och *rs* förefinns dock en viss analogi. Hvad nu *rdh* > *ɫ* beträffar, antog jag s. 177 n. 3 som i viss mån troligt, att det först var genom attraktion af det gamla *ɫ* som också *rdh* blef *ɫ*, i st. f. ett tidigare *ɭ*. Har detta skäl för sig, borde något ur *rl* uppkommet *ɭ* ej redan ha funnits förut. Men den ifrågakommande tidpunkten kunde dock ligga åtskilligt före Bures tid. Hos honom kunde för den sakens skull *ɭ* < *rl* väl ha funnits. Ur hans eget språk höra hit skrifningarna *märling* Su 71, *märlor* SprU 32, *sorla, korla* Fa17 (s. 30 n. 2) [2]). Mera däremot

[1]) Så tolkar också Kock Fsv. ljudl. 19 ff. Annorlunda däremot Beckman anf. arb. 170 f.

[2]) Knappt användbart är *Birkalen* ~ *-karl-* Su 32 (Bure har

talar dock, att namnet *Carl* ofta hos uppsv. poeter är tvåstafvigt (se Hesselman i Spr. o. Stil 7, 235) [1]. — För *rs* få vi ganska säkert besked, att ännu Aurivillius hade två ljud: han anser sig Cog. 113 ha 'dubbelt' *r* (af det 'hårdare' slaget) i *först, torsk, värst.* Troligen gällde detsamma för Bure [2].

Vid *rn* finnas åtskilliga vittnesbörd därom, att assimilation ej inträdt i uppsv. bygder vid 1600-talets slut (liksom ej ännu på vissa håll). Det uppdelades t. o. m. på två stafvelser (se Hesselman Sveam. 23 f., Spr. o. stil 7, 234 f.). Från Bure kan jag blott andraga *biörskin* Su 40 (3 ggr; säkert icke 'bäfver-'), som är af intresse såtillvida, att utfallet af *n* visar, att *rn* då varit skilda ljud (jfr östsv. *björslädo* Vendell Ordb.). Men just i detta ord känner SAOB:s saml. *björ-* äfv. eljest (se ock Söderwall). — Då Andersson Salberg 74 i Aurivillius' skrifning *Tämnan* Gram. 28 vill finna stöd för supradentalt *n* — som ju här kunde tänkas trots *r* + *n* i *barn* —, så är därtill att säga, att sammanställningen med *Sillian* och *Warpan* tvärtom ganska klart visar, att uttalet i alla tre var identiskt, dvs. apikodentalt *n*. För *Tämnan* finge vi då anta en öfvergång *-rn* > *-n*(*n*). Den vinner stöd af Columbus' *Mälan*

---

säkert inte haft något *l* i sin genuina form af *karl*: *kar*(*en*) Su 60, 68). Skrifningen *cardewagnen* hos Schroderus kan jag inte med Grip i Landsm. XVIII. 4, 6 anse vara något säkert stöd för *ḷ* hos denne. Dels kunde väl äfv. *r* + *ḷ* (i hastigheten) tros vara < *rd*, dels kan folketymologi spela in (jfr *Friggerocken*). Men äfv. om det var *ḷ*, kunde det bero på betoning af senare ssgsleden (jfr *kallvangen* Grip Skutt. 148, som trol. delvis beror på det). Jfr om ordet i östsv. Hultman Östsv. dial. s. 129 n. 1.

[1]) Arten af sambandet med lat. *Carolus* är dock ännu ej utredd (jfr Hesselman anf. st.). Men hvarför skall tvåstafvighet träffas just hos uppsv. skalder, om ej af inre skäl? Märk också *Carel* hos Wollimhaus.

[2]) Ett apiko-kakuminalt *s* (*ṣ*) < *ḷ* + *s* har denne däremot möjligen haft åtm. i ordet *segelsten* 'magnet', som skrifves *Seg*(*h*)*erste*(*e*)*n* Su 20, 33 (däremot *säghelsteen* 40, *Segelstenen* Saml. 40); jfr härmed Columbus' direkta yttrande om ordet (Noreen Col. XIII). Något osäker blir dock saken därigenom, att sammanblandning kan ha ägt rum med den därifrån egentligen skilda mystiska *segerstenen*. Och frånvaro af *n* visar kanske ett *alen* SprU 33 (knappt = fsv. *alin*) ~ vanl. *aln*; märk också *alln* Su 28.

(s. 64) — vare sig därmed afses en utprägladt vulgär form eller ej [1]).

Om *rt* har jag intet särskildt att säga utan blott att erinra om att förbindelsen ännu finnes oassimilerad i finl. financial riksspr. (Pipping i Nystavaren 4, 124). Det finns ingen anledning att anta, att Bure haft annat än *r* + *t*. Och därför likaså *r* + *d* (vid högtidligt uttal: se s. 176 f.). Det finns emellertid mellanstadier mellan fullt oassimilerad förbindelse och enhetlig supradental, nämligen *r* (ev. något reduceradt) + supradentalt *t* (osv.). Dylikt är nu kändt från några östsv. mål (Hultman Östsv. dial. §§ 1, 22, 2, 4) [2]). Huruvida detta varit Bures (och Aurivilii) ståndpunkt, sakna vi, såvidt jag ser, medel att afgöra beträffande (*rd*,) *rt* och *rs*. Men i den mån det funnits hjälpvokal vid *rn*, få vi åtm. för den förbindelsen afvisa tanken äfven på det slaget af supradental.

Bihang till ljudläran.

Med afseende på hvad detta 'Bihang' vill bjuda hänvisar jag till s. 6. Vid afgörandet af hvad som bort betecknas så-

---

[1]) Här föreligger alltså öfvergång af (sekundärt) *rn* > *n*(*n*) i levisstafvelse. Och vore det inte i själfva verket öfverhufvud vid denna mångdiskuterade öfvergång möjligt, att anta dess inträde äfven vid denna betoningsgrad (om frågan senast Kock Ark. 18, 157 ff.)? Den motsats man velat finna mellan *okkarn* osv. och *annan* t. ex. i den älsta isl. kan nog förklaras ändå; t. ex. — som Kock själf (s. 161) medger för nysv. *edert* — att *ok*(*k*)*r* osv. bidragit till *r*:ets bevarande. För öfrigt kunna assimilatoriska tendanser stafvelserna emellan ha gifvit en särställning åt *annan*. — Om det sagda också kan gälla n. *annat*, vågar jag inte säga. Men detta kunde eljes vara influeradt af *annan*; jfr också Bugge Rök III, s. 23 f. — Mot antagande af någon gammal acc. 1 hos *annarr* ställer jag mig tviflande. Formen *ann* synes mig visa sådan lika litet som *sån*, *nån* för *sådan*, *någon*. Men hela ordets ställning i svagton har haft betydelse. Därigenom att börja med *annan* > *annen*, så > *ånn* > *ann*; jfr t. ex. *en ok ann gång* Columbus 36. Märk äfv. *hvarannan* > *hvarann*. — Skulle inte den uppl. pl.-typen *hästana* osv. (ex. äfv. hos Bure, se Formläran) vara på samma sätt < *hästarna* (utan att man här behöfde operera med bortfall af *R*)?

[2]) I fråga om *rl* är väl detta äfv. i rikssv. det normala vid vårdadt uttal.

som 'viktigt' och därför medtagas har den ledande synpunkten, i samklang med planen för hela arbetet, varit denna: af vikt är hvad som kan skänka oss ytterligare upplysning om Bures språk därutinnan, att dels dess ställning i de dialektskiljande punkterna[1]), dels det allmänna förhållandet mellan det språk han skrifver och det han analyserar blir än allsidigare belyst. Vi ha redan i flera fall sett, att hans löpande texter, såsom naturligt är, visa ett mycket större, om än ej konsekvent, närmande till skrifttraditionen, med uppgifvande af det genuina, än hans teoretiska uttalanden[2]). Och då vi nu ta texterna till utgångspunkt och inte blott vilja leta efter dialektala egenheter, får jag anledning att peka på nya rent traditionella drag. Men blott det viktigare, det karakteriserande, får uppehålla oss.

Någon exakt statistik öfver de berörda företeelserna har jag inte häller här ansett löna mödan, så som saken ligger. Vi ha nu, framförallt genom Hesselmans upplysningar och forskningar, så pass pålitliga lokaliseringar af en hel del särdialektiska företeelser, att det i många fall är nog, om man öfverhufvud kan påvisa den (mer eller mindre rikliga) tillvaron af ett visst icke-traditionellt drag, för att man skall däri kunna omvändt se ett — visserligen då ofta ej okändt — kännetecken på förf:s eget mål. Men af förhållandet mellan dialekt och riksspråk blir det dock en skef bild, om inte vid formväxling också meddelas vissa upplysningar om frekvens. Så skall därför ske vid behof.

Nu är det visst sannt, att åtskilliga af Hesselmans hithörande resultat inte äro oomtvistliga eller till sin — lokala eller temporala — räckvidd fastställda. Och äfven nya punkter af betydenhet förtjäna belysning. Där måste jag då dröja litet längre. — På det hela har jag måst iakttaga den största koncentration i framställningen. Vid hänvisning till litteratur, där en företeelse tidigare berörts, inför jag därför vissa förkortningar[3]).

[1]) Tystnad beträffande någon af dessa beror på att materialet ej lämnat nog ledning.

[2]) Vi böra erinra oss, att han redan som yngling var skrifvare i Johan III:s kansli.

[3]) H. = Hesselman; Skutt. = (Grip) Skuttungem.; Fast. = (Tiselius) Fasternam., Vätöm. = (Schagerström) Vätömålet.

De Bure-texter, som väsentligen lagts till grund, äro Su, Saml., Rrä, SprU, Nym. wijsor, Rred och dessutom det öfriga som här ofvan aftryckts[1]).

I. Frågor som sammanhänga med stafvelseförlängningen.

Jfr s. 133 ff. Genom texterna belysas ytterligare följande:

1. Typerna *băk, fjăt, găta, măta.* Regeln har gifvits så, att vid *a* och *ä* alltid vokalen förlänges (H. Spr. o. stil 1, 17 ff., Stafvelseförl. 19 f. o. cit. litt., Nord. stud. 378 osv.). Jag tror, att regeln har stor räckvidd. Men man bör inte ta undantagen för lätt. Hos B. blott en stridig skrifning: *fjätt* Su 44 (~ *fiätet* 40; dubbeltydiga *fiät, fiet* Su 68, 72, bl. 368). Kanske betydelselös. Andra ur uppl. källor: *gattu(r)* Schroderus Landsm. XVIII. 4, 29, Jan. Ling. nr 616 (~ *Twärgatur* nr 617), Bröll. 1691 (2 ggr), en väl styrkt form, också känd såsom *gättu* H. Sveam. 15, i Uppl. 2, 513, *staddug* Bröll. 1736 (ej fullt pålitlig dikt), fram å *back* Bröll. 1698, *tilbacka* Schroderus Jan. Ling. nr 176 (~ *tilbaka* nr 235). *gattu* osv. kanske den enda fullt pålitliga formen. Från lokalisering och tolkning måste jag afstå[2]). Att delvis klusil har betydelse, är troligt[3]). Märk dock också ex:n med *jj* < *gh* s. 194.

2. Typerna *bitin, viku* (i fråga om stamvok.; jfr s. 248). Regeln är gifven af H. Korta vok. 89: *i* och *y* kvarstå i uppsv. trots förlängningen (lokalisering se anf. arb. 111 f.).

a. *bitin.* Ljudlagens sträckning mot söder låter oss vänta *e*-former endast genom analogi från synkoperade former (jfr 230). Jag har häller inte funnit något annat än *i* (*y* i *mykin, nykil*); *skrefvit* Su 59 är felläst för *skrifvit.* Äfven då änd. skrifves *-en* (fonetiskt *-än*; jfr 248): *skrifvet* Saml. 71,

---

[1]) Språket i paradigmen spares till Formläran, utom då det direkt belyser en ljudföreteelse.

[2]) Man jämföre, att på Åland kons. förlänges äfv. vid *a, ä* (Hultman Östsv. dial. § 36, H. Stafv.-förl. 98).

[3]) Ordet *jätte* (flerstädes hos B., alltid *tt*) bereder ock svårighet. Jag kan knappt med H. Spr. o. stil 11, 169 finna, att *jætunn* > *jätte* blir 'lättbegripligare genom synkopen av ə framför *nn*'. *Jætunn* måste väl efter kort stafv. ha sitt *u* bevaradt under (gammal) stark levis. Kanske komma vi ändå inte ifrån att, som man brukat, anta skilda grundformer, hvaraf en med *-tt-*.

SprU 14, *up-stighän* ABC[2] (*skrivet* Su 54 fel för *skrivat*). Märkas bör dock, att det inte är fullt säkert, att stafv.-förlängningen ännu inträdt i alla hithörande typer, särskildt inte vid tonande kons. (se s. 140 f., 141 n. 4). Följande kunna därför möjl. betyda korthet (l. halflängd): *bidit* Saml. 74, *tilbidin* — *lidin* Nym. w. D 3 (»4») a, *wridhin* IFr(4)72$_{27}$, *nidhsighin* Su 40, *vridhit* 54. Ett direkt vittnesbörd därom (som borde ha anförts s. 141) är kanske motsatsen *i* ~ *ij* mellan pret. pl. (hvarom eljes b), pret. konj. och pres. hos *stiga* IFr(2)62$_{11}$ f.[1]). Sup. *lijdhit* Rrä 85$_{17}$ är då bokspråk.

Hit hör också typen *vĭtigh(er)*. Belägg: *ovittigheet* Rrä 92 ~ *owetigh* 74. *girighe* Rrä 84$_{2}$ kan intaga en särställning; möjl. oförlängdt.

b. *viku*. Om former af *vecka* se s. 142 n. För öfrigt intresserar här pret. pl. af typen *rida*. Vi finna: *lidho* Su 29, *klifuo* 33, *slittos* 64, *kulrifvo* Rrä 23, *ritto* 28, *stijghom*, *stighen* osv. IFr(2) 62$_{16}$[2]) ~ *blefvo* t. ex. Saml. 30, Rrä 188, *skrefvo* Rrä 11, *skrev-vo* Rrä 85$_{14}$, *skrefve* TO 114$_{3}$, *kullrefvos* Saml. 75. Om växlingens förklaring se H. Korta vok. 112, 245, där två alternativ för *e*-formerna ges. Spec. för Bure synes saken stå så: han kände ännu (i tidigare år) lefvande former med *i*, dels möjligen oförlängda (*lidho*, *stigho*; jfr a), dels förlängda. Då t. ex. *ritto*, *slitto* äro till stammen genuina, bör utvecklingen ha varit *slĭtu* > *slittu*, så *-o* (liksom vid 2 starka konj.) antingen från de långstafviga eller troligare från skriftspråket. Ytterligare mot detta går *skrefvo* osv., helt och hållet, i den mån *fv* inte skulle vara = *vv*. Det IFr(2) 62$_{3}$ upptagna *guttu* kan vara en folklig rest. Då förlängningen inte ens före tonlös torde vara synnerligen gammal (se s. 137 ff.), kan i alla händelser än mindre tillkomsten af *-o* vara det.

3. Typen *vidhia*, *stydhia*. Regeln senast gifven af H. Korta vok. 129: i uppsv. kvarstår *ĭ* och *y̆* kvalitativt framför de flesta kons.; endast i fråga om *yl̥*, *yr̥*, *yn̥* kan man enl. H. vara oviss, dock menas regeln också där gälla, utom

---

[1]) Märk särsk. strykningen af *j* r. 16 (*brunne* nedanför gör troligt, att pret. afses). Det är den enda hithörande pret. konj. Eljes t. ex. *blefwe* r. 1.

[2]) H. har Korta vok. 246 antecknat ett *schriffwe* från Schroderus.

att *yri̯* troligen > *örj* i inre Uppl. — Redan vid denna typ (jfr nedan) saknar jag hos H. tillbörligt beaktande af ett för frågan ej oviktigt spörsmål: det, om inte i en hel del fall inträdt förlängning af kons. framför *i̯* före stafv.-förlängningen. Om så vore, blefve det ju fråga om lång stamstafvelse. Och att så är, kan för åtskilliga fall ej vara tvifvelaktigt. Att börja med vid tonlös klusil (här *p*, *t*)[1]. Hur eljest t. ex. förklara också götamålens kons.-längd här, utan att desavuera alla (äldre) fsv. dubbelskrifningar? Och jag tror inte häller, att det får helt skjutas åt sidan då man skall förstå den uppsv. utvecklingen. Vid *p*, *t* (*läppja*, *lättja*) blir det väl här blott fonetiskt af intresse eller en kronologisk fråga (man kunde ju vilja anta *lᵃ̈pja* > *lᵃ̈pja* > *läppja*). Men t. ex. vid *r*. Jag ser inte, hvarför inte också i Uppsv. former som *bör̠ja*[2]) skulle bero på gammal förlängning (jfr Noreen anf. st.)[3]). Ty då vore det ju inte förvånansvärdt, om inte *yri̯* utvecklar sig fullt på samma sätt som t. ex. *ydhi̯* (ingen förlängning: > *lȳja*). Ty *y* + *rr* står naturligtvis, äfven framför *i̯*, nära gruppen *y* + *r* + kons.[4]). I viss mån: *i̯* kan naturligtvis betinga en skillnad. Därför finna vi också *örj* på ett mindre område än t. ex. *örn* (jfr s. 231 f.). Då nu också *yli̯* och *yni̯* gjort vissa svårigheter, kan man fästa sig vid, att också just vid dem fsv. förlängning framför *i̯* antagits[5]). Där kan dock inte hänvisas till någon parallellitet med (dentalt) *l*, *n* + kons. (eller *ll*, *nn*). Ty i det läget kvarstår *y*. Om verkl. uppsv. *yli̯*, *yni̯* delvis bli *ölj*, *önj* (jfr materialet strax; förh. äro svårtydda), är jag därför vid *n* benägen att tänka på supradental (jfr s. 144 n. 1). I fråga om *l* kan man också tänka på *ɭ*[6]) för vidkommande trakter. Därjämte kan er-

[1]) Jfr Noreen Aschw. Gr. § 296, 1; i fråga om *p* Lindroth i Festskr. t. Söderwall s. 142.

[2]) *swärria* Bröll. 1698, *börria*, *börrier* Lucidor Hh1 a, Hh2 a, *smörria* Gg3 a.

[3]) Åtm. så, att fast tillslutning funnits redan före stafv.-förlängningens tid.

[4]) Så mycket mer om också detta i själfva verket är långt *r* + kons.; jfr nedan.

[5]) Vid *m* har H. blott ex. *hymja* 120. — Jfr *byllja*, *hyllja* Columbus 35, *föllja* 'sto' Aurivillius Cog. 21.

[6]) Att *l* här af ålder varit dentalt, kan inte anses bevisadt

inras därom, att uppsv. dock faktiskt ägde en grupp *-yɭj* (yngre *öɭj*; se II 4): < *yɭghi̯* (*följa, bölja* osv.)[1]). Den kan ha attraherat. Detsamma i någon mån vid *r* (*sörja*, v.).

Materialet från Bure ligger så:

a. Vid *i* samt vid *y* + annan kons. än *r, l, n* ingen skrifning mot hufvudregeln, utom i verbet *rödja*: *rödhja, rödjare* Su 43.

b. *-yri̯-*: *byrian* Rrä 51 (säkerl. arkaiserande) ~ *början* 61, 82, 89_{16} osv., *Byrie* (sn; *birium* 1291, *býrium* 1309) Rrä 97_{19}, Saml. 30 ~ *Börie* (*-je*) Rrä 88, Saml. 30; *böriadhe* t. ex. Su 39 (verbet alltid *ö*), (-)*söria*(*n*) Su 72 (jfr äfv. 23), *spörj-* IFr(2) 59.

c. *-yli̯-*: *hölia* Su 45, GS103, $_6$.

d. *-yni̯-*: *skönia* flerstädes t. ex. Su 32 (alltid *ö*)[2]).

Formerna *sön, söna, sönte* IFr(2) 51, *söntes* Saml. 103 böra ock nämnas.

4. T y p e n *sighla, myghla, stapla.* Här antyder H. Korta vok. 157 visserligen möjligheten, i fråga om de tonlösa kons., af tidigare förlängning. Men antagandet 'torde vara svårt att leda i bevis, och det är kanske ej heller behöfligt'. Lösningen af det speciella problemet vid *i* och *y* hade dock bort f ö r e g å s af en allsidig granskning just af detta antagande[3]). Eljes måste resultatet bli åtminstone fonet. opålitligt. Och

---

(jfr. s. 205 n. 3, 231 n. 4). Äfv. för den, som antar att det tidigt varit 'långt', är saken inte eo ipso klar, om man näml. låter 'längd' i dylik ställning främst karakteriseras af fast tillslutning till föreg. vok. Att alltid betrakta skrifvet *llj* som säkert vittnesbörd om dent. *l*, är förhastadt.

[1]) Märk *hölia* .. *bölia* GS 103 $_{6, 8}$. För stilprägeln hos det senare jfr dock H. a. arb. 211 n. 2.

[2]) Att uppsv. *skönja* på 1600-talet ej genomgående gick efter 1 sv. (jfr s. 144 n. 1), visar t. ex. Stiernhielm Herc. 436. Trol. också (jfr VII 3) Bures *skönies* Rrä 85_{19} (som ju dock visar påverkan från 2-stafv. former!).

[3]) Hvarvid ock f ö r k o r t n i n g i ord som *böcker, getter, öcken* (*hvissla?* Bure *hvisla* Fa17, s. 30 n. 2) skulle ha beaktats (jfr III 3). Ett ex. på oklarheten är den olika uppfattningen af uppl. *kyssil* hos H. Korta vok. 100 och Lidén i Minnesskr. utg. af Filol. Samf. i Gbg 118 n. 1. Den senare påstår det uppkommet ur *kȳsil* genom förkortning i pl. Men kan sådan ske framför *sl* på Gräsö? Öfverallt i Uppl. sker den ej (t. ex. ej i Skutt.).

för mig står saken så: Vid typ 1 ofvan förlänges *a*, *ä* (nästan) öfverallt. Då är det inte nog att vid typ 4 säga, att så också där 'mycket ofta' sker (H. anf. st.). Ty här kunna en mängd ex. också på lång kons. anföras. Och inte bara vid tonlös kons. (*kackla*, *stappla*, *skacklar*, *fjättrar*, *bättre*, *äpple*, *mässling*, dalm. *battna* osv.), utan äfv. — troligen med mindre utbredning — vid tonande (*skrävvla*, *kravvla*, *raggla* osv.; med afs. på uppl. jfr särsk. Aurivillius Cog. 72[1]), 122). Det är växlande utveckling på skilda håll. Det är mycket möjligt (jfr materialet nedan), att tidigt förlängda former inte äro genuina i Uppsv.[2]), utan tillhöra sydligare bygder (det östsv. materialet kan ock peka dit), men detta borde ha utredts[3]). I fråga om *ĭ*, *y̆* erkänner H. själf 153, att i ord som *glittra* bevaradt *i* delvis är ljudlagsenligt i uppsv., men på förlängning har han där ej tänkt (Bib. 1541 skrifver Psalt. 68: 14 *glittra*). — Att nämna från Bure äro: a. *witnade* Saml. 81, *wittnar* SprU1, *Witnesbörd* SprU3 (litter. ord), til *wittnes* 38, *mysla*, *squitra* Fa17 (s. 30 n. 2), *ypna*(*n*) Saml. 33, Hildebrand 102; *tryglade* Saml. 20, ?*teghel* Rrä 88_{18}, TO 117_6 (jfr H. 145)[4]) ~ *öfra* Rrä 66, likaså *öfver* alltid med *ö*, *sömnen* t. ex. Saml. 101, *somnen* 18 (jfr Förf. Indog. Forsch. 29, 177 med n. 3 o. nedan s. 238), *lögn* t. ex. Saml. 105 (alltid *ö*; litterärt inflytande). b. -*staplarna* Su 25, *skaklar* 27, *spräklogare* 40, *spreklor* 60, pl. *staplar* Rrä 62 (jfr *stapul* 63, 84_{11} m. fl.), *sqvatra* Fa17 a. st., *staplande* SprU 33, *mäslingen* Saml. 89, *slatrogt* Hildebr. 103; *snavla*, *sq*(*u*)*alra* (särställning!) Su 42, Fa17 a. st., *bladrare* (jfr V 2 b) Fa17 a. st., ? *räghla* Rrä 88_{18}, *ReGhLaN* Rred 126_{10}. *Vårdsätra* skrifs alltid med *t*[5]). Troligen tyder materialet på att det genuina var lång vok. vid *a* och *ä*[6]); vid (*i* och) *y* är en empirisk dom än vanskligare (delvis kan

[1]) Märk dock 'recepta pronunciatio'.

[2]) Där vore då kort stafv. intill stafv.-förlängningen.

[3]) Är *Frisäddil* Bröll. 1770 bara 'dålig dialekt'?

[4]) Om *segla* s. 142 n.

[5]) En ev. motsats -*sätra*—*bättre* (så också hos B.) kunde bero på accentolikhet.

[6]) Skrifningen *räghla* visar ej med säkerhet på *ä̈* (l. ev. stafv.-korthet). Ty då *såghghel* BR (lapp mell. bl. 27 o. 28) tyder på, att klusil ej behöfde inträda i o. med kons.-förlängningen, kan åsyftas *räghghla*. Jfr *Biörsughgha* Su 77 (ej uppl.).

där vara bevarad stafv.-korthet). — Jfr typen *böker* III 3, *lädher* V 2 b.

Bland de fall af denna typ, där stafv.-förlängning omotsägligen inträder [1]), förtjäna synkoperade kasus af starka part. (typ *drīvne* > *drev(v)*-) att särsk. belysas. Jag anför då blott, att växling *i* ~ *e* (jfr 2a ofvan) inte återspeglas med någon klarhet (mitt material är dock knappt). Former finnas som (-)*skrifne* SprU 14, 20, *blifne* Rrä 249. Knappast kan bevarad korthet här (vid *v*; jfr s. 140) ifrågasättas. På H:s regel (senast Korta vok. 158 ff.) tviflar jag ej; blott att jag ej anser fullt styrkt, att utgångsformen *bĭtne* företräder ostörd utveckling (jfr n. 1).

II. Behandlingen af *ĭ* och *y̆* i gamla långstafviga ord.

En utredning af det berättigade, från synpunkten af rotstafv:s byggnad, i den gängse uppdelningen i kort- och långstafvingar (särsk. i 2-stafv. former) måste här förbigås; delvis är den antydd i det föregående. H:s hufvudregel är (Korta vok. 165): *ĭ*, *y̆* kvarstå (de anmärkta undantagsreglerna nedan).

Från Bure känner jag vid *i* intet stridigt ex. utom *välkorligha* Rrä 47. Sådana former äro tidigt vanliga (se Söderwall), de torde delvis bero på folketymolog. anknytning till *välja* l. *väl*.

Vid *y* bekräftas regeln af det stora flertalet skrifningar. Afvikelser: *widhlöftigheet* Saml. 74, *Fransöske* 84, *lög(h)ta*, *löchta* 'förneka ss. lögn' TO 122_{11}, $123_{10, 16}$, *lögta* Hildebrand 102 (medveten anslutning till *lögn*; se TO och märk 123 n. 11), *mössor* Su 31, *mösse* Saml. 97 (~ *myssorne* 27), *bössa* Su bl. 811 v. (~ *byssan* Saml. 79); se härom H. 187 f. Därtill pl. *lös(s)* IFr79, SprU19, TO 119_8, *mös(s)* (IFr 79) Su 60, 72. Jag har här ingenting att sätta i stället för H:s förslag 194 ff., men kan inte helt öfvervinna betänkligheterna mot tanken på det religiösa språkets kraft som förebild vid dessa ords gestalt.

---

[1]) Utvecklingen *bitne* uppl. *bet(t)ne* är dock intet bevis mot gammal förlängning. Ty rotstafv:s byggnad kan vara påverkad af osynkop. kasus. Göt. *bētne* kan nog inte genomgående vara ljudlagsenligt.

Undantagen:

1. *r* + *i*, *y* + lång kons. l. två kons., utom *nn*, *nd*, *ll*, *ld*, *lt*, *gg*, sporad. > *e*, *ö* (H. 176 ff.). H. hade säkerligen kunnat undanta äfv. *kki*, *ngi* (*ryckia*, *tryckia*, *spryngia* osv.). Ex. från B.: *restas* Su 21 [1]); ? *bröst(et)* Su 37, Saml. 101 (2 ggr), *tröskelen* (ej *-il-*; jfr VII b *a*) Su bl. 144, *tröskning* Saml. 86, *Tröska* 94, *hälbrögde* Su 30 (relig. ord), *bröms* (jfr 2) IFr(2)49₈, Fa13 1, 255 ~ *grymt* Saml. 74 (i G. II Ad:s mun; jfr H. 82), *rykta*, *rychta* TO 123 ₇, ₁₇ m. fl. utan intresse.

2. *i*, *y* + *n*, *m* + *s* 'allmänt' > *e*, *ö* (H. 184 ff.). Materialet inte stort. Stridiga: *krims*, *hvims* (ljudhärmande l. fast afljud med *a*) Fa17 (s. 30 n. 2), *ymsom* Rrä 87₁₃, *ymse-* 74, 84₄, 87₁₁ (jfr Fa13 106₁₈; kan vara arkaist.) ~ *ömse-* Rrä 119. Dessutom *rimsor* Su 65. H. 172 n. 1 låter detta vara < **rimpsa*. Det är kanske rätt. Men hvarför då enligt denna regel intet ljudlagsenligt *e* (det som träffas är enl. H. sent [2]) o. folketymologiskt), än mer kanske efter *r*? Kanske ett länge kvarstående *p* vore skälet. Men västerb. *râms* (v.? jfr Rietz) Lindgren Burtr. 115 bereder kanske svårighet (ej *e*!). Jfr dock s. 241 n. 2.

3. Utan att kunna bidraga till utredandet af växlingen *u*: *y*: *ö* i *sönder*, *sunnan* osv. [3]) (H. 190 ff. o. cit. litt.) antecknar jag Bures former: *sunder(-)* Su 47, 61, *sundrigt* 47, *tunnan* Saml. 21, *sunnan* Su 49, *tunna* (adj. pl.) 54: *synnerste* Saml. 75: *sönder* Saml. 98, *söndrugher* Hildebr. 254, *söndrige* 263, *sönan* 274.

4. *ĭ*, *y̆* + *r*, *ɼ* + kons. > *ĕ*, *ö* (H. 199) [4]). Vid *ĭ* är materialet mycket knappt. De antecknade visa *i*: *birra* Fa17

---

[1]) Från icke tydl. göt. håll känna SAOB:s saml. denna form bl. från Wivallius Dikter 105.

[2]) I SAOB:s saml. de äldsta med *e* från 1697 (Peringskiöld och Hoorn Jordgum.).

[3]) Jag vill dock framhålla, att *ö* delvis möjl. kan uttrycka *θ*; jfr Skutt. 79.

[4]) Märk, att H. också måste operera med ett par fall af *ɼ* efter urspr. *ī*! Jfr s. 205 med n. 3. Af *ĭ* + *r* + kons. har han ett enda: *Birger* > *bærjær* (s. 199). Men det kan mycket väl höra till I 3 (jfr ofvan s. 186). *æ* kan inte anföras som motbevis, ty något kontrollex. med urspr. *irj-* är ej kändt.

(s. 30 n. 2), *updirkades*, *smirgel* Saml. 84, *birtan* 104 (se SAOB), *wirkeligeste* SprU 1 (jfr *wĕrka*, *werkning* Därs.). Jag kan inte anse det ännu ådagalagdt, att *i* > *e* här har samma utbredning som *y* > *ö*. Att företeelsen äfven i Uppl. inträdt på vissa håll, tror jag; vid H:s ex. *värke* och *hvärfvil* vågar jag visserligen inte lägga afgörande vikt, ty de kunna — särsk. det första — vara analogiskt påverkade, men *sterra* (äfven Aurivillius Cog. 113), *lerka* m. fl. visa det. Motsatsen Bures *birra* (äfv. hos Axehiälm, se SAOB) ~ *sterra* kan vara af lokal natur, men också fattas så, att öfvergången (i 'Bures språk') först senare inträdde — äfv. i det fallet kanske en motsats till *y*. Vid *y* är *ö* nämligen rätt vanligt: *förstonne* IFr(2) 50_{15}, *mörna*[*rne*], *mörnar* (3) 68_{2}, (4) 79, *vörten* Su 22, *törkar* 27, *mörkare*, *mörrena* (? jfr s. 161 n. 3) 69, *mörda* 70, *Frambörd* 73, *förebörd* opag. bl. i slutet, *örkjare* Rrä 18, *haghtörne* 42, *innebörd* 74, Gudz *Börd* 220, *skörd*- Saml. 86, *mördade* 116, *törst* 119, *pörte* 120, *Witnesbörd* SprU3 ~ *byrda* osv. IFr(2) 50_{16}, *efterbyrd*, *förebyrd*, *efterskyrd* Su opag. bl. i slutet, *wanvyrdadhe* Rrä 33, *vyrdning* 59, *kyrsberen* Saml. 100, *kyrsb*(*er*) 114; *kyrkia* alltid med *y* (Su 30 trol. dock ändr. fr. *ö*). Särsk. kan man jämföra sockennamnen *Börstel* Su bl. 231 r, *Börstil* (2 ggr) Saml. 30, *Börklinge* Su 51, 52 (2 ggr), 54 (5 ggr) ~ *Byrklinge* Su bl 770 v. Det litterära ursprunget af e n d e l ord med *ö* är omisskänneligt. Tvärtom torde ett par *y* vara arkaismer. Möjligen kan man ur *Byrklinge* ~ *Börk*- sluta, att *y* > *ö* ännu ej genomförts på orter, där så sedan skedde (delvis kanske dock det nuv. *Björk*- här är direkt utveckladt ur *Byrk*-; jfr H. 213 f.) Till några gifvande resultat räcker eljes materialet ej. Jag vill blott erinra om, att vi ifråga om gammalt *rdh* måste räkna med möjligheten att det e n h e t l i g a ljudet *ɭ* redan före vokalförändringen funnits (jfr s. 176 f.), och tvärtom också med att *r* varit långt framför vissa andra kons. (jfr s. 222 om Aurivillius). Gruppen är inte så enhetlig som det ser ut på papperet.

III. Andra företeelser rörande vokalkvantitet i starktonig stafvelse.

1. B e v a r a d v o k a l l ä n g d f ö r e *m* (H. Nord. stud. 393 n. 2, Sveam. 55). Denna regel är säker. De allra flesta af Bures ex. stämma också (märk: *barndôm* (så!) Su 55, *fôrdôm*

Rrä 26, 40). Antecknade undantag: *glimmande* Su 75 (se härom H. Korta vok. 80 ff.), *strömming* Saml. 26, *rummet* SprU 37, 38 (~ *Rumen* Därs., *ramet(h)* Su 20, Rrä 37), därtill *hemman* 'hemifrån' Su, Saml. 82 (~ *heman* 81), *hemma* Rrä 43, 44, 45, Saml. 84, 113, *hêmma* Rrä 22,94 (snarast en kompromiss; *mm* regel här, men ej i det ytterst ymniga *heem*, jämte *hem*). Dessa *mm* bero på riksspråksinflytande [1]).

2. Bevarad vokallängd före *sk, st.* Denna företeelse, delvis utsträckt till ställning före andra besläktade kons.-förbindelser (jfr också 3), gäller nu åtm. för en del uppländska mål (ex. se Skutt. 69 f., Vätöm. 40, Fast. 14) [2]). Säkra ex. från Bure: *Eestland* Su 19, *Eest(erna)* lapp v. bl. 527, *ôst* 70, *dijsting*- Saml. 20, 29 (jfr dock *dijsa*- 22, 30; *distingen* 29 är fel), *fôstermål* Rrä 8. Hit?: *speeskar* (pres.) Rrä 116 (bet. oviss; jfr Rietz 656? Ross *speissa?*). Om äfv. framför *sp*, kan knappt ses af *läspeligha* Rrä 99_{28}, *Läspa* TO 118_{8} [3]).

3. Behandling af lång vok. + kort tonlös klusil + sonantiskt (*l*,) *r* eller *n*. H. Sveam. 21 anser, att här den urspr. stafv.-typen, som i östsv. är bevarad (Hultman § 1, $_{82}$), 'sannolikt' är det äfven i Uppl. och anför ett ex. från n. ö. Uppl. Bures skrifningar bekräfta antagandet: *böker* Rrä titelbl., 99_{11}, Saml. 83, 87 (9 ggr) osv., *föter(na)* Su 54, 70, Saml. 96 (~ *fötter(na)* Su 22, 37, 71, *fotterna*(!) 45), *geter* Su 68, SprU 19, *Steengeter* SprU 19, *eter* 21. Helsingius skrifver *Öckn, Eetter, Eetterblema, -full.*

4. Förlängning.

a. Gammal i uddljud (A. Larsen i Ark. 21, 129 n., Danell Nucköm. 129 n. 1, E. Wigforss i Fr. filol. fören. i Lund 3, 169 ff., H. Korta vok. 214 n. 1): *åf, åv* Su 31, 54, 65 (i regel enl. skriftspr.: *af* o. dyl.) ~ *Akerhönsen* Su 45 (troligen slarffel; SprU 19: *Åkerhöns; åker* Saml. 93). Märk, att Hof Skrifsätt 162 anser *åv* höra till 'den Upländska talarten'.

---

[1]) Att intet *heema* anträffas, skulle kunna tyda på att det bildade uppsv. talspr. tidigare gjort sig af med denna form (väl ej öfverhufvud med lång vokal + *m* i 2-stafv. former?).

[2]) Ovisst, om den gäller alla vok. Äfv. *u*?

[3]) På den besläktade förlängningen frfr likn. förbindelser intet tydligt ex. (*pijssar* Nordlander Spr. o. stil 9, 36 är fel för *pissar*).

b. Framför slutljudande *rr*, som så förkortas (Noreen Altschw. Gr. § 305, Kock Ljudhist. 1, 385 f.). Denna företeelse är ännu ej tillräckligt känd vare sig till ålder — till en del är den säkert fsv. — eller spridning. Och i själfva verket torde här dölja sig två skilda saker. Dels är det fråga om en verklig förlängning före *rr*, det är den som ger oss sådant som *bår* 'barr', dels är det fråga om en förkortning af *rr* (se Noreens formulering), genom den falla orden in i den kortstafviga typen och förlängas med den; det är därigenom vi få sådant som *för* 'förr', *dör* 'dörr', *bar* osv. Hvad som främst synes mig nödvändiggöra antagandet äfv. af den senare processen (och som sål. inte tillåter att blott till olika tider i skilda bygder förlägga den förstnämnda företeelsen), är just sådana tidiga uppsv. former som dessa: Bures *Döra-* Su bl. 444, *-dörar(-)* Rrä 33, 97, *Dör(e)-* Helsingius. Det är nämligen inte troligt, att *y* > *ö* här vore så tidigt genomfördt (jfr II 4), att utvecklingen vore *dyrr* > *dörr* > *dör*. En äldre förlängning före *rr* borde nog ha gett *dȳr(r)*. Då så är, få vi väl ock fatta sådant som B:s *baren* Su 69[1]) och (trol. hit) *Noremalm* Saml. 120 samt *Staar* Schroderus Jan. Ling. nr 134 såsom ex. på samma ljudlag (*bărr* > *băr* > *bār*). Det är då inte riktigt af H. att föra upp *dyrr* och *fyrr* bland orden med *rr* (s. 201, 202). I alla händelser borde detta ha motiverats. — Dubbeltydiga skrifningar hos Bure: *för* Su 36, 69, Rrä 91 n. 1, *quar* SprU 36, *nor* Su 32, 49 (så!). Han har också *rr*, i 2-stafv. former alltid där association med enstafvig ej ligger nära, oftast (jfr ex. ofvan) äfv. där så är fallet: *kärret* (så!) Su 49, *starre gräs* bl. 544 v, *qarre, quarre* o. dyl. Su 69, Rrä 100_{19}, Saml. 89, 98, 104, SprU 33, 35, ej sällan (jfr ofvan) äfv. i enstafv. former: *förr* Su 81, Saml. 40, SprU 27, *-dörr* Rrä 91_6, 180, *kärr* SprU 37, *qarrsittne* Rrä 190, *torr* Su 36, 43 (jfr äfv. 'nörr för *Norr*' Su 39); nära förbunden med tvåstafvig form: *träknarr* Fa17 (s. 30 n. 2). I hvad mån här föreligger blandspråk eller utjämning inom en enhet, kan inte afgöras i detalj. Om *dör*, *bar* osv. äro genuina, kan dock knappast *dörr*, *förr* också vara det.

[1]) Ej *bår*! Den formen eljes både hos Schroderus o. i moderna mål (Skutt. 69, Fast. 13). Men enl. Hof Dial. 43, 87 är *bār* uppsv. (∼ västg. *barr*). Jfr Läffler i Fästskr. t. Feilberg 690.

Om *a* för *å* före vissa kons.-förbindelser se IV 1, om ersättningsförlängning vid *ð*-bortfall V 2, om behandling af lång vok. + lång kons. VI.

IV. Andra företeelser rörande vokalkvalitet i starktonig stafvelse.

1. *ă* kvarstår (utan att förlängas och öfvergå till *å*) före vissa kons.-förbindelser; nämligen:

a. Före *ld* (> *ll*; jfr s. 178). Gäller enl. H. Sveam. 31 åtm. i norra o. mellersta Uppl. Bure: *alder* 'al' Su 21, *halla* och andra former af detta v. Su 46, Rrä 90, 105, 148, 86₁₆, Saml. 98, *vallande* Rrä 29, *valler* 31, *iämnaldrigh* Rrä 153, *ènfalliga* TO 113₆ ∼ *hållern* Rrä 106, *hållen* SprU 19 [1]), *voller* Saml. 93.

b. Före *nd*. Gäller hela Uppl. enl. H. Sveam. 31 n. Enda från nutida riksspr. afvikande ex.: *stillestand* Saml. 20.

2. *a* kvarstår, om långt l. kort kan ej afgöras, före *rt* i *Artor* SprU 19. Detta synes ej öfverensstämma med vare sig central uppl. l. göt. mål (se former hos Kock Ljudhist. 1, 383) [2]). Men det är åtm. bl. a., om jag minns rätt, Roslagsformen. Därifrån kunde ordet härröra — om inte *å*-tecknet blott uteglömts. — Här kunna ock vissa delvis omdiskuterade former af *varda* behandlas, nämligen med *å*-ljud i pret. och part. pf. B. skrifver *wården* osv. IFr(4) 75₆, Rrä 18, 37, 102, SprU 21 m. fl. ∼ *vorden* Rrä 131. Det är inte därför säkert, att *å* hörde till den genuina formen [3]). Förklaringar ha försökts af Kock Ljudhist. 2, 133 och nyss af Noreen Vårt spr. 3, 105; båda sammanställa (K. först i andra rummet) *å* med ty. (*ge*)*worden*. Näppeligen med rätta. Det erbjuder sig två antagliga inhemska förklaringsmöjligheter. a. Former med *ā* > *å* i inf. och pres. äro icke sällsynta i fsv. och finnas ock i ä. nsv. Efter *gånga*: *gången*, *stånda*: *stånden*, *hålla*: *hållen* fick man då lätt *vārda* (*å*): *vārden* (*å*). Efter liknande analogier har också *ă*-formen kunnat införas

---

[1]) Denna skrift har i det stora hela ett stelt språk.

[2]) Jfr dock det annorlunda liggande materialet för *vårta* Därs. 384.

[3]) I tal — om formen alls nyttjades — bör B. ha haft en form med *ŏ*.

i part.: *varden* 2 ggr antecknad i fsv. (ej fullt säkra belägg) och Hist. handl. XIII. 1, 127 (1564). b. Pret sg. *vart* > *vårt* > *vårt*[1]) (så Bure Saml. 90, Bröll. 1770 och märk *voʈ* Skutt. 70). Det är möjligt, att också fsv. *vort* o. dyl. delvis företräder ett *vårt*. Men i allm. torde det (med Kock Ljudhist. 1, 310) böra läsas *vωrt*. Detta därför, att vi i pl.-stammen i levande mål ha detta uttal (pret. konj. *vὼtæ* Fast. 144; jfr äfv. sup. *vωrtä* Ångml. Landsm. V. 2, 35), och i ä. nysv. rätt ofta ha (den äfv. i fsv. förekommande) skrifningen *vorto, vorte* osv. (några ex. Hellquist Stud. 157), hvilken här inte gärna genomgående bör läsas med *å*. Ett *vωrto* är helt enkelt ombildning af *vωrdo* efter *vart* (jfr sist a. st.). Och därifrån återverkan på sg.: *vωrt*[2]) (jfr *stod*: *stodo*, *for*: *foro*). Men ett uttal *vårto* — omvändt efter sg. *vårt* — har dock därjämte funnits: *wårdto* Hist. handl. XIII. 1, 301 (1567). Också från pret. skulle då part:s *å* kunna stamma. Båda de under a och b nämnda faktorerna kunna ha samverkat; företrädet ger jag den förra. — Formerna *worto* osv. hade så godt anseende (i Uppsv.), att B. upptog dem i sina paradigm IFr(2) 63$_{30}$, 64$_{25}$ (*vordto* också Rrä 30, men *vordo* Saml. 77). Columbus upplyser oss också (s. 100) att *wurdtit*[3]) eller *wordtit* 'i alle ögnbleck sägs'. Aurivillius Gr. 136 har *wordte* inom parentes. I sg. tycks B. ha föredragit (jfr ofvan) *vart*. NT 1526 har ofta *wort* (Kock a. st. 1, 310). Bib. 1541 har, på de ställen jag jämfört, *wardt*.

3. *a* har öfvergått till *å*[4]).

a. Före *ng*. Gäller hela Uppl. utom Roslagskusten

---

[1]) Jag tror inte på antesonantisk ställning ss. villkor. Förkortningen framför *rt* (*ʈ*) betraktar jag som en yngre företeelse för sig. Hur eljes förklara nysv. n. *stω̃rt*, *skjω̃rta* (∼ *stω̃rt*, *skjω̃rta*)?

[2]) Något annorlunda om detta Kock sist a. st. Mera afvikande Noreen a. arb. 3, 148 f. Till en del kan *ω* ock förklaras < *å* vid tonsvaghet. Just tillvaron af denna öfvergång gör Kocks alternativa tanke på att förklara *vården* ss. ett i svagton kvarstående gammalt *vörþin* för mig icke tilltalande.

[3]) Detta är säkerligen en analogibildning till *vart* efter mönstret *band* : *bundit* osv. (jfr uppl. m. m. *var*: *vuri*(*t*) efter *bar*: *buri*(*t*)).

[4]) Liksom H. Sveam. 47 n. 1 har jag mina tvifvel på att här förlängning föregått (i Uppl.). — Skrifningar med *o* t. ex. *longe* Su 23, *song*(*en*) 25, *bong* 39.

upp t. o. m. Väddö (H. Sveam. 31). Blott från riksspr. afvikande ex. ha intresse: *sång* (pret.) Su 26 (3 ggr), SprU 16, *biälre klång* Hildebrand 364. Egendomligt är *angen, angan* Su 42, 61 (*mangestedhes* 75 är felläst för *-å-*). Det är tänkbart, att detta var det genuina, att *a* > *å* än ej inträdt i Bures språk (där kanske stadiet *a*), och att *å*-formerna voro högspråk.

b. Före *nk*. Gäller hela Uppl. utom Roslagen (H. Sveam. 47). Enda ex. af något intresse: *sånk* Su 26, Saml. 113 ~ *vanka* Su 66, *klanka* 72. De senare från sydligare språk.

4. En öfvergång *a* > *ä* före ändelse-*u* i kortstafviga ord (H. Sveam. 15) vidkännes Bure tydl. icke: *svalu, kaku* IFr(2) 49₂₃, *gatu* (4) 79, *Ladhe-* Su 43, *Ladhu-* 78, *ladu* (obl. kas.) 81, *Swalun, Tranun* Nym. w. Men att märka är, att Läby skrifves dels *Ladhuby-* Rrä 139, dels *Lädhuby* 238. Ljudlagen hade således omkr. 1600 trädt i kraft i n. Uppl. Men den är vida äldre, se Kock Ljudhist. 1, 313 f., som dock ej ännu känt så tidiga skrifningar som *læhuby* 1337, *lædhuby* 1344. K. menar med rätta, att vi böra se verkningar af ljudlagen i de fsv. ex. (*snæru* m. fl.), som höra till trakter där den lämnat spår i moderna dial. Detta kommer nog att gälla nästan hela det uppsv. området (jfr H. a. st.). Dit räknar jag ock ex. från Cod. Bur. (anförda Kock a. st.). Ty åtskilliga spår finnas af att dess skrifvare (om det nu varit en; jfr noten) varit uppsvensk. Men dessa spår ha delvis raderats bort[1]). — På Bures tid voro *ä*-formerna så undanträngda, att de måste ha verkat ren dial. Han skref *ladhu* osv.; men omöjligt är ej, att de funnos i hans hemsocken. I Skutt. finnas ett par spår (s. 110).

5. Växling *u* ~ *o* i vissa fall.

a. Före *kk, pp, tt*. Enl. H. Sveam. 35 (jfr Uppl. 2, 516) uppträder här i Uppl. ofta *u* gent emot göt. *o* (om begränsningen se där). Karaktäristiska ex. hos B. nästan saknas:

---

[1]) De träffas icke blott i Bu I (enl. Ottelins beteckning). Jag anför här blott hvad jag funnit belysande i Ottelins 'Rättelser': *snæru*, troligen också *snæruna* 130, *fræghaghaþar* (ändr. t *fraghaþar*) 414₂, *miøk* 491₈, *eild* (läsningen ej fullt säker) 530₃. — Redan Schück i Saml. 5, 43 ff. har på annan grund ifrågasatt uppsv. skrifvare.

Ighelkutz Su 60 (intar kanske en särställning; jfr Kock Ljudhist. 1, 421), *Tiukka* Su 24, *tjukt* 42, *tiucka* Hildebr. 104 [1]), *sukker* (trol. så!) Su 60, *Sukkerbakaren* Saml. 115 ~ *tiöck*(-) o. d. Su 65, Saml. 99, 100, 104, *tiökka* Su 27. Den sista formen är flertydig och ger därför intet. Några *-o*-former, som ej verka litterära: *lokket* Su 33, *lokka*(-) Su 40, Saml. 111, *Trådokkorne*, *dokka* Su 71, *bokka*(-) Su 55 (delvis lagdt i munnen på en bonde från Vik, ung. 2 mil sydv. om Upps.); alla dessa med *-kk-*, kvilket stämmer bra med H:s uppgifter. Därtill *doppor* Su 54.

b. Ordet *troll* skrifves *Trul-* Su 23, *Trullet* Saml. 15, men *trollen* Saml. 79, *bärgtröll* Su (Nordlander Spr. o. stil 9, 31; kontrolleradt). Om någon lokal fördelning här återspeglas, torde *trull* ha varit allm. skriftspr. (jfr materialet hos Kock a. arb. 2, 100), *tröll* en lokalt ur *troll*, som vore uppsv., utvecklad form. Den betyder väl *trøl* = Skutt. (Grip Landsm. XVIII. 3, 6). I så fall bör kanske *öftast* (och *stökkar*) tolkas på samma sätt (jfr s. 156 med n. 3; *tröll* hade där undgått mig). Schroderus skrifver Jan. Ling nr 669, 793 ömsom *trol*(*l*)- och *trul*(*l*)-.

c. *somnen* Su 37 (jfr 59), Saml. 18 (~ *sömnen*, se I 4) är nog en genuin form; men det är ovisst, om *o* är *o* l. *ø*; jfr Skutt. 74 *søm*, Fast. 68 *som*. Liknande former äro dock också kända längre söderifrån (se H. Korta vok. 145). *Somna* kan delvis ha influerat.

d. Utan kommentar antecknar jag *o* i *boffel* Fa17 104_5, *Bofflar* SprU 19, *gloffa*, *roffa* Fa13 109_8.

e. Huruvida *um*(-) för *om*(-) är en uppsvecism (i vidstr. bem.), vågar jag ej säkert afgöra. I den gästrikskt färgade dikten från 1614 (Spr. o. stil 9, 67) skrifves *vm* (2 ggr); Bure: *vmföras* Rrä 218, *vmvend*(-) Saml. 15, SprU 1, *vmslå* Saml. 96, *vmslagh* 108. Dessutom i *umgiälla* Rred 127_{11}, som ju ej hör hit. Nusv. *umgänge* vore då taget från uppsv. (man kan märka, att Dahlstierna här har *om-*; se Kock Ljudhist. 2, 201). Reformatorerna synas delvis ha förallmänligat *um-* (Kock a. st.), och det kan sammanhänga med hembygden. I några fall väl ty.

---

[1]) Också här är värdet som ex. osäkert. Det är svårt att skönja någon lokal fördelning; jfr strax. Till af Kock a. arb. 1, 385 anförda ex. lägger jag *tiucka* Messenius Sveapentaprot. 121.

inflytande (Kock a. st.); så t. ex. i *vmbracht* Messenius (Hellquist Stud. 108). — IFr(1) 44₉ anmärkes dock, att de gamle skrefvo *'umkull* pro *omkull'*.

V. Företeelser rörande konsonanterna.

1. *i̯* kvarstår i *-gi̯a, -ki̯a, -gi̯o, -ki̯o.* Detta är en allm. uppsv. egenhet (H. Sveam. 20)[1]. Så genomgående hos B. Undantag: *Gästrikarna* Rrä 89₁₉ (*drengar* Saml. 114 är orätt läst). Dessa kunna bero på en slags ortografisk kompromiss mellan t. ex. *-iar* och *-er* (om hvilken typ se VII 3) och behöfva då ej vara rent götiska. — Om frågan *i* ∼ *e* efter *g, k* se VII 1 e.

2. Förändringar af *dh.*

a. Bortfall af *dh* efter starktonig vokal (för svagtonig jfr s. 218). I nutida uppl. dial. står saken så, att i hela Uppl. bortfall är vanligt i slutljud efter lång vokal, i inljud mellan lång o. kort vok. faller *dh* blott i de v. häradena, efter kort ingenstädes (H. Stafvelseförl. 43, Sveam. 39). Med lång vok. bör främst förstås urspr. längd[2]. Också i centrala delar har dock *dh* fallit äfv. efter ny längd (t. ex. *glā, vē* 'ved'). Detta kunde i och för sig tyda på, att bortfallet ej inträdt förrän efter stafv.-förlängningen (i enstafv. former). Om så vore, ha vi knappt rätt att finna många ex. hos B. Det enda funna är *förrå* Saml. 75 (∼ *förrådh* Su 29, 42). Det kan vara hufvudstadsspråk (det står i citat af hvad B. svarade Hertig Karl Filip!). Därtill dock den omvända skrifningen *bôdhet* 'boet' Su 72. Detta ex. bör kanske tas som tecken till att B:s eget språk inte var främmande för bortfallet.

b. Behandlingen af *-dhr.* Bure skrifver *bladrare* Fa17 (s. 30 n. 2), *vädret(h)* Su 20, 25, *vedhrena* 38, *ijlwedher, mootwedher* Saml. 35, *lädhret* Su 22, *lädher-* bl. 811 v, *bröderne* Saml. 35, *-fjädhrar, -fiädhrar* Su 60, *fjädr* TO 115 n. 7 (jämte fler i vers), *nidhre* 75, men *Lur, Luren* Su 26, *Dirik* 71, och Rrä 194 är *ludher* ändradt från *lur,* Su 27 *lädher,*

---

[1]) Det måste dock märkas, att detta drag så föga synes ha verkat lokalt, att det var fullt litteraturmässigt.

[2]) Någon ovisshet synes kunna råda om den ens här är genuin i (hela) Roslagen (jfr Fast. 96, H. Sveam. 39).

-lädhers båda ggrna ändr. fr. *-lär(s)*[1]). Hans språk synes ej varit främmande för *dhr* > *r(r)* (äfv. efter gammal kort vokal); men villkoren kunna ej exakt bestämmas. Öfverhufvud vet man inte tillräckligt om företeelsens spridning l. lokala betingelser (typ *vädh(e)r* behandlas inte alltid som *vädhra,* tiden i förh. till stafv.-förlängningen synes växla, jfr t. ex. formerna under *nider, syder* H. Korta vok. 142, 144 o. s. 147). Att den är vida spridd och således ej i högre grad dial.-skiljande, vet man dock (jfr H. Sveam. 14, för Uppl. Stafvelseförl. 43). Ett par andra litterära uppsv. ex.: *Luder* 'lur' Schroderus Jan. Ling. nr 413, *Stormwär* Lucidor Ii 1 b.

c. *dhn* > *n* med ersättningsförlängning[2]) visar också hos Bure det allm. uppl. ex. *stāna* 'stanna' (se H. Stafvelseförl. 43): *stanadhe* Su 41. Jfr *Stahna* Helsingius, *stana* Lucidor G2 b, Y3 a, b (rim resp. *Wana, upmana, Caravana*).

3. Förändringar af *v.*

a. *v* ∼ *gh* efter labial vokal. Utan att kunna ge närmare lokalisering, men med uppfattningen att de förefintliga *gh*-formerna företräda det genuina, anför jag hithörande: *α.* Med *gh* < *v* (*f*): *stughu* t. ex. IFr(1) 47 (jfr s. 140 n. 4), *handloghan* Su bl. 231 r ∼ *handlowa* Saml. 107, *snuwa* Saml. 22, *duva, duwan* Hildebr. 101. *β.* Med *gh* < *u̯ siögar(-)* o. dyl. Su 72, bl. 506, Hildebrand 253, *rogas* Su 79 ∼ *Lovan* 'logen' Su 79; jfr *Ladhelôn* bl. 515 (-**lōu̯n* > *-lōn̦* > *-lōn*; jfr s. 251 f.)[3]) ∼ *wälboin* man Rrä 141.

b. *vn* ∼ *mn.* Jämte talrika skrifningar med *mn* skrifver

---

[1]) Förutsättningslöst betraktadt skulle det kunna vara tvärtom.

[2]) För frågan om dennas inträdande torde vokalens kvalitet inte vara alldeles likgiltig. B. har *Skrinnade* Saml. 19 (för former af ordet se H. Korta vok. 150).

[3]) Något ex. på *gh* > *v* erbjuder inte B:s språk. Af intresse är *ruga* 'fovere' TO 123₁₇, af Noreen Altschw. Gr. § 279, 1 väl riktigt sammanställdt med isl. *hruga* f. 'Dynge af sammenlagte, sammenhobede Ting' Fr[2]. Ett hittills ej tillfredsställande utredt ord är det spridda *oknoga* (adj. pl.) Rred B3 a, sannol. 'ovetande'. Det är säkert icke en blott sammandragning af *okunnig* (så Noreen Col. xvii?). Det är nog en sammansmältning af detta o. ett *oknogen* (> *oknowen* hos Lucidor, se Norelius Ark. 1, 234, där från samma källa anföres *knoen* 'känd'). Om dettas ursprung vågar jag inte uttala någon bestämd mening.

Bure *jävnan* 'vårdagjämningen' Saml. 89, *refna, söfna* GS 102₂₁, ₂₂, *refnadhe* SprU 34 (~ *rämna* Su 61). Är detta arkaismer? Det är inte troligt. B. hade läst tillräckligt många fsv. urkunder för att ha funnit att *mn* också där var regel, och isl. kan ju hvarken *jävnan* l. *refna* vara. Det förra står också i ledig dagboksstil. Därtill kommer, att Schroderus Jan. Ling. skrifver *Nattrafn* nr 149, *Doffnar* nr 446. Vi nödgas tro, att *vn* verkligen ännu fanns kvar i inre uppländska [1]. Det bör väl tydas som ett tecken till att *vn* öfverhufvud där bibehållit sig längre [2], och de fsv. skrifningarna med *fn* komma då delvis i nytt ljus. Dalalagens *æfni, næfningi* t. ex. behöfva då nog inte vara arkaismer (jfr Noreen Altschw. Gr. § 256 a. 1), utan tagna ur traktens dialekt. — Vi böra knappast anta, att Bures *vn, fn* var bilabialt (jfr s. 219). Men då är det

---

[1]) Vi kunna lägga märke till att intet af ex. har *n* före stamvok. (jfr Kock Ark. 6, 37, Björkman Därs. 12, 270 ff.). — B:s ex. på *fn* Rred A7 a, b måste lämnas ur räkningen.

[2]) Märk för Gästrikland Bures uppgift därifrån Su 48: 'salteth *drämnar* vel *dräfnar* [: smältes af våtvädher. dissolvi'. Dubbelheten visar på att *vn* var ett döende uttal också där. — Detta *drämnar, dräfnar* är intressant äfven ur andra synpunkter. 1. Ordet afgör, så vidt jag förstår, frågan om utvecklingen af *lämna* och *rämna*. Grundformen är *drĭfna* (jfr östsv. *drimn* Vendell Ordb. och no. dial. *drimna* Ross), och något inflytande från form med *ē*, som sedan blefve dels *ǻ*, dels *ĕ* (Kock Umlaut u. Brechung s. 12 f.), kan här ej antas. Då *drĭfn-* > *dräfn-* i Gästr., borde så säkerl. ha skett också i Uppl. (jfr strax), alltså också liknande vid *lĭfna, rĭfna* (så som antagits af H. Korta vok. 16 f., 140, 142). 2. Vokalisationen är af intresse såsom gästriksk. Man skulle snarast (jag har haft att tillgå de gästrikska formerna i materialet hos H. a. arb.) vänta slutet *ĕ*. Men detta kan B. ej ha fattat som *ä*. Alltså ett öppnare ljud. Detta kan vara *ɑ*, hvarvid man märke, att t. ex. i Burträsk o. Degerfors, där eljes *ĭ* > *ĕ*, uppträder *ɑ* i *lämna, rämna* (Lindgren § 37 anm. 3 mom. 7, Åström Ljudl. §§ 17, 18 med anm.; jfr därtill former af *lĭfna* 'kvickna till' och just af *drämna* hos Åström (*ɑ*) och Rietz 407 a, 97 b). (Det af Åström åberopade no. *drevna* är säkerl. < *drĭvna*.) Men det är kanske snarare *æ*, ty detta är antecknadt från Gästr. i några fall med gamm. *ĭ*; särsk. märkes *læmna*. Detta behöfver då knappast med H. 140 fattas som högsv. lån. — H:s förklaring 16 f. af spridningen af *ä*-former hos *lämna, rämna* utanför uppsv. synes mig fullt antaglig.

knappt häller det direkta förstadiet till *mn*. Detta har kommit in från högsv.

4. Kvarstående *snj-*, *slj-*. Dessa grupper synas ha hållit sig bättre i Uppsverige än i göt. mål — ett konservativt drag bland andra (H. i Spr. o. stil 5, 201 n. 1)[1]). Ännu Hof Sv. spr. 169 anför tydligen *sniö* ss. en 'uppländsk' form (jfr Dial. 222). Det är då blott naturligt, att B. skrifver *sniö* o. dyl. (ex. H. a. st.) och *sljunga* Fa17 (s. 30 n. 2).

5. *p* ∼ *f*. *pt* > *ft* torde inte vara i högre mån dial.-skiljande. Då icke dess mindre *ft* i en del fall kommit att framstå som uppsvecism, beror det därpå, att det i genuin uppsv. ofta trängt igenom också där på andra håll association med närstående former upphäft ljudlagen. Hof Sv. spr. 163 anger som 'uppländskt' *knaft, döft, köft, taft*, och särsk. det första är välbekant, träffas också i Bröll., hos Lucidor och Columbus, som s. 66 anför en hel del andra ex., visserligen utan lokalisering. Från B. har jag af denna kategori blott antecknat *knaft* Su 24 och *stöfte* Saml. 121 (∼ t. ex. *köpte* 38). IFr(1) 45_1 har han menat, att de gamla 'rectius *pt* us sunt quam qui *ft epter* quam *efter*', men strykningen visar kanske, att han betänkt sig i fråga om företrädet. På en i Su vid bl. 241 inklistrad lapp står: '*ätter* för *äpter* och *äfter*'. De båda senare jämföras inte, det första anföres som en anmärkningsvärd egenhet, hvarifrån säges inte. Men *pt* > *tt*[2]) i ett dylikt (svagtonigt) ord är ganska spridt (jfr Noreen Altschw. Gr. § 288, H. Sveam. 14) och kunde godt vara uppl.; formen träffas i Bröll. (redan 1691) och ännu i den genuina sthlmskan[3]). — Rred 125_{20} skrifves *äFST, näFST*. Det är ytterst ovisst, om det förra afser ett ord — snarast är det ett slags nyckelord för de tre ställningar där *f* ljuder som *f*. I *näfst* är *fs* enligt gängse uppfattning (jfr not 2) närmast < *ps*.

---

[1]) Att de moderna riksspråksformerna böra förklaras genom *j*-förlust, synes mig säkert (jfr H. a. st. o. cit. litt.).

[2]) Det kunde väl delvis vara *ft* > *tt*. Man kan för öfrigt vara frestad att, här som eljes (jfr s. 219), i den hittills antagna utvecklingen *ft* > *pt* > *ft* (jfr Noreen Altschw. Gr. § 259, 2) — där visserligen de båda *ft* ej ha samma värden — delvis se reflexen af olika dial. och vid urspr. *ft* betvifla stadiet *pt* för vissa bygder.

[3]) Det måste väl också vara detta ord B. afser med sitt *slinkar . . ätte* Rred A 7 a.

Därtill *Stavaräfst* Fal3 2, 55, *Ordarefst* 106₂₀, *räfst* TO 115₉. Orden ge såsom kanske blott litterära knappt någonting[1].

6. *ts* > *ss*. Har möjligen i nyare tid tycke af uppsv. dial. Ex.: *plass(en)* Su 25, Saml. 28, *Missomar* Su 40, *Skjuss-*, *skiuss* Rrä 44, Saml. 95 (~ *skiuts-* Saml. 16).

VI. Behandlingen af lång vok. + lång kons. (i starktonig stafvelse).

Denna fråga kan här inte tas upp i sin helhet. Den är också knappast mogen därför. Möjligen äro de ljudlagsenliga förhållandena så störda, att klarhet inte kommer att vinnas ens på grundvalen af ett rikligt dialektmaterial. Att det eljes är därifrån den rätta belysningen också här måste komma, står klart för mig. Man har här förut formulerat ljudlagar under den säkerligen falska förutsättningen att man rört sig med ett enhetligt material. Detta gäller inte bara Noreens bekanta formulering från 1880 (upptagen af andra och bibehållen Altschw. Gr. § 304; jfr ännu Vårt spr. 3, 84, 96), utan också Hultmans opposition af 1894 (Östsv. dial. § 2, 16 n. 1). Riksspråket speglar här utan tvifvel delvis de växlande förhållandena i skilda bygder[2]. — Belysande material från Bure[3]:

a. *smutt* Su 24, till *motto* 25, *Ottesången* Su 29, Saml. 98, *åtte* 'ägde' Su 32, 41 (2 ggr) m. fl., *otto* 46, *bredden* 66 (2 ggr), *frätta* 'spörja' bl. 133 r, *sotteseng* bl. 741 v., *faresott(en)* Saml. 12, 113, *brennesott* 13 (~ *-sot*), *blodhsott* 18, *Trettosam* 31, *rettades* 'afrättades' 84, i lika *måtto* R 551 b 125₉, *Reddäne* (best. dat.) 'serie, alfabet' Rred 125₁₆.

b. *säta* (v.) Rrä 4, *Trätetijma* Saml. 94, *träta* (sbst.) 80, 94, (v.) 98, *tretestund* 100, *kyrkestätan*, *kyrkiostätan* Hildebrand 275.

---

[1]) Su 23: 'Näfsing [i Ångml.] som *näpser*'. Det senare tydligen den från bibelspr. bekanta formen.

[2]) Märk t. ex.: *Stätt*, Sv. *stätta*, *stäta*, *kliwstätta* Hof Dial. 281; *träta* (v.) 'quod tamen quidam per geminum t pronunciant, scribuntque' Aurivillius Cog. 21 (jfr 245 n. 4). Jfr också *infletad* Stiernhielm Herc. v. 42, men *inflättat* i den Ekebladska (västgötskt färgade) afskriften.

[3]) Formerna med enkelskrifning i slutljud uteslutas ss. ej bevisande.

c. *heette* Su 23, *heett* sup. 38, *meette* 44, sup. *seedt, seett* 68, Saml. 15, 22 (~ *sett* Su 21), sbst. *-rėdd, reedd* Rrä 64, *rėdd* 65 (2 ggr), part. *tilrėdd* SprU 26.

Den sista gruppens skrifningar ange direkt bevarad längd hos både vok. och kons. (tecknet öfver *e* kan inte gärna ange blott kvalitet; jfr för öfrigt *ee*). Våga vi då anse, att verkligen mot detta skrifsätt svarade ett uttal?

Vid några af ex. kan det ligga nära att tänka på inflytande från form med kort kons., hvartill då böjningsänd. fogats: *hēta, hētte, hėtt, tillrēda, -rēdd, mēta, mētte. sėtt* kan ha *ē* från inf.[1]). Hos en så pass fonetisk stafvare kan man dock då vara böjd att tro inflytandet utsträckt också till uttalet. Och då blefve detta ett vittnesbörd om att förh. lång vok. + lång kons. inte var något helt främmande. Därpå synes nu verkligen också sbst. *rėdd* (< **raịðiðō*[2]) till *reiða* = t. ex. *deild* till *deila, fylgð* till *fylgja*) tyda. Där kan man inte gärna tänka på lefvande samband med kortkonsonantisk form. Jag ser häri alltså ett vittnesbörd om bevarad lång vok. + lång kons. Något förvånande ligger i självfva verket knappt i denna förb:s tillvaro hos Bure. Redan ordet *åtta* är för mig ett tecken till att denna stafvelsetyp ganska allmänt fanns kvar vid öfvergången *ā* > *å* (*ātta* > *ǻtta* > *åtta*)[3]); märk också *åtte* 'ägde'. Och hvad spec. det uppsv. området vidkommer, är det skäl att påminna därom, att typen ännu i dag kvarstår i Östra Eg. Finland, Nyland o. Östersjöprov. (Hultman anf. st.; se dock för de estsv. målen Danell Nucköm. 17). — Men det vore önskvärdt att få mer än en enda form till stöd. Bures öfriga former ge emellertid ingenting direkt. Men Helsingius skrifver *Reedd* 'skeppsredd'[4]), *Breedd, Wijdd* (2 ggr), Schro-

---

[1]) *frijdhe* pret. Saml. 29 förstås nog bäst ss. < *frijedhe* (< *frijadhe*). Jfr t. ex. *tedde* IFr(2) 55 f., *flådde* Su 65.

[2]) Detta ord i denna bet. kan jag eljes ingenstädes med säkerhet påvisa. Det hörde säkerl. till den gamla på folklig väg bevarade runterminologien. Formellt torde det vara identiskt med östsv. *räid, red* (osv.) 'väfsked' Vendell Ordb.

[3]) Jag påstår icke, att den sista är den ljudlagsenliga formen öfverallt där vi nu finna den. — Annorlunda om ordet Noreen Om behandl. af lång vok. osv. 9 f., Brate Ä. Vstmlag. ljudl. 79.

[4]) Detta utan tvifvel inlånade ord (jfr Söderwall) synes ha

derus Jan. Ling. stafvar visserligen *Bredd* nr 77, *Vidden* nr 19, men han har ett par andra intressanta skrifningar: *skeps reehd* nr 470, *täht*, adj. n., nr 406. Jag skulle tro, att detta *h* här är så pass stridande mot S:s normala ortografi, om blott vokallängd åsyftades, att man kan söka en annan innebörd; och jag tänker då, att den kan vara att tillika ange den långa klusilen (märk, att *täht* är neutr.)[1]. — I hvilken utsträckning, lokalt och inom de skilda stafvelsetyperna, den gamla förb. var bevarad, ser jag ingen möjlighet att afgöra. Men lika sannolikt som nu det förefaller mig, att de anförda skrifningarna *heette, breedd, vijdd* företräda af analogi oberoende bevarande af det gamla[2]), lika litet kan man naturligtvis bestrida, att skrifningar ur gruppen a ofvan delvis kunna ha samma värde[3]). Inför en motsats som *Tretto-* ~ *träta*[4]) bör man också framhålla möjligheten af att typen b kan återge alldeles detsamma. Möjligt är å andra sidan, att en motsats sådan som Helsingius' *Breedd* osv. ~ *Fleta, Fletadh*, '*Fläta* .. vide *Fleeta*' har sin orsak i en af kons:s natur framkallad tidsskillnad i förloppet (vare sig resultatet sedan blef det samma eller ej)[5]).

---

anslutit sig till ett inhemskt (formellt väl = det i n. 2 nämnda). Sedan i sv. *rēdd* > *rĕdd*.

[1]) Då vi också ha *reehd*, finns ingen anledning att vid *täht* tänka på en rest af *h* l. *ch* i det gamla *ht*. Trots det att jag har svårt att helt komma ifrån tanken på samband mellan skrifningarna *kt, ct* osv. och detta *ht*, ha vi nu därvidlag genom Noreen Vårt spr. 1, 485, Lidén i Ark. 27, 282 n., Kock Därs. 285 n. 3 fått skäl till ytterligare försiktighet. *Reehd* gör också, att man inte häller behöfver sätta *täht* i samband med den bekanta östsv. företeelsen: tonlös vokal.

[2]) Att dock sådana stafningar eljes äro opålitliga, medges naturligtvis. Jfr Hiärnes resonnemang Orth. 143 f., hvaraf klart framgår, att han inte längre kände det gamla uttalet.

[3]) I af skriftspr. påverkadt blandspråk behöfver ju inte därför sådant som *födda* Su 21, *brett* 22, *slätt* (n.) 77, 78 ha lydt så.

[4]) Vid detta ord få eljes särsk. omständigheter beaktas (se Noreen Altisl. Gr[3]. § 258 anm. 1).

[5]) Till försiktighet synes dock dens:s *Eetter*(-) mana. Ortografisk kompromiss? — En ganska dunkel form är *blotta* 'blota' på flera ställen hos Bure, alltid med *tt*; så *blottadhes* Rrä 102, *blotta* Su bl. 133 r, *blotthus* BR. Här är ju stammen *blōt*-. Då också

VII. Vokalerna i mindrebetonade stafvelser.

1. **Vokalbalansfrågor** (rörande $i \sim e$, $u \sim o$) och därmed sammanhängande. I äldre uppl. var, att döma af dialektalt färgade källor, den på rotstafvelsens kvantitet beroende skillnaden i mindrebetonad vok:s (accent) o. kvalitet mycket renare bevarad än nu; nämligen så, att efter gammal kort rotstafvelse stod *i* och *u*, efter lång *e* och *o* [1]) (se H. t. ex. Sveam. 8, 30). Motsatsen var dock redan tidigt utjämnad därigenom, att vid de långstafviga växlingen delvis reglerades genom **ofullständig** balans, nämligen åtm. vid $i \sim e$ (före *l*, *n*, *t*; se närmare b nedan). Vidare framträder motsatsen ej före *r* (och *s*?) såtillvida, att *i* där alltid synes uppträda som öppnare ljud (om *r* jfr H. Sveam. 31 o. för östsv. dial. Hultman a. arb. § 2, 10); om $u \sim o$ i detta fall jfr d. Slutligen är ock att tillse, i hvad mån hufvudfördelningen störes också därigenom, att *k* och *g* (äfv. *ng*, i ä. tid $= \eta + g$) möjl. bevarat ett följ. *i* som eljest bort bli *e* (H. t. ex. Sveam. 8). — Jag belyser nu hvarje särfall.

a. **Hufvudregeln**: *i* och *u* **kvarstå efter kort rotstafvelse**. På grund af det nyss antydda bör lagen i första hand belysas med ex., där *i*, *u* stå i **öppen stafvelse**.

a. $i \sim e$. Vid *an*-stammarnas nom. var *i* hos de kortstafviga redan tidigt undanträngdt i de centrala dial. Inflytande från de långstafviga har här utan tvifvel varit af betydelse (jfr H. Korta vok. 93). Därjämte sammanhänger saken med att nom.-formen öfverhufvud fick en så begränsad uppgift (anf. st.); jfr under Formläran [2]). B:s språk bjuder häl-

---

Rudbeck Atl. 1, 569 skrifver så, då formen är känd också från sv. dial. (Närke, Dal.; se Rietz), är det nog ändå en äkta form. (Annars nämner jag, att B. vid **afskrift** ur den vnord. Olofssagan, säkerl. K. B. Perg. 4:o nr 2, skrifver *blotta* Su bl. 412 r.) Kanske *blōt-* > *blŏtt-* i ssgr före kons. (jfr Fritzner[2] samt *blotthus* ofvan).

[1]) Bestämda artikeln fogar sig ej i denna fördelning (antydt för mig af H.; jfr Noreen Altschw. Gr. § 142 a. 9).

[2]) Se där också om frågan huruvida det är sannolikt, att B:s hemspråk häri öfverensstämde med central uppl. — Då inom vissa delar af området blott **personbetecknande** ord (+ de **högre** djurens motsv. ord) bevarat nom., förtjänar påpekas, att dessa just företrädesvis äro långstafv.: *gubbe*, *gosse*, *bonde* (,*oxe*).

ler intet hithörande ex. med *i.* Märk motsatsen *sledha* — roslagska *hlidhi* Rrä 98₂₃. — Pres. konj.: *vari* (ex. s. 147 n. 3)[1], *hafvi* Su 39, *kommi*[2] Nym. w. C8 b ~ *blifve* Rrä 88₇, *nöje* sig TO 114₆. Pret. konj.: blott -*e*: *gutte, stighe, lughe* IFr(2) 62 f, *bure* BR 111₆. Det är svårt att i dessa båda fall afgöra, i hvad mån oregelbundna *e*-former bero på högspråkligt inflytande eller påverkan från långstafviga.

β. u ~ o. Svaga fem.: regelbundet -*u* (jfr H. Sveam. 18, i Uppland 2, 522; ytterligare ex. öfverflödiga). De långstafviga ha däremot i de löpande texterna -*o* (-*å*; jfr 2 b); märk också motsatsen *stughu ~ tungo* osv. IFr(1) 47. Nu upptar B. dock IFr(2) 49₂₂ f. bland fem. på -*u* fem långstafviga: *vridzlu, ilsku, ilvirkju, hvimsku, flimsku.* Man är väl genast benägen att påstå orden vara hämtade från en fornkälla. Det är emellertid att märka, att *ilska* är det enda af de fem, som vi känna från fsv.[3]. Från ä. vnord. visserligen också *flimska*, men utom annat visar *vr*-, att det är fråga om östnord. Likväl är lösningen den framkastade. Bure har orden från för oss förlorad(e) urkund(er). I den s. 21 (f.) noten ss. nr 1 omnämnda ordförteckningen från IFr upptas nämligen *ilvirkju, flimsku, ilsku, i hwimsku*[4]. *Vridzlu* har han kanske fått från annat håll. — Arkaism är *Läru* Nym. w. C5 a. Rrä 114 skrifves *samuledh*, men det kan ock vara arkaism ~ i *sammo* orde(na) Rrä 92₁₀, 97₂₈, som (också) är en — misslyckad — sådan (han använder i denna förb. vanl. *samma*, t. ex. 87₆). — Att vi i starka pret. 3 pers. pl. nästan ej ha spår af det ljudlagsenliga -*u*, är, liksom förklaringen därtill,

---

[1]) Delvis kan här utan tvifvel föreligga relig. arkaism.

[2]) Vid yngre vok.-balans behandlas ord med -*mm*- annars stundom ss. långstafviga (se Kock Ark. 25, 5 f.).

[3]) Med afs. på *vridzla* har jag fått benägen upplysning af Prof. Söderwall.

[4]) Det är möjligt, att samma källa ligger till grund för Stiernhielms *i hwimsku* Herc. 503 (i samma arkaistiska form; *hwijmsku* 1668 är fel, se H. i Spr. o. stil 10, 285 f.). Han förklarar det i ordförteckningen. Annars kände Sti. ordet också från annat håll, nämligen från följ.. i hdskr. F. d. 10 bl. 101 r af honom anförda, oss obekanta fsv. sentens: 'Theghe ær witskumark, mælghi *hwimsku*' (af Sti., lurad af de moderna uppsv. nom. på -*u*, öfversatt: 'Silentium est scientiæ signum, Loquacitas vanitas').

berördt s. 226. Ett enstaka *äru* Rrä 69 är arkaism; jfr IFr(4) 74₆ f.

b. I sluten stafvelse, dock ej före *r*, kvarstår *i* oberoende af rotstafv:s kvantitet (H. Sveam. 29 f., senast Spr. o. stil 11, 168). Fallen med kort rotstafv. äro därför ej bevisande för regeln a *α*; i själfva verket måste dock deras gamla aksentförh. hänvisa dem dit. — Ex. (blandade):

α. Före *l*: *kittill* (så!) Su 47, *Vendil*(-) Su 57, 58, Saml. 113, *nykil* Su 64, 68 (fler s. 142 n.), *käril* 70 ∼ *Vendel*(*s*) Su 51, (-)*kiortel* (*kj*-) Su 54, bl. 535 v, Saml. 15, 120 (2 ggr), *himelen* 16, *nykkel* 104, *engelen* 119; riksspråksinflytande (märk: delvis religiösa ord). *förfärilse* Su 38, *rättilse* Rrä 180 (ex. med *k* före ej här med) ∼ *åminnelse*, *drövelse* osv. IFr(2) 53₁ f., *uppenbarelse*, *inskjutelse* Rrä 98₂₅, *stavelse* t. ex. 100₃ m. fl. Här företräder *i* ej genuint språk (blott få ord på *-else* äro folkliga), utan begär att upplifva fornspråk; jfr IFr(1) 44₄, Fal3 106₂₂.

β. Före *n* [1]): Best. sg. af *an*-stammar. Betydelsen af nom:s förlust reduceras här något, eftersom ljudlagen skulle gälla alla *an*-stammar. Emellertid finnes intet ex. på *i*, äfven där nom. lefver. Det skulle kunna föreligga inverkan från de långstafvigas obest. form (jfr H. Spr. o. stil 11, 168, som dock fört in en onödig hänvisning till starka mask.; jfr nedan s. 254). Men märk nedan under f om den best. formens ljudlagsenliga utveckling, som kanske utan hjälp af analogi kan förklara saknaden af *i*. — Nom. sing. mask. o. fem. af starka part. pret. och adj. på *-en* [2]): B. använder omväxlande former på *-in* och *-en*, efter hvad det tyckes med någon öfvervikt för den förra. Att *-en* var det vårdadt dialektfria, synes genom *up-stigh-än* m. fl. ABC[3]. Någon skillnad efter genus (så att t. ex. *-en* föredroges i f.) kan ej spåras; ej häller efter (den gamla) kvantiteten i stamstafv. [3]). I hvad mån

---

[1]) Här medtagas l. beröras tillsvidare också ex. med gammalt *-nn*; jfr mom. f.

[2]) *flåddin* 'flådde honom' Su 65 är nästan säkert att läsa *flådden*.

[3]) Då i hans texter (jfr ex. nyss) aldrig tycks anträffas *e* efter kortstafv. ord med *i* i stammen, bör det kanske ses ss. vokalhar-

detta genuina *-in* (m. o. f.) verkligen är ljudlagsenligt se f. Det förtjänar nämnas, att *ingen* alltid har *-en* (trots *g*; jfr e). Att detta skulle bero på långstafvigheten, framgår dock inte säkert af materialet i öfrigt (jfr *γ*). Man kan dock fästa sig vid *trumpen* Rrä 93₁₆, *fullmoghen* SprU 33 (trots *g*) — *triv(v)in* Rrä 85₅, *ludhin* Su 20, tiok *lupin* 40. Men jfr s. 248 n. 3. Nedan mom. f diskuteras dessa saker i ett större sammanhang.

γ. Före *t* (eller därur utveckladt ljud)[1]: Här är formen på *-it* betydligt mera afgjordt i öfvervikt, en sak som bäst förklaras därigenom, att i det allm. medelsv. skriftspr. (*-in* >) *-en* var mera genomfördt än *-it* (se Kock senast Ark. 26, 1 ff., Palmér Därs. 11 ff.). Två distinktioner: 1. I sup. har jag icke antecknat något *-et*: *bittet* Hildebrand 100 synes mig böra läsas *bittit*; *slaget* Su 54 är fel för *slagit*. 2. Hos adj. på *-en* skymtar kanske här (jfr *β*) en motsats *-et* ~ *-it* efter rotstafv:s kvantitet: *li(j)tet* Su 66, Saml. 90 (annan form ej antecknad), *intet* (genomgående form; märk uttalandet IFr(1) 44₃) ~ *mykit* t. ex. Rrä 40 (jfr dock e), *mulit* Saml. 19. Dock också *helt och hållit* Su 36.

c. *i* i sluten stafvelse före *r* > öppnare ljud. Sål. äfven efter kort stafv. Ex. på detta sista: *fadher* IFr(1) 47, *fad-är* TO 120₁₃, pl. *laghärne*, *lagher* (< *-ir* enl. B.) Spec. hos Aurivillius 107 f. Ingen stridig skrifning. Om *e* ~ *ä* öfverhufvud efter *r* nedan 2 a.

d. *u* i sluten stafvelse. Det uppl. materialet tyder inte på skiljaktig behandling i öppen och sluten stafvelse (alltså fullständig balans). Då det är svårt finna ex., där ej påverkan från former med öppen stafv. ligger nära, kan man emellertid ej vara fullt säker på att t. ex. best. f. på *-on* efter lång stafv. är lika ljudlagsenligt som obest. på *-o*. I det faktiska materialet är skillnaden efter stamstafv:s kvantitet den enda som träder fram (efter a): *gam(m)ul* (jfr s. 247 med n. 2) Su 75, 76, Saml. 13 osv., *stapul* Rrä 63. Särskildt: *sagun* Su 22, *Badhstugun* bl. 429, *storestughun* Saml. 38, *Tierun* Nym. w. B2 a, *Swalun*, *Tranun* B4 a ~ *kiston* Su 39, *klippon* 62, i

---

moni (eller: de båda *i* ha ömsesidigt stödt hvarandra); jfr liknande antagande Kock Fsv. ljudl. 281, Hellquist Ark. 4, 291 n.

[1]) Med bortfall ha vi knappt att skaffa, se s. 217.

dimbon Saml. 78; *stugur* (2 ggr) Su 25, *Sagur* 36, *fururna* 43, *Svalur, skatur* SprU 19, *Skäpur*[1]) R 551 b 125₆ m. fl. ~ *klokkorne* Su 70, *pijghorne* 71, *flikkorne* Saml. 30, *Lärikior, kråkor* SprU 19; (-)*tunnos* Su 20. Men fördelningen är inte undantagslöst genomförd. Först märkas några *-or* af kortstafviga: *skinvaror* Su 26, *Rudhor* 71, *tranor* SprU 19. Dessa äro förfinade former, nära till hands i samma mån som man lärde sig använda nom. sg. på *-a* också här. En sådan, mer riksspråklig ståndpunkt intages sedan af Aurivillius (se H. i Uppland 2, 520). Tvärtom skrifver Bure *Runur* Rrä 210, *-stenum* 216 o. d. och i titeln till en af dikterna i Rred *Kärslurt*. Men det är rena arkaismer, likvärdiga med Stiernhielms *fostrur* i Föret. t. SGMF[2]). — Att pret. pl. pass. uppträder med *o* i fall som *slittos* Su 64, *budhos* Saml. 23, *kullrefvos* 75 har naturl. här intet att betyda (jfr 247).

e. *i* föregånget af *g, k*. Det finns förvånande få spår hos B. af en konserverande verkan på *i* af *g, k*. S. 195 anfördes *-märki*. Men det kunde vara arkaism. *Idhkin* (uttryckligen angifvet som uttalsform) Rrä 99₁₆, *ägit* Su 24 bevisa ju något endast om här eljes borde väntas *e* (jfr b *β* o. *γ*). De enda ex., där regeln behöfver tillgripas, äro *-bärghit*

---

[1]) Detta är en egendomlig form. Helt 'gjord' kan den inte vara. Snarast tänker jag mig den som en plur. (med $a > ä$ enl. IV 4) till *skapan* (jfr fsv., med afs. på bet. isl.), på samma sätt som *Predikor* Su 25 (Söderwalls sg. *predika* är knappt berättigad). Formen kan dock stå i något samband med det underliga *alrar skäpum* IFr(4) 79.

[2]) Denna sista form kunde dock ha rötter i Sti:s hemspråk. I Bergslagen lefver ännu *-ur* också efter långstafviga (mång *gångur* anföres af H. Uppl. 2, 527, *blånnur* St. Tuna enl. Vstml-Dala landsmålsför. saml.). Likaså i (delar af) Vstml. (Läffler i Sv. fornm. tidskr. 2, 48, *blånnur* Gunnilbo, Bro enl. nyss för ordet a. st.) och inre Srml. (*krafsur, kattur, kɫubbur, fɫikkur* Bidr. t. Srml. ä. kulturh. 1, 95, 2, 96, 101). (I s. 322 n. 1 nämnda källa skrifver Jonas Petri Sdrm. i ledig text *andrum*.) Åtm. på 1600-talet fanns sådant också i Gästrikl. (*gäntur, gåwur, Pipur* osv. i Bröll. 1676). Det har nog kunnat finnas då också i utkanter af Uppl. — Sing. på *-u* efter lång vok. tyckas ha varit mindre spridda. I hvad mån detta sammanhänger med ofullständig balans, är svårt att afgöra, då hela formen vanl. försvunnit.

Su 51 och väl *frökins* Saml. 115 (ej genuint ord). För öfrigt äro *e*-former genomgående; alltså t. ex. *styckke* Su 34, *stykket* 35, *täkke* 35, *ike* o. d. alltid så, *ingen* (se b β), äfv. *fröken* Su 37, Saml. 34 (*Fröiken* 35). Med hänvisning till H:s tanke Spr. o. stil 11, 133 n. 4, att $e > i$ här möjl. är en yngre (och mera begränsad) företeelse (alltså ej verklig konservatism), är jag böjd att tro, att Bures eget språk representerar en ännu ej genomförd öfvergång[1]). Tilläggas bör, att *e* hos B. här kan vara slutet och då skildt från andra slut-*e* (se 2 a).

f. Förlust af vok. före långt *n*. H. har visat (Sveam. 41 ff. noten o. utförligt Spr. o. stil 11, 81 ff.), att i uppsv. talspråk redan tidigt den mask. artikelns vokal synkoperats, om den föregicks af med *n* homorgan kons.[2]). Därefter antingen sonantiserades nasalen (-*tn̥* osv.) eller drogs den ihop med nämnda kons. till en stafvelse (-*rn*, -(*n*)*n* osv.); alltså *hattenn* > *hattn̥*, *murenn* > *murn*, *hundenn* > *hundn̥* (trol. denna

[1]) Kanske bör IFr(1) 444 fattas så, att *rijkit* då stod för honom som den normala formen.

[2]) Detta om kons.-kvalitetens bet. i sådana fall redan antydt af Noreen i Landsm. I. 3, § 7. Fallen af *'n* äfv. efter ej homorgan kons. förklarar jag ungefär som H. i första hand gör (sist anf. st. 12). Men jag vill tillfoga, att naturl. äfv. vid dessa fall *n*(*n*) var stafv:s kärna, och det är på detta det direkt kommer an. Detta har lagt analysen *'n* nära också där. — Den feminina artikelns utveckling var delvis föremål för en utredning s. 160 ff. (vid nasalvok.). Denna säges nu af H. Spr. o. stil 11, 155 n. 3 'förfalla' genom hans egen där lämnade (en direkt vederläggning kunde inte komma ifråga, eftersom H. uppenbarligen endast hunnit omnämna min behandling i en inflickad not). Jag är visst benägen att medge, att åtskilligt kommer i annat ljus genom hvad H. där upplyser eller anför, men H. har icke gått till bottnen med frågan. Han säger också själf (s. 167), att uppkomsten af det på 1600-talet äldre språktillståndet inte ingått i hans plan. Men detta har varit till men för hans undersöknings resultat. Frågan måste föras tillbaka i tiden. Äfven andra viktiga moment har H. försummat att beakta. En grundlig undersökning af det fem. -*in*:s historia torde visa, att åtskilligt mer kan bibehållas af min utredning, än H. menar. Till en sådan är här ej utrymme, men jag torde med det snaraste bli i tillfälle att komma in därpå (i den mån jag haft tillräckligt material till förfogande).

ordning) > *hunn̥* > *hunn*, men *stockən(n)*, *hopən(n)*. Med detta faktum äro emellertid förknippade åtskilliga synnerligen invecklade ljud- och formhistoriska problem. Det är nämligen, som H. visar och som Bures *bond-N* IFr(1) 47 bekräftar för tidig period[1]), inte blott det egentl. artikel-*inn* som drabbas af synkopen; också subst. med grav betoning: *skåtn̥*, *bòndn̥* > *bonn* osv. Och då frågas: kan detta vara ljudlagsenligt eller är det analogi? Om det förra, hur skall det förlikas med förh. under b *β*, om det senare, hur har analogin, närmare bestämdt, verkat? H. synes ge företrädet åt den senare lösningen. Han pekar (s. 168) just på motsatsen *bωn̲—bundin* såsom ett hinder för tro på ljudlagsenlig utveckling i det förra. Men då måste man också vara säker på att det senare är ljudlagsenligt. Det måste åtm. vara svårare att förklara *bundin* som analogi än *bωn̲* som ljudlagsenligt; eller tvärtom: analogin bör då positivt bjuda sig lättare vid *bωn̲* än vid *bundin*. Men huruvida så är, synes mig ovisst. Skulle man inte kunna tänka sig följande lösning? Part. pret. behandlas säkerligen i uppl. efter ofullständig balans, såväl i m. o. f. som i n. Alltså *bundinn*, *-in*, *-it* lika väl som (med kort rotstafv.) *bitinn*, *-in*, *-it*. Men medan det senare skulle framgent bevara änd.-vok. i m. o. n. (f. kan jag här hålla utanför diskussionen), skulle i det förra en försvagning inträda. Genom denna uppstode (*)*bundn̥*[2]) (möjl. öfver **bundənn*)[3]), **bundet* (*-ət*). Men genom inflytande från det stora antalet kortstafviga af 1, 2, 4 och 5 starka klasserna återinfördes (l. upprätthölls genom 'hindrande analogi') *bundin(n)*, *bundit*[4]). Hos de nominala

---

1) Andra öfverhufvud hithörande: *Vijkbon* (∼ *-bonden*) Su 55, om *mårgon* Saml. 32, *länsman* 86, *Wårdn* Rred B 3 b; också *fickn* 'fick den' Saml. 33.

2) Finns i yngre utjämnadt uppsv. talspråk.

3) Dock mindre troligt, om Kock (Ark. 26, 10) har rätt i att en utpräglad palatal karaktär bevarats i detta *-nn*. De paralleler han anför äro dock för aflägsna för att vara bevisande. Bättre är att visa på t. ex. Kökarsmålet (Karsten i Landsm. XII. 3, 42).

4) Det är icke troligt, att dessa skulle helt bero på analogi, att alltså de långstafviga aldrig (ens i Uppl.) skulle ha haft ljudlagsenliga former på *-inn*, *-it*. — För öfr. är det icke sagdt, att n. på *-it* alls behöfde göra m. sällskap. Det är näml. inte att likställa med en vanl. försvagning, om det långa *n* här öfvertar den

an-stammarna hade (enl. denna hypotes) utvecklingen förlupit tvärtom: (*bondinn* >) *bondn̥* hade undanträngt **harinn*. Detta sista skulle stämma utmärkt med det under a *a* framhållna och förklarade förh., att också den obest. formen *hari* försvunnit. Det vore i båda kategorierna den starkaste typen som segrat.

Mot detta antagande synes mig inte mycket kunna anföras. Det mest vägande vore väl, om man sade: låt vara att *bondn̥* är ljudlagsenligt, men detta har uppkommit ur *bondenn* (*-ənn*), hvars *e* härrör från obest. *bonde*[1]). I part. är det däremot *-inn*. För också dettas utveckling till *-n̥* får jag då inte hämta stöd hos det förra. Nu tror jag dock, att det ofvan gjorda antagandet af äfv. *-inn* > *-n̥* inte är så betänkligt. Och direkt för den uppställda hypotesen finns det nog ett och annat som talar. Man kunde ju vänta någon ledning af adj. på *-inn*. Dessa behöfde ju, om nu hos part. analogi förelåge, inte ha följt med. Och i själfva verket finnas ett par ex. på synkope hos adj. Columbus skrifver 2 ggr *Fäijn* (s. 22; tycks vara förbisedt af H.). Därmed menar han säkerl. *fäjn̥*. Detta ord är historiskt kortstafvigt, men det är rätt antagligt, att här (vid *j*) en ganska tidig förlängning inträdt (jfr s. 194). Att helt bagatellisera hans *trog'n* (som H. 168), är häller inte skäl till. Med afs. på dess tolkning se s. 251 n. 2 början. Vätömålets *hạs̱'n* (Vätöm. 85 uttryckl. rättadt från *-ən*) kan ock uppmärksammas, om det ock kanske är af yngre, ej helt ljudlagsenlig uppkomst[2]). De van-

sonantiska funktionen på vok:s bekostnad. Om nu *-it* kvarstod, vore ju äfven det en kraftig faktor för bevarande af m:s *-in*(*n*).

[1]) H:s tanke (s. 168), att möjl. *-n̥* i denna typ kunde delvis härröra från *-ann*, behöfver ej afvisas (jfr enklitiskt *hann* > *n'*); men ljudlagsenligt vore det väl blott hos de långstafviga. *äpal* behöfver inte hindra, ty vi veta alls ej, om detta är den gamla nom.-formen. (Detta gäller också orden på *-il*. Vid en skrifning som *kittill* Su 47 kan inte läggas större vikt.)

[2]) Målet har näml. också *lu̱d'n* jämte *lu̱dən*, *ru̱t'n* och *ru̱t'n*. Beträffande hithörande former af *liten* ger jag H. (Sveam. 30 n. 3, Spr. o. stil 11, 168) rätt i att det genom sin ofta förekommande plats i svagton intar en särställning (det visar ock utvecklingen i f). Vid Columbus' (s. 41) *gahl'n* synes mig mer vikt böra fästas, försåvidt det skall anses vara 2-stafvigt. Eljes kan enstafvigt

liga, icke-fonetiska skrifningarna ge naturligtvis ingenting. Det ligger där i många fall närmast att skrifva *-e*, äfv. om det vore *-n̥*. Men på grund af det s. 249 anförda vågar man icke i den större proportionen af skrifningar med *-en* än med *-et* hos Bure se *-n̥* i (en del af) de förra (så mycket mindre som ingen skillnad kan konstateras mellan kort- och långstafviga; för adj. jfr dock a *β* ofvan). — En vägran att erkänna ljudlagsenlighet i *bondn̥* kan bero på tvifvel att proceduren (i uppl.) ägt rum i (låt vara svag) levisstafvelse. Men detta tvifvel torde vara ogrundadt [1]). Bevisning är dock svår att ge. Flera af de ex. på *hann* > *'n* H. ger a. st. 125 ha dock grav: *hett'n, svängd'n.* Och inte är det obetingadt rätt, då H. a. st. 168 utan vidare upptar Columbus' *is'nde laat, ill'nde rö* som ex. på synkope i levissimus. Första stafv:n har gravis, och då den sista i förb:n icke har levis (då 'accentinfattning' förelåge), måste denna — låt vara reducerad och ev. fördelad — ligga på mellanstafvelserna (ss. hvar och en kan öfvertyga sig om) [2]). — Slutligen skulle tillses, om svårigheten att förklara *bondn̥* som analogi är större än den som den nu försökta lösningen erbjuder. Jag menar, att så är. Jag förstår inte, hvarför en sg. *bonde* med acc. 2 skulle bilda sin best. form efter *båt* (jfr H. Korta vok. 93, Spr. o. stil 11, 168) [3]). Man kan inte som bevis för påverkan

---

uppsv. *galn* (t. ex. Lucidor) vara nybildadt efter synkoperade former (Kock Ark. 25, 69).

[1]) Jag skulle inte ens våga a priori förneka möjligheten af dess inträdande i stark levis. Då fölle dock tydligen hvarje grundval för här förda hypotetiska resonnemang.

[2]) Dessa former äro också lärorika såtillvida, som de visa, att icke någon slags absolut kvantitet af *n*:et är behöflig för synkopen. Villkoret är, att *n* är stafvelsekärnan. Det är detta det icke har varit i fem. (belysande ex. se H. a. st. 131), och därför har vok. kvarstått. Då under vissa förh. sål. också kort *n* kan falla, blir det än vanskligare att i den ä. poesin dra gränser mellan 'organisk' och blott teoretiskt-metrisk synkope. — Besläktad med *is'nde* är en form som *sèndes* IFr(3) 68₂₄, trol. likaledes uppl. (om likn. former hos Columbus se H:s uppl. s. v).

[3]) Jag tror inte, att den i vissa delar af Uppl. gängse genomgående grava accenten (äfv. t. ex. i *bå'tn̥*) har något att lära som bevis för påverkan mellan dessa dekl.-typer.

anföra *kulln, skalln* (till *kulle, skalle*; H. 129), ä. sthlmska *sköln* osv. med acc. 1 och en stafvelse. Ty detta kan mycket väl vara själfständig utveckling: i *kulln̥* hade *n̥* trots bitrycket svårt att hålla sig efter en utpräglad sonor kons.; sonoriteten hos denna segrade och införlifvade *n*:et ss. kons. i stafvelsen. Därvid bör man ock erinra sig, att i riksspråket (o. däraf influerade mål) hvarje gammalt 2-stafvigt ord som, blifvet enstafvigt, rätteligen skulle få bruten accent, genom allmän attraktion af den enstafviga normaltypen får acc. 1 (*sedan* > *sen, dagar* > *dar*, se Wulff Värsbildn. 40).

2. Senare förskjutningar af *e, o*.

a. Växling mellan *e* och öppnare ljud.

Det moderna riksspråket har — med undantag af starka verbs sup. — i alla de lefvande änd. där fornspråket hade *i*, bibehållet enl. balanslagarna, fått ett öppnare ljud. Denna förskjutning *i* > *e* (*ä*) [1]) är då icke en balansföreteelse, utan en yngre försvagning. Den är i de götiska målen i de flesta fall af tidigt datum (jfr Kock Fsv. ljudl. 277 o. Ark. 12, 247 f., Ottelin Bur. 2, 60, Olson Östgötalag. fragm. CX). I Uppl. ställer sig saken olika: där bibehålles *i* (jfr dock 1 f) [2]), och det kan endast bli fråga om en vidareutveckling af det genom balansen uppkomna *e*. Men genom språkblandning — och en sådan inträffar särsk. lätt i fråga om former och änd. — kunde hos den bildade ett blandtillstånd lätt uppstå. Hvilken kvalitet som i olika fall tillkom ett skrifvet *e*, är omöjligt att bestämdt afgöra, om man inte har mer fonetiska skrifningar vid sidan. Och äfven då kan det vara svårt. — Beckman har Ark. 11, 178 behandlat materialet från ABC[a]. Där skrifves 'nästan alltid' *ä* i både öppen och sluten stafvelse. Af skrifningen i citaten från Spec. hos Aurivillius 107 f., där *e* står i öppen, *ä* i sluten stafvelse, sluter han emellertid, att detta svarade mot Bures uttal, som denne tidigare analyserat mindre noggrant. Och han finner då samstämmighet bl. a. med Aurivillii egna uppgifter Cog. 33 ff. (a. st. 172 f.). Nyligen ha dessa behandlats af H. Spr. o. stil 11, 133 ff., 136 f. n. 2. H. tänker, att formerna med slutet *e*

[1]) Om ljudvärdet nedan.

[2]) Också det fem. *-in* har ljudlagsenligt en särskild, genom nasalförlusten framkallad utveckling.

(*gode, nåde* osv.) kanske äro läsformer, och tycks mena, att det genuina uttalet af (den normala skriftens) *e* alltid (där vokal alls är med) är öppnare, dels *ä*, dels *ə* (hvarom A. själf talar)[1]. Det förra särsk. i f. och n. af best. art. Jag är böjd att här helt sluta mig till H.[2]. Bures af Beckman behandlade skrifningar förstås då sannolikt bäst så: I ABC[3] har han antingen låtit *ä* beteckna två ljud, det ena, slutnare[3], ett skriftspråksljud, det andra mera genuint (*ä* eller *ə*), eller ock vore trots den religiösa prägeln språket på det hela i denna punkt genuint[4]. Stafningen i Spec.[5]) är helt 'grammatisk'. *e* betyder där slutet *e*, medan *ä* är *ə* eller *ä*; motsatsen: *e* i öppen, öppnare ljud i sluten (eller först genom kons.-bortfall öppen) stafvelse tillhörde då trol. lässpråket självt[6]. — Då Bure således i äkta språk knappt hade någon uttalsmotsats mellan öppen och sluten stafvelse, lönar det inte mödan att anknyta någon reflexion till en skrifning som *Reddäne* Rred 125_{16}. Denna får emellertid inte för sitt *ä* tas som bevis för sluten stafvelse (gen. *-ånes* har enl. IFr(2) 50_{17} penultima kort). B. skrifver i sådana fall dock äfv. *-nn-* (t. ex. *Villmarkenne* Rrä 43). Hela formen var för öfrigt väsentl. arkaism[7]. — Jag ger också några skrifningar som visa, att svarabhakti-*e* naturligtvis (jfr c) var ett öppet ljud: *läkär*

---

[1]) H:s påstående, att Beckman ej 'fäst sig vid' A:s tal om 'scheva', är väl ej riktigt, då B. inbegriper båda ljuden under *ə*, hvari han utskiljer två kvaliteter.

[2]) Kanske dock ett slutet *e* i ett och annat fall funnits äfv. i genuint språk. Man kan ge akt på Bröll. 1691 *käre* (flera ggr), *hwarje—Smörä, Ödä, intä* m. fl. (dock här äfv. *-e*).

[3]) Det kunde dock knappast vara slutet *e*. Ett sådant kunde dock ligga bakom undantagen *skapare, skyldighe, ikkie.*

[4]) Jfr *lätä* Rrä 87_{21}, *ygh-sä* 100_3, *landäna* Rred B3 b.

[5]) Genom förbiseende gör H. 139 Aurivillius ansvarig för detta 'försök med fonetisk skrift' och finner så en motsats mellan dennes skilda uppgifter.

[6]) Samma motsats kommer kanske fram i sådana skrifningar som *främste, Latinerne* osv. (litteraturspr.) — *andrä* (lämpadt efter talet) i Rred.

[7]) Att inte uttalen af slutljudande o. inljudande öppen stafv. måste följas åt, visar *helighe—lagänom* i citaten hos Aurivillius 107.

Rrä 87_{25}, *fagär, säkär, resär* (hit?) Spec. enl. Ekholm Krit. o. hist. handl. 109, *edär* Rred A6 b.

b. Växling mellan *o* (*ọ*) och öppnare ljud. En mot den nyss för *e* ∼ *ä* refererade Beckmanska regeln svarande formulering för behandlingen af *o* i änd. är gifven af Kock Ark. 8, 269, Beckman a. st. 174, 178, och den synes nu biträdas af Noreen Vårt spr. 3, 108 f. Denne måtte inte ha hunnit ta hänsyn till H:s mening Spr. o. stil 11, 137 n. Medan för Noreen under 1500-talet anträffade former som *kistå* sannol. tyda på inflytande från former med sluten stafv., blir det med H:s uppfattning möjligt att anse dem som ljudlagsenliga, i den mån de äro från Uppl. (l. närstående mål). Ty det uppl. materialet tyder enl. H. på bevarad *å*-kvalitet äfv. i öppen stafvelse. Häruti har H. säkerligen rätt. Emot honom duga ej som bevis Bures former med *-o* (gent emot *-år, -åm*) i ABC[3]. De äro, ss. redan annat vi funnit där, högspråkets former. De visa således väl uttalet i detta, och för det är nog Kocks o. Noreens (som nämner Bures former a. st. 116) mening giltig; men för Bures talspråk visa de intet gent emot andra fakta och hans egen skrifning *gångå* (så!) Su 75. Man kan ock märka — om ock beviskraften ej är stor — pl. *lag(h)åmen* Spec. enl. Aur. 107 samt att han IFr(2) 50_{14} f. ändrat ej blott *-onne* till *-ånne* (jfr s. 256), utan ock *-ona* till *-åna*. — I sluten stafv. skrifver han *-å-* i *lagh-åm* Rrä 100_{3}, i Spec. enl. Aurivillius 107 (∼ *om*) samt ej sällan i sin vårdslösa ålderdomsdikt Rred: *willån, Hillåm, Hällåm, letåm* (∼ *Stenom*)[1]). Någon beviskraftig form med ljudet i öppen stafv. ej därifrån antecknad. — Med afs. på ljudvärdet hos detta *å* jfr Rrä 97_{11} f.

c. Former med *e* för äldre *o* i prät. pl. af starka verb äro säkerligen rent litterära. De beröras i Formläran. Från utjämnadt talspråk trol. en form som *kyrk(i)e-* t. ex. Su 25, 30, Saml. 12, 33, *gåfve-* Saml. 34. Detsamma torde gälla pl. *tunner* Saml. 27 (andra ex. Hellquist Stud. 129; för uppl. jfr H. Spr. o. stil 11, 137 f. not).

3. Växling *a* ∼ *e, ä*.

Fallen af *e* eller *ä* för äldre *a* äro inte så få hos B.

---

[1]) Su 27 skrifves *vållot*. Också där har dock säkerligen uttalats *å*: *skäggiåt* Rrä 94_{22} (se Noreen a. st. 110 f.).

Jag exemplifierar de viktigaste kategorierna: nom. pl. *Varghär* Su 42, *ärmer* Saml. 15, *hester* (~ *hestarna*) 122, *grener* SprU 32; talrikare de med *-ia* > *(i)e*: *-bänker* Su 40, *fläkkiärna* (så!) 60, *sänger* 66 (~ *Sängjarna*), *-ringer* 76, *drengerne* Saml. 80, *alsekierne* 91, *änger* Rrä 43, (trol. hit) *hägger* SprU 20; svag fem. *Smidhie* Su 33, *midhie* Rrä 196, *tilien* Saml. 120 (märk i dessa *ia* > *ie*), *resen* Saml. 21, *mösse* 97, *Svärüs* 116; verb: 1 o. (sällan) 3 pl. pres. *draghe* Su 25, *läsäs* (sg.-form?) Rrä 251, *göre, kome* Fa13 108₇, ₁₁, *skriwe* 110₂, wij *tokas och skrifve* 110₃, *wete, bruke* TO 118₁₀, ₁₁; 3 sg. pass. *pronuncieres, framtales* Fa13 107₁₇, ₂₁ (väl ej konj.); inf. *sejes, uttydes* Rrä 70 (tillägg), *bötes* 195; pret. *lefrerede* Saml. 18, *böriede, fordrede* 20, *fördärfwedhe* 28, *böriedhes* 29. Dessa ex. representera i allm. ej det normala, utan visa anslutning till bokspråket eller utjämnadt talspråk. Dock torde fallen med *-ia* > *-ie* inta en särställning och ha kanske ett mera uppl. tycke.

4. Förlust af vokal i absolut slutljud l. absolut uddljud. I synnerhet förekommer detta, då hela ordet är trycksvagt. Synes vara uppsv. (H. Sveam. 11 n. 3, i Uppl. 2, 523, 527). Hos B. träffas *änd i vädreth* Su 20, *Finsk kyrkian* 45, *finsk laghboken, först resan* (de tre sista anförda af H.), *sijn byllor* Su 72, *mijn hender* Saml. 100[1]). *vor* Su 72 bör sannol. läsas *vore*. I uddljud: *tij* 'uti' Su 27, 40 r. 9 (Klemming fel: *ty*), *tåf* 'utaf' 61.

Sammanfattande anmärkning till ljudläran.

Hvad Bure velat ge i sin ljudlära, trodde jag mig redan tidigare kunna säga (s. 129). Där klargjordes också hans allmänna läge och de medel som stodo honom till buds. Jag skall nu sammanfatta det allmänna resultatet, först svaret på frågan: hvilket språks ljud har B. faktiskt beskrifvit. Svaret blir: ett bestämdt uppsv. prägladt språk, men icke folkdialekt (sin egen hembygds), utan ett allmängiltigare uttal. Hvad som med säkerhet inte går in under uppsv. talspråk, är ej mycket. Det är några drag som visa, att han — åtm.

---

1) Formen kan möjl. vara felaktig fornform: märk nom. pl. f. *tiin* IFr(1) 46₁₂. Omvändt kan denna form vara stödd af verklig talform; ty en sådan har funnits (jfr Hellquist Stud. 138).

i vissa lägen — tog fasta på det mera ålderdomliga, alltså dock närmade sig läsuttalet; näml. *ch* 168 f. (ej säkert), *rd* 176 f., *ghn* 183 n. 3, *ghj* 185, *th* 217. *a*-ljudet i *vare* 147 antogs t. o. m. kunna eg. ha göt. härkomst. Belysande för att han ej tog upp påfallande dialektala drag är *a* < *ä* 153 f. (jfr Tillägg), *rd* för *ł* 176 f.

Hans egna texter ha ungefär samma allmänna grundval. Men de äro vida brokigare. Jämte en stor massa uppsv. drag, stämmande med de direkta uppgifterna eller kompletterande dem, träffas många former som återspegla det litterära ljudtillståndet i dess olika skiftningar, någon gång tvärtom sådana som återge hvardagsspr. l. dial. på punkter där dessa ej lagts till grund för uppgifterna (så vid *rd—ł* s. 176, *th—dh—0* 217). Och allt detta så, att än den på ett sätt, än den på annat sätt präglade ljudformen användes. Allt i öfverensstämmelse med de icke stadgade språkliga och ortografiska förhållandena. Bure har dock, då han skrifver rätt fram om enkla saker, mera varit sig själf än de flesta samtida. Det är därför som också hans texter lämna ett rätt godt material åt den som vill komma åt hans naturliga språk och däri tillika finna en viss måttstock på hur pass han öfvergaf detta, då han uppträdde som undervisare i svensk ljudlära.

II. Formlära.

Det är fortfarande Bures upplysningar om ett visst språk vi söka tillgodogöra oss. Dessa meddelar han oss här i form dels af utförligare böjningsmönster, dels af mera spridda notiser om vissa språkformer.

Min uppgift blir inom detta parti betydligt snabbare fullgjord. Böjningsformerna ha forskarna direkt kunnat afläsa i texterna, och man har därigenom — om man bortser från det exakta uttalet — fått en pålitlig kunskap äfven utan att ha direkta upplysningar att hålla sig till. Dessa kunskap gäller dock här i fråga om gångna tider väsentligen litteraturspråket. Om nu en grammatikers paradigm mer eller mindre noga ansluta sig till detta, synes det just inte kunna bli många nya upplysningar de kunna ge oss. Inte häller

litteraturspråket var dock — om ock mer än talspråket — någon enhet. Det fanns åtskilliga arter och grader (jfr s. 129). Och *så* fullständig är inte vår kännedom om språkformernas fördelning på dessa, att den inte behöfver fullständigas. Därtill kan nu en gammal grammatiker tänkas bidraga, om denna metod väljes vid granskningen af hans paradigm: först söka få en uppfattning om hvilken språkart hans paradigm tyckas ha till allmän bakgrund, därefter låta den så vunna insikten i sin tur belysa de enskilda formerna af intresse. Åtskilliga för stilistiken viktiga rön kunna så göras.

Men nu äro Bures paradigm, i sht då vi inte längre ha Spec. i behåll, ganska få och magra. Det kan därför tyckas inte vara skäl att — för några ev. enstaka stilistiska upplysningars skull — vid förra delen af den nyss anbefallda metodiska undersökningen sätta i gång en för stor apparat; åtm. inte i *detta* sammanhang: vid behandlingen af frågan *hur han gått tillväga* som grammatiker (afd. D) har det ett mer självständigt intresse att se, på hvilket håll han söker sin källa, hur pass enhetlig denna är osv. Då vi nu dock måste inlåta oss på frågan redan här, är det lämpligast att från början utföra undersökningen i den vidd, som öfverhufvud synes nödvändig, och också att dra det sammanfattande facit, som — här liksom vid ljudläran — sedan kommer att ingå som ett moment vid bedömande af hans sätt att grammatisera.

1. Granskning af språket i Bures upplysningar om språkformer.

Källorna äro väsentligen blott IFr och citaten från Spec. hos (Ekholm och) Aurivillius. Därtill ex. på adj:s nom. Fa17 103_{26}, på dat. i de tre genera Fa13 110_{13} ff. Isärhållna efter ordklasser träffas uppgifter om *substantivet* 44, $_{3}$, $_{10}$, 45_{8}, 45 (paradigm), 46 (d:o), 47 (d:o), 48_{10}, $_{14}$, 49_{3} f., $_{7}$ f., $_{10}$, $_{14}$, $_{17}$ f., 50_{8} f., 53, 69_{23}, 73_{10} (paradigm), 76_{20} (d:o), 77_{7} f. (d:o), 79, Fa13 110_{13}, A.[1]) 107 f., om *adjektivet* 45 (paradigm o. enstaka former), 49_{11}, 50_{1} f., $_{12}$, 69_{20}, 76_{21} (paradigm adj. + subst.), Fa17 103_{26}, A. 102 (substantiveradt, parad.), 107 (d:o), 107 f. (parad.

[1]) Så betecknar jag hädanefter i detta parti Aurivillius eller hans Gramm.

adj. + subst.), om pronomen (o. artikel) 43_6 f., 44_3, 46 (parad. *din*), 49_{16}, 65_{14} f. (parad. *eder*), 69_{24}, 70_9, $_{12}$, A. 17, 102, 120, om verbet 51, 52, 55, 56, 57, 58 (detta enstaka former vid indelningen i konj.), dessutom 53, 54_3, 59 ff. (paradigm), 69_{21}, 70_{25}, 74_4. De viktigaste kontrollmedlen ha för fsv. varit den allmänt tillgängliga ordboks- och grammatiska litteraturen, för ä. nsv. dels Bures eget språkbruk sedt i belysning af annan litteratur, dels denna själf i den mån jag vunnit kännedom om den genom framförallt Hellquists Studier, Söderwalls Hufvudepokerna, Vendells Spr. i P. Swarts krön. samt egen läsning.

Jag tar nu hvar efter annan upp de frågor som kunna intressera oss att få besvarade rör. B:s formuppgifter.

a. Föråldrade eller efter fornspråket konstruerade former.

Med den förra bestämningen afser jag former, som icke voro lefvande ens i konservativa stilarter. Det finns skäl att redan från början öfverväga lämpligheten af en tvedelning af Bures formupplysningar: att skilja på sådana som mer l. mindre klart verkligen åsyfta fornspråk och sådana där detta icke är fallet. De förra skulle här ha intresse väsentl. såsom vittnesbörd om B:s kunskap i fornspråket och därigenom som en bakgrund för de former i de öfriga upplysningarna som ev. böra anses höra till detta. Enskilda yttranden kunna nog också lätt afsöndras ss. direkt syftande på de gamles språk (så IFr(1) 43_4 f.; äfv. 48 måste ses ur den synp., jfr s. 262). Men det är inte så lätt att peka på några klara fornparadigm. Det ligger nära (jfr s. 21) att så fatta (vissa af) paradigmen i IFr4, och åtskilliga former däri bestyrka det (t. ex. *mannenum* 73_{12}, *fadhur*, *Modhur* 77_7, $_{16}$ [1]). Men andra tyckas tala däremot (parad. *barnet* 78 visar delvis rätt modernt kynne), och vi få kanske stanna vid att blott handskas litet försiktigare med dessa paradigm [2]). Att eljes heterogeniteten stundom kan förklaras blott genom bristande

---

[1]) Med häns. till tidens oförmåga att skilja på ä. vnord. o. fsv. (för Bure jfr t. ex. hans åsikt om Ormr Snorresons bok Saml. 5, 5) får man ha ett öga också på vnord. former.

[2]) I det följ. sätter jag * vid form som ur denna synp. kan misstänkas ej vara likställd med öfr. uppgifter.

kunskap i fornspr., är sannt. B:s insikter voro här visst inte oklanderliga; det har redan framhållits och belysts af Rydqvist SSL 3, 300, Landtmanson i hans undersökning öfver Kon.-styr:s språk V n. 1 [1]). Därpå kunna nu ock åtskilliga prof anföras ur hans paradigm.

I det följ. behandlar jag samtliga 'fornformer', falska och äkta, under gemensam rubrik.

a. Substantivet.

Dat. m. *fadhre* IFr 47, *76$_{23}$, nämnes ock *48$_{10}$, 67$_{2}$ (där dess växling med *fadher* motiveras efter välljudslagar); snarast falsk fornform (han k a n dock ha sett den; jfr Söderwall). Öfriga dat. på *-e* *48$_{11}$, *49$_{4}$ ff., $_{17}$ kunna väl ej sägas representera en fullt död typ (dock mest i stelnade rester), men att fornspr. här åtm. är det som inspirerat honom synes af missfostren *madhre*, *madhrenom* 48$_{11, 15}$ (han skrifver annars *af Christnom manne* Rrä 23 o. äfv. i parad. denna form vid mognare år *73$_{12}$). Men han har m. o. n. *laghe* också Spec. (A. 108), och där har han låtit lura sig, kanske af best. f. *-enne*, att sätta äfv. f. *laghe*. Häfden för pl. *laghärne*, *lagher* där torde ock vara klen. Böra vi då också i fråga om B:s paradigm hos A. tänka på fornspr. såsom direkt åsyftadt? Man kunde möjligen åberopa A. 101, där denne säger sig just i fråga om 'antiquior flexio' följa Bures tabula. Likväl vore det förhastadt. Här som eljes är det nog den 'rätta svenskan' denne vill ge; märk 'ars benè Sveogothice loquendi et scribendi' (= en häfdvunnen def. på gramm.) äfv. om uppgifterna *48$_{5}$ f. Särsk. under den första hänförelsen måste normen för den komma att peka bakåt, ibland rent af bli 'lingva runica'. Bröt med denna konservativa norm gjorde B. inte sedan häller, det visar oss bl. a. Spec. Men just här se vi rätt tydligt anpassningen efter samtidens kraf: det är i de allra flesta fall fråga om att b e v a r a gamla former som dock ännu hade ett visst stöd i språket, och de skulle då skrifvas så som man faktiskt (enl. B.) uttalade dem. Här och hvar kunde nu kännedomen om den gamla formen

[1]) Den senares reservation mot att tolka Bures anteckningar till fornformerna ss. genomgående prof på om okunnighet vittnande r ä t t e l s e r är dock väl befogad. Rydqvist har nog något underskattat B:s kunskaper.

tryta: vissa fornformer dogo ju ut vida tidigare än andra. Då hade man antingen att för paradigmets enhetlighets skull -- ty för den måste en person med språkkänsla ha haft något sinne — anlita sin genom läsning förvärfvade kunskap eller sin förmåga af analogislut, eller ta den lefvande formen af yngre prägel. Den möjligheten kan dock ej förnekas, att några af B:s uppgifter äfv. om former mera direkt afse ett återgifvande af det verkligt lefvande språket. — På detta sätt kan paradigmens brokighet delvis förklaras[1]). Mången gång kan denna bero helt enkelt därpå, att B. trodde en honom själf naturlig form ha äldre häfd än vi nu veta att den hade.

Slutl. höra hit gen. pl. *möders* *77₂₁ o. *barnsens* (*)78 (båda misslyckade fornformer), liksom de s. 247 behandlade långstafv. fem. på *-u* *49₂₂, hvilka B., kanske blott ledd af sin egen språkkänsla, tyckes ha fattat som nom. (jfr s. 247 n. 4).

I praktiken träffas af nu berörda former *orde* Rrä 85₄ (jfr däremot 85₂₂, 90₁₄), *i sino rume* 38 och ett par långstafv. fem. på *-u* (se s. 247; jfr 250). Han kunde ock tillåta sig en och annan ålderdomlighet, som han inte tog upp i paradigmen; så: (-)*runum*(*en*) Rrä 94, 114, 134, *öfverhetsens* (*s* senare inskjutet!) 195 (snarast olycklig konstruktion; jfr Noreen Altschw. Gr. § 408, 2), dat. *ordina* 202 (jfr *suerdina* IFr 44₃ ss. fornspr.), nom. (*plägh*)*sedher* Rrä 26, 32 (just d. o. dock möjl. en särställn.; jfr ex. Hellquist 126), *halmr* Rred A3 a, *hugr* A7 b m. fl. Också där kunde försöket naturl. förolyckas: *twäm siälfliudhinga millan* 92₁₆, *kyndsens* 99₁ (kanske efter *riksens*), *bökrom* Rrä 22 (ändr. t. *bökerne*), 260 (ändr. t. *bökr*), *nordan kammarom* Su 63, *sätter . . spånen i Väggene* Rrä 43 m. fl. Ett o. annat sådant kan träffas äfv. i fornskrift.

β. Adjektivet.

A. 102: gen. sg. f. *heligs* (falsk konstr.), 107: dat. sg. n. *dy heligho*, *dy samladho* . . (dito). Från text: Solen bran så svåra *heta* Su 37; men det kan möjl. vara folkligt. Jfr Pronomen.

---

[1]) Man märke, att han ibland ger både den gamla och den nya formen, t. ex. *enom godhom fadhre* 'eller' *en godh fader* *76₂₃ (äfv. i best. form). Detta sål. i ett paradigm som vi fört till den 'misstänkt' ålderdomliga gruppen. Detta visar, att Bure inte dragit någon klar gräns.

γ. Pronomen (o. Artikeln).

I parad. af poss. *tin* 46, *idhar* 65 (detta ss. helhet tydl. till b nedan) har han vid sträfvan att ge gamla former gjort ett par bockar: gen. sg. f. *tijns* (jfr adj. nyss), nom. pl. f. *tiin* (jfr dock s. 258 med n. 1; ~ riktigt *idhra* 65₂₂, *mine* A. 108), *idhor tijend* fattadt som ack. (n. pl. *idhror* bör nog anses som skriffel). Inte ens vid mognare år har han undgått sådant: A. citerar 102 gen. f. *eens*, 107 *däns*, *mijns*. Modernisering af riktig fornform föreligger däremot i dat. sg. f. *de* A. 107 (som han t. o. m. kan ha sett just så; jfr SAOB D 732). — Från text: *hvars menniskios* Rrä 101 (2 ggr), *sijns frus* Su 37; därtill (jfr adj. nyss) *i sammo ordena* Rrä t. ex. 92₁₀, 97₂₃.

δ. Verbet.

Döda, men 'äkta' former äro: 3 pl. pres. konj. *kallen, skylen* osv. 59, pret. pl. *skullo* 63₂₂. Om *sadho* ₂₄ upplyses riktigt, att det är en gammal form, och IFr52 göres här direkt skillnad mellan starka och svaga verb. I B:s tidiga praktik förekommer också sådant som 3 pl. prel. *slechto* (så!) Su 46, *inmuradho* (ändr. fr. -*e*!) Rrä 23, *ladhos* 33, *satto* 88₁₇, *kundo* ₃₀[1]). Andra fall: *äru* Rrä 69; *sägr* Rred A3 a, *wräkr* A4 b, *siungr* A6 b, *märkr* Hildebr. 365 m. fl. (metrisk synkope här knappt i något fall påkallad), *för vändr* Rrä 96₁₇ (detta ej i vers), i hvilka det ålderdomliga dock blott ligger i skriften.

Att nu dessa döda och konstruerade former i B:s paradigm inte anföras blott såsom fornformer, utan såsom värda att väckas till lif igen, det visa hans egna försök i den riktningen.

b. Blott i konservativt språk bevarade former.

Hit hör, som vi kunna vänta, en vida större beståndsdel af de uppgifna formerna. Naturligtvis kunna grader af bruklighet urskiljas. Någon uppdelning därefter inlåter jag mig dock inte på. Jag åsyftar blott att med ex. belysa — fullständighet tjänar ingenting till — paradigmens allmänna ställning till dåtidens språkbruk. Jag skall dock söka få med ex. af skilda valörer.

---

[1]) Att äfv. eljes enstaka former på -*o* kunna antecknas (Hellquist 152), upphäfver inte klassificeringen.

a. Substantivet.

Vi kunna hålla oss till de utförligare böjningsmönstren IFr 45, 46, 47, 79 och A. 107 f.

IFr 45: dat. o. 'abl.' f. *öfningen(n)e* (gen. ges inte i best. form), ack. *-ena* (jämte yngre form; ack. var också betydligt mer avancerad), gen. n. *förståndzens*[1]), dat. *förståndena.*

46: gen. n. *ordzens*, dat. abl. *förnuftena.*

47: dat. m. *tijdhenom, bondenom* (utprägl. arkaist. typer), gen. f. *quinnos, quinnones, hustr-vnnes, Synd-ennes,* dat. *Syndenne, tungonne, stugh-Vnne,* ack. *-ena, -ona, -una,* gen. n. *Werd-sens;* dat. pl. *-om, -vm* (en föga utprägl. arkaist. typ), *-omen* osv. (mera arkaist.).

A. 107: dat. m. *lagänom* (jfr nyss), gen. f. *laghännes,* dat. *-änne,* ack. *-äna* (jämte yngre form; jfr ofvan), gen. n. *lagsäns,* dat. *-äna*; dat. pl. *-åmen, -åm* (jfr ofvan).

Också här visar en jämförelse med hans egna texter, att det inte blott gällde ett kodifierande af fornformer — i så fall i brokig blandning med lefvande former. Han använde själf de förra (äfv. de mest ålderdomliga) i en utsträckning åtm. något utöfver hvad bland samtida (af den antikvariska riktningen opåverkade) profana skribenter var vanligt. Vid exemplifieringen däraf bör antagandet af arkaistisk stilprägel stödjas genom påvisandet af att dock yngre former måste ha varit det naturliga äfv. för honom. Ex.: *Högtijdenes* Su 29, *kyrkjones* 67, *tungones* Rrä 99₃, *Cronones* Saml. 30, *Cronenes* 32, *werldenes* 36, *Skriftenes* TO 112₂₀. De enda ex. jag träffat på den moderna formen äro *syst(e)rens* Rrä 61 (~ *modrenes, dottrenes*) samt *Bibliens* Saml. 19, 31, men detta är ingalunda säkert l. åtm. representativt. Stilprägeln hos *-en(n)es* synes i självfva verket ej ha varit särdeles arkaistisk. I Stiernhielms Herc. är det enda form (undantaget *Siälens* v. 384 är redan rytmiskt misstänkt). Men materialet från B. är synnerl. obetydligt. I parad. 46₉ (af en

[1]) Gen. mask. har i hans parad. alltid *-ens*, ej *-sens*, ända från IFr(1) 47 till Spec. enl. A. 107. Detta har sin grund i att B. trodde den rätta sv. hade så; se Rydqvist a. st. Detta i teorien. I praktiken visste han ofta bättre (men då följde han nog sitt öra, ty död var formen ju inte): *priksens* Rrä 94₁₀, 96₁₆, 97₁, *stafzens* 156, *stênsens* 174; märk ock IFr 46 n. 1.

säregen fem.-typ) dock *wälsignelsens*. Wexionius (1650) upptar också *jordens* i sina paradigm. Dat.: *Cronone* Su 24, på *Jordenne* 37, på *markenne* 61, på övre *sidhonne* 82, i *Svenskonne* Rrä 98₄, TO 116₆, i *stugune* Saml. 98, *Reddäne* Rred 125₁₆ ~ i venstro *handen* Su 54, på *högden* eller i *lägden* 55, på blotte *klippon* 62, på nidhre *sidhan* 82, i . . *Svänskan* Rrä 83₁₇, 87₁₉, i *Svenskon* 84₈, i frija *marken* SprU 18; ack. *människiona* Rrä 2, *ängena* ~ *ängen* Su 54, til *k(i)yrkion*, *-ian* Su 30 (om växl. se s. 268 n. 1), *sjukan* 72, *reghlan* Rrä 93₁₀ osv.; n. *brefzens* Su 76, *ordsens* Rrä 92₁, *Wildjursens, fördärfsens* SprU 14, *Tempelsens* 35 (SprU har rätt stelt språk) ~ *Prestemötetz* Saml. 13, dock näppeligen analogt. För öfrigt är materialet här för litet för slutsatser; man märke dock i parad.: *förnuftetz* 46₁₂, *barnetz* 78. Dat.: vidh *hufvudhena* Rrä 59 (2 ggr, båda ändr. t. *-dheth*), medh *vapnena* Su 35, i *vedhrena* af 38, *vatnena* 61, å *takena* 65, u *landäna* Rred B3 b osv. ~ på *taket* Su 33 (3 ggr), i *solskinet* 34, på *hufvudheth* 37, på *benet* 65, i *Helfvetet* Saml. 25; m. *husbondanom* Su 64, af *ormenom*, *Ryssenom* 65, *förstenom* Saml. 15, *dumbanom* 110, I *gårdenom* Nym. w. C7 a ~ i *gården* Su 26, på *himmelen* 37, Under *skôlen* 55, på *stenen* 65. Dat. pl.: af *Lappom* Su 24, i *bondegårdom* 40, i *vånom* 44, emillan *Helsingom* och *Medhelpadhom* 51, gaf *allom gestom* nogh 64, å *väghom* 70, i *skoom* 72, i *Dalom* Rrä 42 osv., af *andomen*[1]) Su 46, i *kyrkiomen* 62, *främlingomen* 70, för *människiomen* SprU 11, *ordomen* 93₁₇, *Grekomen* 100₈ ~ *på taken* Su 27, af *fädherna* (~ af *änglomen*) 29, i *tre fiärdingar* 41, *tre stavelser* Rrä 29 (ändr. fr. *trem stavelsom*).

β. Adjektivet.

Ex.: 45: dat. o. 'abl.' pl. them *eemsammom* (så!), *fromom* (föga utprägl. arkaist.), ack. sg. m. *eensamman* (jämte yngre form; jfr 50₁), 'abl.' sg. f. *höghro* sidho, n. *lislo* förstånde (fler ex. 49₁₂).

A. 102: dat. abl. sg. m. *heligom* (utprägl. arkaist. typ), ack. sg. f. *heliga*[2]). — Om nom. m. *-er* s. 269 f.

---

[1]) Då fördelningen mellan best. o. obest. form inte är densamma vid bruk af den gamla och nya formen, slår jag här ihop dessa till en grupp.

[2]) Hans anm. 69₂₀ mot denna form gäller säkerl. anv. ss. nom.

Belysande ur text: them *fattigom* Su 24 ~ them *fattiga* Därs., the *fattiga* 69; medh *allan* skatten Su 24, *sötan* ost 60, medh *storan* leek Saml. 16, besökte Doctor Wallium *siukan* 85, *naknan* Hildebr. 102, Så *farnan* och illa *wåtan* Rred A2 b m. fl. (denna typ bland de minst ålderdomliga, och delvis kanske rättare att föra till c) ~ en *löjeligh* hufvudh bonadh Su 27, af *saltlös* mat 62, en *stor* skatt 66, en *stor* demant Saml. 84; på *högro* sijdhon (så!) Su 37, i *venstro* handen 54, Uti *Latinsko* skriftene Rrä 88_{13} ~ på *blotte* klippon Su 62, i *frija* marken SprU 18; medh *slijko* m(ärk)e Su 35 ~ af *hvijta* kjötet af ormenom Su 65 (jfr: på *sitt* yttersta 66); enom *fattighom* bonde Su 69, af *Christnom* manne Rrä 23 (jfr: å *hvariom* stielka Su 48) ~ på en *ond* wägh Saml. 74 (jfr: i *min* gård 121 osv.); ack. f. sijna *äghna och fôrna* skrift Rrä 7, så *ymnogha* inkomst hafva 30, *flagna* och *blinda* Saml. 77, *dödha* 93 ~ sijn *egen* Grammaticam IFr(4) 75_1, en *lykt* krono Su 37, i en *herligh* bygning (dat:s funktion) 62, en *gammal* kröneko 75.

γ. Pronomen (o. Artiklar; ex. på vid adj. ej berörda former).

46: poss. n. pl. *tiin* är i nom. eget nog struken och helt ersatt med *tijna*, men ack. heter *tijn* (jfr 65_{22}). Skillnaden m. *tin*, f. samt n. pl. *tiin* upprätthålles.

A. 102: gen. sg. m. o. n. *ens*, dat. sg. f. *enne*; 107 f.: dat. o. abl. sg. m. *däm* (utprägl. arkaist.), n. *dy*; gen. sg. m. o. n. *mins*. Skillnaden m. *minn*—f. *mijn* också här, men i n. pl. ges blott moderna former.

Ur texterna: all *sijn* bref Rrä 11, *sijn* barn Su 23, 24 ~ *sijna* namn Rrä 21, til *sijne* Studia Saml. 77, *sijne* broderbarn 102. Skillnaden m. *min(n)*—f. *mijn*, m. *en(n)*—f. *een* upprätthålles ej på papperet; men då det torde vara mycket ondt om m. *mijn* o. d. (ex. Saml. 32, 34), hade motsatsen kanske något stöd i Bures uttal (dock *een* 'man' Su 61 ~ *en*); *sijns* regementz Rrä 32, *ens* Stadz 116, *sins* kyrkioherras Su 25 ~ *min* fars böker 59; i *sinne* hand Su 37, uti *enne* stavelse Rrä 100_7, uti *enne* födhsl $_{10}$ ~ i *sijn* högra hand Su 37, i *sin* svagheet 45; på dat. sg. m. *däm* har jag ej funnit något ex., om formens tillvaro (i adjektiv. anv.) se SAOB D 733; af *ty* andro Su 56, i *thy* orde Rrä 85_4, mäd *thy* Rred A2 b ~ i *thz* ordet Rrä 85_{22} (ändr. fr. *ty* ordena), uti *thet* ordet 95_{10}.

δ. Verbet.

59: 1 pl. pres. -(*o*)*m* (föga arkaist.; jfr äfv. s. 272); 1 pl. pret. -*om* (hos de sv. v. betydligt mera arkaist. än i pres.; jfr yngre form 53_{6}). Härtill (vi) *ärom* 61_{14}.

Ur texterna: *skrivom* (ändr. fr. *skrive* l. -*a*) Rrä 26, *seem* 248, *nyttiom* 252 (ändr. t. *nyttie*), *brukom* 98_{12}, *trampom* SprU 29 osv. ~ *göre* Fal3 108_{7}, *kome* $_{11}$, *seje* 109_{9}, *skriwe* 110_{2}, *wete* TO 118_{10}, *bruke* $_{11}$; *fingom* Saml. 32, 121, *sågom* 79, *forom* 82, 113 (3 ggr) osv. ~ *toghe* Saml. 32, *wore* 78. Af svaga verb har ej något ex. på -*om* antecknats; däremot *förde* Saml. 32.

Den möjligheten måste emellertid här hållas öppen, att den öfverensstämmelse, som inom ljudläran kunnat iakttas mellan det ålderdomliga litteraturspråket och den konservativa dialekten, också förefunnits inom formläran; att det sålunda i nu behandlade fall icke så mycket är fråga om arkaism som om lokala egenheter, som rättare behandlades bland säkra sådana under c. Detta kan nog gälla ett eller annat fall; så kanske ack. m. -*an* hos adj. (ss. n o m. ha vi dock ej träffat det; om -*er* se under c) och delvis 1 pl. -(*o*)*m* hos verben; jfr: Wi *drickjom* å *önskom* ännu Bröll. 1770. Men just dessa Bröll. ge inte stöd åt tron på någon genomgående formell ålderdomlighet i de uppl. dial.

c. Lokalt präglade former.

Det blir naturligtvis fråga om uppl.-uppsv. former.

a. Substantivet.

47: *bond-N* (se s. 252); nom. ack. *stughu* (jfr s. 247)[1], pl. *Stugh-VR*, *flugh-Vrne* (s. 250); pl. m. o. f. -*rne* (jfr Hesselman i Uppl. 2, 518, 526; trol. en ganska lindrig uppsvecism).

50_{14}: f. ack. -*åna* (se s. 257); 79 pl. *mörnar*, *kör*? (~ *kor*; jfr materialet hos Hellquist 89)[2].

---

[1]) Vid *tunga* sättes *tungo* blott ss. ack. (jfr 50_{16} f., 69_{23}). Denna skillnad hade nog ett visst stöd i åtm. en mera utjämnad uppl. Blott sällan använder B. själf -*o* ss. nom.; se Hesselman i Uppl. 2, 523. Ännu ett par ex.: *Runakänslo* Rrä 82_{19}, andra *halvon* 60. Äfv. i ack. är -*o* mindre vanligt.

[2]) Om pl. *fadhrar* ~ *fäder* 47 är dialektisk, kan jag ej säkert afgöra. I ssgn *barnafadrar* upptas den hos Almqvist o. Dalin (se SAOB), men är enl. Hellquist a. st. också småländsk. Chronanders *fahrar* (s. st.) är svårt att lokalisera. Su 28 skrifver B. *fädh-*

Från texterna kunna (utom hvad redan skett under ljudläran) nämnas: *källorne* Su 22, *myssorne* 27, *Trådokkorne, pijghorne* 71, *Latinerne* Rrä 84₅, *henderne* Saml. 37, *studenterne, gesterne* 122 ∼ vanl. (i sht, synes det, i m.) *Lappekonorna* Su 24, *Ryssarna* 26, *remarna* 27, *lärdomarna* 29, *brudharna* 31, *askarna* 71 osv. Den IFr47 och ännu A. 107 i teorien upprätthållna skillnaden nom. (m. o. f.) *-rne*, ack. *-rna* [1]) har intet stöd i texterna. Äfv. andra lokala former träffas här: dels den s. 161 f. berörda *-a(n)*, dels *-ana* [2]): *ugnana* Su 46, *Döttrana* Nym. w. B8 b, *Wagnana* C7 a, *fiädrana* Rred A7 b. Utredningen af dessa tvås inbördes fördelning i Bures språk kan vara vansklig. Snarast fasthåller jag vid (jfr s. 251 n. 2), att den förra, trots de moderna dial. (hvarom Kruuse i Uppl. 2, 545), varit för B. naturlig från barndomen. Den senare vore då tagen från ett något sydligare talspråk (jfr sist a. st.). Det i n. 2 omnämnda förh. försvårar afgörandet. Det är visst möjligt, att städernas talspråk bjöd på båda typerna (väl jämte *-arne, -arna*). — Pl. *mörnar* (med *ö* < *y*) har nog rätt vidsträckt spridning. Den finns t. ex. i Fårömålet (Noreen i Landsm. I. 8, 52). Dock torde den i fråga om mera centrala mål ha ett uppsv. tycke (Tiällmans hemul Gr. 172 kunde vara norrl.). I fråga om moderna dial. se Hesselman Korta vok. 207. Ur litter. har jag antecknat det hos Sparrman-Palmcron Sund.-sp. 383 (1642) och v. *mörnar* Stiernhielm Herc. v. 83. B. själf har det IFr(3) 68₂. — Pl. af *ko* skrifver han *koor* Su 41, *koer* SprU 19 (jfr *broer* Rrä 23, *skoerne* Saml. 83 = parad:s *skoo-er* IFr 79).

β. Adjektivet.

Den paradigmatiska formen för nom. sg. m. kan anses framgå af *godh, dohl* 50₁₂ (väl ock af 76₂₁); jfr emellertid *godher* Fal7 103₂₇. I text använder B. ibland *-er*: *föddz* (se s. 209 n. 3) Su 28, *gömder* Rrå 43, *hedrader* Saml. 114, *swarter, hviter*

---

rarnas; snarast en kontamination l. nybildning t. obl. kas. (kanske rent tillfällig i skriften?).

[1]) Likaså vid adj. och poss. pron. A. 107 f. Dessa fall äro dock inte utan vidare jämförliga. Härom närmare vid annat tillfälle.

[2]) Så har nog stundom äfv. *-arna* kunnat utläsas af den som själf sade *-ana* (se Hesselman sist anf. st.).

SprU 18, *snällr* Rred A8 b m. fl.). Källan är säkerl. till en del det högtidliga språket, men till en del också uppsv. talspr. Ss. f. har jag blott en gg antecknat *-er* från B: *början* .. *utmärkter* Rrä 258 (säkerl. här ej folkl.).

γ. Pronomen.

Ingen lokal form. För dat. o. ack. pl. af *den* känna parad. A. 107 blott *däm*, *de*. Detta i adjektiv. användning. Fastän den substantiv. icke är fullt jämförlig, vill jag anföra *dom* Su 71 (ack.)[1]). Tydligen från hans talspråk.

δ. Verbet.

Såsom säkra upplandismer kan jag här blott anteckna *gutte*, *guttom* osv. 62_3 — där dock det väsentliga främst hör till ljudläran (jfr s. 138) — och *wordte*, *wordtom* osv. 63_{20} (se härom s. 236). Hit kanske dock också prät. *stighe* osv. 62_{16}, hvarom, liksom om motsv. textbelägg, se s. 226. Där har framhållits som troligt, att själfva änd. *-u* i *guttu* ~ *gutto* 62_3 också är ett genuint drag. I text träffas *-u* dock ej.

De typiskt lokala dragen kunna ej sägas vara många. Vi ha sett ex. på, att han — som naturligt är — i ledig text kunde låta undfalla sig ett och annat sådant, som ej ansågs kunna komma i fråga i böjningsmönstren.

d. Återstoden.

Med ofvanstående ha vi ännu ej direkt behandlat alla ingredienserna i Bures paradigm. I den mån man, utan att bli för speciell, kan göra grupperingar, återstår den grupp, som sparts till sist just därför att den minst faller i ögonen: de former som hörde till det normala språkbruket och därför voro mer l. mindre färglösa. Gruppen är rätt heterogen, somligt är blott stelt bokspråk, annat därjämte talspråk osv., men för mitt syfte är det nog att se gruppen såsom innefattande det som måste ligga närmast för den som ville kodifiera den lefvande normala böjningen.

Vid en belysning af i hvilken mån denna grupp kommit till sin rätt i paradigmen, bör jag hålla mig till de former som afvika från grupperna b och c (a kan nu lämnas åsido). Gruppens verkliga inflytande kommer dock så naturligtvis inte exakt fram.

---

[1]) Hit väl ock *dom* Su 46, som dock kunde vara sbst. *dom*.

a. Substantivet.

Ex.: 45: ack. f. *öfningen* (jämte äldre form), 46: gen. f. *wälsignelsens*, n. *förnuftetz* (*barnetz* 78), 47: *daghens* (jfr s. 265 n. 1). Från texterna äro dessa former redan tillfyllest belysta, där så kan behöfvas. Särsk. en form förtjänar dock beaktas med hänsyn till sin ställning till grupp c: nom. sg. af typ *bonde, tunge* 47. Frågan är nämligen, om Bure här öfvergifvit sin hembygdsform eller ej. Efter Skuttungem. att döma (Grip 102) vore det en viss sannolikhet för att hans egen dial. haft genomgående *-e*. Då vore hans grammatiska ståndpunkt helt naturlig: alla stilarter öfverensstämde — utom det central- och syduppl. talspråket. Där rådde *-a*, åtm. af sakord (jfr s. 246 n. 2). Bures texter visa nu både *-e* och *-a*, med bestämd öfvervikt för det senare i stort sedt; *-a* uppträder ofta äfven vid personer och andra lefvande varelser. Det tycks dock som om det här företrädesvis är i obl. kasus (*bondans* Rrä 192, men nom. *bonden* 193, obl. *kyrkeherdan* Su 63, enom *dåra* 65, ifrån sin *brudhgumma*, ändr. fr. *-gumme* SprU 23), alltså den urspr. fördelningen; men inte genomgående: nom. *granna* Su 22, *hana* 38 (∼ *hane* Saml. 96). Det är dock möjligt, att detta *-a* kommit in i hans talspr. först i Sthlm o. Uppsala och att han i någon mån därför betraktat det som klart hvardagligt, utan häfd (annorlunda vid nom. f. *-u*).

Att inte parad. visa spår af yngre litterära formvarieteter ss. t. ex. nom. f. *mösse, rese*, är blott naturligt.

β. Adjektivet.

76: dat. m. *en godh fadher, then godhe fadhren* (jämte äldre former); A. 108: n. pl. *mine samladhä* lagh, ack. *mina samladha* lagh (med konstlad fördelning; jfr s. 269). Textmaterialet är ej stort. Rrä 11 skrifves *all* sijn bref, Su 60 *annor torftigh ting*.

γ. Pronomen.

Såsom enda form för ack. f. upptas *tin, min* både IFr 46 och A. 108. Det är också hans vanl. textform: *sin kokning* Su 23, til *sijn* stughu 29, *sijn* tacksamheet 35 osv.; dock: *sijna* ursprung (*a* säkerl. tillagdt!), *sijna* . . skrift Rrä 7 (jfr om adj. s. 266 f.).

δ. Verbet.

De fall som, med hänsyn till de former B. öfverhufvud behandlar, här komma ifråga, äro väsentligen pres. o. pret. plur. Af den växling som samtida litteratur här bjuder: 1 pers. pres. *-om, -e, -a,* stark pret. *-om, -o, -e,* svag (*-om,*) *-e,* 2 pers. pres. *-en, -e, -a,* stark pret. *-en, -e,* (*-o,*) svag *-en, -e,* 3 pers. pres. *-a, -e,* stark pret. *-o, -e* visa hans parad. genomgående den äldre typen — om man undantar erkännandet af *vij finge, taladhe* IFr 53₁₆. I skrift är däremot växlingen rätt rik, såsom delvis redan exemplifierats (se s. 268). Jag tilllägger, att i 3 pl. stark pret. ej sällan skrifves *-e*: *skutte* Su bl. 297 v, *stodhe* Saml. 15, *skrefve* TO 114₃, pass. *funnes* Su 76, *dråpes* Saml. 81. 3 pl. *äre* klandras dock uttryckligen 69₂₁. — Bland andra modernare drag, som finnas i texterna, men ej i paradigmen, kunna nämnas 2 pers. pl. *må i, i logho* Su 33, pret. konj.: 1 pers. Jagh *gåto,* 3 pers. sg. *woro* Rrä 89, pl. 86₁₇, *worom* wij SprU 2.

En sammanfattande karakteristik af Bures paradigm, som sålunda icke säger hvad de vilja gifva, utan hvad de verkligen ge, blir denna: de ge i stort sedt språkformer som verkligen nyttjades på B:s tid, men företrädesvis sådana som tillhörde konservativare stilarter; därvid ha äfv. några konstruerade former kommit med. Dock förekomma äfven åtskilliga fall, där yngre former träda fram, ensamt eller jämte de äldre. Likaså träffas specifikt uppsv. drag, men blott sådana som nått en viss grad af giltighet inom det på uppsv. grund hvilande bildade talspråket.

2. De nya upplysningarna i Bures paradigm.

Det är redan sagdt, att några värdefullare eller rikligare nyheter inte kunna väntas, om vi nu låta vår insikt om paradigmens karaktär belysa enskilda formers valör. De kunna meddelas i ett par ord: nom. f. på *-u,* formerna *mörnar* och *kör,* pl. på *-rne,* pret. pl. som *guttom* osv. (med lång kons.), *vortom* osv. ha icke förnummits såsom i högre grad dialektala.

Det blir, som ofvan framhållits, i Afd. D som vi få dra den förnämsta nyttan af den föregående formundersökningen, som för de direkta upplysningarnas skull inte förtjänat att göras så pass utförlig.

D. Bure som grammatiker.

I detta slutparti skall jag, på grundvalen af det i Afd. B framlagda och i Afd. C ur synpunkten af de meddelade upplysningarna och deras giltighet kritiskt skärskådade materialet, söka ge en bild af Bure såsom grammatiker, dvs. såsom språklig iakttagare, tänkare och ev. systematiker. Äfven denna framställning måste bli kritisk. Men kritikerns ståndpunkt bör inte helt vara nutidens. Det blir nog anledning också att stundom direkt konfrontera vår moderna ståndpunkt eller vårt sätt att se med Bures. Men det historiska betraktelsesättet måste dock bli mera genomgående. Jag skall försöka sätta in grammatikern Bure i det sammanhang dit han hör och där ge honom den plats som honom vederbör.

I. Det allmänna grammatiska läget.

Genom humanismen hade det själlösa och för direkt iakttagelse främmande medeltida grammatikstudiet fått en knäck. De gamla romerska grammatikerna kommo åter till heders. Helt okända hade de visserligen inte varit under medeltiden, i sht ej under dess första tider [1]). Särskildt voro Donatus och Priscianus bekanta, i mer l. mindre ren gestalt. Men först med humanismen blefvo de dock verkligt framdragna i ljuset. Upplagor af dem trycktes (från och med senare delen af 1400-talet), de citeras och utläggas i humanisternas egna arbeten, och 1605 utgafs af Putschius en sam-

[1]) En kort sammanfattning af hithörande hos Bj. Magnússon Ólsen Den tredje og fjærde grammat. afhandl. i Sn:s Edda VIII ff. (väsentl. på grundvalen af Thurots bekanta arbete).

meluppl. af öfver trettio olika grammatikers verk. I hvad mån, särskildt före denna, den direkta kännedomen om dem var spridd i de skilda länderna, är svårt att närmare bestämma. Hvad särskildt vårt land före c. 1600 beträffar, har jag blott att hålla mig till det visserligen föga beviskraftiga faktum, att våra offentliga bibliotek bevarat en del gamla upplagor af Donatus (och hans kommentatorer och interpolatorer), Priscianus (i Ups. univ. bibl. den äldsta af 1528 enl. Lagus Klass. språkundervisn. hist. i Finl. s. 4), Diomedes och Charisius (en från 1556 i UUB)[1]. Hur pass snart sammeluppl. blef känd hos oss, kan inte häller afgöras.

Af de grekiska grammatici kände man direkt knappt mer än hithörande hos Aristoteles (och Plato).

Humanisternas egna arbeten, vare sig de voro systematiska helhetsframställningar af den grekiska och romerska grammatiken, då i mycket grundade på de gamle, eller utredningar af enskilda frågor, voro bättre bekanta äfven af oss. Många af dessa filologer verkade ju såsom lärare vid kontinentens mest besökta högskolor. Särskildt de franska, tyska och framförallt de holländska lärde utöfvade således ett direkt inflytande på de peregrinerande svenska studenterna, ett inflytande som blott är en faktor vid upptagandet äfven hos oss, i den mån det skedde, af (sen)renässansens kultur. Men detta nya bröt dock på allvar in, sedan Bure redan nått ett godt stycke väg i sitt språkliga tänkande och iakttagande. I hvad mån redan vid slutet af 1500-talet kontinentens klass. gramm. var känd för de mera bildade hos oss, därpå är svårt att få någon tillförlitlig måttstock. Det blir egentl. den lat. gramm. som kommer ifråga; studiet af grek. stod länge lågt, äfv. vid universitetet. Jag meddelar några strödda, åtm. i någon mån belysande uppgifter, med bortseende tillsvidare från hvad vi veta om vid skolundervisningen använda böcker (jfr strax). Förteckningen på Johan III:s böcker 1563 (Förteckn. ö. Hert. Joh:s af Finl. . . löseg. 1563, s. 37 f.) upptar ingen gramm. I uppgifterna om Erik XIV:s bibl. 1568 (Handl. rör. Skand:s hist. 27, 380 f.) finna

[1]) Nämnas kan också, att underståthållaren Lars Grubb († 1642 vid Leipzig) ägde Priscianus och Varro (se Collijn Katal. ö. Västerås lärov:s bibl:s inkun. 57).

vi blott en Qvintilianus, och det behöfver inte afse hans 'Institutiones'. Johan Bielke († 1597 vid 15 år) ägde tre olika (sammanbundna) grammat. arbeten af Petrus Ramus i uppl. af 1590 (nu i K. B.; om denna för oss intressanta vol. mera nedan). Den tydl. litterate handelsmannen Mårten Andersson i Sthlm ägde enl. en förteckning af 1598 Laur. Vallas Epitome (Saml. 8, 185). Biskop Joh. Bothvidi, som hade en rätt ansenlig boksamling, ägde bara ett par arbeten i lat. gramm. (Handl. rör. Skand:s hist. 26, 370 ff.). Dessa fakta tala snarast emot någon vidsträcktare kännedom redan då om humanisternas gramm. Och däremot kan man inte våga anföra, att Upps. univ. bibl. nu äger (l. ägde för några år sen) ett par och 40 olika arbeten (olika uppl. oräknade) inom lat. språkvetenskap från 1500-talet. Ty åtskilligt är säkerl. efteråt anskaffadt. Att denna institution äfv. under sin nedgångs dagar stod betydligt före enskilde lärde, är dock att förmoda.

Men i alla händelser: under skolåren skulle man enl. 1571 års skolordning insupa sin grammatikaliska visdom ur Melanchtons vidtbekanta grammatik (sedan 1584 tryckt äfven i Sv.); och allt därifrån måste den som alls ägnade modersmålets byggnad någon eftertanke — i skolorna lästes då officiellt blott 'så mykit (svenska) som hörer til Tiderna j Kyrkio*nn*e' — vara predisponerad att där söka finna igen de latinska reglerna i möjligaste mån, ja, tvinga in modersmålet i dessa.

Vi ha också skäl att ägna någon uppmärksamhet åt den samtida grammatiska litteraturen inom en annan språkstam: den semitiska. Dess språkvetenskap stod sedan gammalt i åtskilliga afseenden vida högre än de klassiska folkens. Särskildt synes detta gälla fonetiken. Detta företräde skönjes då också inom 1500-talets semitiska grammatik. Det vill synas som om denna, tack vare tidens teolog. kynne, var minst lika känd af våra lärde som den latinska. Hebreiska var det språk som här låg närmast, men i skolan fick man officiellt ännu ingen undervisning däri.

Som bekant väckte renässansen på kontinenten till lif en dittills okänd håg också för modersmålet. Väl var utgångspunkten gemenligen en önskan att på modersmålet

kunna göra efter all den oöfverträffliga poesi som nu flödade från antiken och dess i samma språk diktande moderna efterliknare. Men det drefs dock härigenom fram ett sysslande med det egna språket, med dess väsen och tillgångar. Och hos en och annan vaknade då också en mera fri kärlek, som utom i poetisk alstring omsattes dels i försök att klarlägga och systematisera, dels i den till sitt väsen så vackra sträfvan, som vi benämna purism. Man insåg den försummelse, hvartill man hittills gjort sig skyldig, föraktet eller likgiltigheten byttes i hänförelse, som lätt slog öfver. I alla kulturländerna gör denna riktning sig gällande, särsk. i Italien (Trissino, Academia della Crusca 1582), Frankrike (Plejaden m. fl.), Holland (Jan van de Werve 1553, Spieghel och Coornhert osv.), Tyskland. Här framträdde detta från renässancen utgående modersmålsintresse på allvar först inne i nästa sekel. Men grammatiska skrifter om modersmålet funnos här sedan förra hälften af 1500-talet. Det är sålunda icke riktigt att tro, att detta sysslande med modersmålet helt och hållet hvilar på den af renässansen på dess segertåg väckta fosterländska stämningen. Utgångspunkten för de tyska 1500-talsskrifterna på området (Ickelsamer, Kolross, Fabritius, Albertus, Ölinger, Clajus) var önskan att tjäna den första elementarundervisningen, dels genom att lämna inhemskt material till belysning af de latinska reglerna och uttrycken, dels genom att bidraga till själfva modersmålets rätta behandling i skrift. I det senare fallet kan man nog spåra en god del patriotism — och likaså ett samband med reformationen. Och då därtill alla dessa försök nära sluta sig till humanisternas klassiska grammatikor (delvis ock till de gamla romerska själfva)[1], äro dock visst äfven de en frukt af den nya tiden, men före den eg. renässansens genombrott i de germ. länderna.

Också i Frankrike finns detta samband, såtillvida som de äldsta grammatiska skrifterna, alltifrån 1530-talet (Tory, Dubois, Dolet, Meigret), liksom de första tyska till stor del af ortografisk natur, voro framkallade af det modersmåls-

---

[1]) Jag hänvisar för detaljer till Johannes Müller Quellenschr. u. Gesch. d. deutschspr. Unterrichts passim o. till de resp. inledningarna i Ältere deutsche Grammatiken in Neudrucken.

intresse, som vaknat till lif, här dock främst såsom en motsats mot humanismens latinkult. Här kommo dessa förstlingar för öfrigt blott obetydligt före renässansens seger med Plejaden, hvars ståndpunkt emellertid till en del var en annan än föregångarnas (jfr med afs. på det här blott antydda t. ex. Brunot Histoire de la langue franç. 2, 93 ff., 128 ff., Chamard Joachim du Bellay 99 ff.).

Också ett nordiskt namn måste här nämnas: dansken Jacobus Matthiæ Arhusiensis (Jacob Madsen Aarhus). Af hans skrifter af betydelse för modersmålet finns nu blott kvar den samma år som förf. dog i Basel tryckta 'De literis' (1586). Det synes ha varit ramismen som gifvit denne stöten till modersmålets studium (Salmonsens Konversationslex.). Vi få nedan anledning att något närmare sysselsätta oss med honom.

De mera vidtomfattande andarna stannade inte vid ett isoleradt betraktande af modersmålet. Just i samma mån de voro gripna af renässansens anda, fördes de att visa upp modersmålets 'præcellentia', och detta kunde inte ske kraftigare än genom ett häfdande af dess företräde i ålder och ursprunglighet framför andra språk. Detta häfdades också för holländskan af Goropius Becanus (först i 'Origenes' 1569) och sedan af Abraham Vander-Milius (Lingva Belgica 1612).

Fråga vi nu, i hvad mån i Sverige redan före Bures framträdande skönjas några spår af ett sådant modersmålsintresse — dess förhållande till humanism och renässans må ha varit hvilket som hälst —, så kan man endast peka på enskilda uttalanden, som visa på en åtm. teoretisk insikt i värdet af modersmålets renhet och vård. Redan Gustaf Vasa ifrar (i bref till Lars Bröms af 1529) mot danismerna — det var nog också danskhatet som där var det drifvande —, Laur. Petri predikar i Kyrkoordningen af 1571 mot de främmande orden, hvarigenom 'wårt Swenska måål förkrenckt och förwandlat warder' (liknande i ordinantien af 1575), och Johan III — renässansmannen — för i bref från 1584 samma klagan och tillhåller präster och skolmästare att bruka ren svenska. I Kalmare stadga af 1587 inrycktes en punkt om att Sigismund, såsom blifvande unionskonung öfver Sv. o. Polen, skulle hindra svenskans besmittelse genom andra

språk (se om dessa saker Ahlqvist i Hist. bibl. 6, 259 ff.). Mest betyda dessa enskildheter såsom symptom. Frigörelsen från Danmark på det politiska området, självständighetsförklaringen från påfven på det religiösa röjde vägen för en inhemsk kultur. Denna fick sina första litterära dokument genom reformatorernas skrifter, som inte minst rent språkligt blefvo af ytterligt stor betydelse. Olaus Petri knöt genom sin krönika, sina domarregler och sin lilla skrift om runor direkt an vid den gamla inhemska häfden och odlingen. Bröderna Magni hade ock öppet öga för svenskhetens särdrag och anspråk på berömmelse. Slutstenen af reformationsverket lades med Uppsala möte 1593, där Johan Bure var närvarande som sekreterare och hvars beslut han, så vidt jag kan se, med egen hand skrifvit ut. Samma år skref den 25-årige ynglingen ned sina första anteckningar om sitt modersmål.

II. Bures framträdande.

Det är ovedersägligen något nytt som sätter in i vår odling med Bure. Detta behöfver ej undanskymmas genom att man pekar på att jordmånen i vissa hänseenden var rätt väl beredd [1]). Det är då icke nödvändigt att anta någon direkt yttre anledning till att Bure inlät sig på ämnet; och om en sådan funnits, vore det rimligt att vi helt förblefve i okunnighet därom. Bure har emellertid själf pekat på runstenen i Gråmunkeklostrets port såsom 'primus motor' för hans runforskning (se s. 11 f.) [2]). Men hur kunde han tolka dess tecken? Kanske hade han redan då i sin hand Olaus Petris lilla skrift (jfr Hildebrand 239). Man kan ock tänka sig, att han fått hjälp af den inskrift som reformatorn låtit med runor sätta på sitt hus i Stockholm: *skäggiot haka klädher icke vät*

---

[1]) En bredare teckning af grundvalen för vår fosterländska renässans liksom af denna själf är visst behöflig. Jag hoppas i en ej alltför aflägsen framtid få göra ämnets språkliga sida ('1600-talspurismen' och dess inflytande på språket och litteraturen) till föremål för monografisk behandling.

[2]) Hans intresse för gammal häfd redan 1590 tycks framgå af en då gjord afskrift ur Hälsingelagen (Hildebrand 68 n. 1).

i dansa. Ty den kunde nog traditionen lämna besked om. Den raden visar han sig i sin Rrä noga ha studerat. Runstudiet måste lätt leda öfver till sysslande med det gamla språket öfverhufvud (det är också till stor del sådant vi jämte runorna finna i IFr1), och ett vaket sinne kunde så föras öfver också till det lefvande språket. Men det är dock detta sista steg som förefaller oss mest innebära något verkligt nytt. Man kan väl därför våga antyda följande möjlighet [1]). Den österrikiske gesanten Ericus Lassota vistades i Uppsala 1592 o. 1593. Hans intresse för vårt språk och kultur betygas dels genom hans egen dagbok från resan (utg. af Schottin, Halle 1866), där han bl. a. talar om flera runstenar (de första detaljnotiser vi ha) och där han upptecknat 'das Gotisch oder Ruhnisch Alphabet' (s. 156), fastän detta fattas i hdskr., dels genom att han 'lät en Student skrifva åt sigh Declinationes et Conjugationes på Svenskone'. Det är just Bure, som (Su 65) meddelar oss detta sista. Att B. haft direkt beröring med honom, framgår inte (snarare motsatsen), men han var kanske inte utan samtidig kännedom om L:s begäran och dess uppfyllande [2]). Och det har kunnat sporra hans eget intresse också åt detta håll (IFr1, 2, från 1593—94, innehålla ju också just deklinations- och konjugationsparadigm samt verbens indelning i konjugationer). — Också den hebr. gramm., som han gjorde bekantskap med 1584 (Saml. 12), kan med sina finare fonet. distinktioner tidigt ha skärpt hans öra också för sv.

I hvad mån Bure, sedan han funnit sin väg, var själfständig, i hvad mån påverkad af främmande mönster, det skall nu punkt för punkt undersökas. Genom eget ihärdigt studium hade han förvärfvat sig en, särsk. med hänsyn till ett lifslångt hemmasittande, betydande beläsenhet, som han alltjämt vidgade. Han bör därför ses mot en bakgrund, både

---

[1]) Jag vill peka på, att Johan III:s kansli hade rykte om sig att bättre vårda språket än hertig Karls (Ahlqvist a. st. 261). Detta kan ha varit nog som sporre.

[2]) Att en student utan hjälp af kunnigare kunde skapligt sätta hop det begärda, är inte så alldeles orimligt (se närmare VI). Och hade just Bure hjälpt honom, hade väl notisen fått annan form.

på fjärmare och närmare håll. Det är den jag i det föregående velat ge. Speciellare punkter komma på sin plats till tals.

III. Uppfattningen af svenskans ställning.

Mitt åsidolämnande af de jämförande funderingarna har jag s. 4 motiverat. I den mån de afse att fastslå modersmålets allmänna ställning måste de dock med några ord beröras. Vi finna då på flera ställen (Rrä 7, 10, IFr(4) 74₉ ff., Fa13 2, 79 f.) uttaladt, att svenskan var ett eget 'hufvudmål'. Med denna från kontinentens vetenskap lånade term afses ett språk som inte låter sig härledas ur ett annat (och har en egen skrift). Åtm. ej ur något lefvande. Ty den som vill tro Bibelns auktoritet, måste dock anse hebreiskan som modersmålet för alla. Den ståndpunkten upprätthålles också i Rrä (referat Hildebr. 279). När 'hufvudspråken' uppkommo, säges ej klart där, men förmodligen tänkte han på den babyloniska förbistringen. På den tror han i alla händelser ännu SprU 38. Där har hans fosterländska sinne dock fört honom längre: det är nu inte alldeles uteslutet, att sv. kan vara självfva urspråket, på hebreiskans bekostnad (citat Hildebr. 209). Ett hufvudmål är det i alla händelser och har som sådant sin egen skrift, runorna, 'sijn egen Grammaticam' och sin 'egen rijke Poeticam' (Rrä 7, IFr(4) 74_{16} ff.). Vi kunna inte afgöra, i hvad mån denna äfven eljes hos B. framträdande känsla af modersmålets öfverlägsna värde från början är framkallad af täflan med utländska anspråk på samma rätt (jfr ofvan om Goropius Becanus) eller är en parallell utveckling från samma utgångspunkt: fosterländskheten och spekulationerna kring begreppet hufvudspråk.

IV. Accentlära och kvantitativ ljudlära.

IFr(3) 67_{16} uppföras under 'accentus' fraserna *gå óm medh någhro, óm han kommer så må,* där 'emphasis' sägas ligga på *om,* i motsats till *òm mörna*[*rne*]. Detta synes ju allt stå i öfverensstämmelse med vår uppfattning om accent såsom i första hand syftande på intensiteten, trycket. Vi få emellertid inte genast ta för gifvet att detta också var Bures uppfattning och att 'emphasis', som utan tvifvel är ett 'ac-

centuellt' begrepp, för honom främst afsåg det exspiratoriska. Som bekant betecknade det grek. *προσῳδία* den musikaliska tonen, och de skilda slagen af dithörande termer (*τόνος ὀξύς, βαρύς, περισπώμενος*) således olika tonlägen (l. tonförhållanden). Vid det vanliga mekaniska upptagandet i den lat. grammatiken bibehölls till en del i *accentus* och dess arter (acutus, gravis, circumflexus) denna innebörd. Den förvanskades väl så småningom (se strax), men friskades upp genom de mer insiktsfulla humanisterna. Så visar sig t. ex. Melanchton, både i sin latinska[1]) och ännu mer i sin grekiska grammatika ha i teorin väl reda på den klass. accentens musikaliska natur (jfr Saran Deutsche Verslehre 9), ehuru 'vulgus grammaticorum' i denna sak förfarit 'inepte' (Bretschneider-Bindseil Corp. reform. XX, s. 18). Likaså Alvarus De institutione gramm. 3, s. 15, 144, 148 ff. (uppl. 1574); ja, också Albertus i sin tyska gramm. (1573) har (efter Melanchton? jfr Müller-Fraureuth i Inl. till 'Neudruck' s. VI f.) haft ett begrepp därom och sökt tillämpa det på sitt språk (Jellinek i Zeitschr. f. deutsch. Altertum 48, 242 f.). Att också Bure teoretiskt haft accentens musikaliska natur klar för sig, visas af det sätt hvarpå han försvenskar dithörande termer: *accentus—ordalymn* aut *Stavalymn* osv. Fa13 106₆ f. (hvarom mera under X); rent etymologiska se öfversättningarna inte ut. I ex:n IFr 67 nyttjar han ju också de antika accenttecknen. Men det är knappt troligt, att han här skulle ha söndrat ut det musikaliska och just betecknat detta. Detta först därför, att han betecknar företeelsen som 'emphasis'. Af de gamle språkmännen är Qvintilianus den ende som nyttjar detta ord, men i en väsentl. afvikande mening (se om ordets olika bet. artikeln emphasis i Murray's Dict.). Den af B. tydl. åsyftade användningen kan han ha fått från samtida hebr. gramm., där åtm. adj. *emphaticus* nyttjas i viss mån likartadt. Eljes träffas detta *emphasis* hos tyskarna Albertus (1573) och Clajus (1578). Men jag framhåller redan här, att jag eljes inte har funnit något som vittnar om att dessa första ty. grammatiker voro kända hos oss så tidigt. Af Clajus, som dock utkom i tre uppl. före 1600 (se Weidling i Neu-

[1]) I här använda uppl. af 1574 (Camerarius—Melanchton) s. 12 ff.

druck s. III f.) finns blott en uppl. från 1689 i K. B., af Albertus ingen (Uppsala saknar båda). Af de af tyskarna anförda ex. på 'emphasis' visa dock verkl. de hos Clajus s. 18 f. en allmän likhet med Bures. Och liksom tyskarna torde B. här verkl. främst afse trycket. — Bure visar sig då här (liksom i det ex. som strax skall diskuteras) ha ett visst sinne för att samma ord alltefter meningen kunde få olika tryck [1]). Att hans ex. äro enstafviga ord, är kanske ingen tillfällighet. I renässansens prosodiska teorier spelade — och kommo att spela — just de en stor roll med afs. på accentvärdet: de behandlades dels som stark, dels som svag taktdel. Det är just enstafviga ord som gifvit också Albertus och Clajus anledning att tala om 'emphasis'.

Det andra skälet att ej tro B. ha skiljt ut det musikaliska elementet fås fram genom ett studium af besläktade textställen; främst då det vidstående 67_{16} ff. Ex:t är alldeles likartadt det förra, han talar också om emphasis, men han behandlar det under rubriken 'qantitas' och utmärker skillnaderna med ◡ och –. Här således ett vittnesbörd om att han ej klart skiljt ut den tredje af de faktorer som — jämte musikalisk högton och trycket — i germ. språk äro af betydelse (märk: ej nödvändigt konstituerande) för åstadkommande af 'stark' stafvelse. Och häri var han blott ett barn af sin tid [2]). Redan de gamle rom. gramm. kunde använda accenttermerna om kvantitativa förhållanden — en viss ton och en viss kvantitet följdes gärna åt (se hårom Schoell i Acta soc. phil. lips. o. 1876 o. jfr Jellineka. arb. 227 ff.). Detta satte sig alltmera fast, och de flesta humanister nyttjade, åtm. alternativt, denna terminologi. För en tysk l. holländare måste trycket stå som själfva kroppen i en stark stafvelse. Vare sig han skanderade klass. vers eller själf, utan att — såsom dock ofta skedde — låta den klass. metriken leda ho-

---

[1]) Denna tanke dyker hos oss sedan ånyo upp hos Swedberg för att dock på allvar komma fram — och visst inte häller då i metriskt häns. slutgiltigt — hos Regnér (se Risberg Den sv. versens teori 33 n. 4, 36 n. 1).

[2]) Som i denna punkt nästan kan sägas räcka än! Det viktiga genombrottet synes mig betecknas med Sarans anf. arb. af 1907. Men mycket är ännu outredt.

nom till brott mot ordbetoningen, sökte göra inhemsk, måste i sak de gamles kvantitet och hans eget tryck flyta ihop. Därför kunde också en skicklig versifikatör skrifva oklanderliga germ. versar medan han trodde sig bygga dem efter kvantiteten. Och därför finna vi t. ex. Paul Rebhuhn, som redan före midten af 1500-talet hade en föreställning om accenten (i vår mening) ss. den germ. versens bärande princip, sätta – ◡ öfver sina metriska schemata (se Höpfner Reformbestreb. auf dem Gebiete d. deutsch. Dichtung, Berlin 1866, s. 12 f.) — och därmed har man fortfarit. Det redan med kvantiteten sammanblandade musikaliska elementet blef nog genom de ärfda definitionerna af humanisterna teoretiskt tillgodosedt, men äfven de bästa hade svårt att handtera det[1]), och praktiskt flöt allt ihop till en oklar föreställningskomplex, där än den ena, än den andra sidan af saken trädde i förgrunden[2]).

Men man var dock tvungen att försöka komma till rätta med termerna för de olika slagen af accent. Gravis blef då naturligt nog den både från tonens, tryckets och — mindre väsentligt — kvantitetens synpunkt undanhållna stafvelsen. Så använde ju också Bure tecknet ` 68_2, och jfr hans försvenskning Fa13 106_8. Samma sak kunde då, med annat teckensystem, också uttryckas med ◡, n. b. om man öfvergaf de antika positionslagarna. Det har B. också gjort, då han IFr(2) 53_3 återger ord på *-else*, som ha 'tonum in antepenultima', med – ◡ ◡ (jfr s. 134 n. 1, 284 n. 2). Acutus var tvärtom en 'framhållen' stafvelse, en 'elevatio vocis' (jfr Bures försvenskning Fa13 106_7). Från början kunde både långa och korta stafv. vara akuterade. Men det gällde nu att afgränsa termen från circumflexus, som också betecknade ett slags framhållna stafvelser. Man hade lärt sig, att circumflexen inne-

---

[1]) Märk Melanchtons (Gr. lat. s. 12): 'Absq*ue* syllabarum quantitate tonus cognosci recte non potest'.

[2]) Det kan ju ha sitt intresse att exemplifiera treenigheten med det allra äldsta yttrande om sv. accent som är kändt: det från Laur. Petri som Ljunggren tryckt af Ark. 13, 263 f. Det heter: 'Hoc . . observato, quod (pronunciatores) accentus suis proprijs ac idoneis sijllabis iuxta vulgarium vocum quantitatem applicent'. Därpå transskription i noter.

bar att stafvelsen 'partim attollitur, partim dejicitur' (så Alvarus a. st. 144), men hur detta skulle låta, visste man inte säkert ('sonus hodie incertus est' a. st. 145), och därför tog man fasta på den längd, som alltid åtföljde en circumflekterad stafvelse: circumflex blef betonad stafv. med l å n g vok., akut betonad stafv. med k o r t vok. (jfr Jellinek a. arb. 229 f.). Den musikaliska skillnaden försvann eller blef oväsentlig. I öfverensstämmelse härmed böra Bures ʹ och det i hans texter så vanliga ^ förstås (märk *mân—mán* IFr 79), liksom hans tal om verb som ha 'præteritum circumflex(um)' IFr(2) 52[1]). Dock tillkommer ett moment vid circumflexen: B. har särskildt användt ^ då två stafvelser kontraherats (se t. ex. Aut. 82₃ f.). Detta har ju antik häfd, och det hade också tilllämpats i senare tid, äfv. för mod. språk (se Jellinek Neudr. deutscher Litteraturwerke 144—148, s. CLII), i Ty. t. ex. af Albertus (i Neudr. s. 44). Nog har B. i sådana fall kunnat finna likhet i sv. med de gamles beskrifningar.

Användes det gamla kvantitativa systemet, nyttjades – för h v a r j e betonad stafvelse (jfr ex. på – ◡ ◡ 52₂). Men den i antik metrik fångne använde tecknet också för lång (l. 'tung') o b e t o n a d (om han näml. ansåg betonad + en sådan vara likvärdig med de gamles spondé). Är det då något sådant, som har kommit B. att flera ggr i sina konjugationstabeller för ej hufvudtonig stafv. först skrifva –, men så ändra till ◡? Fallen äro (alla ej lika säkra, se textnot.): *hörer, talar* 55, *kommer* 56, *talar, tala, kommer* 57, *smädhar* 58. Att B. inte h e l t frigjort sig från klass. metrik, är nog säkert (då hade nog också Stiernhielm gjort det). Det visar också hela rytmiseringen i hans bekanta hexameterpar (tidigast titelbl. till ABC[3]). Men märk dock där: *alvară fruchtan* och därtill det s. 134 n. 1 nämnda. Positionslagarna respekterade han inte[2]). Det kunde då vara frestande att tänka,

---

[1]) Då han 54₁₆ f. säger en konsonant vara 'acuto accentuata', är det bara ett på grund af det koordinerade 'geminata' valdt förkortadt uttryckssätt. Det gällde stafvelsen. Orden äro för öfr. senare tillägg.

[2]) Det rör sig inte bara om de inom renässanspoesien allmänt tillåtna lindringarna redan före accentprincipens genombrott (jfr Borinski Poet. der Renaiss. 32); så däremot möjl. i ex:n s. 283.

att det är andra stafv:s l e v i s som instinktivt kommit honom först sätta - för 'tyngd' — om inte fallet *kommer* (med acc. 1) vore (*hörer* kan ha haft acc. 2 bevarad). Detta gör, att jag inte vågar tänka därpå, åtm. ej som ensam förklaring. Kanske är det dock positionen som här föresväfvat honom, i det han — liksom Sv. Hof, då han transskriberar uppsv. — har fattat *r* såsom i viss mån långt (märk också om Aurivillii *r* i dylik ställning s. 211).

◡ kunde, sades det, liksom ˋ ange obetonad stafvelse. Men vi ha tidigare s. 133 ff. utförligt sysselsatt oss med fall, där ◡ står vid b e t o n a d stafv. i sv. Jag har gjort gällande, att härmed (i de flesta fall) åsyftas bevarad kort starktonig stafv. Denna B:s upptäckt af de korta rotstafvelserna i sv., som till en början kan synas vara ett förunderligt föregrepp af den moderna fonetiken, är i själfva verket inte så märkvärdig. Han visste ju väl från den latinska (och grekiska) gramm., att en massa ord hade kort stamstafv. I vers blefvo dessa lästa såsom obetonade, men ej i prosa, och ej vid lexikaliskt uttal l. då de voro grammat. exempel. V i läsa dem här visserligen såsom långstafv., vi substituera våra egna stafv.-typer; och så gjorde också 1500-talets sydgermaner, fast de kunde vara medvetna om oriktigheten [1]). Men den som nu i sitt eget tal hade både typerna *tŏra* och *tŏrra,* han kunde inse, att den förra måste passa in på latinets korta rotstafv. Ja, han läste kanske rent af automatiskt rätt, när han i Melanchtons gramm. såg framför sig (s. 476): *Datum* ◡ ◡ *Statum* ◡ ◡ . . *Situm* ◡ ◡ osv. Och då var det för en god språkiakttagare inte långt till att, just så som B. gjorde, analysera och skrifva också *tåla* ◡ ◡, *Rune* ◡ ◡ osv.

Det var i IFr3 och Su som B. nått fram till denna insikt (jfr s. 143). Men då han ännu fram på 1630-talet (se s. 33, 38) synes ha trott på g e n o m g å e n d e enkel kons. i slut-

---

[1]) 'Etsi longarum & breuium syllabarum discrimina non seruamus pronunciando his temporibus & de nostra lingua, tamen . . . Melanchton-Camerarius 488. Jfr: 'Quis . . peritissimus Vĕnit, Lĕgit præsens, à præterito Vēnit, Lēgit: Fĭdi, Mŏri, Dūci, verba à nominibus Fīdi, Mōri, Dŭci hodie pronuntiatione separet? Alvarus 3, s. 5. Se också Lipsius De recta pronunc. 25 (1586), Erasmus De recta lat. græciqve serm. pron. 110 ff. (1528).

ljud, vittnar inte det om att han aldrig fått riktigt grepp på den kortstafv. typen? Knappast. Det är en tillfällig lapsus (han analyserar riktigt IFr2, visserl. före upptäckten af kort rotstafv., *kom* - 55, 56, *fik* - 56). Här har han ledts vilse af latinet. Detta kände inte en typ *torr* (med 'geminata'), blott *tor*, och då väl inte häller sv., menade B. ett ögonblick[1]). Men liksom sv. talspråk var en brokig blandning och på 1630-talet särsk. i enstafv. former kortstafvighet sällan torde hörts, så uttalades säkerl. också alltmer af en svensk motsvar. latinska typ med lång kons. (jfr s. 37; när vok. här skulle vara kort, visste man nog). Den direkta analysen måste så ge B. bättre besked om verklig tillvaro af lång kons. i svenskt slutljud, i *dem*, *den* osv. (s. 33). Om den skulle betecknas eller ej, var sedan en sak för sig[2]).

Det tycks dock inte vara latinet, som öfverhufvud ledt B:s uppmärksamhet till den typ, han sedan med dess hjälp analyserade som kortstafvig. Förut (1594) sökte han komma åt den med 'spiritus lenis'. Det sakliga rättfärdigandet af denna beteckning har ofvan försökts. Men hur har B. kommit att välja den? Besvarandet häraf kunde bidraga till en belysning af den reella innebörden i 'kortstafvigheten'. Och svaret är: B. har påverkats af den hebreiska grammatiken. Det är valören och beskrifningen af hebr. 'aleph', som tyckts honom stämma med den sv. företeelsen: Redan 1500-tals-gramm. karaktärisera 'aleph' bl. a. som 'spiritus lenis' (jämte närstående uttryck); så Franc. Junius Gramm. 3 (1580), liksom i senare tid. Ljudet har också bestämts ss. glottisstöt, 'fester ein-(ab-)satz' (se t. ex. Vietor Elem. d. Phon.[5] 26). Prof. A. Moberg upplyser mig, att aleph kunde förekomma i alldeles likartade fall med dem där B. talar om 'spiritus' (alltså efter inljudande kort vokal, hvilket ju ej gällde grek:s spir. lenis). Denna identifikation torde inte rubba den s. 136 f. från (histor.-)fonetisk synpunkt gjorda bestämningen. Någon glottisstöt kan nog inte komma ifråga. Det är framförallt benämningen 'spir. lenis' som kommit B. till pass, om än

---

[1]) Detta hänsynstagande till latinet på denna punkt styrker i hög grad antagandet, att lat. äfv. i nyss nämnda fall ledt honom.

[2]) Ett par andra uttalanden rör. kons.-längd behandlas bättre som ortogr. frågor (s. 306 f.).

understödd af den fonetiska analogien (märk 'quodamodo' 54₂₀). Men 6 år efteråt fann han en bättre hållpunkt i latinet.

Utom de termer som först sekundärt angåfvo kvantitet (akut, cirkumflex), funnos i den lat. gramm. också rena kvantitetstermer. Att B. använder dem i häfdvunnen bet., t. ex. *brevis, duplicare, geminare, geminatus, producere, corripere,* behöfver inte uppehålla oss.

Frågan om lång l. dubbel vokal i dess förh. till begreppet diftong utredes vid det senare (s. 290).

V. Kvalitativ ljudlära.

Antalet sv. språkljud uppger Bure olika: Rrä 83_{17} anges 28 (ändr. fr. 27), hvartill dock komma åtm. 2 särsk. betecknade, ABC 101_{18} 28, Fa13 107_{15} 23 + 2 särsk. nämnda [1]), TO 113_5 slutligen 30 'enfalliga Låter eller Läten'.

Uppdelningen i vokaler och konsonanter (och mellantinget halfvokaler) träffas öfverallt hos Bure. Här föreligger blott ett arf från klass. gramm. Ehuru termerna ursprungligen strängt taget utgingo från inbördes olika synp., hade tvedelningen af ljuden mellan vok. och kons. kommit redan de rom. gramm. att definiera dem med klar inbördes hänsyn: 'Vocales . ., quæ per se voces perficiunt vel sine quibus vox literalis proferri non potest' Priscianus (Keil Gramm. lat. 1, 9), 'non accedente auxilio alterius litteræ' (hvilket däremot gällde 'consonans') Sergius (Keil 4, 519). Vokal syftade således både på ljudets eget väsen (att ha 'vox') och funktionen, konsonant blott på den senare. Detta förh. träder också något fram hos B. vid försvenskningen: vokal kallas dels *rösting* o. d., dels *själfljuding* o. d., konsonant *samljuding* o. d. Men på ett ställe, TO 113_{10}, finna vi något annat: kons. kallas *Liud, Liudaläte* (och dess 'märke' *Lydung* jämte *Samlyding*). Här är det också vid kons. väsenet som betecknas (om ev. förebilder se Terminologi); och då B. Rrä 99_2 vid ett slags sammanfattning af språkljuden talar om '*röstaläten* och *tungones rörsl vidh gômar och tän-*

---

[1]) Här talas om 'Literæ'. Om förh. ljud—bokstaf hos B. se under Beteckningslära.

der, ligger nog bakom mer l. mindre klart samma tvedelning som i vår tid skapat termparet *vokal—buckal*.

Denna blick för det genetiska momentet äfv. vid kons. var naturl. intet helt nytt. Det ligger ju där eg. närmare till än vid vok. Också träffas artikulationsbeskrifningar redan hos Aristoteles (och Galenus; se Techmer i Techmers Zeitschr. 5, 85, 87), hos Qvintilianus, Terentianus Maurus, Marius Victorinus och Martianus Capella. Men de nådde ej in i den tongifvande humanistgramm. Denna rörde sig i allm. blott med *mutæ, semivocales, liqvidæ, tenues, mediæ* och *aspiratæ* (väsentl. akustiska termer). Bättre karaktäristiker kommo dock under 1500-talet, och detta på två vägar: dels utgick en och annan just från de nämnda äldre förf. och byggde vidare (så tyskarna Aventinus, Ickelsamer, Fabritius; se Joh. Müller a. arb. 406), dels anlitade man den hebr. gramm. (så tydl. P. Ramus, äfv. i sina lat. gramm.; i fråga om germ. språk mera nedan). Det är härifrån vi fått termerna *labial, dental* osv.[1]). På detta sätt hade man hunnit längre i kunskap om kons. än om vok. Men äfv. vid dessa hade de nämnda rom. förf. försökt sig på genetiska bestämningar. Och också här följde dem enskilda humanister och renässansmän; så Erasmus a. arb., Th. Beza och P. Ramus i Frankr. (se Livet La gramm. franç. et les gramm. du XVIe siècle 510 f.), Spieghel 'Twespraack v. d. nederduitsche Letterk.' 1584, Jak. Madsen Aarhus (s. 21 f., 127). Också i hebr. gramm. träffas vok.-beskrifningar. — Vi öfvergå nu till Bure.

1. **Vokalerna.**

a. De enkla orala vokalljuden.

Vokaler finnas i sv. 9 Rrä 83_{18}, ABC 101_{18}, TO 113_{6}. *å, ä, ö* medräknas då; se om dem b. — På ett ställe synes Bure göra ett litet försök till beskrifning af vok:s bildning, näml. Fa17 103_{16}. Men den har han efter allt att döma inte gjort själf. Här föreligger ganska säkert en gammal fonetisk ramsa, af intresse då den visar, att man dock reflekterade öfver

[1]) I hvad mån semiterna i sin tur lärt af inderna, kan jag inte afgöra. — Ss. ex. på en hithör. terms historia hänvisar jag till artikeln dental I 2 i SAOB.

vok:s bildning och beskref dem på svenska[1]). Jag känner ramsan från tre andra håll: 1. Pontoppidan Gr. dan. 94 (1668) återger den i följ. hexameter, som 'est vulgatus & quidem ridiculus, non tamen plane rejiculus': 'Mund gaber A / fleber E / griner I / mover O / truder Uqve'. 2. Hiärne Orth. 25 och (3.) Ullenius Ro under oro § 183 (1730; hdskr. i Skara lärov. bibl.) uppge båda, att i (den nu förkomna) bokstolen i Strängnäs' domkyrka stod 'skrifvet' så: 'Munn gapar A, flepar E, grinar I, hoblar O, tutar Uque'. Det är ej omöjligt, att versen går tillbaka till medeltiden (märk, att inte ens *y* tagits med; man var bunden vid latinet).

Något ur egen fatabur bjuder Bure nästan ej alls på ifråga om vokalljudens bildning. Han benämner en kvalitet af *o* 'obscurum' (se s. 155), en beteckning som han åter tagit från hebr. gramm., samt säger Fa13 2, 77, att tyskarna ha 'full mun' vid uttalet af *wollte, Woche* (gent emot de motsv. sv. orden med *i*). Några andra akustiska bestämningar ges Rrä 96_{18}, Fa17 103_{21} ff, Rred 126_{28} (samma mening om *ö* redan Kolross, se Müller a. arb. 67). Han ger således mindre än sina kontinentala föregångare.

b. Diftongerna.

Definitionen ges Rrä 100_{24}. Den är icke ny. Men den hade visat sig svår att rätt tillämpa. De grekiska och romerska 'kontrakterna', en gång verkliga diftonger, betecknades gemenligen alltjämt så, hos många af tanklöshet eller brist på fonet. skolning (se t. ex. Albertus 29, 44), hos andra af gammal vana, fastän man kanske som Melanchton-Camerarius och Scaliger De causis 19 (1584) insåg, att 'æ & œ, ueteres aliter atq*ue* nunc solemus, pronunciabant' (Mel.-Cam. 6). Bure bryter bestämdt med den vilseledande terminologin; *å, ä, ö* äro inga diftonger (TO 121_{6} ff., Rred 126_{20} ff.; jfr redan utredningen Rrä 100_{5} ff.). Vi kunna godt tilltro B. denna iakttagelse på egen hand, men i eg. mening ny var den inte. Redan Erasmus anf. arb. 105 (1528) säger om de grek. diftongerna: 'Aliquot ideo dicuntur proprie diphthongi, quod

---

[1]) Andra spår af grammatikundervisn. på modersmålet se s. 322.

duæ uocales ut scribuntur, ita sonantur, quod idem in his non fit quæ dicuntur abusiue diphthongi', och nästan samtidigt finna vi liknande uttalanden t. ex. hos Trissino (dock ej direkt afvisande icke-dift.) och Meigret (se Livet a. arb. 56, 205 f. med n. 1), och sedan hos Lipsius a. arb. 46; i fråga om nord. språk, kanske ännu före Bures hufvuduttalanden, hos Bertillus Canutus Aquilonius Diatribe 12 (1640; om *ø*). Kanske har B. känt någon af dessa.

Det var inte bara *å, ä, ö* som behöfde hållas isär från diftongerna; också de dubbelskrifna vok. Särsk. för germ. språk var det aktuellt. Lät man skriftbilden bestämma öfver rätten att räknas såsom diftong, kunde också *ee* osv. göra den gällande. Åtm. frestades man lätt att tala om 'dubbel' vok. i st. för lång. Den eljes framsynte Spieghel har här inte alltid varit så klar (se t. ex. a. arb. 25; men jfr 41). Bure hyllar den principen, att 'Dubbla Stavar äga fölia dubbelt liud' (TO 119_9), och just därför att det senare inte finns vid *ee* osv. skall enkelskrifning vara lag. Men han för sin del menar ej, att *e* + *e* blefve diftong; nej, 'tvänna lika Röstingar göra tvenne stavelser' 120_1 [1]).

Originellare, i djupare mening, synes Bure däremot, då han TO 121_{15} (jfr Rred 126_{22} f.) påstår, att *å, ä, ö* inte ens äro 'samman komne' af resp. *a* och *o*, *a* och *e*, *o* och *e*. Stället får nog ej affärdas som af histor.-ortograf. natur. Han menar nog ljudet; se Rred. Och en sammanställning visar ock, att han verkligen påstår, att skriftbilden inte säger oss något ens om uppkomsten af dessa enhetliga ljud [2]). Till denna moderna syn ha inte de klass. gramm. kunnat leda honom. Troligen har hans bekantskap med runskriftens återgifvande af dessa ljud med ett tecken (också om *å* gällde ju

---

[1]) B. synes verkl. ge oss ett ex. på det: *leel* 'likväl' Rrä 99_{10}. — Trol. obekant med begreppet stigande diftong (jfr Rrä 100_{21}) har han Rrä 85_{10} menat, att också *ua* måste bli två stafv. Stiernhielm var däremot fullt förtrogen med nämnda begrepp (se s. 212).

[2]) Man jämföre hur saken uttryckes i den anonyma hdskr. F. e. 10 i K. B. (bl. 44 v; om dess förh. till B. se s. 36 n. 4): Licet enim O^e sit sono affine O et E; ab utroque tamen charactere distans, dictas vocales, ut ab illis conflata diphthongus, non complectitur.

för honom detta, liksom att det ä. litteraturspr. tecknade *å* med *ā*; jfr s. 26) varit vägvisare. Hos Olaus Petri — som säkerl. påverkat hans tro på *å* i runṣv. — voro *å*, *ã*, *ö* däremot 'contracter' (Saml. 9, 10 f.), men detta kan ha varit blott traditionell term (kan för resten ha afsett typen).

Om skillnaden *ai̯—aj* o. d. se under *j* s. 294.

2. Konsonanterna.

Konsonanternas antal uppges Rrä 83_{19} och ABC 101_{19} till 19, TO 113_{10} till 21. På båda ställena utesluter han de 'främmande' c, q, x, z, men sätter in åtskilliga i det lat. alfabetet ej förefintliga inhemska ljud, som han själf konstaterat. Skillnaden i antal förklaras så: i Rrä ha *ƚ* och *ŋ* tillsatts utom räkningen, TO äro de med; men här får man ändå 21 blott om man (med ledning af teckenuppräkningen $_{15}$ f.) tar med det glömda *h* och det strukna ljudet efter *k*; ty *ch* är struket (äfv. bland tecknen; jfr s. 174).

a. Systematisering.

Liksom på kontinenten finna vi vid kons. också kos B. försök till grupperingar. Den mest genomförda finnes BR 111_9 f. (1631). Det är genast tydligt, att den väsentligen stammar från semistik, närmare bestämdt trol. (se de anförda typerna) hebreisk gramm. Det har inte, trots omsorgsfullt letande, lyckats mig att få tag i någon direkt källa. Men B. behöfver inte ha haft någon sådan. Han har tydl. förfarit ganska fritt, kanske också anlitat mer än ett arbete. Klarare uppställd (med ledning af hebr. gramm.) och med insättande af lat. bokstäfver ter sig B:s indelning, så som jag fattar den, så:

palati-lingvæ { superiores *k, g, ch, gh*
inferiores *h, j, g, k* (eller: *k, g, j, h*)

medii { dentium (ej exemplifieradt)
labiorum *b, v, m, p* (*f*).

För att ge en föreställning om förh:t till samtida hebr. gramm., anför jag den af dess indelningar som jag funnit mest lik Bures, näml. Hafenreffers af 1613:

1. Gutturales ', spir. asperior, ytterl. en spir., spir. tenuis.
2. Labiales *ph, m, v*(*f*), *b*.

3. Linguopalatinæ
   a. Superæ fixæ: *th, n, l, t, dh.*
   b. Superæ mobiles: *sch, r, tz, s, dz.*
   c. Inferæ: *k* vel *q, ch, i* cons., *gh.*

Jag tillfogar så följ. anmärkningar:

1. Termen *medii* återfinnes inte i semit. gramm. Däremot i latinsk. Men med dess anv. stämmer inte Bures: åtm. *p* kunde ju då inte ha fått vara med. Det är därför troligt, att B. hittat på denna anv. själf. Meningen är svår att finna. Termen borde ju tänkas ss. motsats till 'palati-lingvæ' eller åtm. till karaktären hos dettas underarter. Jag kan då inte gissa på annat, än att han funnit labialer (och dentaler) bildas i någon mening i munnens midt, medan så ej vore fallet med dem han kallat 'superiores' och 'inferiores'.

2. Dessa senare termer rymma inte samma ljud som i hebr. B. har tagit bort alla dettas 'superæ'. Till en del har kan nog ämnat föra in dessa bland 'medii dentium', till en del har han, äfv. där motsv. sv. ljud funnos, helt utelämnat dem. Gruppen 'dentala' ljud har han inte skapat själf, den saknas visserl. hos Hafenreffer, men andra hebr. gramm. ha en sådan i st. f. dennes 'linguopal. sup. mob.' Det påfallande hos B. ligger således (utom i nyssnämnda uteslutning) i hans nya anv. af 'superiores' om en serie alldeles likartad med 'inferiores'. Vi få nog anta, att han med de båda *g* och *k* afsett de s. 195 ff. behandlade varianterna alltefter följ. vok:s natur. Före bakre vok. voro *g, k* 'superiores', före främre (följda af *j* och därför) 'inferiores', dvs. han har märkt att dessa bildades 'längre ned' (väsentl. = längre fram) i munnen. Men motsatsen till *medii* förblir för oss konstruerad.

3. Åtskilliga ljud fattas, som nämndt. Men märk: inga som han inte kunde låta få plats bland dentalerna. För öfr. få vi inte haka upp oss på oegentligheter i detta säkerl. i hast tillkomna utkast.

Vi ha emellertid af B. också en annan vida äldre uppställning, t. o. m. af hela kons.-följden; näml. på kantremsan IFr 71. Kons. äro där tydligen grupperade efter frändskap, men inte efter någon enhetlig synpunkt. Först komma halfvok., så labialerna, så 'palati-lingvæ', så dentaler, hvilkas gräns sannol. går efter *s*, ty därefter komma den lat. gramm:s

liqvidæ. Ur dessa grupper ha de 'aspirerade' ljuden brutits ut, och de sättas sist som särsk. grupp. Alltså en blandning af klass. och semit. indelningar, hvilka senare han således beaktat redan omkr. 1600 (jfr ofvan om 'spir. lenis').

Bure var inte den förste, som för germanskt språk tillgodogjorde sig hebreiskans kons.-analyser och termer. Så hade skett också hos Jakob Madsen 1586[1]). Också denne förfor självständigt, öfvade t. o. m. direkt kritik. Kanske han fått uppslaget från Ramus (jfr s. 277). Någon öfverensstämmelse spåras ej. Ett företräde hos B. är, att han i motsats till M. håller borta hänsynen till tungspetsen vid *g*, *k*.

Vi ha också några direkta uttalanden om speciellare frågor rörande kon:s inbördes förh. Men de afse alla det akustiska: '*p* föres hårdare fram än som *b*' Rrä 93_4, *g*, *v*, *d*, *dh* äro 'lenare' än resp. *k*, *f*, *t*, *th*, och den omvända öfvergången blir då en 'skärpning' Rrä 94_{11} ff., där också geminering (*b*—*bb*) synes falla under samma uppfattning. Iakttagelsen, föga svår att göra, kan godt vara B:s egen. Men just sådana motställningar af det 'hårdare' eller 'skarpare' ljudet och det 'lenare' träffas naturligtvis hos de här mer försigkomna utländingarna, t. ex. Ickelsamer och Ölinger, Spieghel, J. Madsen.

Rrä 99_{22} sägas *gh*, *dh*, *th* och *ch* 'framföras . . läspeligha' (för *th* se ock TO 118_8, Rred 126_{12}). Uttrycket behöfver inte anses som en ren öfversättning af den klass. och hebr. grammatikens 'aspiratio', 'aspirata'. Vid dessa gällde det (urspr. l. delvis) ett i viss mån självständigt *h*-ljud, men intet visar, att Bure skulle ha betraktat de sv. ljuden annat än som enkla. Tvärtom visar hans identifikation af det da. intervok. *g* (= *gh*; utan tvifvel menadt = det sv.) med hebr. spiranten Gimel raphatum Rrä 88_{12}, att han icke låtit lura sig af skriftens *h*. Han står nog därvid framom holländaren Spieghel, hvars distinktion mellan holl. *gh* och *g*, att i det förra 'wat blazende voort komt' rätt mycket smakar af 'aspirata'. De sv. ljuden kallas dock af senare förf. 'aspirata'.

Fa17 (s. 30 n. 2) använder B. 'sibilare' om en del kons.

---

[1]) Detta är hittills inte vederbörligen framhållet (jfr Techmer i Techmers Zeitschr. 5, 84 ff.). B. blef inte häller den siste; jfr s. 326.

Men att också *p, t, g, k* tyckas därmed åsyftas, beror säkert bara på ett bristfälligt uttryckssätt.

b. Till de enskilda konsonanterna.

Det är främst vid redogörelsen för de enskilda kons. Bures stora egenskaper som självständig iakttagare komma till sin rätt. Och det som då främst karaktäriserar honom, är hans fina öra. Detta har han direkt rådfrågat, utan skriftens villande förmedling. Därpå har väl den föregående framställningen lämnat fullgoda bevis. Och skäl att misstro honom ha vi ytterst sällan funnit (jfr om *o* ~ *å* s. 155, under *v* s. 219 f.). En annan punkt som bör framhäfvas, är hans stora fullständighet vid angifvande af hvarje kons:s förekomst. För den ha vi att tacka hans utgångspunkt: runstudiet. Såsom en läromästare för sin samtid hade han där tagit sig för att tecken för tecken ange de möjliga ljudvärdena, och därvid nödgades han göra klart för sig förefintliga ljudkombinationer. — Efter denna sammanfattande värdering af hans prestation på ett af de områden han mest odlat, skall jag dröja något vid de enskildheter, som från vår närvarande synpunkt kunna ha intresse.

gh kallas R 551 b 125_{11} '*g* gutturale'. Benämningen är efter hebr. mönster, men hvilar på annan terminologi än den s. 291 behandlade.

'*h* purum' omnämnes IFr(3) 66_{18}, tydligen såsom motsats till *ch*. Också här har epitetet öfvertagits från hebr. beteckningssätt, dock utan speciell motsvarighet.

j. Skillnaden mellan vok. *i* och kons. *j* (se s. 193; jfr om *v* strax) var klass. arf. Icke så en skillnad mellan *i̯* och spiranten *j*. Därför har B. också försummat den (jfr däremot om Stiernhielm s. 326).

l. Iakttagandet af skillnaden mellan *l* och *ł* måste vara Bures egendom. Han anger den först IFr(3) 66_{13} f. med termerna 'purum' och 'gutturale' (om hvilkas källa se nyss). Längre fram har han med rätta förkastat det senare och, efter samma allmänna mönster, ersatt det med 'crassum' Fa13 108_2 [1]). Slutligen hittar han på den svenska termen 'gome *l*'

[1]) Schroderus är sål. ej den förste som nyttjat denna term (jfr Grip i Landsm. XVIII. 4, 6).

TO 113_{11}, och med den hade han allt skäl att vara nöjd. Här ha vi sål. ett klart ex. på att han äfv. inom det ljudfysiologiska, ej blott det akustiska, kunde hitta rätt på egen hand.

n. *ŋ*-ljudet betecknar han ss. 'näso *n*' TO 113_{11}. Benämningen är ju inte så lycklig: alla *n* äro nasala. Dock förefaller det rätt naturligt, att vid detta längre in bildade *n*, där tungartikulationen således var mindre påtaglig, näsklangen ådrog sig mer odelad uppmärksamhet. Ex. finnas också från långt senare tid på att *ŋ* kallats nasalt *n* o. dyl. (se Jespersen Fon. 263). För B:s samtid kunde denna karaktäristik underlättas däraf, att man allmänt uppfattade ljudet ss. identiskt med det som menades följa på vokalen vid de fra. nasalvok. (Jespersen a. arb. 266 n. 2; om det objektivt berättigade däri 267); så ännu Lagerlööf Orthogr. 21. Annars ha vi tvärtom ett vida äldre motsatt påstående om nord. *ŋ*: den 1 gramm. afhandlingen i Snorres Edda säger, att det är 'miþr i nęf cueþet en meir i cuercr' (Dahlerup o Jónssons uppl. s. 40). Det senare kunna vi blott vara med om, ifall vi skjuta under den oriktiga anv. af *gutturalis.*

Bures frigjordhet från skriftbilden har låtit honom upptäcka 'nasalis sonans' i fall som *bond-N* (se s. 252; ex. där visa, att han vågat dra den ortograf. konsekvensen ej blott vid utomordentliga tillfällen).

v. För *u̯*—*v* gäller det som nyss sagts under *j*. Men här var frågan mer invecklad: här kunde mer än en spirant komma ifråga. I hvad mån B. här förbisett en verkl. förefintlig skillnad se s. 219 f.

3. Satsfonetik.

Bure har inte blott aflyssnat det isolerade ordets uttal, han har också gifvit akt på hur ljuden kunna modifieras i ett lefvande sammanhang. Ett *f* som eljes skulle låta som *v*, bevarar sitt ljud före *s, t, h* (s. 181). Att han märkt detsamma gälla *gh* ∼ *ch*, framgick af stafningen i ABC[3] (s. 189). — Af annan art äro hans små eufoniska funderingar IFr(3) 67_2, 70_9, $_{12}$ ($_{25}$ f.?). Önskan att äfv. i prosa undvika hiatus har förmått honom att söka verka för en fördel-

ning mellan vokaliskt och konsonantiskt slutande dubbelformer (af delvis svag hemul).

VI. Formlära.

1. Systematisering.

a. Nomen.

På tre ställen skiljer B. på två olika slags böjning hos substantivet. Han skiljer på former som han kallar *absoluti* och *constructivi* IFr(1) 46_2 (stället dock öfverstruket), *absoluti* och *respectivi* (4) 73_8, $_9$ (dito) och *positivi* och *relativi* (4) 76_{20}, 77_6. Det senare är således det enda han velat stå för; hvilket icke hindrar oss att kommentera också de förra. Hvad han menar, är klart: skillnaden mellan obestämd och bestämd form. Han anger också själf 73_6, 76_{15} nästan direkt källan för denna uppdelning. Det är återigen den semit. gramm. Men åter är det ett ganska fritt förh. till förebilbilden. Först i fråga om själfva saken: det som tjänat honom till ledning, är hebreernas 'och flere Österlänningars' isärhållande af den böjning ett nomen får då det står i viss syntakt. förbindelse med andra ord, vanl. med en genitiv, och den, då det står utan sådan (därför visst ej alltid fristående). De båda slagen kallas i de gamla gramm. på skilda sätt; det som kommer B:s termer närmast [1]) är *absolutus* och *constructus*, som träffas redan hos Cevallerius Rudim. hebr. lingu. 1559 och långt senare är det vanliga. Ett par till ty. öfversatta ex. på hvardera (tagna ur Gesenius Lehrgebäude 1817): Absolut form i fall som: *gross, grosser, Königin, ein alter Vater, eines alten V-s* osv., *zu den Alten sprach er;* konstrukt form: *Ältester des Hauses, gross von Macht, Gott der Heerscharen.* Erbjuder nu detta någon likhet med de åsyftade sv. förh.? Bra litet, både reellt och formellt. I sv. är det ju fråga om två hvar för sig fullständiga paradigm, där det enas form ej mer än det andras bestämmes af ett fast syntakt. förh. Och formellt är det ej här i semit. språk

[1]) Har han haft fullt identiskt mönster, har jag ej lyckats få tag i hans direkta källa.

fråga om någon stående affigering[1]. B. behöfver häller inte ha menat, att full öfverensstämmelse förelåg — ehuru 73_8, 76_{15} onekligen visa en nära sammanställning[2]. — Förebilden talar häller ej om kasus (hebr:s kasus ersättas vanl. af prep:suttryck), utan om status eller forma. Så mycket underligare kan det synas, att B. använder det förra, då kasus i den klass. gramm:s mening icke häller är hvad han åsyftar, utan hela serier af sådana kasusformer. Hans uttryckssätt tyder emellertid på, att han sammanfattat den ena böjningen såsom rymmande ordets alla casus absoluti (positivi), den andra dess casus constructivi (respectivi, relativi). Man kunde då tala om t. ex. casus gen. absolutus, casus nom. constructivus osv. Han menar således *forma declinationum*[3].

Det äldsta stället (från 1593) visar alltså ett mycket fritt bruk af ett uppslag från semit. gramm.[4]. Det första af de senare ställena, trol. från omkr. 1620, bibehåller den ena termen, men byter ut *constructivus* mot *respectivus*. Han har inte släppt jämförelsen med hebr., men kanske har han dock sett på de sv. förh. mera fördomsfritt. Vi kunna åtm. lägga in en mycket tilltalande mening i hans *respectivus* och i motsats därtill också i *absolutus*. Det förra skulle ha framkallats af samma synpunkt som i våra dagar skapat termen *anaforisk* (se Noreen Vårt spr. 5, 73 f.) och beteckna flexionen såsom använd, då subst. redan vore nämndt l. bekant, i motsats till det *absoluta*, det helt obestämda. Vi behöfva näml. nog inte i det best. paradigmet 73_{10} f. uteslutande se

---

[1]) Sådan finnes däremot t. ex. vid poss. pron. Här fann sedan Columbus 74 likhet med sv. förh.

[2]) Skulle han på dessa båda ställen, med användande dock af det tidigare terminologiska uppslaget, rent af åsyfta de andra semit. språkens artikel?

[3]) Det är då ingen anledning att tro, att den skolast. gramm:s *casus absolutus* (hvarom Delbrück Einleitung in d. Sprachstud.[4] 22) spelat in.

[4]) Hur pass bunden han ändå var af denna, visar det 46 n. 1 nämnda tillägget, som väl just föranledt termernas strykning. Han invänder där själf, att det inte är rätt att kalla *ord*, *orde* absolut, eftersom det kan stå i förb. med gen. *mansens* och med poss. pron.

den demonstr. användningen; men äfven om, kunde *respectivus* ändå ha en viss reson [1]).

Med den slutgiltiga beteckningen *positivi* och *relativi* står han än mer på egen grund; märk hur han inför termerna: 'kunna någorledes kallas'. Åt *relativus* kan jag vara benägen att, för sig sedt, ge samma erkännande som åt *respectivus*, men motsatsen *positivus* förefaller mig vara ett baksteg. Det tycks B. själf ha insett. Jag finner det näml. högeligen sannolikt, att han användt *absolutus* och *respectivus* i Spec., och att det är därifrån som både Aurivillius och Salberg (enl. Anderssons anteckningar) upptagit dem [2]); se särsk. A. Gram. 79 (vid första framförandet af termerna s. 37 nämnes B. dock ej). Salberg talar dock bara om articulus *absol.* och *resp.* Dessa beteckningar nyttjar också A. (Gram. 16 ff.). Det är möjligt, att S. kan ka känt A i ms. Men också Bure kan ha användt termerna om artiklarna. Och det ser ut som om de utläggningar A. består begreppet *respectivus* s. 18, 71 inte ha någon motsvarighet hos S., som helt enkelt säger, att *artic. resp.* 'har sit afseende på något vist ut den el. det' (också slutart. räknas dit), i god öfverensstämmelse med den för B. nyss föreslagna tolkningen af adjektiven. Skulle A. verkl. träffa B:s mening, återtar jag mitt erkännande omdöme om termernas lämplighet [3]).

Också till adjektivet synes B. ha utsträckt sin indelning i två flexioner, hvarvid den ena blir den vid ställning utan art. eller efter obest. art., den andra efter best. artikel. Detta sluter jag till ur en (ofvan ej aftryckt) passus bland anmärkningarna till longobardervisan i IFr4: '*vngum och gamlum* bordet wara heller *vnge och gamle,* absoluti cum absoluto(?) vel respectivi cum respectivis' (visans red. har tydl. med Huitfeldt haft *vnge ok gamlum*). Stället visar

---

[1]) Här gifna tolkning af *respectivus* innebär, att Aurivillius (om hvilken på denna punkt se strax) missförstått Bure.

[2]) Detta förmår mig inte att tro, att IFr 4 skulle ha tillkommit först efter 1636; jfr s. 19 f. Hvarför skulle han för resten då behöfva arbeta ihop några paradigm? Termerna *positivi* och *relativi* kunde vara ett tillfälligt hugskott, som han sen glömde bort (vi veta alls inte, att han 1636 hade IFr i behåll).

[3]) Spec. har säkert icke innehållit någon förklarande text.

dock, att han låtit lura sig af *-e*-formernas likhet med adj:s svaga form [1]).

Fa17 103₂₇ exemplifieras *nominativus triplex* hos adj., men utan termer och utan genomförd böjning.

I kasusläran håller Bure sig helt till klass. gramm. Han tar upp inte bara vokativ, utan också ablativ, som alltid tycks sättas = dativ (jfr t. ex. IFr(2) 48₁₀ ff., 49₁₇ ff. o. se särsk. Spec. enl. A. 102, 107 f.). Detta sista hindrar inte, att han hållit åtskils två funktionssfärer. Ex:n IFr(2) 49₁₁ (*enfålligho hierla* osv.) skulle han väl inte gärna kalla dativ. Men säkerligen föregick här på originalställena preposition. Den räknade han sål. ej med till abl.-formen. Det är likheten i bet. mellan vissa fall af prep. + s. k. dativ i sv. och prep. + s. k. abl. (l. blott abl.) i lat. som framkallat betraktelsesättet [2]).

Någon indelning af subst. i deklinationer försökte sig B. inte på, säkert inte häller i Spec., att döma af det sätt hvarpå A. 40 för in denna indelning. B. nöjer sig med att efter klass. mönster skilja på böjningen i de tre genera. Därvid har han också ibland efter tidens vana ställt emot hvarandra 'voces æqvivocæ', ord med i lexikalisk form lika uttal, men olika bet. och — här — genus och böjning (IFr 47, Fa13 110₁₆ f.).

b. Verbet.

Här har han däremot gifvit sig in på särskiljande af materialet efter hvad man brukar ta som en motsvarighet till deklinationerna hos subst.: efter konjugationer. Detta sker redan omkr. 1594, IFr (2) 51 ff.

Sju konjugationer säger han finnas i sv. Så följa sju med romerska siffror betecknade uppställningar. Men detta är ej de sju konj., utan lika många skilda försök att indela verben i sådana. Hvarför han icke satt siffrorna i ordning, skall nedan beröras. Försöken kunna uppdelas i vissa grupper, allt efter arten af första indelningsgrund. I nr II,

[1]) Det sätt hvarpå Aur. 107 vid anförande af B:s adj.-paradigm (i annan mening) använder *separatus* och *conjunctus* visar inte, att B. nyttjat dessa ord, än mindre att de voro termer.

[2]) Han kunde kanske också göra en sådan jfrelse: fsv. *myklo mera*, lat. *multo magis.* — Tiderus' abl. lyder *aff Herranom* osv.

III, VII är denna, huruvida verben äro *perfekta* eller *imperfekta*. Källan är åter den hebr. gramm. Där skiljes (för 1500-talet se t. ex. Donatus hebraicus 36 f., Bellarminus Instit. ling. hebr. 72, Cevallerius a. arb. 24) på *perfekta* verb, sådana som vid böjning bibehålla tre 'literæ radicalės' oförändrade, och *imperfekta*, där rotelementen på något sätt förändras vid böjningen. Här har B. kunnat finna mera motsvarighet i sv., hvars egenart dock måst framkalla en delvis ny innebörd i termerna. Detta kommer fram, om vi se på de underordnade indelningsgrunderna inom gruppen imperfekta — de perfekta bli bara en grupp. Dessa grunder bli klarast, om jag på sv., i för detta syfte förenklad form, ss. ett prof sätter upp B:s indelning af imperfekterna t. ex. i II[1]):

- imperfekta
  - pres. o. pret. likstafv.
    - enstafv.
      - inf. lägger till *a*
      - inf. fås gm borttag. af *r*
    - tvåstafv., pres. på *er*
      - inf. fås gm ändr. af *er* till *a*
      - pret. ändas
        - på *de*
        - på *te*
  - olikstafv.
    - pret. fås gm tillägg
      - blott pret.
        - inf. på skilda vok.
      - också inf.
        - pret. på skilda sätt
    - pret. fås gm minskning
      - med mutation
        - olika slags mutation
      - utan mutation

Sätta vi nu in de verb han själf användt eller måste ha afsett, ser hela II ut så:

- A. *tala. 1.*
- II. B.
  - 1
    - a
      - *fara, far, for. 2.*
      - *få, får, fick. 3.*
    - b
      - *vända, vänder, vände,* / *knyta, knyter, knytte.* *4.*
  - 2
    - a
      - *te, ter, tedde, bo, bor, bodde* osv. *5.*
      - *böra, bör, borde* m. fl., *skola, skall, skulle.* / *[veta, vet, visste.]* *6.*
    - b
      - *taga, tager, tog* osv. / *sofva, sofver, sof.* *7.*

Genom kursiva siffror har jag angifvit, hvad som torde bli B:s sju konjugationer. — Vid III äro indelningsgrunderna

---

[1]) På alla enskildheter går jag här vid konj. med flit icke in. Det skulle skymma det väsentliga. Och texterna äro hvar och en tillgängliga.

tillämpade i något annan ordning, VII bjuder också på en liten reell afvikelse.

Dessa te sig så:

III.
- A. *tala. 1.*
- B.
  - 1
    - *vända. 2.*
    - b
      - *tora [böra]. 3.*
      - *te. 4.*
  - 2
    - a
      - *fara. 5.*
      - *få. 6.*
    - *komma. 7.*

VII.
- A. *tala. 1.*
- B.
  - 1
    - a
      - *vända, vänder, vände,* } *2.*
      - *läsa, läser, läste.* }
      - *veta, vet, visste. 3.*
    - *te, ter, tedde, små, smår, smådde. 4.*
  - 2
    - *få, får, fick. 5.*
    - b
      - *låta, låter, lät, läsa, läser, las,* } *6.*
      - *drifva, drifver, dref.* }
      - *läsa, läs, las, drifvas, drifs, drefs. 7.*

Ett par anmärkningar:

1. Bure har verkligen här fått med alla verbklasser, som kunna ha anspråk på representation.

2. Värdet af indelningen förringas däraf, att den första indelningsgrunden, i perfekta och imperfekta, ej bygger på det främst konstitutiva, vare sig deskriptivt eller historiskt sedt. De starka verben ha därigenom förts ihop med de flesta svaga, och typen *kalla* står ensam. Men vid III och VII hållas dock inom den heterogena gruppen svaga och starka (bortsedt från pret.-pres.) helt isär. Vid den senare ha därtill alla svaga verb på *-a* ryckts nära hvarandra. Genom stafvelseantalets afgörande roll kan emellertid den minsta skiftning som berör detta kasta öfver ett verb i annan konj.: *höra, hörer, hörde* och *höra, hör, hörde* gå till olika konj., *taga, tog* och *ta, tog* skulle göra detsamma.

Vi finna pret:s olika bildning — med afljud eller med dentalsuffix — såsom viktigaste indelningsgrund. Denna har nu verkligen också Bure försökt sig på, efter ytterligare förirringar i nr IV, V (där det absoluta stafv.-antalet i pres. är första princip) och VI (där förh. mellan stafv.-antalet i pres. o. inf. äro det). Det sker i nr I (s. 52), som med insättande af ex. ter sig så:

I. A. { *visa, visar, visade. 1.*
  2 { *visa, viser, viste, värfva, värfver, värfde.* 2.
   b { *tora, tor, torde, kunna, kan, kunde, vilja, vill, ville.* 3.
    te, ter, tedde, fly, flyr, flydde osv. *4.*
B. { 1 { *fara, far, for, sittja, sitter, satt.* 5.
    få, får, fick, se, ser, såg osv. *6.*
  komma, kommer, kom, sofva, sofver, sof. 7.

Detta schema bör i princip kunna tillfredsställa äfven ganska moderna anspråk. Att ha fått också våra 'afljudsklasser' respekterade, vore väl ändå litet mycket begärdt. — Det bör påpekas, att han först talar om 'Conjugationes duæ', just vår svaga resp. starka.

Nu frågas emellertid, hvilket af dessa utkast B. själf kan anses ha stannat vid? Svaret bör säkerl. bli: just vid nr I; ty: 1. Han har just därför — efteråt — betecknat detta som nr I, fastän det ej står först. 2. Blott här har han själf märkt ut de sju konjugationerna (antagl. likaledes efteråt). 3. Han har här litet bredare utom schemat fört ut några för skillnaden mellan hufvudgrupperna ej oviktiga drag (se 52 'notio' upptill och nedtill). 4. En bekräftelse får man väl ock se däri, att då han sedan 59 till en början tar fram sju verb som tydligen skola exemplifiera de sju konjug. (sedan förlorar han detta ur sikte), dessa verb komma i samma ordning som vid I (o. III; blotta ordningsföljden blir här densamma, se ofvan), bortsedt från en möjl. oafsiktlig omkastning på slutet. De torde då exemplifiera just I.

Men utom dessa sju finnas nedanför VII (s. 59) ett onumreradt försök. Det ansluter sig nära till I och torde böra betraktas som ett litet utkast efteråt, för att ytterligare fullkomna detta. Och med framgång: här äro verben på *-era* med (ehuru säkerl. tänkta ss. gående tillsammans med *tala*), och här få vi — det framgår för den som vill sätta in konkreta ex. — alla enstafviga inf. i hvarandras närhet, liksom de två- (l. fler-)stafviga inbördes.

Hela partiets natur visar, att Bure icke följt någon förebild[1]). En blick utanför hans eget språkliga tänkande

---

[1]) Vi behöfva inte ens af orden 'vocatur contracta' om 2 konj. i I sluta till någon gängse benämning. Företeelsen kal-

kan då blott tjäna oss till orientering öfver, hur man eljes på hans tid redt sig med samma uppgift. Det är blott germ. språk som kunna bjuda något fullt motsv., och behandlingar af konj. äldre än Bures känner jag blott från ty., näml. af Albertus, Ölinger och Clajus. Den förste säger helt troskyldigt, att ty. har e n konjugation, indelar således ej alls; Clajus har tre konj., men det är aktivum, passivum och neutrum (intrans.). Ölinger har fyra konj., och vid särskiljandet spelar verkl. olikheten mellan starka och svaga verb in, fast den skefva uppfattningen af afljudet trasslat till saken. Likheten med B. är ingalunda stor. Ö. synes här ha fått väckelsen från Garnier (se Scheel i Neudrucke XXXVIII). — Bures prestation var nog inte så obetydlig, att den inte är ett ganska stort plus på hans meritlista.

Mot numerus och kasus hos nomen kunna vi anse m o d u s o c h t e m p u s hos verbet svara. De flesta ex:n på B:s sätt att benämna dessa bjuda IFr (2) 53_4 ff. o. hans paradigm 63_{11} ff. Åtskilligt känna vi igen från klass. gramm. Men vi förstå inte helt B:s ställning ut ifrån den m o d e r n a klass. gramm. Det gäller särsk. termerna *conjunctivus* o. *optativus*. Också den senare har B. säkerl. fått från lat., där den, slentrianmässigt upptagen ur grek., måste i gramm. föregås af ett *utinam* för att hållas isär från *conjunctivus-subjunctivus* (se härom Jeep Zur Gesch. d. Lehre v. d. Redetheilen 224). I sv. blef det inte bättre, också där flöto båda (alla tre) formellt ihop (ett klart ex. härpå lämnar snart Wexionius Epitome descript. Sueciæ 1650, kap. VII). Också hos B. se vi det nog däri, att konjunktiv o. optativ likställas 53_4. — *Præteritum* uppdelades hos de gamle i *præt. imperfectum, præt. perfectum* o. *præt. plusquamperfectum* (se t. ex. Keil 2, 405, 4, 384, 414) och det bibehölls (t. ex. Melanchton 221). Man kunde därför använda *præteritum* om hvilkensomhälst af de tre underarterna. B. kallar nu också 'imperfectum' ofta för *præteritum* (t. ex. i schemata ofvan; jfr äfv. 64_{20}), men 63_{11} för *præt. perfectum;* så vidt jag ser, i strid med möjliga förebilder, men trol. just därför att *imperfectum*

---

lades i klass. gramm. 'contractio' (jfr K. E. A. Schmidt Beitr. z. Gesch. d. Gramm. d. griech. u. latein. 92 f.).

föreföll honom olämpligt. Latinets *perfectum* har han (liksom tyskarna) trol. sett i sak motsvaradt af typen *har kallat*, men måste då ta en ny term därför: *præteritum 2* 65_1, till motsats hvaraf han kunde kalla *kallade* också för *præteritum 1* 63_{23}. Också af *futurum* har han två; *fut. 1* är = imper. (som suppleras af vår pres. konj.), *fut. 2* = nyssnämnda (præt.) optativ. Här har han anlitat hebr. gramm. Där hade man just *fut. 1* = imper. (kallas därför stundom, t. ex. hos Junius anf. arb., *fut. imperans*; jfr B:s *fut. imperativus* 53_9) och *fut. 2* med skilda anv.; särsk. alternativet *fut. optans* 53_4 visar hvilken af dessa som föresväfvat B.

B:s enstaka funderingar om temporas inbördes formella förh. äro inte alltid så lyckade (se t. ex. 53_8, 64_{19}). Etymologien är ett barn af sin tid, den lefvande iakttagelsen består.

2. Paradigmen.

Det sätt hvarpå Bure skaffat ihop materialet till sina paradigm ha vi redan lärt känna (s. 260 ff.). Hans ärliga vilja att ge de goda och rätta formerna (jfr s. 129) har inte riktigt velat räcka till inför den orediga massa däraf som erbjöd sig till urval. De äldsta var han osäker i, felaktiga fornformer eller yngre former fingo komma i stället, gränsen mellan vårdadt och hvardagligt språk var svår att dra, en och annan talform kom så att bryta af mot den ålderdomliga eller stela helhetsprägeln. Af en banbrytare under svåra förhållanden ha vi inte rätt att vänta oss bättre än sådant det blef.

Har han då verkligen inte här haft någon föregångare att hålla sig till? Den Possevinska grammatiken (s. 3 n. 2) har han känt lika litet som vi. Inte häller tror jag han står i något mottagande förh. till Lazotas meddelare (s. 279). Men bör inte denne ha haft svårt att reda sig? Jag tror, att vi hittills ha underskattat svenskans roll vid latinundervisningen i skolorna. Nedan (på Terminologien) skall jag meddela några fynd som gifvit mig ett bestämdt skäl att så tro. Och den fonetiska skolversen var ju dock ej på latin — ehuruväl den kan vara gjord utom skolrummets väggar. Det förefaller mig i alla fall rimligt, att man (på vissa håll) vid deklinerandet och konjugerandet också öfversatt formerna. Jag

tänker, att detta haft sin del med, då Arvid Tiderus 1622 (nu synes ingen äldre uppl. än 1626 kunna skaffas fram) i sin bearbetning af Chytræus' lat. gramm. bl. a. också öfversatte en hel del af paradigmen. Här ha vi således t. o. m. tryckta sv. paradigm — väl ej före Bures första utkast, men före Spec. Hur förhåller sig nu B. där till dem? Jag kan inte upptäcka ett spår till samband. Och dock voro de båda herrarna bekanta: Tiderus var bland de studenter, för hvilka Bure 1617 'expliceredhe Buccinam Jubilei ultimi' (Saml. 43)[1]. T:s paradigm äro såtillvida sämre än Bures som de vid subst. röra ihop best. och obest. form. De paradigm som man kan ha plägat läsa upp i skolorna, ha då säkert icke varit särdeles mönstergilla.

Under Formläran ha vi kunnat fästa oss vid, hurusom flera av de drag i Bures paradigm hos Aur., som kunna frappera, redan träffas i IFr. Jag hänvisar särsk. till s. 264 (gen. f. *tijns*), 265 n. 1, 269 (*-rne, -rna*). Detta väcker förtroende för A:s noggrannhet vid aftrycket af Spec. (men månne också B. liksom denne s. 102, 108 växlat om med *-om, -åm*?).

VII. **Ordbildningslära.**

På skilda ställen exemplifierar Bure olika afledningsändelser. Ställena äro: IFr(2) 53_1, 61_1, GS 103_2, Fa17 103_{20}, Fa13 104_{13}, 105_{15} f., 106_{24}. Delvis är detta väl blott ett uttryck för hans allmänna språkvetenskapliga intresse och spekulationer, delvis äro ex:n troligen tillkomna för att såsom analogier stödja nyskapade termer. Det bästa profvet på det förra lämna orden på *-achtigh* 104_{13}. Utgångspunkten tycks ha varit en iakttagelse att dessa ofta svara mot lat. adj. på *-ivus*; så har han undersökt af hvilken natur stamordet i de sv. bildningarna kan vara och funnit både subst., adj. och verb. Den andra af ofvannämnda grupper utgöres af orden på *-g(h)sl* 105_{15} f.; härom då mera på Terminologien. Vi se, att han här inte dragit upp en gräns mellan stam och afl.-änd. 103_2 har han därför ock, ledd blott af den lefvande

[1]) Både uppl. 1626 och 1632 ('Opera M. Olai Nicolai Ubsaliensis') äro tryckta i Uppsala (så ock uppl. 1622 enl. Hammarsköld Fört. på . . Schole- o. Undervisn.-Böck. 45).

ljudförbindelsen, blandat ihop fall af olika natur. Lyckade äro inte häller alltid hans etymologiserande sammanställningar 61₁, 103₃₀.

102₂₁ inför han i sv. den redan hos romerska gramm. brukliga termen *inchoativa* för *remna, somna*[1]).

I princip kände B. naturligtvis från äldre gramm. begreppet *derivatio*. Och det har i en viss fråga spelat en afgörande roll för honom, näml. i afstafningsfrågan. 'Såsom Primitiva eller Singularia skrivas, så bör och derivata och pluralia skrivas: *quist, quist-ar*' osv. TO 118₁₇. Han är mån om att 'Characteristica Terminatio' träder fram ABC² 102₆; jfr ex:t GS 103₄. Yrkandet understödes af en annan princip: det ljud som inte kan begynna ett ord kan inte häller få stå först i en stafvelse (naturl. därför att det inte hörde till den stafvelsen) Rrä 99₂₃ f., TO 120₁₀. Därför t. ex. *fadh-är, hugh-än, dag-er*[2]). Denna uppfattning kommer i strid med latinets allmänna princip: 'Omnis consonans media inter duas uocales posita, ad posteriorem uocalem pertinet' Melanchton 11. Men gick detta för lat., så ej enl. B. för sv.; ty denna måste här behjärta den i konflikt med den förra råkande regeln: 'Recte .. coniunguntur in eadem syllaba consonantes, quæcumque à principio dictionis simul sumi possunt' Därs. 10 f. I sv. måste näml. denna princip också tillämpas på vissa enkla kons. Å andra sidan tycks B. inte låta regelns positiva del helt gälla vid dubbla kons. Han vill skrifva *dubbla, offra, liggja* osv. TO 120₈, och märk motiveringen! Det är ju en ortograf. fråga; men för den som så som B. tagit ståndpunkt i frågan om stafvelsedelningen borde betraktelsesättet nog innebära, att stafv.-gränsen gick midt i den första kons. (han utsätter försiktigt nog intet -). Om han medvetet dragit ut den konsekvensen, kan däremot vara

---

[1]) Jag anser fortfarande (jfr Paul-Braunes Beitr. 31, 256), att denna term är mindre lycklig, om man skall hålla på motsvarighet mellan termens egen bet. o. det väsentliga hos det den sättes att beteckna. Utrymmet förbjuder mig tyvärr att här framlägga mina skäl fattbarare än hittills måtte ha lyckats mig (jfr Noreen Vårt spr. 5, 613 n. 2, som dock trol. blott med vissa förbehåll skulle gilla Bures terminologi).

[2]) Ett ex. på otrohet i praktiken: *siälfliu-dhinga* Rrä 144.

osäkert. Under motiveringen falla däremot ej t. ex. *vända, sarga.* Där skulle följaktligen vara enkelskrifning, och hvar B. skulle ha satt sitt delningsstreck, kan inte vara tvifvelaktigt. Att han därför iakttagit en kvantitetsskillnad mellan *dubb-* och t. ex. *vän-*, kan inte påstås.

VIII. Syntax.

Redan de små satsfonetiska notiserna (se s. 295) visa att Bure icke blott ägnat sin uppmärksamhet åt isolerade ljudgrupper, utan gjort iakttagelser på 'lefvande led'. Detta har också satt frukt i några små i sig själfva obetydliga anteckningar inom syntax i vanlig mening. Några röra uttryckligen fornspråk: IFr(1) 44_{22} f., (4) 75_{16} — de ha nog varit incitament —, andra sv. utan vidare. Så har han såsom egenheter fäst sig vid gen. temporis efter *huru* och *så* GS 102_{18}, efter *i* i vissa enskilda fall IFr(2) 49_{20}, och vid vissa andra fall af gen. (*vara utrijkes* osv. (3) 70_{11}). Då han IFr(3) 70_{17} och Su 71 antecknat uttryck af typen *hem och läs*, är det kanske samma sak som här intresserat honom, som något sysselsatt vår tids språkmän: förh. till ett *hem att läsa*. Frågan om äktsvenskheten af efterställdt verb i bisats och likn. fall, berörd IFr(3) 68_{23} ff. i anl. af en bibelöfvers., har visst varit aktuell också för våra tiders bibeltolkare. Slutligen förtjänar påpekas, att redan Bure har velat genomföra förbud mot att använda *deras* såsom refl. (IFr(3) 69_{25}), hvilket ju först långt senare trängde igenom. Om han också tvärtom ville förbehålla *sin, sitt* helt för den refl. anv., få vi inte veta. I praktiken har han åtm. ej alltid gjort det.

IX. Beteckningslära.

1. Ljud och tecken.

Språket är människan gifvet af Gud, heter det SprU 4. Om skriften yttrar han sig på åtskilliga ställen. Dels säger han också den bero på gudomlig meddelelse Rrä 2, 98_{24}, SprU 4, R 551 b 125_{9}, dels säges den vara 'opfunnin' TO 113_{1} (redan Rrä pekar ditåt). Någon allvarligare konflikt har nog inte här funnits för B., därför representerar olikheten häller

ingen utveckling. På kontinenten hade en och annan redan dristat påstå, att språket självt var ett människans verk (Rabelais och efter honom du Bellay, se Chamard du Bellay 110 f.). *Uppkomsten* af språk och skrift må nu förklaras hur som hälst, praktiskt taget var alltid för B. människans åtgörande ifråga om skriftens vård och utveckling obestridligt. Skriftens uppgift var att 'medla' mellan den skrifvande och läsande, liksom ljudet mellan talaren och åhöraren (TO 113_{2}, R 551 b 125_{10}). Han har tydligt klar för sig skriftens sekundära natur och menar att den därför så troget som möjligt bör spegla talet. Hvarje ljud bör ha sitt tecken (TO 113_{4}; jfr redan Rrä 99_{3}, där dock ej i formen af ett kraf). Det är troligt, att B. själf funnit denna princip, men nedan skola lämnas ex. på, att den uttalats (och tillämpats) tidigare af flera andra. Runskriften var här dock en dålig hållpunkt, den ledde ju tvärtom ifrån det rätta. Den ingaf också B. för ett ögonblick den rent motsatta idén: att finna ett system af så *flertydiga* tecken, att det kunde användas för flera språk (IFr(3) 67_{7}). Lyckligtvis slog han aldrig in på den stråten. Hans fina språköra blef regulatorn för hvad skriften skulle uttrycka af distinktioner. I praktiken är det emellertid inte alltid så lätt att hålla isär ljud och tecken. Och mången gång kan ju utan olägenhet nyttjas samma term för båda. Det gör också B. Han brukar *staver* om ljudet, t. ex. Rrä 91_{19}, osv. (jfr termerna s. 318 f.). Sådant kan ju stöta oss i någon mån. Värre är det, då de båda sidorna af bet. trasslas in i hvarandra, såsom nog skett TO 116_{6} f.

En konsekvens af B:s stafningsprincip blef: 'bort med stumma tecken'. Satsen formuleras TO 113_{17} med fullgod pregnans. Han var en motståndare till den hopning af tecken utan motsvarande ljud som gjorde sig bred i tidens skrifter — väsentligen efter ty., där också redan Ickelsamer och Melissus höjt sina röster däremot (se Jellinek i Melissus' 'Psalmenübersetzung', Neudrucke deutscher Litteraturwerke 144—148, s. CXLV f.). Också i praktiken röjer B. en berömvärd, fast ingalunda konsekvent, sträfvan efter förenkling. Han är vår förste målmedvetne 'nystafvare'.

I det följande skall undersökas, huru han söker genomföra dessa sina rättskrifningsprinciper. Det kan inte, annat

än för sammanhangets och belysningens skull, bli fråga om att gå in på annat än sådant som verkligen ingår som moment i hans direkt framförda uttalanden. Och äfven där måste jag bortse från en del oväsentligheter.

2. Yrkanden på det vanliga alfabetets grundval.

a. Allmännare frågor.

Stor bokstaf afhandlas blott TO 121_{20} (jfr 124_{3} f.). Formuleringen är ej ett direkt yrkande, men ståndpunkten skimrar igenom. I 'gamle Svenska skriften Runorne' redde man sig utan 'Höfdastavar', hebr., grek. o. lat. ha (enl. hans mening) gjort detsamma. Vi borde ock kunna göra det. Men bruket har skaffat häfd åt anv:n i vissa fall. I egennamn synes B. (särsk. i den andra red.) finna stor bokstaf motiverad — när det är fråga om person. Men nu för tiden hedrar man t. o. m. hästar och hundar därmed, anmärker han med en viss spydighet. I hans egen praktik ha nog stundom än ovärdigare föremål hugnats med utmärkelsen. Men mindre slösande än samtiden är han utan tvifvel.

Dubbelskrifning af vokal för längd är berörd vid diftongfrågan s. 290, af konsonant — som icke i första hand var en ortografisk fråga — s. 285 f. (i slutljud), s. 306 (i inljud). I intet fall kan konstateras någon konflikt med utgångspunkten: skriften skall ge lika mycket som talet. B. har dock insett, att en vokals kvantitet, som ju nästan alltid står tillsammans med en kvalitativ egenhet, kan behöfva betecknas. Om hans medel därför se 3. I ett fall har han tillgripit ett vanligt bokstafstecken; men då har han inte häller fattat det såsom något kvantitativt. Det är, då han vill återge 'spir. lenis' (s. 135, 286) med *h* IFr(2) 55_{4}. Det låg ju rätt nära till hands. Att han inte i praktiken (utom i de gifna ex.) synes ha användt det (jfr dock s. 136 n. 1), kan delvis sammanhänga med att tecknet föga passade till den nya uppfattningen om kort stafv. i sådana fall. Då vi i B:s texter träffa *h* mellan vok. och kons., är det nästan alltid före *l* för att ange detta ss. 'tjockt' (*åhl* Saml. 18, *bohlen* SprU 32 osv.), ett beteckningssätt som B. aldrig berör, hvars upphof är mig dunkelt, men som är säkert styrkt från senare

tid (Columbus 64, Aurivillius Gram. 8 n. 1 [1]), Cog. 103 [2]), Hof Sv. spr. skrifs. 82) [3]).

b. Speciellare frågor.

Bure inskärper flerstädes vikten af att inte blanda ihop *e* och *ä*, *o* och *å*. Att till grund härför låg en iakttagen uttalsskillnad, har visats s. 149 ff., 154. Såsom uppläaning hade han dock svårt att alltid skrifva i sht typen *näsa* o. d. med *ä*, och gjorde det häller alls inte.

Mot användningen af *y* för *j*(*j*) (efter vok.) protesterar han Rrä 97_6 (med afs. på skälet jfr s. 290).

Ett påfallande afsteg från sin grundregel gör han, då han vill bibehålla den traditionella, rent ortograf. skillnaden mellan *s* och ſ TO 116_1. Och detta t. o. m. i sin fonetiska skrift (se 4) IFr(3) 66_{11} f., 67_7, TO 113_{16}. Holländaren Spieghel, som också är mån om den fonetiska principen, gör likadant (Twe-spr. 54).

Intervok. *v*-ljud vill B. tydl. teckna *v* (ss. långt *vv*), hvilket utförl. motiveras Rrä 85_7, 86_9. Något direkt fördömande af *-fv-* uttalas dock inte; det gäller *-fu-* o. d. Han kan

---

[1]) Här synes framgå, att A. icke känt kortstafv. uttal i *tåla* o. d.

[2]) Dennes mening, att *h* skall återge en med ꝥ förbunden 'aspiratio', kan vara en förklaring efteråt.

[3]) Ännu två uppgifter kunde på 1600-talet tillkomma *h*, utom dess normala och den i *dh*, *gh* (,*th*). 1. Att ange vok.-längd. Detta har ty. ursprung. Redan de första ty. grammatici voro dock uppenbarl. tvifvelsamma om dess egentliga innebörd. Än talar man om 'aspiration' (Kolross hos Müller Quellenschr. 72, Albertus 24, 29, 41, som dock vacklar öfver åt den andra ståndpunkten), än om blott förlängning (Ölinger 18; jfr Albertus nyss). Senare ger Harsdörffer Spec. philol. germ. 137 åt *h* uppgiften att kvalitativt bestämma föreg. vok. (Sådant är nog inte helt uteslutet för sv. häller; jfr ex. från Lagerlööf s. 147 f.) Jag tänker mig, att *h* här uppkommit i sådana ord som *stehen* > *stehn*, *gehen* > *gehn*, *jäh*(*e*) osv. Blott mycket sällan träffas denna principvidriga anv. hos B.: *ååhr* Su 73. 2. Columbus 63 vill med *oh* beteckna öppet *o*. Det har nog intet stöd i samtida skrifvanor, och han har kanske själf inte så noga skilt det från anv. nr två i texten (ꝥ).

här ha fått påstöten genom sin fornsv. läsning [1]). Detta är en af de punkter, där hans praktik bäst följt teorien åt. På gamla dar skref han dock ej sällan *f* (se s. 38 n. 2). Det är påverkan från isl. (text eller gramm.; jfr 319 f.); jfr samtida skrifningar som *fiädr, snällr* Rred. *w* anser han helt onödigt Rrä 86_{10}.

Onödiga i svenska ord synas honom ock de 'främmande' bokstäfverna *c, q, x* och *z* Rrä 98_3, TO114_1 f.; jfr Fa13 107_{22}, där han synes mindre sträng. Och *ph* får 'nöja sig med' Philip TO114_6. 'De forne Svenske' kunna tjäna oss som mönster med sitt *kk* för *ck* och *kv* för *q*(*v*). I fråga om dettas öfverflödighet se dock s. 220. För *x* har han väl delvis tänkt sig *chs* (s. 173). Just tillvaron af ljudet *ch* borde dock ha stämt honom litet gynnsammare mot *c* (utom försåvidt han trodde på framtid för sin fonet. skrift). Motsv. uttalanden finnas tidigare i utlandet. Så säger Fragk Orthogr. (1531) hos Müller a. arb. 100, att 'c vnd q haben im Deutschen nicht stat nach [?] rauhm' (*ck* undantas dock), och Spieghel menar Twe-spr. 44, att 'c is int Duits weynigh nut' (med samma undantag). I intet af dessa fall har B. varit fullt konsekvent i praktiken. Mest naturl. i fråga om *z* (dock *zedel* Saml. 20, 21 ~ *sedel* 21). Också det vanliga *kk* frapperar vid jämförelse med samtida.

3. Vissa tecken tillagda det vanliga alfabetet.

De från klassiciteten ärfda tecknen ‐ ◡ ´ ` ^ ha ofvan måst beröras. Af dessa har blott det sista fått någon betydelse i hans vanliga skrift [2]). Detta torde vara för sv. nytt. Lång vokal tecknas synnerligen ofta med ^, utom vid 'kontraktion' särsk. då tydligheten vinner därpå: *dôgh* Su 60, *tâl* 62, *fŷlte* (så!) 65. Det är ganska säkert, att delvis den ofta klara kvalitativa skillnaden härmed också ansågs betecknad (så vid. *ô, ê*).

Denna parallellitet af vok:s kvantitet och kvalitet, ytterligare flätade ihop med tryck och musikalisk accent, är det

[1]) Enl. Pontoppidan Gramm. dan. 30 har *v* här påyrkats också af Resenius i 'Nomenclator' af 1596.

[2]) Su 47 anges ss. en ångermanl. egenhet uttalet *kóm* (så!) för *kómer* (så!). ´ anger som vanligt kort betonad vok. (s. 284).

nu som gör det så svårt att komma till klarhet beträffande innebörden i de särskilda tecken, som uppräknas IFr(1) 46 n. 6, (3) 67_{13}, 68_4 och de ytterligare som verkl. användas (2) 61_{16} (62 n. 7, 8), 62_{15}, 65_{10}, 66_2. Redan med blott detta material inför oss, ha vi dock några hållpunkter. 1. Tecknen 67_3 synas vara uppförda under 'accentus', och två af tecknen exemplifieras på ett sätt som vi s. 280 f. tolkat som betydande tryck (i förening med musik. ton). 2. Skillnaden mellan de olika betecknade pret. *var* (ss. lexikal. form!) och imper. *var*, konj. *vare* måste nog vara kvalitativ (s. 146 f.). Vi tyckas sål. ha att skilja på åtm. två slags tecken: för tryck (och musik. ton) och för kvalitet. Med hjälp af vissa kombinationer komma vi något längre. Tecknen 68_4 stå ej vid accent, utan trol. i väsentligen samma förh. till 'diphthongi' som tecknen 67_{13} till 'accentus'. Redan detta gör, att de förra synas böra ha med kvaliteten att skaffa.

Uppfattningen om två slags tecken bekräftas, om vi söka sätta in dem i deras historiska sammanhang. Det är näml. tydligt, att hebr. också här varit mönster. Där användas ju särskilda punkter och tecken ('notæ et puncta' kallas de bl. a. i 1500-tals gramm.)[1] dels för att utmärka de olika vokalljuden, dels för att ange skilda slags accent. Och jämför man, finner man, att ett par af B:s accenttecken återfinnas bland hebreiskans, näml. åtm. ~ och ∴, kvalitetstecknen åter visa genom arten af ingående element hän på samband med desamma i hebr. (om ock knappt mer än ett är fullt lika).[2] Men åtskilliga tecken synes han ha modifierat eller fritt uppfunnit (jfr n. 2). Särsk. synes detta vara fallet med de tecken han i praktiken använder, och af hvilka knappt något (af dem med icke-klass. grundval) är med vid dessa teckenuppräkningar[3]. Att dessa verkl. använda tecken samtliga

[1]) Ordet 'notæ' 68_3 lär oss sål. intet om den just där åsyftade anv.

[2]) Det är nog tänkbart, att B:s kvalitetstecken hvart o. ett återge en diftong o. sål. äro sammansatta.

[3]) Detta kan sammanhänga med att de prakt. försöken i allm. äro från tidigare period (1594 gent emot c. 1600). Därför finna vi dock verkl. tecknet *Y*, begagnadt 65_{11}, med i den tidiga sammanställn. 46 n. 6. Detta var ett fall, då det säregna sv. ljudet kräfde afvikelse från hebr.

ange kvalitet, synes mig framgå af texten själf. Dock vill jag nu (jfr s. 155 f.) medge möjligheten af att tecknet öfver de båda *o* 66a kunde beteckna hufvudtrycket vid deklamation (kanske = hebr:s retoriska accent).

Då Bure längre fram (i BR) började spekulera öfver sin kursiva runskrift, lånade han — ss. tydligt framgår — vissa tecken från arabiskan (hvarmed han just då, 1628) gjort bekantskap. Men tillika är det tydligt, att runorna fått släppa till åtskilligt af vokalbeteckningarna (man betrakte t. ex. vok.-tabellen BR bl. 5r, pergamentbl. oräkn.). Att då söka vinna klarhet i enskildheter, är fåfängt. Och inte häller kan jag finna det löna mödan att söka fundera ut, hvilket slags accent eller vok.-kvalitet som åsyftats med hvart och ett af de alls ej nyttjade tecknen.

Ett väl rent tillfälligt försök att beteckna ett ljud mellan *a* och *ä* gjorde han Rrä 91$_{20}$.

Bure var ingalunda den förste, som genom diakrit. tecken (sål. ej genom egna typer; därom under 4) ville utmärka kvantitet eller kvalitet hos vok. I Frankrike hade detsamma försökts af Dubois, Meigret m. fl., i Tyskl. i enskildt fall af Kolross, i Holland af Lambrecht, Utenhove (se Pauls Grundr.[2] I, 843 f.), Spieghel. Också på hebr. som förebild hade man flyktigt tänkt, näml. italienaren Martelli (i motsats tlll Trissinos nya typer; se Jellinek i Neudr. deutscher Litteraturw. 144—148, s. CXLVIII). Men det finnes alls intet skäl att anta, att Bure känt till någon af dessa. Någon tid efter Bure försökte mångfrestaren Joachim Jungius att helt ersätta vokalerna med tecken efter hebr. mönster (såsom synes af hans i Hamburgs Stadtbibl. förvarade ms., som jag undersökt).

4. Nya bokstafstyper.

I fråga om vokalerna gick Bure icke längre än att till de vanliga typerna foga vissa tecken. Jag bortser då från Burerunorna; dessa voro säkert icke — om han nu verkligen drömt om deras genomförande — främst tänkta såsom en fonetisk, utan som en nationell skrift. Vid konsonanterna, där han icke hade samma stöd i något af de gamla språken — och där de många staplarna kunde vara besvär-

liga vid punkters tillfogande —, gick han till att finna på skilda typer för de skiftningar som inte syntes honom komma fram i vanlig skrift. Det gällde att supplera, ej helt ersätta denna.

Textställena äro: de s. 13 nämnda anteckningarna från 1595 o. 1599, IFr (3) 66, 67, Rrä 83$_{20}$, TO113$_{15}$.

Hvad tecknens betydelse angår, så har den belysts i ljudläran under resp. konsonantljud. Vi ha där också lärt känna de olika kons.-kvaliteterna i 'Bures språk'. En jämförelse mellan dem och det fon. kons.-alfabetet visar då, att de samtliga kommit till uttryck (möjl. med undantag af bilab. *v*; se s. 220). Hvad som här främst har intresse, är tecknens upprinnelse och utvecklingshistoria.

Utgångspunkten bjuder oss anteckningen från 1595. Vi finna där samma tecken för *th* som sedan i TO. Därjämte finnas där några andra tecken, bl. a. ett för *dh* som är lika med *th* + en punkt vid sidan, och några runor. Detta berättigar oss att påstå, att *th*[1]) är en kursiv form af runan þ (som han då trodde betyda *t, d, dh*, se s. 214). I notisen från 1599 träffa vi så *ƚ* och *ŋ*, hvilka också finnas IFr och Rrä. Dessa tecken äro ej konstruerade af B., utan säkerl. upptagna ur skrift. Typen för *ƚ* kan han ha fått såväl ur äldre som samtida skrift, hvarvid han dock naturl. specificerat ljudvärdet. Tecknet för *ng* uppträder i flera former. De tidigare närma sig rätt mycket till det af förf. till 1 gramm. afhandl. i Snorres Edda just för *ng* (+ *g*) införda (som dock ej ser så ut i den bevarade hdskr.), och därmed ock tillfälligtvis till vårt senare sv. tecken. Dock tror jag knappt, att B:s källa är detta västnord. bruk. Analogien med öfriga tecken (jfr ytterligare nedan) gör troligare, att han också här tagit upp varianter för *n*. Ty sådana, motsvarande B:s tecken, träffas (väsentl. i slutljud); detta både i fsv. och fvnord. hdskr. (här t. ex. i den af B. flitigt begagnade Didrikssagan). Också den mera afvikande senare formen i TO har säkerligen samma upphof. Då här sålunda verkl. förefintliga typer valts, är det mycket möjligt, att så också skedde vid *th*, att B. således inte själf direkt kursiverat runan. Detta så myc-

[1]) I det följ. kommer jag att, då kortheten tjänas, på så sätt benämna tecknet för *th* osv.

ket mer som sådana kursiva *þ*, mer l. mindre fullt lika B:s, stå att uppvisa.

Det är möjligt, att han redan vid valet af *ŀ* leddes af detta öfvervägande: för *th* hade vunnits ett tecken som väsentl. genom en sluten slinga skilde sig från *t*, hvaraf såväl ljud som tecken kunde tas ss. en modifikation; det vore då lämpligt att för modifikationen af *l* också låta denna slinga spela en roll. I alla händelser hade han efter *ŀ*:s beteckning fått en grundval på detta sätt: *t*: tecknet för *th* = *l*: tecknet för *ŀ*. Och den som nu ser på slutresultatet i TO, kan inte gärna vara oviss om att slingan där medvetet användts som det modifierande elementet; så *d* : *dh*, *g* : *gh*, *h* : det tecken (nedanför linjen) som trol. bör tolkas som *hl* (s. 191).[1]) Också vid *dh* och *gh* begagnar han därvid verkliga typvarianter. Likaså gjorde han i de typer för *g*, *gh*, velart *k*, palat. *k*, *h*, *ch* som försöktes i IFr, och för de skilda *r* IFr67 och Rrä. Typen i *laga* 66₈ t. ex. har jag antecknat från 1500-talshandskr., *k*-typen i *karbor* ₁₆ nyttjas både i skrift (äfv. af B. själf) och i större frakturtryck — osv. Åtm. redan här i IFr spelar slingan en roll [2]).

Man måste väl betyga sin respekt för hans sinne för system i den fonetiska beteckningen af kons. Han förebådar däri våra moderna fonet. alfabet. Med självfva försöket att införa fonet. typer var han dock ej utan föregångare. I Italien hade Trissino försökt detsamma, i Frankrike Baïf och P. Ramus (se Livet a. arb. 191), i Tyskland i enskilda fall Fragk och Albertus.[3]) Dessa hade med en viss förkärlek sysslat med vokalerna.[4]) — Att Bure är fullt självständig, bör ha framgått af den ofvan gifna framställningen.

---

[1]) Jag tror nu, att man i tecknet bredvid detta bör se samma variant af *k*-ljudet som betecknats IFr 66, 67 (trots att motsv. *g* ej utmärkts); annorlunda förslagsvis s. 174 n. 5.

[2]) Stammar kanske det *z*-liknande tecknet för *-er* eg. från frakturvarianten ꝛ? — Kanske B. genom talet om 'Svenska Skriftenes vanliga Bokstavar' TO112₂₀ med n. 4 just angett, att han inte själf hittat på typerna?

[3]) Gränsen mellan blott bifogade tecken och nya typer kan ej strängt dras.

[4]) Trissino ville införa vissa grek. typer, bl. a. ω. Han skref sitt namn Giωvan Giorgiω Trissinω (på titelbl. till poetiken 1529).

Hvad har B. menat med sina nya typer? Kanske han att börja med drefs af rent vetenskapligt intresse. Men att han sedan också drömde om systemets genomförande i praktiken, får nog dess förekomst i hans Tab. orthograph. anses visa. Den var ju uppsatt 'Skrivarom och Präntarom til nytto'.

X. Terminologi.

I det föregående ha redan en hel del af Bures termer satts i sin historiska belysning; framförallt de, som ingått i det klass. arfvet eller sammanhänga med hans beroende af hebr. gramm. De af dessa, som icke berörts, kräfva i allm. ej någon vidare belysning för den som är något förtrogen med lat. gramm:s terminologi. Ett par ord dock om två: om B:s anv. — som det tyckes — af *vox* om vokal och af *sonans* om konsonant TO113$_{7, 13}$. Det är inte tydligt, om de båda lat. orden verkl. föreställa termer eller mera tillfälliga beteckningar. I förra fallet tänker jag, att den hebr. gramm:s alternativa beteckning af vokalerna (punkterna) ss. *voces* (anträffadt hos Aurigallus) kunnat leda honom. I det senare har han kunnat finna stöd redan hos Priscianus och Sergius, där vokalernas uppgift säges vara att 'per se' uttrycka *vox* (Keil 2, 9, 4, 519; det förra st. ser nästan ut som ett påstående att vok. direkt kallades *vox*); jfr t. ex. Melanchton Gramm. lat. 6. Anv. af *sonans* är egendomlig, och jag har alls ej kunnat stödja den från annat håll. Det är möjligt, att B. byggt på en viss (dock ej genomförd) betydelsefördelning: *vox* 'den klara rösten', *sonus* (äfv.) 'annat ljud, ss. buller o. d'. Då Spieghel Twe-spr. 15 vill rättfärdiga sin term *klinker* 'vokal' säger han: '*Vox* is meer een stem als een gheluyd te zeggen'. Det vore likartadt.

Dessa båda termer ha intresse särsk. därför, att de del-

Dubois kallade sin skrift af 1531 'Isagωge'. Detta står säkert bl. indirekt i samband med samma påhitt hos vår J. Bωse(us) Rudbeckius (Karlson Örebro skol. hist. 1, XVI). Denne ville därmed ange slutet ō (ω). Ända fram mot våra dar har man näml. läst ut grek. ω så; jfr Aurivillius Gramm. 7, Cog. 38, Hiärne Orth. 24, Kindblad Ordb. (1840, h. 2) s. LIV. Och det var nog också det som ledde redan Brandell (se Eneström i Landsm. VI, CLIII) vid typens fonetiska bruk.

vis ligga till grund för Bures svenska termer. Det är dem vi här skola ägna vår uppmärksamhet.

1. Inom accentlära och kvantitativ ljudlära.

Hit höra följande termer: *ordalymn* eller *stavalymn* 'accentus', *lymnestighsl* eller *höghsl* 'acutus', *Lexl* 'gravis', samtliga Fa13 106₆ f. Alla dessa ord äro säkerligen skapade af B. själf. Vi skola granska det därvid använda materialet. Något *lymn* har jag ingenstädes anträffat (jag har rådfrågat äfv. Uppl. landsmålsför:s saml. i Uppsala), och detta kan göra ordets tillvaro tvifvelaktig. Man märke dock: sk. dial. *lymmene, lymme,* n. 'ljud, ton, melodi, sång', smål. *lymning, lömning,* f. 'röst, anlag och öra för musik' m. m., smål. nerk. sdml. *lönning,* sdml. *lynning* med liknande bet. (allt från Rietz). Af intresse är: 'dät *m* [i ordet almbogha] kommer in för än skeer för bäter *lynnings* skull' Axehiälm Lex. sueogoth. 16. Man bör framförallt jämföra isl. *hljóman,* f., som användes (i SnE:s tredje gramm. afh.) just i här passande anv. 'ton' (l. 'melodisering'; knappt med Fr.[2] 'klang'). Skulle B. ha fått ordet från vnord. gramm.? Att något samband kan finnas, är icke omöjligt, eftersom vi måste anta, att B. haft beröring med denna (se s. 319 f.). Men det vore väl då ett fritt öfversättningslån. Att B. kan ha känt ett *lymn* 'melodi', kan inte bestridas; låt vara att ordets bildning vore något oklar. Kanske har han kastat bort *-ing* i *lymning* för att få likformighet med de båda underarterna. Dessas namn, *lymnestighsl* l. *höghsl* och *lexl,* hvilket bör fattas som *läghsel,* äro trol. (bortsedt nu från *lymne-*) B:s skapelser. Att intet af dem eljes stått att uppdrifva, vågar jag dock inte ta som säkert bevis. Men om vi fråga, hvad syftet är med den serie af bildningar på *-sl,* som föregår, så finna vi, att de tydligen äro ditsatta som ett slags mönster. Visserl. inte närmast för de här afhandlade orden, utan för de termer som inleda raden (105₁₅). Men dessa mönster ha då gifvit honom anledning att finna på flera gramm. termer — just de här ifrågavarande — med denna änd., som genom sin korthet synes ha förefallit honom lämplig för uppgiften[1]). Nu stå

---

[1]) Också Stiernhielm tycks ha nybildat på *-sl*; *anspänsl* Lycks., *spädsl* Herc. 484, och Lucidor: *begynsel* Tia. — Fa13 106 har B.

stighsl och *höghsl* också inne i nämnda serie. Och ehuru det ej är uteslutet, att nybildningslusten fallit öfver honom midt i mönsterserien, gör dock detta, att jag inte vågar påstå, att de båda orden äro nya. Men *läghsl* kan lätt vara bildadt efter *höghsl*[1]). — Det är inte säkert, att B. inlagt en verbal bet. i sina termer på *-sl.* I flere af mönsterorden torde bet. snarast vara konkret.

Om termen *stafvelse,* som från en viss teoris synpunkt borde här behandlas, se under 4.

2. Inom kvalitativ ljudlära.

a. Termer med mer omfattande betydelse.

1. Såsom benämning på företrädesvis kvalitativ ljudlära torde *stavaräfst* Fa13, 2, 55 vara menadt. *räfst* i bet. 'undersökning, forskning' finns också i *ordarefst* (se 321).

2. Ljud i bet. af språkljud återger han dels med *ljud* Rrä 83_{18} (jfr ock TO 119_{10}, Rred $126_{20, 22}$), dels med *läte* Rrä 99_3 (med afs. på *röstaläte* i möjl. samma anv. se strax), TO 113_6 och *låt* (pl. *låter*) TO 113_6. Ordet *ljud* har dock äfv. fått en speciellare uppgift (se strax).

3. Termerna för vokal och konsonant svara naturligtvis till en del emot hvarandra. Men det råder rätt brokig växling, särsk. om man tar med också de adjektiviska bildningarna.

Vokal: *självljuding* l. *-ung* Rrä t. ex. 83_7, 84_5, *självljudande staver* Rrä t. ex. 85_{20}, adj. n. *självljudat* Rrä 85 n. 11 (struket ställe); *röst* TO 113_6, *röstaläte* TO 113_7 (Rrä 83_{13} tycks ordet nyttjas = språkljud, men det särsk. sammanhanget kan ha sin del däri), *rösting* l. *-ung* TO t. ex. 113 n. 3, 114_{12}, *röst(e)stav* TO 113_9, 115_4 (strukna ställen), 118_3, adj. *röstgill* SprU 10; *röddustav* TO 113_8, *rödding* l. *-ung* TO $113_{9, 10}$, 121_6.

Konsonant: *medljuding* Rrä t. ex. 83_8, (85_3 i misstag),

---

sedan ytterligare ett par, ej bl. grammat. nybildningar på *-sl,* hvilka jag inte ägnar någon särsk. uppmärksamhet. Man har säkert fattat *-sl* ss. en (särsk. metriskt) tillåten variant af *-else.*

[1]) Jag vågar inte häller på den grund antasta *stighsel,* att det vore oriktigt bildadt: deverbativa ord på *-sel* bildas eg. blott till verb af 2 och 3 svaga (Hellquist Ark. 7, 80 f.). Ty undantag finnas. Jfr också föreg. n. slutet.

medljudande staver Rrä 89_{3}, adj. *medljudande* Rrä t. ex. 84_{15}, n. *medljudat* Rrä 86_{4}; *samljuding* Rrä 85_{7} (i misstag för *själv-*), *samlyding* TO t. ex. 113_{13}, *samljudande staver* Rrä 84_{21}, adj. *samljudande* Rrä 93_{22}, *samlydande* TO 117_{15}; *ljud, ljudaläte* TO 113_{10}, *lyding* l. *-ung* TO t. ex. 113_{12}, 115_{7} (121_{15} i misstag), *ljudestav* TO 120_{10}.

I denna förteckning äro nu ej isärhållna namnen för ljudet och namnen för tecknet. Jag har redan (s. 308) framhållit, att B. i allm. inte strängt skiljer på dessa i terminolog. hänseende. Äfven om inte alla dessa termer skulle kunna uppvisas i båda bet., kunna vi här utan olägenhet behandla dem såsom uttryckande ljudet + tecknet (däri då än det ena, än det andra mer l. mindre rent träder fram). Ett par inskränkningar måste dock göras. 1. B. har vissa andra, rent ortograf. benämningar; om dem under 6. 2. TO 113_{6} f. göres en uttrycklig skillnad mellan namnen på 'låterna' l. 'lätena' och namnen på deras 'märken'. De förra återkomma sedan ej (och kunna därför in casu sägas vara entydiga); de senare nyttjas däremot sedan också om den odifferentierade enheten af ljud o. tecken (l. t. o. m. blott om ljudet; så *lyding* 115_{7}).

Som synes, äro källorna här (nästan) blott Rrä och TO. Dessa representera också två väl skilda nomenklaturer. Undantages *röstaläte* (hvarom s. 318), nyttjas ingen term i båda källorna; den närmaste beröringen är *samljuding, samljudande* Rrä ~ *samlyding, samlydande* TO. B. har på de omkr. 40 åren väsentligen ändrat terminologi. Först har han genom något växlande öfvers. af lat. *consona(ns)* fått termen för kons. och så därtill bildat en motsvarande term för vok. (alltså *sam-* l. *med-* — *själf-*). I den senare källan är variationen större. Termerna *röst, röstaläte* och *ljud, ljudaläte* har han fått i anslutning till de ofvan afhandlade lat. *vox* och *sonans*. *rösting* är en nära liggande afledning. Men redan *lyding* (*-ung*) med sitt *y* är icke fullt självklart. Och *röddustav* och *rödding* kräfva afgjordt en kommentering. Det kan då genast fastslås, att dessa termer vittna om bekantskap med västnord. gramm. Ordets gestalt visar dit. Men korrekt är formen väl knappast (jfr strax). Naturligtvis kommer man att tänka på Snorra-Eddans *raddarstafr*. Och något slags sam-

band bör säkert antas. Eddan själf kunde B. visserl. tänkas ha känt omkr. 1640 genom någon från Köpenhamn tagen afskrift. Men just vid den tiden beklagar han sig så: 'Böker har iag intet så, som Wormius har Edda och Scalda för sig' (SRR ny pag. s. 27). I ingen af de handskr. af SnE som jag kunnat komma öfver finns för resten formen *röddu-*. Och trots omsorgsfullt letande i hithörande litteratur (tryckt och otryckt) som kunnat vara B. bekant har jag ingenstädes funnit källan [1]). B:s ord peka näml. på en sådan ('fordom kallades', naturl. enl. hans uppfattning: på svenska). Men det är möjligt, att han haft någon afskrift af blott (någon del af) det grammatiska i SnE; eller ock, att hans källa varit muntlig (l. breflig). Det är väl dock inte så säkert, att själfva formen *röddu-* bör tillskrifvas hans källa. Eljes får det anses möjligt, att ett vnord. *radda*, f. = *rǫdd* funnits (lämnar sv. dial. *radda*, f. 'långt tal' osv. Rietz 520 a stöd därför?). B. har emellertid känt isl. *róđa* f. 'tal'; han anför det i SprU 6 under formen (pl.) *rödhur*. Och han skulle ju då kunna ha råkat ut för kontamination af detta och källans form (af *raddarstaf*), hvarvid resultatet blifvit *röddustaf*. Men *rödding*? Trots formuleringen får man nog inte anse som säkert, att icke denna bildning härrör från honom själf.

Då emellertid det isl. inflytandet är tydligt, kan man undra, om också bibehållandet blott af termerna på *sam-* för kons. (~ *med-* Rrä) står i något samband därmed. Ty isl. har *samhlióđandi* i SnE och hos Björn Jónsson på Skarđsá (t. ex. K. B. Papp. nr 10 4:o s. 2, 3). Att han nu använder *lyd-* och ej *ljud-* (ss. i Rrä), behöfver ej tala däremot, ty han kan nu ha menat, att vid en sådan försvenskning isl. *hljóđa* bättre motsvarades af sv. *lyda* än af *ljuda*; jfr *lyda* i hans löpande text Rrä 85_9, 97_7. Försvenskningen vore då rätt likartad den som kanske förelåg i *hljóman*: *lymn*. Men osäkert blir dock allt detta sista. Till verbet *lyda* måste dock *lyding* vara sekundärt bildadt [2]).

4. Diftong öfversättes Rrä 100_8 med *tveljuding* (jfr det

---

[1]) Jag vill uttryckligen nämna, att jag icke funnit ordet i någon af Worms skrifter.

[2]) Det var tydl. svårt att komma ihåg, att denna term betydde kons.; däraf misstaget 121_{15}.

adjektiviska *tveliuda* TO 120$_3$); men han föreslår de mera självständiga *tvilling* eller *biling*. Detta sista ord är eljes ingenstädes funnet i verklig 'litteratur', men det är tryggadt genom dialektal tillvaro på skilda håll (se SAOB; märk särsk. nordsv.). Formen är här öfverallt *billing* (med *ll*). Bures skrifning är så pass förvånande, om också den skulle afse *ll*, att man kan tänka på att ställa den tillsammans med östsv. former af andra formellt närstående ord (*skilling, tvilling* osv.), hvilka enl. Hesselman uppvisa kort *l* (Korta vok. 182; om förklar. därst. o. cit. litt.). Det vore ett spår af samma företeelse i Uppl. Form med *ll* kunde sedan åter uppkomma genom stafv.-förlängning.

Om termen *stafvelse*, som från en viss (och enl. min mening riktigare än den s. 318 åsyftade) teoris ståndpunkt borde föras hit, se under 4.

b. Speciella termer.

Här har jag blott att erinra om de ofvan (s. 294 f.) i ett sammanhang belysta namnen *gome l* och *näso n*. De äro tydligen formellt korresponderande bildningar.

3. Inom formlära.

Det lat. *etymologia*, som ju motsvarar ungefär vår gramm:s formlära (+ ordbildningslära), återger B. på försök med *ordarefst* Fa13 106$_{19}$ (jfr *stavaräfst* s. 318). Efter *etymologia* (B. skrifver det med *-th-*) står frågetecken. Det är tydligt, att det ofvanför stående *examen vocum* är en direktare motsvarighet till den sv. termen. Men detta känner jag ingenstädes ifrån. Därför tänker jag, att Bure, liksom han funnit *stavaräfst*, väsentl. = 'ljud-forskning', vara ett bra namn på 'ljudläran', nu såg dettas motsvarighet i 'ord-forskning'; detta ger han så själf på latin ss. *examen vocum*, men är då oviss, om det får täcka den lat. gramm:s *etymologia*. Att B. i *ordarefst* företrädesvis såg ungefär hvad vi nu mena med 'etymologi', visar det, att han i samma Fa13 öfverskrifvit sin 'Vttydning' af svåra ord i Kon--styr. med *Ordarefst*.

Att B. vill öfversätta *genus* med *kyn*, se vi endast af återgifvandet af neutr. med *Dulgha kyn* Fa13 106$_{11}$. Idén till detta fick han från Kon.-styr:s dat. pl *dulghom*, som han

tolkade med 'dubius, twikachtigh' (se ordl. till hans egen uppl.). B. har nog tänkt termen naivt åskådligt: neutrum var det genus som inte kunde besluta sig vare sig för det ena l. det andra genus, utan stannade tvekande midt emellan. Fornformen *kyn* beror på den fornspråkliga källan.

Declinatio öfversättes Fa13 106₉ något fritt — i anslutning till *ordarefst* — med *ordabrott.*

Casus återges med *Lägsl*, d. ä. *läggsel* Fa13 105₁₅. Denna afl. till *läggia* är säkerl. hans egen, och det var den som behöfde stödjas med analogier (jfr s. 317 nedtill).

För *nomen proprium* använder han, utan att ställa fram det som en nyhet, *särskiljande Namn* TO 122₄.

4. Inom ordbildningslära.

Då vi förut haft anledning att beröra stafvelse-begreppet under denna rubrik (vid talet om afstafningen s. 306), skall jag här stanna inför termen *stafvelse.* Denna bjuder på ett ej ringa intresse. Den är ej B:s skapelse. Den användes såsom tydligen gängse redan i Rrä (IFr har begreppet blott i lat. text). Och den var gängse. SAOB:s saml. känner visserl. ej något äldre ex. än från Bure, men i en L. U. B. tillhörig uppl. af Melanchton(-Camerarius) från 1552 står lat. *syllaba* s. 76, 133, 467, 468 öfverskrifvet *stauelse* — med sannol. 1500-talshand. Jag ser i det anförda ett tecken till att man vid 1500-talets latinska gramm.-undervisning i någon mån betjänat sig af sv. (jfr s. 304). Jag skall belysa det med ännu ett intressant faktum. I det exemplar af P. Rami Gramm. af 1590, som ägts af en Johan Bielke (se s. 275) och nu finnes i K. B., har ägaren öfversatt lat. paradigm till sv. Jag erkänner dock att den högadlige ynglingen kan ha gjort detta för sitt eget nöje [1]). *Stafvelse* var alltså en redan häfd-

[1]) Då stilen ser väl drifven ut för en 15-åring, härröra ant. möjl. från brodern Nils, som också ägt boken. — I ett L. U. B. tillhörigt exemplar af Lucas Lossius' (Lotze) Enchiridion parvulorum 1549 finnas en hel del sv. anteckningar af två ägare. Den ene, Jonas Petri Suder., har skrifvit sina 1581 (o. kanske angränsande år), den andre, Theodoricus Gerardi Sigistune natus, har skrifvit sitt namn i boken 1558 i Söderköping och är sål. förste ägare. Anteckningarna för öfr. äro: 1. Ini själfva boken af båda

vunnen term. Kanske den dock inte var allmängods: i Riksrådets prot. 4, 184 (1634) yttrar en af rådet: 'Den *syllaba* vaan betyder ingenstädz något gott'. Och fullt entydig term var ordet ännu icke. Bure använder det näml. också ss. verbalabstr. = 'afstafvande' (se ABC^2 102_7). Förskjutningen till konkr. kan ha skett t. ex. i förb. *i en(ne) stafvelse* eg. 'i ett stafvande' (*r i* säger *ri, k e* säger *ke*). Ordet är ju inte bildadt efter *syllaba*; men också detta (grek. *συλλαβή*) utgår från alldeles samma tanke: 'sammanfattandet vid tal' > 'det så sammanfattade'. Termhistoriskt sedt hör begreppet således i själfva verket snarast till Formläran (l. 'Läsläran').

Bure talar i Rrä om *enfalla* l. *enskilda ord* 85_4, 89_{16} i motsats till *samsatta* l. *sambundna ord* 85_{12}, 88_2. Det är öfvers. af lat. *simplicia* och *composita*.

5. Inom syntax.

Hit hör blott *midhieskilnadh* Rrä 263 = det skiljetecken 'ther halfva meningen är ute'. Det föreslås för lat. *media distinctio*, hvars innebörd belyses t. ex. genom Melanchton 464 (uppl. 1574). I den mån just tecknet åsyftas med termen, pekar denna öfver till 6.

6. Inom beteckningslära.

Här nämner jag de för tecknen spec. termerna (jfr 2). För 'ljudtecken' använder B. dels det allm. uttr. *märke* Rrä 83_{18}, 99_4, TO 113_8 osv. l. *ritemärke* TO 113_4, dels *bokstaf* (som näml. ej anträffas om ljudet!) t. ex. TO 112_{20}. Om det förra härrör från B. själf, kan det vara öfvers. af hebr. *oth,* som Rrä 72 säges betyda 'märke' och nyttjas om bokstaf. — Med

---

en hel del öfvers. till den lat. texten o. glosorna, äfv. synnerligen enkla saker. Men märk: icke till paradigmen. Att pojkarna fingo öfversätta lat. vid behof, visste man förut (ett konkret ex. lFr 71_6), och förh. visar då kanske, att man åtm. i den skolan icke brydde sig om sv. vid paradigmen. 2. Anteckningar af J. Petri på försättsbladen. Här definieras l. utredas, på ett föga förtjänstfullt sätt, åtskilliga gramm. förh. (delvis) på sv. Så activum, passivum, substantivum osv. Och äfv. med hänsyn till sv. Men det är inte godt att veta, om det inte är ägarens privata funderingar. Stilen verkar ej omogen (är dock = densammes under 1).

höfdastaf Rrä 99_{22}, TO 121_{20} träffa vi möjl. åter en redan rotfast term. Öfverensstämmelsen med isl. *hǫfðastafr* finns ju, men det finns intet spår af att han redan 1602 skulle ha känt vnord. gramm. Ordet är en öfvers. af lat. (*litera*) *capitalis*. O. Petri har *Capital bokstäffuer* Saml. 9, 13. Motsatsen *textestaf* TO 121_{21} vågar jag inte yttra mig om; utländsk förebild känner jag ej.

För *abbreviatur* (så hos O. Petri Saml. 9, 11) har han *stäkkil* Rrä 182, 207, *stäkkning* 187, 207 (snarast bildade af B. själf, ty han har på första st. satt det lat. ordet i kanten), *Märkjord* (< *märki-ord*!) Fa17 103_{17}. Det senare, säkert eget påhitt, kanske snarare åsyftar 'sigel' (ss. & o. d.; i 'Rhetoriken' vill han därmed återge *tropus*).

Hvilken mening har Bure haft med dessa termer? Troligen hyste han en rent fosterländsk önskan att få inhemska termer. Denna är ett ganska tidigt nordiskt uttryck för den nationella renässansens öfverhufvud uppfattning, att lärda saker också kunde behandlas på modersmålet. Att B:s författarskap till allra största delen idkades på sv., har också samma grund (jfr Företalet till Kon.-styr. A 4 b). Utan tvifvel ville han därför söka införa sina termer. Åtskilliga af dem använde han också (så termerna för vok. o. kons.), andra voro mera tillfälliga försök.

Till termernas värde — bortsedt från värdet af sv. termer öfverhufvud — måste man ställa sig olika. I allm. utgöra de friare eller bundnare öfversättningar, och om man skjuter undan domen öfver förebilden blir det då främst ur öfversättnings- och ordbildningssynp. de få bedömas. De synas mig då ofta lyckade, nästan alltid fyndiga. Att B. själf bör bära ansvaret helt, är nog säkert. Hade jag funnit några direkta källor för hans inhemska termer, hade jag ofvan anfört dem. Men tanken att ersätta de klass. benämningarna med egna, var inte helt ny ens på germ. botten. Vi träffa ett ganska genomfördt försök i Spieghels Twe-spr. 1584. Någon likhet, annat än den af det gemensamma mönstret betingade, kan ej upptäckas, och ofta gå öfvers. helt isär.

XI. Sammanfattande värdering.

Efter den ofvan lämnade framställningen kunna vi påstå, att hvad Johan Bure uträttat inom grammatiken i hög grad är värdt vår aktning. Han var en vaken iakttagare — detta var hans starkaste sida —, men han besatt ock en ingalunda föraktlig förmåga af vetenskaplig systematisering. Men det var inte så mycket han fick färdigt, ännu mindre som han fick tryckt. Splittrade intressen drogo honom åt skilda håll. Och när hans tanke gaf sig ut på vidare flykt, tappade han lätt fästet i den verklighet för hvars smådrag han eljes visade sig ha så uppmärksamt öga. De stora tiderna under hans mannaår kunde inte förjaga spåren af de blygsammare och trycktare förhållandena under hans uppväxt. Vi skola minnas detta, då vi jämföra honom med hans lärjunge Stiernhielm. Också denne tyngdes af mycket smått, men svenskhetens triumf och de friska fläktarna från Europa måste på ett helt annat sätt räta hans rygg och vidga hans blick än hos den, som dock var banbrytaren i det tysta, den som värmde och eggade mer än en att odla upp områden, som eljes nog än längre fått ligga obrukade.

Vi ha dock sett, att icke häller Bure var helt obekant med sin samtids grammatiska litteratur. Att han känt modersmålsforskningen inom de moderna kulturländerna, finns dock inga spår af i hans grammatiska uttalanden (med undantag af den sena polemiken mot Ole Worm); det skulle då vara talet om 'hufvudmål' (s. 280). Från tre andra håll är däremot inflytande påtagligt:

1. Från klassisk (närmare: latinsk) grammatik. Den har gifvit en stomme åt honom, som åt alla hans samtida. Särskilda fall, då han positivt påverkats af den, ha berörts inom accent- och kvantitativ ljudlära s. 285, 286, inom kasuslära s. 299, inom terminologi s. 316 ff.

2. Från hebreisk (i någon mån annan semitisk) grammatik. Sådant ha vi träffat inom kvantitativ ljudlära s. 286, kvalitativ 291 f., 294, formlära s. 296 f., 300, 304, beteckningslära s. 312 f., möjl. i ett fall inom terminologi s. 323.

3. Från isländsk grammatik. Detta blott säkert påvisbart inom terminologien s. 319 f. (317?).

Men han har nästan aldrig blott kopierat. Och kvar står

tillräckligt mycket helt originellt för att vi kunna påstå, att han var en verkligt självständig grammatiker.

Eget är, att vi hos en forskare med så lång verksamhetstid knappast kunna tala om en utveckling i stort, från omognare ungdomsförsök till större mognad. Och när kraften bröts, var det pennan, som först svek. Därför skönjas häller knappt på vårt område några spår af tankens afmattning mot slutet.

Bures betydelse för senare svensk grammatik.

Slutligen skall jag ge ett svar på den frågan: i hvad mån kommo Bures grammat. iakttagelser och uttalanden att betyda något för hans efterföljare? Betydelsen kunde af naturliga skäl inte bli så stor som den förtjänat. Den kunde förmedlas på följande tre vägar:

1. Direkt lärjungeskap. Spåren måste bli mer l. mindre osäkra. Bland det som kan komma ifråga nämner jag först hos Stiernhielm: hans sinne för 'proprietates lingvæ sveticæ' F. d. 5 bl. 33r (de äro: bokstäfvernas antal, uttalet, artiklarnas bruk, deklination o. konjugation), den riktiga uppfattningen af diftongerna Därs. bl. 35v, Virg. div. bl. 1r (han skiljer t. o. m. *i̯a* ss. diftong från *ja* ss. kons. + vok.)[1], upptagandet af den hebr. kons.-indelningen Virg. div. 1v, ifvern för inhemska termer Bac. carol. Företal. Hit hör kanske snarast också Verelius' beskrifning af *ƀ* (se s. 207 n. 3). Trol. har B. ock någon del i Schroderi språkliga åsikter, sådana de framträda i hans Lexicon af 1637 (jfr Hesselman i Uppl. 2, 511 f.): han använder '*l* crassum', intresserar sig ibland afl.-änd. bl. a. för *-achtig* (jfr s. 305), *-else*, *-sl* (jfr s. 305, 317 f.).

2. Genom Bures handskrifter.

Hvad grammatiskt som B. lämnade efter sig i handskr., nådde blott föga dem som fortsatte hans verk. Bland hans direkta lärjungar fanns ingen som hade lika utpräglad håg och fallenhet för det lefvande språket. Axehiälm var här

---

[1]) Detta hade kanske holländarna lärt honom; liknande finns också hos Spieghel Twe-spr. 17 f. — Det är eget, att Columbus' uttalanden s. 60, 61 f. här skola vara så svaga o. inkonsekventa.

inte stort mer än en renskrifvare (se Saml. 1907, s. 206 ff.), och Verelius' sätt att stufva om Rrä visar föga sinne för sådant. Bortses från det lexikaliska (där en noggrann jämförelse återstår), har Stiernhielm naturl. mest intresserat sig för det spekulativt-jämförande hos Bure. Han har också studerat och (efter 1641) gjort randanteckningar till SprU [1]). Arftagaren blef främst Aurivillius, men jag ser inte, att man behöfver anta, att han begagnat något af B:s manuskript. I företalet till Cog. känner han tydl. blott Spec. Så mycket värdefullare ha hans ljudiakttagelser varit som kontrollmedel — och då öfverväger detta goda det 'onda'. Att Ihre begagnat det ms. han säkerl. ägt, känner jag intet spår af.

3. Genom Bures tryckta arbeten.

Det blir här fråga blott om Spec., tycks det; verkningarna af det lilla i ABC och Rred kunna åtm. ej följas. Då har jag redan nämnt (s. 34, se ock Tillägget) och behandlat (s. 260 ff., 305) de ställen som senare förf. därur upptagit. Men dessa fall ha varit direkta citat, hvilket visserl. — jämte mycket annat — visar B:s auktoritativa ställning. Aurivillius sträfvade än mer än B. att belysa det lefvande språket, detta hade också utvecklats något, och därför fick han därjämte lämna egna böjningsmönster. En påverkan, ett mer personligt upptagande af element från föregångaren, spåras härvid trol. blott i terminologien; liksom hos Salberg (s. 298) [2]). Att också A. tänker sig 7 konjug. (Gram. 127), är väl en tillfällighet, då han ställer upp dem helt olika [3]). Ännu en förf., hvilken det bör ha legat nära att vid paradigmen begagna Bure, är Wexionius. I den mån

---

[1]) Den från Föret. till Fateburn bekanta historien om 'Indianerne' återfinnes mera utförd hos Bure SprU 3. Men det är dock inte säkert, att dennes relation är äldre (jfr s. 36). Båda kunde ha gemensam, kanske muntlig källa.

[2]) Då Wexionius a. arb. Kap. VII nyttjar *constructus* om *jordz* i mots. till *jorden*(*ne*)*s* har han gått direkt till hebr.

[3]) Jag anser nu, att Spec. (trots hvad som sagts s. 35 o. trots. sål. titeln) har innehållit åtm. något om verbet. Ekholm anför a. arb. 109 därifrån *resär* och *sågåm* och båda efter de exemplifierade nomina. Då behöfva Rosensteins ord (s. 35 n. 1) icke tala emot kännedom om orig.

en jämförelse kan ske, är något direkt beroende dock ej att konstatera.

Så småningom dyker naturligtvis här och hvar den ena eller andra af de tankar upp som B. uttalat, hos oss eller i utlandet. Men då sådant ej beror på ett direkt sammanhang, faller det utom ramen för detta arbete, äfven om Bures föregångarskap därigenom skulle kunna vinna ytterligare någon belysning.

Tillägg och rättelser.

s. 20 n. 2: Den 'Langob. Runestenen' åsyftar sannol. Bautil nr 133 (Fittja i Täby), som B. känt (se Hildebr. 268), knappast nr 787.

s. 34: Aurivillius nämner Bure också s. 79.

s. 67_{5} läs: sinom fadhre gênvördigh.

s. 85 n. 11 läs: mërkiande.

s. 95_{9} läs: ursprun|gen.

s. 100_{22} har i trycket Å i ÅI blifvit stympadt.

s. 107_{6} läs: Syntaxis.

s. 111_{12} läs fjärde hebr. bokstafven som ב.

s. 121_{13} har i trycket Å blifvit stympadt.

s. 142 n.: Formerna med *i* i *skepp* kunna till en del ha hållits uppe genom inflytande från vgerm. sjömansspr. Märk ännu Spegel Gudz w. 73: *Skippare*, *Skippet*.

s. 149: Saml. 77 skrifver B. *skeen*, enl. Hildebr. 252 *steeglukan*. Båda få betraktas som högspråksskrifningar.

s. 153: Jag har nu antecknat ett *greet* Su 37; dialektalt, jfr s. 154 n. 1. Men *tä*, vanligt i förteckn. öfver runstenarna Hildebr. 248 ff., skrifver B. alltid med *ä*.

s. 161: Enl. Hildebr. 268 skrifver B. *ängian* 'ängen'. Fullt likställdt med *sängian*.

s. 166 r. 10 nedifr. står 'förra', läs 'senare'.

s. 174 n. 3 läs: *dăgs*, *skŏgs*.

s. 192. Det dalska bilabiala *w* synes också ha varit Stiernhielms uttal: 'W duplex scil. vu. ante vocale*m* vua, vue, vui. debet efferri ut wh. Anglic. aut propemodum ut hva, hve · s. Suethicum' F. d. 5 bl. 35 v. Det sista stämmer med hvad s. 169 sagts om S:s uttal af *hv*.

s. 213: Stiernhielms *Siäl vtan skäl* innehåller kanske en anklang till Kon.-styr. 33. Då är sammanställningen säkerl. från början byggd blott på rimmet — och har ej ordlekande syfte. Dess beviskraft har då kanske i texten öfverskattats.

s. 237 n. 1: 'troligen (också)' kunna utgå; jfr Ottelin Cod. Bu. 2, 158.

81. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 10.
82. *Läke- och Örte-Böcker.* Häft. 1.
83. *Heliga Birgittas Uppenbarelser.* Häft. 11 (slutet).
84. *Läke- och Örte-Böcker.* Häft. 2.
85—89. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 1—5.
90. *Läke- och Örte-Böcker.* Häft. 3 (slutet).
91. *Prosadikter från Medeltiden.* Häft. 1.
92—95. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 6—9.
96, 97. *Prosadikter från Medeltiden.* Häft. 2, 3 (slutet).
98—100. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 10—12.
101, 102. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del. 3. Häft. 1, 2.
103. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 13.
104. *Historia Trojana.*
105. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 14.
106. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del. 3. Häft. 3 (slutet).
107. *Jungfru Marie Örtagård.* Häft. 1.
108. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 15.
109. *Jungfru Marie Örtagård.* Häft. 2 (slutet).
110. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 16.
111. *Speculum Virginum.* Häft. 1.
112. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 17.
113. *Speculum Virginum.* Häft. 2.
114. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 18.
115. *Speculum Virginum.* Häft. 3 (slutet).
116, 117. *Hel. Mechtilds Uppenbarelser.* Häft. 1, 2 (afslutade).
118. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 19.
119. *Svenska Kyrkobruk under Medeltiden.*
120. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 20.
121. *Helige Mäns Lefverne.*
122. *Upplandslagen efter Ängsöhandskriften.*
123. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 21.
124. *Fornsvensk Bibliografi.*
125. *Skrifter till Uppbyggelse.* Häft. 1.
126. *Södermannalagen efter Cod. Havn.*
127. *Skrifter till Uppbyggelse.* Häft. 2 (afslutade).
128, 129. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del. 4. Häft. 1—2 (afslutad).
130. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 22.
131. *Svenska Böner från Medeltiden.* Häft. 1.
132. *Upplands Lagmansdombok 1490—1494.*
133. *Svenska Böner från Medeltiden.* Häft. 2.
134. *Arfstvisten mellan Erik Eriksson Gyllenstjerna och Ture Turesson Bjelke.*
135. *Svenska Böner från Medeltiden.* Häft. 3 (afslutade).
136, 137. *Svenska Medeltids-Postillor.* Del 5. Häft. 1—2 (afslutade).
138. *Ordbok öfver Svenska Medeltids-språket.* Häft. 23.
139. *Östgötalagens 1300-tals-fragment.*
140. 141, *J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader.* Häft. 1—2 (afslutad).

Mera har ej utkommit intill April 1912.

Stockholm. P. A. Norstedt & Söner 1912. 120941